

SPECIES OCH ARTIKELBRUK I FINNSPRÅKIGA GRUNDSKOLEELEVERS
INLÄRARSVENSKA
En longitudinell undersökning i årskurserna 7–9

Eeva-Liisa Nyqvist

Doktorsavhandling
som med tillstånd av Humanistiska fakulteten vid Åbo universitet
framläggs till offentlig granskning i Huvudbyggnaden, sal II
fredagen den 23 augusti 2013, kl. 12.

FÖRORD

Jag inledde mitt avhandlingsarbete på hösten 2006 med stöd av stipendier från två fonder som är förvaltade av Svenska Litteratursällskapet i Finland (SLS), *Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II* och *Språkvetenskapliga nämnden*. Arbetet med avhandlingen fortsatte i det av SLS finansierade projektet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur*, som inleddes den 1 augusti 2007 och avslutades den 31 december 2010. Efter projektet fick jag ännu möjlighet att under sju månaders tid koncentrera mig på avhandlingen tack vare två stipendier till från *Språkvetenskapliga nämnden* och från *Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II*. Jag vill varmt tacka SLS för en inspirerande arbetsplats som tar oerhört bra hand om sina anställda. Det har möjliggjort att jag har kunnat koncentrera mig fullständigt på forskningen. Det har varit ett privilegium att kunna kalla sig för SLS-forskare.

Till min handledare, professor emerita Marketta Sundman, vill jag rikta ett stort tack för att hon har sparat varken tid eller möda när hon handlett mig genom alla dessa år. Min andre handledare, professor emeritus Matti Rahkonen, vill jag varmt tacka för stödet i synnerhet med metodologiska och statistiska frågor, samt med statistikprogrammet SPSS, som blev ett oundgängligt redskap i analysen. Fil.dr, docent Krista Ojutkangas vid Åbo universitet lärde mig att använda analysprogrammet Microsoft Access, vilket gjorde analysen av materialet mycket lättare och snabbare, för vilket jag är väldigt tacksam.

Jag tackar också mina förhandsgranskare, professor Hanna Lehti-Eklund och docent Päivi Juvonen, för deras värdefulla och konstruktiva kommentarer, som hjälpte mig att ytterligare finslipa manuskriptet.

Jag tackar mina medforskare i projektet, fil.mag. Anne-Maj Åberg och fil.lic. Marika Paavilainen för uppmuntran och de roliga stunder vi tillbringat tillsammans. Det har varit oerhört viktigt att kunna diskutera ens idéer och problem kring undersökningen med människor som vet exakt vad man talar om. Jag hoppas att jag har lyckats ge dem lika mycket stöd och hjälp som de har gett mig. Professor Sinikka Lahtinen, post doc-forskaren i vårt projekt, var också alltid redo att dela med sig av sin erfarenhet med oss doktorander och att läsa och kommentera våra texter, för vilket jag också är väldigt tacksam för.

Alla mina kolleger på SLS vill jag också tacka för den fina gemenskapen och de intressanta och roliga diskussioner vi haft tillsammans. Fil.dr. Charlotta af Hällström-Reijonen, fil.dr. Jennica Thylin-Klaus, fil.dr. Jannika Lassus, fil.mag. Sofie Henricson och fil.mag. Lisa Södergård samt professor Camilla Wide har hjälpt mig även genom att låna sin infödda kompetens när jag behövde hjälp med grammatikalitetsbedömningarna. Jennica Thylin-Klaus och Sofie Henricson har också språkgranskat manuskriptet till den här avhandlingen. Utan deras noggranna läsning skulle de återstående felen vara mycket flera. Min kusin, universitetslektor, fil.dr. Lotta Aunio har varit ett oersättligt psykologiskt stöd i slutet av avhandlingsprocessen och jag vill tacka henne för det. Jag tackar likaså mina kära vänner utanför forskarkretsarna, framför allt Pinja Maunula, Hanna Niittymäki, Larielle Harris-Vepsä och Sanna-Kaisa Rissanen. Deras tro på mig får också mig att tro på mig själv.

Eftersom skolorna deltar i undersökningen anonyma, måste även deras svensklärare vara det. Jag vill emellertid varmt tacka dem alla för flexibilitet och deras vilja att ge sin dyrbara undervisningstid åt mig och åt andra forskare i projektet. Det är ingen överdrift att säga att projektet skulle ha haft stora svårigheter utan lärarnas positiva och intresserade attityd. Humanistiska fakultetens praktikanter Ari Laine (2006), Mira Ruponen (2008) och Eveliina Tolvanen (2009) gjorde också ett stort arbete åt mig genom att renskriva och mata in material i analysprogrammet och jag vill varmt tacka dem alla för det.

Mina föräldrar Sinikka och Jarkko Järvinen har stött mig på alla tänkbara sätt. De har lärt mig att älska böcker och kunskap, samt att uppskatta Finlands tvåspråkighet från första början. Tack

vare dem har jag börjat min livslånga upptäcktsresa i det svenska språkets värld redan i nio års ålder. Med det sistnämnda fick de hjälp och goda råd av min moster Inga Poikela, fil.mag. och gymnasielärare i svenska. Lika varmt som mina föräldrar tackar jag min make Andreas, mannen i mitt liv, som alltid tror på mig, alltid stöder mig och ofta till och med får mig att glömma arbetet.

Jag tillägnar denna doktorsavhandling min mormor, folkskolläraren Eeva Bergman (född Kiviniemi, *10.5.1918 – † 8.11.2006), en viljestark smeddotter från Lappland med tillräckligt mod för att skaffa sig en utbildning och ett självständigt liv redan i slutet av 1930-talet. Hennes stöd, uppmuntran och beröm betydde väldigt mycket i början av detta projekt.

I Helsingfors den 20 maj 2013
Eeva-Liisa Nyqvist

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tabellförteckning	7
Figurförteckning.....	7
Diagramförteckning	8
1 Inledning	10
1.1 Disposition	11
1.2 Bakgrund.....	12
1.2.1 Svenskundervisningen i den finska grundskolan	12
1.2.2 Kartläggningar av finska grundskoleelevers kunskaper i svenska i årskurs 9.....	13
1.3 Syfte och frågeställningar	14
1.4 Material	16
1.4.1 Om materialinsamlingen	16
1.4.2 Skriftligt material	17
1.4.3 Muntligt material.....	18
1.5 Metod	19
1.5.1 Begreppet inlärarspråk	19
1.5.2 Metoden i denna undersökning	20
2 Species och artikelbruk i svenskan	23
2.1 Terminologisk översikt	23
2.2 Definit betydelse	24
2.2.1 Deiktisk definitihet.....	25
2.2.2 Anaforisk definitihet	25
2.2.3 Semantiskt definita nominalfraser ur ett formperspektiv.....	26
2.3 Indefinit betydelse.....	28
2.3.1 Specifik indefinit betydelse.....	28
2.3.2 Icke-specifik indefinit betydelse	29
2.3.3 Svagt referentiell betydelse	29
2.3.4 Interrogativ betydelse.....	29
2.3.5 Semantiskt indefinita nominalfraser ur ett formperspektiv.....	29
2.4 Generisk betydelse	31
2.5 Jämförelse med finskan och engelskan	32
2.5.1 Species och artikelbruk i finskan	32
2.5.2 Species och artikelbruk i engelskan	34
2.6 Sammanfattning och slutsatser.....	35
3 Species och artikelbruk i tidigare forskning	38
3.1 Svenska som L1	38
3.2 Svenska som L2	40
3.2.1 Erikssons och Wijk-Anderssons undersökning.....	40
3.2.2 Axelssons undersökning	41
3.3 Svenska som främmande språk i Finland	42
3.3.1 Kontrastiva analyser.....	43
3.3.2 Pitkänens undersökning	44
3.3.3 Lahtinens undersökningar	45
3.3.4 Sundmans undersökning	45
3.3.5 Heikkiläs undersökning.....	46
3.4 Om artikelinläring i engelskan hos finska inlärare	47
3.5 Slutsatser	47
4 Teorier om inläring av grammatik i L2.....	49

4.1	Explicit och implicit kunskap om grammatik	49
4.1.1	Teorier om implicit och explicit kunskap	50
4.1.2	Vilka faktorer gör en grammatisk struktur lätt respektive svår att lära sig?	51
4.1.3	Slutsatser	53
4.2	Helsekvensinläring	53
4.2.1	Att identifiera en helsekvens	54
4.2.2	Helsekvensernas roll i L2-inläringen	55
4.2.3	Slutsatser	56
4.3	Tvärspråkligt inflytande	57
4.3.1	Tvärspråkliga likheter och olikheter	58
4.3.2	Inflytandet från L1 och L2 till L3	59
4.3.3	Slutsatser	60
4.4	Inlärningsgångar	60
4.5	Sammanfattning	62
5	Species och artikelbruk i informanternas läromedel i svenska	64
5.1	Den explicita undervisningen av species och artikelbruk i läromedlen	64
5.1.1	Åk7: Substantivets former och hur de används	65
5.1.2	Åk8: Bestämd artikel och pronominala attribut	67
5.1.3	Åk9: PRG-attribut, adjektivets <i>a</i> -form och yrkesbeteckningar	68
5.2	Övningar	68
5.3	Sammanfattning	69
6	Det grammatiska testet	71
6.1	Formval	71
6.1.1	Om korrekthet	71
6.1.2	Fraser med indefinit betydelse	75
6.1.3	Fraser med definit betydelse	76
6.1.4	Fraser med PRG-attribut	76
6.1.5	Fraser med dubbel bestämdhet	77
6.2	Motiveringar	77
6.2.1	Andelen olika typer av motiveringar	77
6.2.2	Motiveringar i fraser med indefinit betydelse	79
6.2.3	Motiveringar i fraser med definit betydelse	79
6.2.4	Motiveringar i fraser med PRG-attribut	80
6.2.5	Motiveringar i fraser med dubbel bestämdhet	80
6.2.6	Fel form, rätt motivering	81
6.3	Statistiskt samband mellan formval och motivering	81
6.4	Sammanfattning	81
7	Frekventiell analys av obligatoriska kontexter i uppsatserna och lärobokstexterna	84
7.1	Frekventiell analys av betydelse typerna och deras språkliga uttryck i uppsatserna och lärobokstexterna	85
7.1.1	Betydelsetyperna vid de olika skrivomgångarna och i läromedelstexterna	85
7.1.2	Indefinit betydelse	87
7.1.3	Definit betydelse	92
7.1.4	Andra betydelse typer	96
7.2	Frekventiell analys av frastyperna i uppsatserna och lärobokstexterna	97
7.2.1	Frastyperna vid de olika skrivomgångarna och i läromedelstexterna	97
7.2.2	Naken form	100
7.2.3	Obestämd form	101
7.2.4	Bestämd form	102
7.2.5	PRG-attribut	103

7.3 Sammanfattning	105
8 Normativ analys av uppsatsmaterialet	108
8.1 Allmänt om felen i uppsatserna	108
8.2 Korrekthetsprocenten för de olika betydelsetyperna	110
8.2.1 Indefinit betydelse	111
8.2.2 Definit betydelse	114
8.3 Korrekthetsprocenten för de olika frastyperna.....	119
8.3.1 Om korrekthetsprocenten	119
8.3.2 Naken form	121
8.3.3 Obestämd form.....	123
8.3.4 Bestämd form.....	125
8.3.5 PRG-attribut	128
8.4 Feltyperna i uppsatsmaterialet	132
8.4.1 Fördelningen mellan feltyperna	133
8.4.2 Speciesfel	136
8.4.3 Formfel.....	141
8.4.4 Hybridfel	146
8.4.5 Övriga fel	146
8.5 Sammanfattning	147
9 Species och artikelbruk i den muntliga uppgiften.....	150
9.1 Val av species.....	151
9.1.1 Allmänt om betydelsetyperna i bildbeskrivningarna	151
9.1.2 Species vid första omnämmandet av en referent.....	153
9.1.3 Species vid andra omnämmandet av en referent.....	156
9.2 Frekventiell analys av frastyperna i bildbeskrivningarna	157
9.2.1 Obestämd form.....	159
9.2.2 Bestämd form.....	160
9.2.3 PR-attribut.....	161
9.3 Normativ analys	161
9.3.1 Normativ analys av frastyperna	162
9.3.2 Obestämd form.....	163
9.3.3 Bestämd form.....	164
9.3.4 PR-attribut.....	165
9.4 Feltyperna i den muntliga uppgiften	165
9.4.1 Fördelningen mellan feltyperna	166
9.4.2 Speciesfel	168
9.4.3 Formfel.....	171
9.4.4 Hybridfel	174
9.4.5 Nollspecies	176
9.4.6 Övriga fel	176
9.5 Sammanfattning	177
10 Sammanfattande diskussion.....	179
10.1 De centrala resultaten.....	179
10.1.1 Det skriftliga materialet	181
10.1.2 Det muntliga materialet.....	183
10.1.3 Det grammatiska testet.....	185
10.2 En svårighetshierarki för species och artikelbruk	186
10.3 Faktorer som styr inläring av species och artikelbruk hos finskspråkiga	188
10.3.1 Lärobokstexterna som språkligt inflöde.....	188
10.3.2 Explicit grammatikundervisning.....	189

10.3.3 Tvärspråkligt inflytande	189
10.3.4 Grammatisk komplexitet.....	190
10.3.5 Helsekvensinläring	191
10.4 Slutord.....	192
Litteraturförteckning	194
Bilaga 1: Analys av läromedlen	203
Bilaga 2: Det grammatiska testet i årskurs 9.....	204
Bilaga 3: Normativ analys av de obligatoriska kontexterna i uppsatserna	207
Bilaga 4: Normativ analys av de obligatoriska kontexterna i bildbeskrivningarna	210
Bilaga 5: Sammanfattande diskussion	212

TABELLFÖRTECKNING

Tabell 1: Faktorer som påverkar nominalfrasens speciesform i svenskan.....	11
Tabell 2: Materialet i denna undersökning	17
Tabell 3: Uttryck för species i svenskan och engelskan: artiklar och böjningsformer	34
Tabell 4: Undervisningstillfällen för species och artikelbruk i läromedlen.....	64
Tabell 5: Det grammatiska testet, läroboksreglerna samt korrekthetsprocent	72
Tabell 6: Medelvärde för korrekthetsprocenten efter de olika typerna.....	73
Tabell 7: Antalet och andelen korrekta val per fras enligt fallande korrekthetsprocent	75
Tabell 8: Antalen olika typer av motiveringar per rätt och fel svar	78
Tabell 9: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger svagt referentiell betydelse.....	88
Tabell 10: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger specifik indefinit betydelse.....	91
Tabell 11: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger icke-specifik indefinit betydelse	92
Tabell 12: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger indirekt deixis	94
Tabell 13: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger direkt deixis	95
Tabell 14: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger direkt anafor	96
Tabell 15: Antalet och andelen korrekta fraser i de obligatoriska kontexterna för de olika frastyperna.....	119
Tabell 16: Antalet och andelen olika typer av speciesfel i uppsatserna.....	138
Tabell 17: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för substantivets obestämd form singularis utan respektive med adjektivattribut.....	144
Tabell 18: Andelen normenliga nominalfraser i uppsatserna och i bildbeskrivningarna	161
Tabell 19: Antalet och andelen korrekta fraser i obligatoriska kontexter för de olika frastyperna .	162
Tabell 20: Andelen speciesfel av alla fraser i uppsatsmaterialet och bildbeskrivningarna	169
Tabell 21: Antalet och andelen olika typer av speciesfel i bildbeskrivningarna	170
Tabell 22: Andelen fraser med formfel av alla fraser i uppsatserna och bildbeskrivningarna	172
Tabell 23: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis: fraser med respektive utan adjektivattribut	173
Tabell 24: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis i uppsatserna och bildbeskrivningarna: fraser utan adjektivattribut.....	173
Tabell 25: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis i uppsatserna och bildbeskrivningarna: fraser med adjektivattribut.....	173

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1: Faktorer man ska ta hänsyn till när man bildar en indefinit nominalfras i svenskan.....	35
Figur 2: Faktorer man ska ta hänsyn till när man bildar en definit nominalfras i svenskan	36
Figur 3: Feltyperna i materialet.....	109

DIAGRAMFÖRTECKNING

Diagram 1: Andelen obligatoriska kontexter för de olika betydelsetyperna i uppsatsmaterialet	85
Diagram 2: Andelen obligatoriska kontexter för de olika betydelsetyperna i läromedlen	86
Diagram 3: Andelen obligatoriska kontexter för svagt referentiell betydelse	87
Diagram 4: Andelen obligatoriska kontexter för specifik och icke-specifik indefinit betydelse.....	90
Diagram 5: Andelen obligatoriska kontexter för definit betydelse.....	93
Diagram 6: Andelen obligatoriska kontexter för de olika frastyperna i uppsatsmaterialet	98
Diagram 7: Andelen obligatoriska kontexter för de olika frastyperna i lärobokstexterna.....	99
Diagram 8: Andelen obligatoriska kontexter för nakna former	100
Diagram 9: Andelen obligatoriska kontexter för obestämda former	101
Diagram 10: Andelen obligatoriska kontexter för bestämda former	102
Diagram 11: Andelen obligatoriska kontexter för fraser med PRG-attribut.....	103
Diagram 12: Andelen obligatoriska kontexter för fraser med PRG-attribut och adjektivattribut ...	105
Diagram 13: Korrekthetsprocenten för de olika betydelsetyperna	110
Diagram 14: Korrekthetsprocenten för svagt referentiell betydelse	111
Diagram 15: Korrekthetsprocenten för specifik och icke-specifik indefinit betydelse	112
Diagram 16: Korrekthetsprocenten för deiktisk definitet	115
Diagram 17: Korrekthetsprocenten för anaforisk definitet	117
Diagram 18: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för nakna former.....	122
Diagram 19: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för obestämda former	124
Diagram 20: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för bestämda former	126
Diagram 21: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för fraser med PRG-attribut (utan adjektivattribut).....	128
Diagram 22: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för fraser med definitiva attribut	130
Diagram 23: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för fraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut	131
Diagram 24: De totala andelarna olika feltyper i uppsatserna	133
Diagram 25: Fördelningen mellan olika feltyper i vt7.....	134
Diagram 26: Fördelningen mellan olika feltyper i ht8.....	134
Diagram 27: Fördelningen mellan olika feltyper i vt8.....	135
Diagram 28: Fördelningen mellan olika feltyper i ht9.....	135
Diagram 29: Fördelningen mellan olika feltyper i vt9.....	136
Diagram 30: Andelen nominalfraser med fel species vid de olika skrivomgångarna	137
Diagram 31: Andelen nominalfraser med formfel vid de olika skrivomgångarna	141
Diagram 32: Andelen överanvändning av substantivets bestämda form i obligatoriska kontexter för PRG-attribut.....	142
Diagram 33: Andelen olika betydelsetyper i bildbeskrivningarna.....	152
Diagram 34: Andelen fraser med indefinit betydelse i bildbeskrivningarna	153
Diagram 35: Andelen fraser med definit betydelse vid de första omnämningarna i bildbeskrivningarna.....	154
Diagram 36: Andelen direkt anafor i bildbeskrivningarna	156
Diagram 37: Andelen obligatoriska kontexter för de olika frastyperna i bildbeskrivningarna	157
Diagram 38: Andelen obligatoriska kontexter för obestämda former i bildbeskrivningarna	159
Diagram 39: Andelen obligatoriska kontexter för bestämda former i bildbeskrivningarna	160
Diagram 40: Korrekthetsprocent för obestämda former i bildbeskrivningarna	163
Diagram 41: Korrekthetsprocent för bestämda former i bildbeskrivningarna.....	164
Diagram 42: De totala andelarna olika feltyper i bildbeskrivningarna	166
Diagram 43: Fördelningen mellan olika feltyper i åk7	166
Diagram 44: Fördelningen mellan olika feltyper i åk8	167
Diagram 45: Fördelningen mellan olika feltyper i åk9	167

Diagram 46: Andelen nominalfraser med fel species i de olika årskurserna.....	169
Diagram 47: Andelen nominalfraser med formfel i de olika årskurserna.....	172
Diagram 48: Andelen nominalfraser med hybridfel i de olika årskurserna.....	175
Diagram 49: Andelen nominalfraser med nollspecies i de olika årskurserna.....	176
Diagram 50: Korrekthetsprocenten för de mest centrala formerna i uppsatserna.....	186
Diagram 51: Korrekthetsprocenten för de mest centrala formerna i bildbeskrivningarna.	187

1 INLEDNING

På julaftonen år 2007 fick jag ett SMS av en arbetskamrat: *Glöggvarma julhälsningar och ett riktigt gott nytt år! Önskar Heidi och katten*. Jag hade då arbetat på min doktorsavhandling i ett och ett halvt år och fäste genast uppmärksamhet vid det sista ordets species i hälsningen. Trots sin korthet är texten ett mycket bra exempel på faktorer som styr valet av substantivets bestämdhetsform. Ordet *katten* förekom i texten bara en gång, men det stod ändå i bestämd form, eftersom Heidi visste att jag visste vilken katt hon menade: sin egen.

Species är ett komplext fenomen som berör både form och betydelse. Det är en svår grammatisk kategori för alla som lär sig svenska som *andraspråk* (i fortsättningen L2) (Wijk-Andersson 1994: 380). Synnerligen svår är kategorin för dem, vars *förstaspråk* (i fortsättningen L1) saknar motsvarande grammatisk kategori, t.ex. finnar. Cirka en tredjedel av världens språk har speciesmarkörer och bara under 8 % av språken innehåller både en obestämd och en bestämd artikel (Haspelmath 1998: 274). Av detta följer att flera av dem som lär sig svenska som L2 har ett L1 som saknar bestämdhetsmarkörer.

För att kunna välja rätt form ska man för det första avgöra om en nominalfras med ett substantiv som huvudord (i fortsättningen *nominalfras*) ska ha definit eller indefinit betydelse (SAG 3 1999: 160–161, 163–166, 169–170, 175–176), men detta är bara det första – och ofta det lättaste – steget. Förutom substantivets form ska inläraren nämligen ta hänsyn till den obestämda respektive bestämda artikelns form som kongruerar med substantivets genus och numerus, t.ex. *en ny bil*, *den nya bilen* respektive *ett nytt hus*, *det nya huset*. Om nominalfrasen dessutom innehåller ett pronominellt eller genitivattribut, ska inläraren känna till hur dessa påverkar substantivets och adjektivets form (jfr t.ex. *denna nya bil*, *den nya bilen*, *detta nya hus*, *det nya huset*, *min nya bil*, *mitt nya hus*). (SAG 1 1999: 229; SAG 2 1999: 96–112, 219–220, 301–314, 406–412, Philipsson 2004: 125–127, se också tabell 1 nedan och Järvinen 2008: 188.) I denna avhandling syftar jag med det sammanfattande begreppet *species och artikelbruk* på denna problematik.

Finskan saknar en obligatorisk, enhetlig morfologisk speciesmarkering, varför det ofta är svårt för finnar att förknippa artiklar och böjningsändelser med olika speciesbetydelser. Trots att svårigheterna naturligtvis är störst i början av inläringen, bereder vissa kontexter, t.ex. bestämd form pluralis samt nominalfraser med adjektivattribut svårigheter t.o.m. för avancerade inlärare. Utelämnning av en bestämdhetsändelse eller en artikel leder ofta till en informationsförlust, varför det ur kommunikativ synpunkt är viktigt att kunna använda dem korrekt (t.ex. Ekerot 1995: 178).

Syftet med denna avhandling är att undersöka hur bruket av species och artikelbruk utvecklas i finska grundskoleelevers inlärarsvenska under årskurserna 7–9. Svenskan är ett obligatoriskt ämne i den finska grundskolan och de flesta börjar läsa svenska i årskurs 7. Det faktum att svenskan anger species på ett sätt som kraftigt avviker från finskan spelar en viktig roll i synnerhet i början av inläringen. Mitt syfte är därför att undersöka hur de finska grundskoleeleverna lär sig att skilja mellan olika speciesbetydelser och använda de olika former och artiklar som dessa uttrycks med i svenskan. Vilka former och strukturer är lätta för dem och vilka är svåra att använda korrekt?

Hur lätt eller svår en språklig struktur är att tillägna sig anses bl.a. bero på dess formella respektive funktionella komplexitet (DeKeyser 2005: 2–3). Den formella komplexiteten innebär att själva formen är svår att bilda: ett exempel på detta är svenska nominalfraser med adjektivattribut, där artikeln, adjektivets form och substantivets form ska kongruera med varandra. Att strukturen är funktionellt svår betyder att det t.ex. är svårt för inläraren att veta i vilka sammanhang den ska användas. (DeKeyser 2005: 6–8.) Det är exempelvis inte i sig komplicerat att tillägga en bestämdhetsändelse till ett substantiv i en definit nominalfras, men för en inlärare kan det vara mycket svårt att avgöra om ett substantiv ska stå i bestämd form eller inte.

Tabell 1: Faktorer som påverkar nominalfrasens speciesform i svenskan

Exempel	Förklaring
<i>Det finns en ny bok på bordet.</i>	En ny referent som mottagaren inte kan unikt identifiera anges med obestämd form (i singularis med obestämd artikel).
<i>Boken finns på bordet.</i>	Om referenten är unikt identifierbar för mottagaren använder man bestämd form.
<i>Den nya boken finns på bordet.</i>	Om en bestämd form föregås av ett adjektivattribut, står även det i bestämd form. Dessutom föregås substantivet av en bestämd artikel.
<i>Jag gillar god mat.</i>	Oräknebara substantiv saknar obestämd artikel t.o.m. i samband med adjektivattribut.
<i>svenska flaggan</i>	Lexikaliserade nominalfraser som kan uppfattas som ett slags egennamn är vanligen artikellösa.
<i>Hans/Mattis nya bok</i>	I samband med ett possessivt attribut eller genitivattribut står adjektivattributet i bestämd och substantivet i obestämd form.
<i>den här nya boken varje ny bok</i>	Olika pronominella attribut konstrueras med olika former av substantiv och adjektiv.

(SAG 1: 229; SAG 2: 96–112, 219–220, 301–314, 406–412.)

1.1 Disposition

Denna undersökning bygger på två olika slag av teoribakgrund: grammatiska beskrivningar av species och artikelbruk i svenskan samt kognitiva teorier om L2-inläring. De grammatiska beskrivningarna behandlas nedan i kapitel 2, där även jämförelser med motsvarande system i finskan och engelskan ingår. Kapitel 3 sammanfattar tidigare undersökningar kring inläring av species och artikelbruk i svenskan. Detta behandlas ur både L1- och L2-inläringens synvinkel, men tyngdpunkten ligger av naturliga skäl på L2-inläringen. I kapitel 4 behandlas vissa teorier om grammatikinläring med relevans för inläring av species och artikelbruk, nämligen explicit och implicit inläring, helsekvensinläring, tvärspråkligt inflytande och inlärningsgångar.

Kapitel 5 innehåller en analys av de två läroboksserierna som informanterna i undersökningen använt. Eftersom informanterna är finskspråkiga grundskoleelever som saknar levande kontakt med svenskan i sin vardag utgör läromedlen en viktig språklig förebild och en källa för det språkliga inflödet. Hur mycket svensklärare i finska grundskolor talar svenska i klassrummet varierar nämligen mycket. Därför fungerar analysen som en grund för analysen av informanternas produktion. Analysen av informanternas produktion inleds i kapitel 6 med en analys av ett grammatiskt test, som fungerar som en pilotundersökning och belyser den explicita kunskapen om svenskan som informanterna har.

Analysen av det skriftliga materialet inleds i kapitel 7 med en frekventiell analys av de obligatoriska kontexterna (se 1.5.2 nedan) för de olika betydelse- och frastyperna i uppsatserna. En analys av denna typ ger å ena sidan en helhetsbild av informanternas uttrycksbehov och möjliggör å andra sidan en jämförelse mellan informanternas skriftliga produktion och språket i de läromedel de har använt. Species och artikelbruk i uppsatserna behandlas normativt i kapitel 8. Också här utgår analysen från de obligatoriska kontexterna; syftet är att visa i vilka fall informanterna brutit mot normen genom att inte använda en viss form eller struktur och härigenom visa i vilken mån informanternas produktion liknar målspråket. Det muntliga materialet behandlas enligt samma principer som uppsatserna, ur frekvensens respektive normens synvinkel i kapitel 9. Kapitel 10 innehåller en sammanfattande diskussion.

1.2 Bakgrund

I detta avsnitt redogör jag kort för svenskundervisningen i finska grundskolor och refererar de kartläggningar av inlärningsresultaten i svenska som främmande språk som gjorts i Finland.

1.2.1 Svenskundervisningen i den finska grundskolan

Förutom modersmålet ingår det två obligatoriska språkämnen i det finländska grundskolsystemet: det andra inhemska språket och ett främmande språk som i praktiken oftast är engelska. För finskspråkiga elever är det andra inhemska språket svenska. Det andra inhemska språket är i Finland ett obligatoriskt skolämne, eftersom landet är tvåspråkigt: både finska och svenska är nationalspråk i Finland. Därför ska båda språkgrupperna kunna varandras språk. Språklagen (423/2003) tryggar medborgarens rättighet att välja vilket språk han eller hon vill använda i kontakter med statliga och kommunala myndigheter.

De obligatoriska språken i det finländska skolsystemet kallas A- respektive B-språk och de börjar vanligen i årskurs 3 respektive 7.¹ Enligt statistiken från Språkläraryrket SUKOL r.f. år 2007 hade 90 % av eleverna engelska som A-språk. Det vanligaste B-språket var alltså svenska. År 2007 började 89,4% av sjundeklassarna studera svenska som B-språk (Undervisningsministeriet 2008). Eftersom alla informanter i min undersökning läser svenska som B-språk koncentrerar jag mig i det följande enbart på B-svenskan.

Enligt *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004* är syftet med undervisningen i B-svenska att inläraren ska uppnå grundläggande färdigheter i svenska (Utbildningsstyrelsen 2004: 132–133). Tyngdpunkten ligger på den muntliga språkförmågan. Det centrala innehållet i texterna i läromedlen ska beröra elevens egen värld och teman som kan antas vara viktiga för tonåringar, bl.a. fritid och hobbyer, skola och skolkamrater, resor och annat som tillhör ungdomarnas vardagliga liv och närmiljö. Eleven ska bl.a. lära sig att berätta grundläggande fakta om sig själv och sin närmaste krets och kommunicera på svenska i enkla, vardagliga situationer. Dessutom ska han eller hon lära sig att skriva korta texter som handlar om vardagliga upplevelser och behov samt förstå texter som handlar om vardagslivets händelser. Vad gäller den kulturella kompetensen ska eleven bli bekant med kulturen i Svenskfinland, Sverige och de andra nordiska länderna. I grammatiken ”ska eleven tillägna sig den mest centrala verbläran, adjektiv- och substantivböjningen och den mest centrala satsläran samt bindingsstrukturerna”. Kravet för betyget 8² vid slutbedömningen är enligt CEFR-skalan nivån A.2.1 i läs- och hörförståelse och A.1.3 i skriftlig och muntlig produktion. (Utbildningsstyrelsen 2004: 132–133.)

Den obligatoriska svenskundervisningen är ett tema som regelbundet debatteras i finska medier. Behovet av den obligatoriska svenskundervisningen ifrågasätts eftersom svenskan enligt dem som är emot skolsvenskan är ett litet språk. Dessutom tros det ibland att kunskaperna i engelska räcker till och att kunskaper i andra främmande språk inte behövs. Därutöver har man använt de allt svagare inlärningsresultaten som bevis på att undervisningen saknar effekt. En enkät om elevernas attityder och framtidsplaner ingick i den nyaste kartläggningen av niondeklassares kunskaper i svenska (Tuokko 2009, se nedan). Den visade att pojkar över lag är negativt inställda till svenskan. Flickor är mer positiva, oberoende av vilka planer de har för fortsatta studier. Sambandet mellan betyget och inlärarens uppfattning om sin inlärningsförmåga samt mellan betyget och uppfattningen om nyttan av att kunna svenska var statistiskt signifikant. (Tuokko 2009: 35, 59.) De negativa attityderna är dock ingenting nytt: Kärkkäinen (1992: 136–139) konstaterade redan i början av 90-

¹ Finländare får undervisning i dessa obligatoriska språk på alla utbildningsnivåer från grundskolan till universitetet. Den första möjligheten att börja lära sig ett frivilligt språk i det finska skolsystemet är A2-språket i årskurs 5 i grundskolan. Efter detta är det möjligt att börja med ett B2-språk i årskurs 8 i grundskolan och ett eller flera B3-språk i gymnasiet.

² Vitsordet 8 är det tredje högsta vitsordet i det finska skolsystemet och innebär ”goda kunskaper”.

talet att attityderna hade blivit mer negativa. Under den senaste tiden har det dock noterats en viss förbättring i attityderna (Lehti-Eklund & Green-Vänttinen 2011).

Sannolika orsaker till de negativa attityderna bland eleverna är den samhälleliga debatten som ifrågasätter svenskans ställning som ett obligatoriskt skolämne samt avsaknaden av kontakter med svenskan utanför skolan. Informanterna som använder svenska utanför lektionerna är nämligen mer positiva till svenskan och även framgången i inläringen medför en positiv attityd (Tuokko 2002: 109–114). Även nedskärningarna i antalet lektioner kan ha en indirekt effekt: på 1990-talet hade eleverna ännu tre lektioner i svenska i veckan, men på 2000-talet har antalet årsveckotimmar varit två (Tuokko 2002: 48; se också Pohjala 2005: 2). Eftersom kraven i undervisningen inte har minskat i samma takt är det sannolikt att allt flera elever upplever svårigheter i att lära sig svenska, vilket ytterligare sänker deras motivation.

1.2.2 Kartläggningar av finska grundskoleelevers kunskaper i svenska i årskurs 9

Resultat av svenskundervisningen i grundskolan har kartlagts flera gånger under den tid svenskan har varit ett obligatoriskt skolämne för alla finskspråkiga ungdomar, d.v.s. sedan 1970-talet, då grundskolan infördes i Finland. Jag kommer i huvudsak att koncentrera mig på de undersökningar som har gjorts på 2000-talet (framför allt Tuokko 2009), eftersom de bäst kan jämföras med den situation som gäller för informanterna i min undersökning. Kartläggningarna har koncentrerat sig på det centrala ordförrådet och den viktigaste grammatiken samt på elevernas attityder till svenskan och svenskinläringen. Dessutom jämför jag resultaten från Tuokkos kartläggningar med Karppinens och Sarkkinens (1995) och Kärkkäinens (1993) kartläggningar av inlärningsresultaten i svenska i finska grundskolor.

Tuokkos kartläggning från 2009³ är den nyaste (den gjordes 2008) och vad gäller antalet informanter den mest omfattande kartläggningen av inlärningsresultaten i B-svenska. Den bygger på ett av Utbildningsstyrelsen⁴ planerat prov i svenska. Testgruppen består av ca 5300 niondeklassare som valts utifrån ett stratifierat sampel. Ungefär lika många pojkar som flickor deltog i undersökningen.

Elevernas kunskaper låg år 2008 enligt Tuokko (2009) som helhet på en nöjaktig nivå. Slår man ihop alla delområden i provet motsvarar resultatet i medeltal betyget 7 på skalan 4 (underkänt) till 10 (utmärkt). En relativt liten andel av eleverna kom upp till ”goda kunskaper” (se 1.2.1 ovan): sammanlagt 27 % av informanterna uppnådde en nivå som motsvaras av de två högsta betygen, d.v.s. 9 och 10 och 21 % av informanterna uppnådde nivån som motsvarar betyget 8. Andelen elever med goda kunskaper var högst i receptiv språkfärdighet och lägst i muntlig framställning (27 % respektive 16 % av eleverna). Upp till 61 % av informanterna placerade sig på en färdighetsnivå som motsvarar betygen 6–8. Denna nivå överskreds av 27 % av informanterna, medan upp till 52 % inte uppnådde betyget 8. (Tuokko 2009: 10.)

Andelen elever som stannade under nivån för goda kunskaper var alltså klart större än andelen elever som överskred den. I fråga om skriftlig och muntlig framställning, d.v.s. de uppgifter där eleven själv ska kunna producera språk, stannade ca 20 % av eleverna under den lägsta färdighetsnivån A.1.1. Alla dessa var pojkar. (Tuokko 2009: 9–10.) Även Karppinen och Sarkkinen (1995: 50–55) konstaterade att de svaga eleverna fick mest poäng i de delar av provet som gäller receptiva språkkunskaper, vilket tyder på att deras produktiva kunskaper var mycket svaga. De centrala grammatiska strukturerna behärskades dåligt redan i början av 90-talet (Kärkkäinen 1993: 129–130).

³ Tuokko utgav en kartläggning också år 2002. Den bygger provet år 2001 som arrangerades av Utbildningsstyrelsen och omfattade både A- och B-svenskan (717 respektive 2869 informanter). En del av uppgifterna var desamma för A- och B-svenska. Även en attitydenkät ingick. (Tuokko 2002: 7, 31.)

⁴ Utbildningsstyrelsen motsvaras i Sverige närmast av Skolverket.

En del av uppgifterna i provet år 2008 var desamma som i Tuokkos tidigare kartläggning från 2002. Jämförelsen av resultaten visar att niondeklassarnas kunskapsnivå har sjunkit signifikant under åren. Det som har sjunkit mest är kunskaperna om de grammatiska strukturerna (10 procentenheter). Attityderna till svenskan har däremot inte ändrats nämnvärt mellan 2001 och 2008 (Tuokko 2009: 36).

Det oroväckande är att det inte skett någon positiv utveckling under tiden mellan Tuokkos (2009, 2002), Kärkkäinens (1993) och Karppinen och Sarkkinens (1995) kartläggningar, trots att man redan länge varit medveten om problemen. Skillnaderna mellan flickors och pojkars prestationer i grammatikuppgifterna är fortfarande stora (jfr Kärkkäinen 1993: 132) och de har t.o.m. vuxit i vissa delar av provet. Dessutom bildar pojkarna majoriteten av de svagaste eleverna. I Tuokko 2009 når 20 % av pojkarna inte ens den lägsta färdighetsnivån.

Att eleverna är svaga i grammatik är dock ingen överraskning, eftersom grammatikundervisningen under årens lopp har minskats för att få mera tid för kommunikativa övningar. Svenskan har dock en hel del grammatiska strukturer som är nödvändiga inte bara för kommunikationen utan också för att språkkunskaperna ska utvecklas vidare. Kunskaperna i grammatik påverkar särskilt mycket ens förmåga att producera begripligt språk. (Tuokko 2002: 130, se också Kärkkäinen 1993: 138.) Karppinen och Sarkkinen har intressant nog konstaterat att upp till en tredjedel av alla grammatiska fel handlar om species och artikelbruk, vilket gör dem till den största felgruppen i deras material. Över fyra femtedelar av speciesfelen handlade om nominalfrasens form och 18 % om val av species. (Karppinen & Sarkkinen 1995: 48–49.)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att kunskapsnivån i svenskan har sjunkit. Grammatiken bereder svårigheter för många och species och artikelbruk tillhör de kategorier där det förekommer mest fel. Därför är det motiverat att undersöka hur species och artikelbruk tillägnas och vilka speciesbetydelser och strukturer som mest bereder svårigheter för finskspråkiga inlärare.

1.3 Syfte och frågeställningar

Denna undersökning är en del av projektet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare*. Projektet finansierades av Svenska litteratursällskapet i Finland och det inleddes i augusti 2007 och avslutades i december 2010. Projektet genomfördes i samarbete mellan Åbo och Jyväskylä universitet och dess syfte har varit att bidra till att utveckla teorier om L2-inläringen samt att utveckla svenskundervisningen på olika skolnivåer. (Paavilainen, m.fl. 2009: 144–145, se också Sundman 2009: 5–6.)

Grundskolnivån, början av svenskinläringen, har inte tidigare undersökts i Finland, utan forskningen har koncentrerat sig på gymnasisternas språkkunskaper (se t.ex. Rahkonen 1990, Juurakko 1996, Lahtinen 1998). Därför finns det ett stort behov av detaljerad information om inläringen av svenska och utvecklingen av kunskaperna i svenska hos elever i finska grundskolor. Syftet med denna avhandling är att undersöka hur bruket av species och artikelbruk utvecklas i finskspråkiga grundskoleelevers inlärarvenska i årskurserna 7–9. Med inlärarvenska avses här den svenska som informanterna producerar (se 1.5.1 nedan). Eftersom de flesta finska elever läser svenska som B-språk, handlar denna undersökning endast om inläring av B-svenska.

För att kunna ge en så mångsidig bild som möjligt av inläringen av species och artikelbruk använder jag både skriftligt och muntligt material. Materialet för undersökningen består i första hand av fri skriftlig och muntlig produktion, nämligen korta uppsatser (se 1.4.2) och muntliga bildbeskrivningar (se 1.4.3) från årskurserna 7–9. I synnerhet i uppsatserna har materialinsamlingen strävat efter att så mycket som möjligt likna naturliga situationer: informanterna har skrivit korta texter om teman som handlar om ungdomarnas liv och som också förekommer i deras läromedel. På grund av informanternas relativt låga kunskapsnivå är den muntliga uppgiften mer styrd, men även den bygger på tanken att informanterna relativt fritt får berätta om vad de ser i bilden och således kan koncentrera sig på sådana saker som de anser vara ”viktiga”. Eftersom species och artikelbruk

utgör ett mångfasetterat och komplext fenomen, är skillnaderna mellan skriftligt och muntligt material av intresse: på vilket sätt avviker informanternas produktion i dessa två material från varandra?

Informanterna har också gjort ett grammatiskt test, vars syfte har varit att undersöka deras explicita kunskaper i species och artikelbruk: informanterna har valt den rätta formen av två alternativ och motiverat sitt formval med egna ord på finska. För att kunna undersöka hur informanternas kunskaper utvecklas med tiden har jag följt med samma elever under tre årskurser. Materialet beskrivs i detalj i 1.4 nedan. Förutom materialet som informanterna producerat analyserar jag de läromedel som informanterna har använt för att utreda vilka aspekter av species och artikelbruk som explicit behandlas, hurdana övningar de övas med samt hurdan inflöde informanterna får i läsestycken. Resultaten av denna analys jämförs med informanternas produktion.

Analysen sker på frasnivå. Att vissa nominalfraser är svårare än andra är ett grundläggande antagande i min undersökning (jfr Axelsson 1994, 1995) och substantivformens grammatiska omgivning spelar därför en viktig roll. Eftersom analysen görs på frasnivå är begreppet *frastyper* centralt i undersökningen: det avser de olika typerna av nominalfraser som förekommer i materialet. Kategoriseringen bygger på traditionell grammatik och exempel på frastyper är obestämd form singularis (*en hund*), bestämd form pluralis (*hundarna*), bestämd form singularis med adjektivattribut (*den svarta hunden*) och fraser med olika attribut (*min hund*, *samma hund*, *många hundar*, *den här gamla hunden*). På den semantiska nivån motsvaras frastyperna av *betydelsestyper*. De hänvisar till de olika speciesbetydelser som nominalfraserna kan uttrycka, d.v.s. de olika kategorierna av indefinit, definit och generisk betydelse. Indelningen bygger på SAG. (För definitioner se kapitel 2).

Analyserna i denna avhandling utgår från de obligatoriska kontexterna. En sådan analys utgår från de former som målspråket förutsätter i kontexterna, d.v.s. informanternas produktion jämförs med målspråket. Exempelvis meningen *Jag spelar i *laget, som heter...* AP6, vt7) innehåller en obligatorisk kontext för obestämd form singularis (informanten borde alltså ha skrivit *Jag spelar i ett lag som heter...*). Analysen är både frekventiell och normativ och både det skriftliga uppsatsmaterialet och de muntliga bildbeskrivningarna analyseras enligt samma principer. I den frekventiella analysen undersöker jag hur mycket informanterna använder de olika betydelse- och frastyperna utan hänsyn till om deras språkbruk enligt målspråksnormen är korrekt eller inte. Tonvikten ligger på hur frekventa de olika formerna är. I den normativa analysen undersöker jag bruket av olika typer av nominalfraser i inlärarespråket i jämförelse med målspråksnormen. Jag beräknar bl.a. korrekthetsprocenten för de olika frastyperna. Syftet är att se vilka frastyper som är lätta respektive svåra för finska inlärare och vilken utveckling det sker mellan årskurserna och de olika skrivomgångarna. Analysen beskrivs i detalj i 1.5.2 nedan.

De frågor jag svarar på med hjälp av analysen av läromedlen är:

- Hur och i vilken ordning presenteras species och artikelbruk explicit i läromedlen? (Kapitel 5)
- Med vilka slags övningar övas species och artikelbruk? (Kapitel 5)
- Vilka betydelse- och frastyper förekommer i texterna, d.v.s. hur ser det språkliga inflödet som informanterna fått ut? Frekvenserna för de olika betydelse- och frastyperna i läromedlen jämförs även med frekvenserna i informanternas produktion. (kapitel 7)

I det grammatiska testet (kapitel 6) är följande frågor centrala:

- Vilka frastyper är lättast respektive svårast när det gäller val av rätt form?
- Finns det något samband mellan val av korrekt form och korrekt motivering?
- Finns det likadana tendenser vad gäller korrekthetsprocenten i testet och i uppsatserna?

Centrala frågor i analysen av uppsatserna och bildbeskrivningarna är:

- Hur frekventa är de olika betydelse- respektive frastyperna⁵ i de olika skrivomgångarna respektive årskurserna? Hur utvecklas frekvenserna från årskurs 7 till 9? (Kapitel 7)
- Hur skiljer sig de olika betydelse- och frastyperna åt vad gäller korrekthetsprocent? Vilka strukturer är svåra, vilka är lätta för informanterna? (Kapitel 8)
- Hur utvecklas korrektheten mellan skrivomgångarna respektive årskurserna? (Kapitel 8)
- Är det vanligare att informanterna väljer fel species eller att de gör formfel? Sker det några förändringar mellan de olika årskurserna? (Kapitel 8)
- Hur skiljer sig det skriftliga och det muntliga materialet från varandra? (Kapitlen 7–9)
- Hurdan inlärningsgång bildar frastyperna? Är den likadan i det skriftliga och i det muntliga materialet? (Kapitlen 8–10)

1.4 Material

I detta avsnitt beskriver jag materialet som min undersökning bygger på. Avsnitt 1.4.1 handlar om själva insamlingsprocessen och avsnitten 1.4.2 och 1.4.3 om det skriftliga respektive det muntliga materialet. Som konstaterats ovan kan materialet grovt indelas i två kategorier: fri produktion och ett grammatiskt test. Av dessa ligger tyngdpunkten på fri produktion. Det grammatiska testet är närmast att betrakta som en pilotundersökning och ett komplement till analysen av uppsatsmaterialet.

Den fria produktionen består av korta uppsatser som insamlats vid sex olika tillfällen under undersökningstiden och muntliga bildbeskrivningar som insamlats tre gånger under undersökningstiden. Uppsatsmaterialet är betydligt större än det inspelade materialet (4379 respektive 1771 nominalfraser). Uppsatserna och bildbeskrivningarna behandlas både som en helhet och vid de olika skrivomgångarna respektive inspelningarna. Därtill jämförs de olika tillfällen med varandra. Skrivomgångarna och inspelningarna representerar inte hela terminer utan gäller informanternas performans vid insamlingstillfällena. De kallas i denna undersökning för skrivomgångar respektive inspelningar.

1.4.1 Om materialinsamlingen

Samarbetet mellan Åbo universitet och Jyväskylä universitet i projektet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnet av svenskans struktur hos finska inlärare* inleddes i materialinsamlingsskedet. Jag har samlat in mitt material tillsammans med Marika Paavilainen från Jyväskylä universitet. I praktiken har jag ansvarat för materialinsamlingen i södra Finland medan Marika Paavilainen gjort detsamma i mellersta Finland. Den första materialinsamlingen påbörjades våren 2006 och avslutades våren 2008. För att få ett tillräckligt omfattande material beslöt vi våren 2007 att ta med sammanlagt tre nya grupper av sjundeklassare, två från södra Finland och en från mellersta Finland. Materialinsamlingen med dessa grupper avslutades våren 2009. En helhetsbild av allt material som samlats in inom ramen för projektet ges i artikeln ”Vägar att undersöka svenskan hos finska inlärare – datainsamling i ett forskningsprojekt” (Paavilainen m.fl. 2009: 148–154).

Som informanter har projektet haft sammanlagt 131 grundskoleelever från fyra grundskolor. Alla informanterna har finska som L1 och de läser svenska som B-språk, d.v.s. de har börjat lära sig svenska i årskurs 7. Deras första främmande språk (det s.k. A-språket) är engelska. Det första materialinsamlingstillfället inträffade i slutet av vårterminen i årskurs 7, när informanterna var ca 13 år gamla och hade studerat svenska i ett läsår. Informanterna indelades i åtta grupper enligt hemstaden och de försågs med identifikationskoder som skyddar deras identitet. Grupperna kallas i

⁵ Adjektiven *definit* och *indefinit* syftar i denna avhandling på betydelse, medan *bestämd* och *obestämd* syftar på form.

denna undersökning för grupperna A–H; varje bokstav står för en skolklass i en viss skola. Materialinsamlingen med grupperna A–E pågick åren 2006–2008 och med grupperna F–H under åren 2007–2009. Koderna för de enskilda informanterna består av koden för skolan (A–H), av bokstaven P eller F, där P står för pojke och F för flicka och av en löpande siffra. Exempelvis koden AF5 står för en flicka i grupp A, medan koden BP8 står för en pojke i grupp B.

Eftersom materialet är rätt omfattande och de olika informantgrupperna delvis har gjort olika uppgifter, har jag valt att undersöka bara en del av det insamlade materialet i denna undersökning. I produktiva skrivuppgifter och muntliga uppgifter har jag valt att analysera sex uppsatser (alla förutom den sista i årskurs 9) samt alla tre muntliga uppgifter från informanterna i grupperna A, B, C, F och G; alla dessa grupper är från södra Finland. På grund av detta har jag kunnat eliminera vissa luckor i materialet och fått ett muntligt material där alla informanter har gjort samma uppgifter. Dessutom känner jag till staden informanterna bor i och kan därför lättare tolka deras yttranden med hjälp av de utomspråkliga kunskaperna.

Informanterna som har varit borta från mer än två skrivomgångar har lämnats utanför undersökningen. Det slutliga antalet informanter är 67 (36 flickor och 31 pojkar). Vad gäller det grammatiska testet är materialet dock betydligt större, eftersom jag där har tagit med alla informanter i båda städerna som gjort testet (103 informanter). Detta beror framför allt på att analysprogrammet SPSS förutsätter stora material. Tabell 2 nedan sammanfattar materialet i denna undersökning. *n* står för antalet informanter som gjort uppgiften.

Tabell 2: *Materialet i denna undersökning*

Tidpunkt	Uppgifterna i kronologisk ordning	n
Vårterminen i årskurs 7	<ul style="list-style-type: none"> • Uppsats: <i>Min hobby</i> • Bildbeskrivning 	64 64
Höstterminen i årskurs 8	<ul style="list-style-type: none"> • Uppsats: <i>Min resa</i> 	58
Vårterminen i årskurs 8	<ul style="list-style-type: none"> • Uppsats: <i>Min vän</i> • Bildbeskrivning som i årskurs 7 	62 63
Höstterminen i årskurs 9	<ul style="list-style-type: none"> • Uppsats: <i>Mitt favoritband/Min favoritsångare</i> • Uppsats: <i>Min fritid</i> • Grammatiskt test med motiveringar på finska 	64 63 103
Vårterminen i årskurs 9	<ul style="list-style-type: none"> • Uppsats: <i>Jag – en niondeklassare!</i> • Bildbeskrivning som i årskurs 7 	60 58

1.4.2 Skriftligt material

Uppsatsmaterialet i denna avhandling består som framgått ovan av sex olika texter per informant som skrivits under årskurserna 7–9: en uppsats på vårterminen i årskurs 7, en på höst- respektive vårterminen i årskurs 8, två på höstterminen i årskurs 9 och en på vårterminen i årskurs 9. De två uppsatserna på höstterminen i årskurs 9 behandlas i denna undersökning som en skrivomgång (d.v.s. ht9). Skrivomgångarna kallas i fortsättningen vt7, ht8, vt8, ht9 och vt9. Materialet är longitudinellt, d.v.s. samma informanter skrev uppsatserna i alla årskurserna. Uppsatserna skrevs på lektionstid och informanterna fick hjälp med ordförrådet men inte med grammatiken.

Uppsatserna handlar om teman i informanternas eget liv. Dessa teman ska behandlas i läromedlen i enlighet med läroplanen (Utbildningsstyrelsen 2004: 132–133, se också 1.2.1 ovan). Antalet informanter var som högst i vt7 och i den första uppsatsen i ht9 och som lägst i ht8. Uppsatslängden varierar under tiden: antalet nominalfraser per informant är som lägst i ht8 och som högst i den senare uppsatsen i ht9 (i medeltal 9,6 respektive 15,1 nominalfraser). Uppsatsuppgifterna innehöll vanligen en lista på inspirationsfrågor på svenska vars syfte var att hjälpa informanterna att hitta på innehåll för uppsatsen. Exempelvis i uppsatsen *Min vän* (vt8) var

inspirationsfrågorna *Vad heter han eller hon? Hur gammal är han eller hon? Var bor han eller hon? Vilken skola går han eller hon i? Hur ser han eller hon ut? (silmät = ögon, hiukset = hår) Vad gör du med honom/henne? Vad tycker han eller hon om?*

Uppsatserna innehåller sammanlagt 4379 nominalfraser. Av dessa har 641 producerats i vt7, 555 i ht8, 653 i vt8, 1677 i ht9 och 853 i vt9. Vanliga tidsuttryck som kan betraktas som lexikaliserade (t.ex. *i vintras, i sommar*) lämnas utanför denna analys: de följer nämligen egna regler som kan avvika från de normala reglerna i fråga om substantivets form.⁶ De produktivt bildade tidsuttrycken, såsom *varje dag* eller *hela dagen*, behandlas i avhandlingen i samband med de andra nominalfraserna. Fraser med t.ex. *varje* kan kombineras med vilket individuativt, d.v.s. räknebart substantiv som helst, varför *varje dag* inte kan ses som ett lexikaliserat tidsuttryck trots att det antagligen lärts in som en helsekvens. Gränsen mellan lexikaliserade och produktiva fraser är visserligen flytande (se t.ex. Ellis 2008: 80).

Det skriftliga materialet innehåller även ett grammatiskt test, vars funktion är att mäta informanternas explicita kunskap om species och artikelbruk. Testet består av 27 fraser där informanterna skulle välja den rätta formen mellan två givna alternativ samt motivera sitt val på finska. Frastyperna i testet tillhör de mest centrala i den svenska grammatiken: t.ex. obestämd och bestämd form, fraser med genitivattribut och fraser med adjektivattribut (se kapitel 2, 6 och bilaga 2). Eftersom de läromedel i svenska som informanterna har använt analyseras i denna undersökning kan även de uppfattas som ett slags material. (Se kapitel 5 nedan.)

1.4.3 Muntligt material

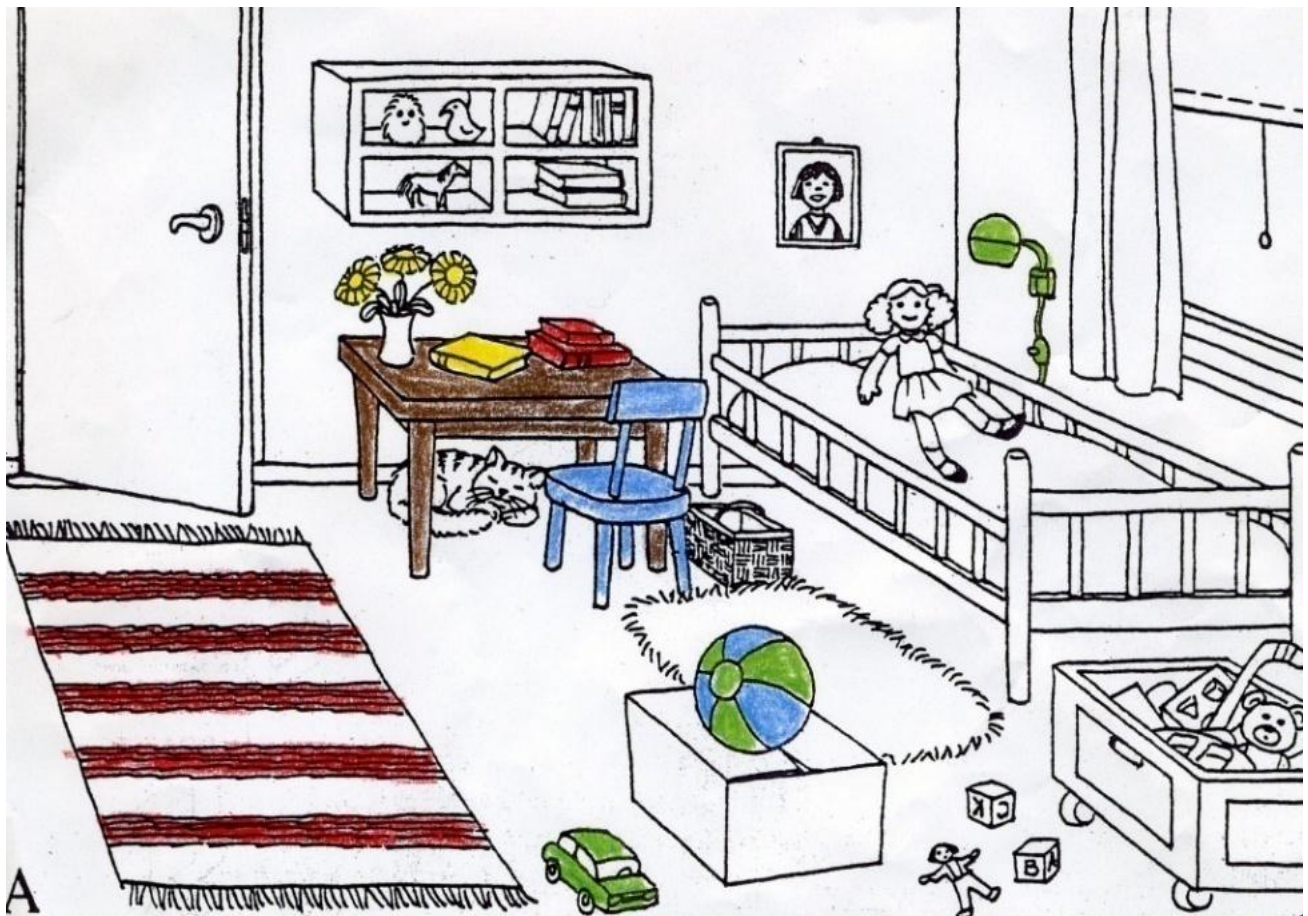
Den muntliga uppgiften innebär en inspelad bildbeskrivning. Syftet med den är att undersöka informanternas förmåga att använda species och artiklar i talat språk. Samma uppgift gjordes under vårterminen i varje årskurs. Bilden (se nedan) var densamma i varje årskurs vilket möjliggör att undersöka utvecklingen mellan årskurserna 7 och 9. Testet har utförts i skolorna på lektionstid. Jag har själv tagit hand om inspelningen och varje informant har testats separat. Informanterna fick vid behov hjälp med ordförrådet men inte med grammatiken. Inspelningarna har transkriberats av mig. Inspelningarna kallas i fortsättningen åk7, åk8 och åk9. Eftersom denna undersökning koncentrerar sig på morfosyntaxen har jag transkriberat bildbeskrivningarna relativt ytligt. Jag har t.ex. inte fäst uppmärksamhet vid pauser eller uttal.

Bildbeskrivningarna innehåller sammanlagt 1771 nominalfraser. Av dessa har 669 stycken producerats i årskurs 7, 576 i årskurs 8 och 526 i årskurs 9. Orsaken till det sjunkande antalet nominalfraser ligger i det sjunkande antalet informanter (se tabell 2 ovan), men informanterna producerar också lite mindre språk i årskurserna 8 och 9. En informant producerade i genomsnitt 10,5 nominalfraser i årskurs 7 och 9,1 nominalfraser i 8 och 9. Instruktionen var ”Berätta vad du ser på bilden med hela meningar”. Att hela meningar var att föredra berodde framför allt på strävan att undvika fall där informanterna enbart listar olika föremål som de ser på bilden. Tiden informanterna har använt till uppgiften varierar mellan några sekunder och drygt två minuter. Nedan ges några exempel på olika slag av beskrivningar av samma bild:

1. På brun bordet ligger tre bok – böcker, de är röd och två – de är en gul och två röd böcker och de är – och på bordet är också tre en gul blommor. Också there are... framför bordet är en blå stolar, på golvet ligger en röd och vita mattor. På golvet – på vägger er en grön lampa och... i rummet det här är gardiner och... och många böcker. (FF14, åk7)
2. En dörren, katt under bordet, röda böckerna... vitröd matta, en katt under bordet... bolla, stol, en säng, en fönster, en gröna lampa, gröna bil, en tavla... (GF15, åk9)

⁶ Dessa tidsuttryck behandlas i Nyqvist & Sundman 2012.

Bild 1: Testbilden i bildbeskrivningen i årskurserna 7–9. (ur Saleva 1983, egen färgläggning)

1.5 Metod

De finska grundskoleelevernas skriftliga och muntliga produktion analyseras i denna avhandling som ett exempel på svenskt inlärarespråk. Analysen är dels frekventiell och dels normativ. Nedan redogör jag kort för begreppet inlärarespråk och för de metoder som används i analysen.

1.5.1 Begreppet inlärarespråk

Termen inlärarespråk eller interimspråk (på engelska *interlanguage*) myntades av Selinker (1972: 209), vars teori var den tidigaste som tog hänsyn till de kognitiva processer som ligger bakom inlärarespråkets karaktär. Flera senare kognitiva teorier, bl.a. Krashens monitorteori och Pienemanns processbarhetsteori, bygger på den (Abrahamsson 2009: 110, 116). I denna undersökning använder jag termen *inlärarespråk* som en teorineutral term (jfr Hammarberg 2004: 27). När jag vill understryka att det handlar om svenskt inlärarespråk använder jag termen *inläraresvenska*.

Det centrala i Selinkers teori (1972) är att inlärarespråk är språk i sin egen rätt. De är alltså inga felaktiga versioner av målspråket och de är instabila och variabla (Selinker 1972, Abrahamsson 2009: 90). Centralt i inlärarespråket är hypotestestning, d.v.s. inlärarespråket formulerar hypoteser utgående från det inflöde han eller hon blivit utsatt för. Även transfer från undervisning, som innebär att inlärarespråket bildar hypoteser utgående från undervisningen, är ett centralt fenomen (Selinker 1972: 216–221). Om man vid undervisningen t.ex. överanvänder vissa element, kan detta leda till ett icke-normenligt språkbruk hos inlärarespråket. Selinkers teori ser inlärarespråket som en aktiv och kreativ part i inlärningsprocessen. (Abrahamsson 2009: 44, 112.)

Inlärarspråk ses numera som naturliga system som följer samma universella principer som naturliga språk. L2-inlärare genomgår alltså likadana stadier som L1-inlärare i sin inläring. Även inlärare med olika L1 genomgår likadana stadier, varför man anser att inlärarspråket utvecklas enligt universella inlärningsgångar som bestämmer i vilken ordning olika grammatiska morfem lärs in. (Abrahamsson 2009: 53, 63.) Därför är inlärningsgångar också en central del av denna undersökning (se avsnitt 4.4 nedan). Praktiskt taget alla typer av nominalfraser som är relevanta i fråga om species och artikelbruk förekommer visserligen i informanternas produktion redan i årskurs 7 (se kapitel 7 nedan), men skillnaderna mellan frekvenserna och korrekthetsprocenten är ofta betydande. Vissa frastyper är frekventa och de behärskas väl från första början, medan andra bereder svårigheter under hela undersökningstiden (se kapitlen 8 och 9). Därför strävar jag också efter att med hjälp av korrekthetsprocenten urskilja en inlärningsgång eller svårighetshierarki mellan frastyperna. Enligt Brown (1973) innebär en hög korrekthetsprocent att ett språkligt element har tillägnats tidigt, varför det är möjligt att bygga upp en inlärningsordning utgående från dem. Dessutom undersöker jag om de olika frastyperna används mer korrekt ju längre inläringen framskrider, d.v.s. jag jämför korrekthetsprocenten vid de olika skrivomgångarna respektive inspelningarna.

1.5.2 Metoden i denna undersökning

Metoden i denna undersökning är framför allt kvantitativ, om än inmatningen av materialet i analysprogrammet Microsoft Access också har inneburit en omfattande kvalitativ analys. Det som i det följande konstateras gäller i denna undersökning analysen av både uppsatserna och de muntliga bildbeskrivningarna. På grund av att informanterna producerar rätt lite språk per individ sker analysen på gruppnivå⁷. Alla nominalfraser i informanternas produktion har excerperats, inmatats och kategoriserats i dataprogrammet Microsoft Access utifrån samma variabler. Dessa är årskurs (7–9) och undersökningstillfälle (höst- eller vårtermin, i fortsättningen ht respektive vt), modalitet (skriftligt eller muntligt material), korrekthet (korrekt eller inkorrekt) och speciesbetydelse, d.v.s. betydelse- och frastyp (för definitioner se 2.1 nedan). Lärobokstexterna har analyserats enligt samma variabler med undantag av den normativa analysen.

Analysen sker på frasnivå, d.v.s. den omfattar hela nominalfrasen. Till nominalfrasen räknas här förutom själva substantivet också de eventuella pronominala attributen (d.v.s. possessiva, indefinita och definita attribut), genitivattributen och adjektivattributen (se t.ex. Hultman 2003: 216, 220). Pronominala och genitivattribut kallas i denna avhandling med den sammanfattande termen *PRG-attribut*. Genom att enbart se på substantivets form skulle man t.ex. inte kunna skilja mellan bruket av obestämd form i fraser där formen beror på nominalfrasens indefinita species och fraser där den beror på ett attribut (jfr t.ex. typerna *en bil* och *min bil*) (jfr Hultman & Westman 1976: 123). Man skulle m.a.o. gå miste om mycket information.

Även Axelsson (1994, 1995, se också 3.2.2 nedan), som undersökt nominalfraserna hos finsk-, polsk- och spanskspråkiga svenskinlärare, bygger sin analys på frasnivån. Min kategorisering avviker dock något från Axelssons: jag för nominalfraserna med PRG-attribut till olika kategorier i enlighet med attributet, medan Axelsson utgår från substantivets form. I hennes kategorisering bildar t.ex. nominalfraser med possessiva och indefinita attribut en kategori, eftersom substantivet står i obestämd form i båda dessa. Genitivattribut behandlas inte i Axelssons analys. (Axelsson 1994: 34.)

Den röda tråden i denna undersökning är *performansanalys*, som innebär att man undersöker allt L2-inläraren producerar (Ellis & Barkhuizen 2005: 73). Performansanalysen har flera underkategorier, bl.a. en analys av obligatoriska och icke-obligatoriska kontexter. Denna

⁷ För en kortfattad analys på individnivå, se Nyqvist (2012).

avhandling koncentrerar sig på analysen av de *obligatoriska kontexterna*, som utgår från de former som svenskans norm förutsätter i de olika situationerna, d.v.s. den innebär att inlärnarnas produktion ”översätts” till målspråket. Med hjälp av denna analys kan man undersöka hurdana uttrycksbehov informanterna har och jämföra deras produktion med texter som infödda språkbrukare producerar. Jämförelsen med målspråksnormen gör det också möjligt att undersöka hur inläringen framskrider, d.v.s. korrekthetsprocenten visar direkt till vilken grad inlärnarnas produktion motsvarar normen.

Analysen av de obligatoriska kontexterna går ut på att undersöka i vilken mån inlärnaren har tillägnat sig ett visst språkligt element eller en struktur. Hur pass korrekt en inlärnare använder ett grammatiskt morfem eller en grammatisk struktur antas visa i vilken grad han eller hon tillägnat sig morfemet eller strukturen. Analysen bygger alltså på en jämförelse mellan inlärnarspråket och målspråket. Den har dock kritiserats eftersom den inte beaktar s.k. U-formad inläring⁸ som är mycket vanlig hos L2-inlärnare. (Ellis & Barkhuizen 2005: 73–74.) Man kan inte heller vara säker på att inlärnaren känner till alla funktioner hos de morfem han eller hon tillägnat sig (Long & Sato 1983: 259). Ett ytterligare problem är att analysen av obligatoriska kontexter är målspråksorienterad: den kan visa om en inlärnare har tillägnat sig en viss målspråksform eller inte, men den beaktar inte de fall där morfemet eller strukturen används utanför dess normenliga kontexter (Ellis & Barkhuizen 2005: 79). Detta kan däremot undersökas med hjälp av analysen av de s.k. inlärnarkontexterna som utgår från de former som inlärnare faktiskt producerar och bl.a. visar om vissa former överanvänds (Nyqvist u.a., se också Juurakko 1996: 68–69).

Analysen i denna avhandling är både frekventiell och normativ. Den frekventiella analysen syftar till att visa hur frekventa de olika betydelse- och frastyperna är i informanternas produktion och hur deras frekvens och procentuella andel utvecklas från årskurs 7 till årskurs 9. Jag anger frekvenserna av de olika betydelse- och frastyperna som grupprocent, d.v.s. jag behandlar informanternas produktion vid varje testomgång som om det rörde sig om en enda text. Frekvenserna anges i regel i form av procentandelar. Den procentuella andelen olika betydelse- respektive frastyper beräknas genom att dividera antalet belägg på betydelse- respektive frastyper med det totala antalet belägg. Det skriftliga och det muntliga materialet jämförs också med varandra. Jag undersöker också hur materialet som insamlats i olika årskurser skiljer sig från varandra både frekventiellt och normativt samt om det går att urskilja en inlärningsgång i inläringen av species och artikelbruk.

De grammatiska företeelserna är funktionella, d.v.s. de har en betydelse eller funktion. De språkliga systemen är komplexa: en form kan ha flera betydelser och en betydelse kan anges på flera olika sätt. (Ellis & Barkhuizen 2005: 111.) Därför ingår det i kapitlen 7 och 9 också en *funktion-form -analys*, med vilken jag undersöker vilka former informanterna använder för att uttrycka de olika betydelse-typerna i undersökningen. Exempelvis definit betydelse kan i svenskan anges med hjälp av antingen bestämdhetsändelse eller vissa PRG-attribut. De komplicerade förhållandena mellan form och funktion försvårar inläringen. En central fråga ur L2-inlärnings synvinkel är om inlärnare använder samma grammatiska former för att uttrycka samma betydelser som infödda talare (Ellis & Barkhuizen 2005: 112, 139). Den andra typen av funktionell analys, d.v.s. *form-funktion -analysen*, utgår däremot från formen och undersöker vilka betydelser den uttrycker (Ellis & Barkhuizen 2005: 112). Resultaten jämförs med språkbruket i elevernas läromedel.

Eftersom normavvikelseerna är en naturlig del av L2-inläringen ingår en *normativ analys* i undersökningen. I enlighet med Ellis & Barkhuizen (2005: 53, 70) och Ringbom (1987: 69–70) anser jag detta vara motiverat, eftersom den normativa analysen bildar bara en del av analysen; att enbart koncentrera sig på normavvikelseerna vore alltför trångsynt. Den normativa analysen i denna

⁸ U-formad inläring innebär att inlärnare först når en hög korrekthetsnivå i en struktur, sedan presterar sämre under en period för att slutligen nå en hög nivå igen (se t.ex. Viberg 1987: 72–73).

undersökning betyder dock inte detsamma som felanalys⁹: jag strävar inte efter att förklara vad felet beror på eller att utveckla metoder för att förebygga dem. Tidigare forskning har dessutom visat att det inte är lätt att hitta orsaker till felet. De olika feltyperna definieras i 8.1 nedan. Däremot är syftet med den normativa analysen att kartlägga de mest problematiska aspekterna av species och artikelbruk.

Även *korrekthetsprocenten* beräknas som grupprocent. De beräknas genom att dividera antalet korrekta belägg i materialet med det totala antalet belägg på obligatoriska kontexter för den aktuella betydelse- eller frastyten. Korrekthetsprocenten beräknas både för hela materialet och för de olika testtillfällena.

Statistikprogrammet SPSS utnyttjas i analysen för att undersöka om skillnader av följande slag är signifikanta eller slumpmässiga:

- Skillnaderna i korrekthetsprocent mellan de olika frastyperna (kapitlen 6, 8, 9)
- Skillnaderna i korrekthetsprocenten för en form mellan de olika skrivomgångarna respektive inspelningstillfällena (kapitlen 8, 9)
- Skillnaderna i korrekthetsprocenten för frastyperna mellan det skriftliga och det muntliga materialet (kapitlen 8, 9)
- Sambandet mellan val av rätt form och kännedom om korrekt grammatisk regel i det grammatiska testet (kapitel 6)

I språkvetenskapen används p:s värde $p \leq 0,05$ som gränsvärde för statistisk signifikans, d.v.s. en situation där en skillnad i korrekthetsprocent respektive ett samband mellan två faktorer inte är slumpmässig. Resultatets generaliserbarhet beror ytterligare på andelen sådana celler i tabellen där den förväntade frekvensen är fem eller mindre: överstiger andelen 20 % kan resultatet inte generaliseras utanför det aktuella materialet med samma säkerhet som i fall där alla de förväntade frekvenserna är större än 5. P-värdena och andelen celler ges i respektive bilagor. Orsaken till fenomenet ligger vanligen i ett alltför litet antal belägg i den ena av eller båda de jämförda kategorierna. Det är viktigt att notera att jag i denna avhandling använder ordet *signifikant* enbart i betydelsen 'statistiskt signifikant'.

⁹ Felanalysen består traditionellt av tre faser: att identifiera, beskriva och förklara ett fel (Ellis & Barkhuizen 2005: 58–66).

2 SPECIES OCH ARTIKELBRUK I SVENSKAN

Termen *species* härstammar från Adolf Noreens verk *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning* (1904). Noreen förknippar *species* med artiklar¹⁰, något som gör att begreppet *species* inte kan tillämpas i alla språk (Hirvonen 1980: 73, 77; se också Vilkuna 1992: 77). I engelskspråkig litteratur kallas motsvarande fenomen *definiteness* och i finskspråkig litteratur *määräisyys*.

SAG definierar *species* som en betydelse- och böjningskategori som i svenska nominalfraser uttrycks med substantiv- och adjektivformer och artiklar. Förhållandet mellan form och betydelse är mycket komplext: semantisk definitheit uttrycks ofta med en fras där substantivet står i obestämd form, fastän den referent frasen syftar på är definit, d.v.s. unikt identifierbar, t.ex. *min hund*. Å andra sidan finns det nominalfraser med bestämd form, som inte tillåter en unik identifikation av referenten, t.ex. *Han bröt armen*. (SAG 3: 151, 158–159.) Därför är det viktigt att hålla isär form och betydelse i både forskning och undervisning om *species* och artikelbruk.

Avgörande vid val av rätt *species* är sändarens¹¹ bedömning av mottagarens förmåga att identifiera referenten, d.v.s. om referenten är unikt identifierbar för mottagaren eller inte (SAG: 150). Den bestämda formen är en signal till mottagaren: Du vet vilken jag menar. Mottagaren kan veta vilken referent som menas p.g.a. att den redan har omtalats tidigare i texten eller samtalet eller tack vare den gemensamma föreställningsvärlden, såsom i *Dammsugaren står däruppe*. (Hellberg 1987: 34–35.) Använder sändaren bestämd form om något som mottagaren inte lyckas identifiera uppstår det ofta svårigheter i kommunikationen (Svartholm 1978: 10). Säger man t.ex. *Jag har inte läst boken* störs kommunikationen om mottagaren inte vet vilken bok som avses.

2.1 Terminologisk översikt

I terminologin kring *species* och artikelbruk förekommer gott om olika termer. Denna undersökning följer terminologin i SAG och Svenska Akademiens språklära (Hultman 2003). Jag använder adjektiven *definit* respektive *indefinit* när *species* betraktas som en semantisk kategori och adjektiven *bestämd* respektive *obestämd* när jag avser en formkategori.

Referentialitet, d.v.s. förhållandet mellan en nominalfras och dess avsedda referent (d.v.s. ett föremål respektive en företeelse som kan existera såväl i verkligheten som enbart i textens värld), är ett centralt begrepp vad gäller *species* och artikelbruk. SAG skiljer mellan fyra typer av referentiell betydelse: definit, indefinit, svagt referentiell och interrogativ betydelse (SAG 3: 150). Svagt referentiell betydelse kan också sägas vara en underkategori av indefinit betydelse, om än SAG behandlar den separat (SAG 3: 175). Dessutom står interrogativ betydelse betydelsemässigt nära den indefinita (SAG 3: 183). Jag behandlar båda dessa under rubriken indefinit betydelse. Underkategorierna av definit betydelse är deiktisk och anaforisk definitheit (se 2.2 nedan) och underkategorierna för indefinit betydelse är specifik respektive icke-specifik indefinit betydelse samt svagt referentiell och interrogativ betydelse (se 2.3 nedan). Dessutom finns generisk betydelse (se 2.4 nedan), som faller utanför indefinit-definit -distinktionen och kan ha både definit och indefinit betydelse (SAG 3: 161, 173).

Jag indelar nominalfraserna i tio frastyper utgående från deras formella egenskaper (se 1.5.2 ovan). Alla dessa frastyper kan förekomma med eller utan adjektivattribut. Analysen sker på frasnivå, eftersom PRG-attributen är en viktig förklarande faktor för valet av substantivets form (se 1.5.2 ovan).

¹⁰ Noreen kallar även *species*böjning för artiklar: t.ex. i *det röda huset* består den bestämda artikeln av tre delar, d.v.s. *det +-a +-et* (Noreen 1904: 76).

¹¹ Jag har valt att använda termerna *sändaren* och *mottagaren* i stället för SAG:s *talaren* och *lyssnaren*, eftersom de förstnämnda täcker bättre både den muntliga och skriftliga kommunikationen.

Med *nakna former* avses i denna avhandling indefinita singulara substantiv utan obestämd artikel, PRG-attribut och bestämdhetsändelser. Det är viktigt att notera att obestämd form pluralis inte betraktas som naken form. Substantivet kan vara antingen ett s.k. individuativt substantiv, t.ex. *buss* i *åka buss*, som i singularis normalt har obestämd artikel, eller ett s.k. dividualt substantiv som normalt inte tar obestämd artikel, t.ex. *vatten* i *dricka (kallt) vatten*. (se t.ex. Hultman 2003: 218–219.) I denna avhandling använder jag termerna naken form och *naket substantiv* som synonymmer.

Med *obestämd form* avses här singulara substantiv försedda med obestämd artikel och utan bestämdhetsändelse, t.ex. *ett (gammalt) hus* och plurala substantiv utan bestämdhetsändelse, t.ex. *(gamla) böcker*. *Bestämda former* kännetecknas av bestämdhetsändelse, t.ex. *huset* och *husen*. I samband med eventuella adjektivattribut förses substantiven oftast också med fristående bestämd artikel, t.ex. *det gamla huset* och *de gamla husen*. (Se t.ex. Hultman 2003: 105, 213, 218.)

Uppsatserna innehåller även gott om obligatoriska kontexter för olika pronomen som påverkar substantivets form grammatiskt, d.v.s. inverkar på förekomsten av en eventuell bestämdhetsändelse. Av praktiska skäl kommer jag att kalla dessa och genitivattribut för *PRG-attribut*. Jag indelar dem i fem olika kategorier (jfr Hultman 2003:117). *Possessiva attribut och genitivattribut* anger den eller det som äger eller disponerar något (t.ex. *min bil* respektive *Lasses bil*) (jfr SAG 1: 176, 209–210; Hultman 2003: 98). De är båda i själva verket underkategorier av definita attribut, men jag behandlar dem separat p.g.a. att de har en egen regel för substantivets form. Trots att de både semantiskt och formellt står nära varandra behandlar jag dem som två olika kategorier av två skäl: för det första förekommer genitivattribut i detta material ofta i namn på skolor som avviker rätt mycket från andra fraser med ett possessivt attribut eller genitivattribut. För det andra visar det grammatiska testet (se 6.1.1 nedan) att fraser med genitivattribut är svårare för informanterna än fraser med possessiva attribut.

Indefinita attribut är PRG-attribut med indefinit betydelse. De konstrueras med substantivets och adjektivets obestämda form, t.ex. *varje (ung) flicka, många (gamla) böcker, någon/ingen (bra) bok*. (SAG 1: 181, Hultman 2003: 126–128.) Obestämd artikel räknas inte till de indefinita attributen i denna undersökning. *Definita attribut* består av PRG-attribut med definit betydelse som inte är possessiva attribut eller genitivattribut (SAG 1: 160, Hultman 2003: 98) och de konstrueras med antingen substantivets bestämda eller obestämda form och med adjektivets bestämda form, t.ex. *hela (den gamla) boken, samma (gamla) bok*. Bestämd artikel betraktas inte som definit attribut i denna undersökning. *Interrogativa attribut* är en underkategori av indefinita attribut, t.ex. *vilken buss*, men de brukar behandlas separat, eftersom de uttrycker en annan betydelsetyp.

I de följande avsnitten beskriver jag de olika speciesbetydelserna. Dessutom behandlar jag species och artikelbruk i svenskan ur formperspektiv och jämför det svenska systemet med det finska och det engelska. Slutligen diskuterar jag hypoteser om vilka svårigheter finskspråkiga inlärare kan förväntas möta när det gäller species och artikelbruk i svenska nominalfraser.

2.2 Definit betydelse

SAG definierar den definitiva betydelsen på följande sätt: ”Semantiskt definit är den nominalfras vars avsedda referent talaren utgår ifrån att lyssnaren ska kunna unikt identifiera med hjälp av nominalfrasens beskrivning och sin kännedom om det sammanhang där referenten tänks ingå, identifikationsramen” (SAG 3: 155). Det gäller alltså att sändaren anpassar sig till mottagarens behov: människor som känner varandra kan göra djärva och träffande antaganden vad gäller referentens identifierbarhet för mottagaren. Det går t.ex. att inleda en vardaglig konversation genom att säga: *Jag har inte fått brevet ännu* och bli förstådd, bara samtalspartnern minns att det varit tal om ett brev någon gång tidigare och därmed kan unikt identifiera det (Hellberg 1987: 35). Däremot ska man vanligen säga t.ex. *Jag ska prova en blus som jag köpte i dag* och använda obestämd form, om mottagaren inte känner till att sändaren har köpt en ny blus – hur bekanta samtalsparterna än är.

En nominalfras har definit betydelse om dess referent är unikt identifierbar i en viss, för situationen relevant identifikationsram (SAG 3: 155). Denna ram kan i princip vara av två olika typer. Den ena identifikationsramen utgörs av *deixis*, d.v.s. situationen där nominalfrasen yttras: exempelvis i *Kan du stänga fönstret* är fönstret närvarande i talsituationen och samtalsparterna vet vilket fönster som menas. I det andra fallet, d.v.s. *anafor*, utgörs identifikationsramen av den språkliga kontexten, t.ex. *På tåget träffade jag en tysk och två turkar. Tysken hette Dieter.* (SAG 3: 155–156, 159.)

2.2.1 Deiktisk definithet

Deixis kan vara både direkt och indirekt. Den deiktiska ramen är utomspråklig och kan bestå såväl av det konkreta rummet i talsituationen som av en större del av sändarens föreställningsvärld (SAG 3: 155–156, 159–160). Både *Kan du öppna dörren* och *Solen skiner* är *direkt deiktiska* uttryck: *Dörren* i den första meningen är unikt identifierbar när identifikationsramen är rummet där samtalsparterna befinner sig, medan *solen* i den senare satsen är unikt identifierbar, eftersom den är unik. Olika sociala grupper har olika slags deiktiska rum: det är exempelvis naturligt för svenskarna att sinsemellan tala om *kungen* eller *drottningen* i bestämd form, eftersom de är unikt identifierbara i deras föreställningsvärld (jfr Svartholm 1978: 15).

Indirekt deixis innebär däremot att en referent är unikt identifierbar p.g.a. att den står i en entydig relation till något annat som ingår i det deiktiska rummet (SAG 3: 156, 161). SAG 3 listar olika typer av indirekt deixis. Relevanta för min undersökning är nominalfraser som innehåller ett deiktiskt possessivattribut, t.ex. *min moster*, som står i en entydig relation till den som yttrar dessa ord, (SAG 3: 160). Andra typer av indirekt deixis (t.ex. *författaren till den här boken*, *cykeln som du köpte i går*, se SAG 3: 161) förekommer nämligen inte i mitt material.

2.2.2 Anaforisk definithet

Även anafor kan vara direkt eller indirekt. *Direkt anafor* avser att referenten är unikt identifierbar p.g.a. att den redan har etablerats i det textuella rummet (jfr det deiktiska rummet ovan), t.ex. *Jag såg en man som hade fem katter och en hund. Hunden hade en lång svans.* En anaforiskt definit nominalfras implicerar all den information som getts tidigare i samma text eller samtal om samma referent. Som snävast innefattar identifikationsramen endast den föregående meningen, men identifikationsramen kan vara mycket vidare. (SAG 3: 162–163.) *Indirekt anafor* betyder däremot att referenten kan identifieras tack vare dess unika relation till något annat som redan etablerats i det textuella rummet (SAG 3: 156). Det handlar ofta om vad som ingår i vår föreställningsvärld eller omvärldskunskap. En nominalfras kan implicera att en annan referent existerar: t.ex. i *Pappa köpte en bil. Motorn gick genast sönder* impliceras *motor* av *en bil* och *en bil* kan tänkas implicera också en hel del andra bildelar (se t.ex. Fraurud 1986: 112).

Vid direkt anafor ersätts nominalfrasen vanligen med ett pronomen, t.ex. *Vi har en hund. Vi rastar den tre gånger om dagen* (SAG 3: 163–164). Exempel där samma substantiv upprepas, såsom *Jag såg en konstig hund. Hunden hade ingen svans*, är dock mycket vanliga i svenska skolgrammatikor¹², trots att de inte är särskilt naturliga i språkbruket (Svartholm 1978: 28, Sundman 1994a: 352, Wijk-Andersson 1994: 381). Enligt Ekerot (1995: 167–169) bör en nominalfras i bestämd form användas endast om syftning med pronomen är oklar, t.ex. när korrelatet ligger på längre avstånd och när det gäller att utpeka ett unikt korrelat ur en större mängd av referenter, t.ex. *Det finns både en schäfer och en tax i huset, men det är alltid schäfern man ser*

¹² Detsamma gäller vanligen finländska läromedel och grammatikor i svenska språket, se kap. 5 nedan.

Per gå ut med (SAG 2: 304; SAG 3: 163; Ekerot 1995: 167). Dessutom används anaforiskt definitiva nominalfraser när det gäller att påminna mottagaren om referentens existens.

Hellberg (1987) understryker att det är referenten och inte substantivet som ska kunna identifieras vid anafor: det spelar ingen roll om samma substantiv har förekommit i det textuella rummet förut. Exempelvis i *I Sverige har man en statschef som har ärvt sitt ämbete. Kungen har dock ingen makt* är det fråga om anaforisk definitivitet: *kungen* är unikt identifierbar eftersom ordet har samma referent som ”en statschef som har ärvt sitt ämbete” (Hellberg 1987: 35). I själva verket skulle *kungen* vara identifierbar också i satsen *I Sverige har kungen ingen makt* p.g.a. deiktisk definitivitet (se 2.2.1 ovan).

Gemensamt för både indirekt deixis och indirekt anafor är att referenten är unikt identifierbar tack vare dess entydiga relation till ett korrelat som är unikt identifierbart. Exempelvis i *Jag köpte ett bord och en soffa. Benen på bordet var skadade* är *benen* unikt identifierbara tack vare deras relation till det anaforiskt definitiva bordet. Den andra referenten som referenten i fråga relateras till kan dock även vara underförstådd. I *Han kom in och satte sig på den bortersta stolen* är den avsedda referenten (d.v.s. *den bortersta stolen*) unikt identifierbar tack vare sin relation till de andra stolarna i ett identifierbart rum, som fungerar som identifikationsram. (SAG 3: 165–166.) Detta förklarar även det faktum att kroppsdelarna vanligen står i bestämd form i svenskan, t.ex. *Jag har ont i huvudet* (Svartholm 1978: 26); talarens kropp fungerar som identifikationsram.

2.2.3 Semantiskt definitiva nominalfraser ur ett formperspektiv

I detta avsnitt behandlar jag användningen av bestämdhetsändelser hos substantiv och adjektiv i definitiva svenska nominalfraser från ett formperspektiv. Syftet är att visa hur de olika formerna används när det gäller att uttrycka definitiv species i svenskan.

2.2.3.1 Bestämda former av substantiv och adjektiv

Individuativa (räknebara) substantiv har fyra former, varav bestämd form singularis respektive pluralis anger definitiv betydelse, d.v.s. att referenten är unikt identifierbar för mottagaren. I det enklaste fallet består en bestämd nominalfras av ett substantiv försett med bestämdhetsändelse vars form varierar beroende på substantivets deklination och numerus t.ex. *väskan*, *klänningen*, *äpplet*, *huset*, *klänningarna*, *äpplena*, *husen*. Om en bestämd nominalfras dessutom innehåller ett adjektivattribut, står även detta i bestämd form, d.v.s. adjektivet har ändelsen *-a*¹³. Nominalfrasen inleds i typfall av bestämd artikel, t.ex. *den fina klänningen*, *det fina huset*, *de fina klänningarna/husen*. Även adjektivets pluraländelse är *-a*, varför speciesdistinktionen blir neutraliserad i pluralis.

Definitiva nominalfraser utan bestämdhetsändelse förekommer i svenskan i vissa grammatiska kontexter (se 2.2.3.3 nedan). Adjektivattribut står däremot alltid i bestämd form i definitiva nominalfraser. Sådana kontexter är i mitt material framför allt fraser som innehåller ett PRG-attribut, t.ex. *min nya bostad*, *samma gamla bostad*. Substantivet kan också sakna bestämdhetsändelse när det bestäms av en restriktiv relativsats, t.ex. *den roliga bok som du gav mig* (Hultman 2003: 214). Det sistnämnda tillhör dock mer avancerat språkbruk och förekommer inte i mitt material.

En ytterligare fråga som gäller semantiskt definitiva nominalfraser är valet mellan bestämdhetsändelse och possessivt attribut, t.ex. *min*, *din*. Ofta kan man relativt fritt välja mellan dessa uttrycksmöjligheter, men i några fall är det ena sättet att föredra. Det går t.ex. att säga både *Jag ställde bilen på gatan* och *Jag ställde min bil på gatan*, eftersom bestämd form indikerar att det

¹³ Ändelsen *-e* förekommer i maskulinum singularis i högre stilarter, men också i perfekt particip: *det nymålade huset*.

handlar om sändarens egen bil, om än man också kan parkera någon annans bil. Däremot brukar man i svenskan inte använda possessivuttryck i fråga om t.ex. kroppsdelar, utan substantivet står i bestämd form, t.ex. *Jag har ont i magen*, eftersom man inte kan ha ont i någon annans mage. Att ha en bil är relativt självklart för många människor, medan magen är en absolut självklar del av alla människor. Ju mindre självklar referenten är, desto hellre använder man ett possessivt attribut. Ytterligare är det naturligt att använda ett possessivt attribut när man vill poängtera att det bara finns en referent av det aktuella slaget i världen. *Min dotter* anger att man inte har andra döttrar: annars används uttrycket *en av mina döttrar*. (Ekerot 1995: 173–174, 184–186.)

En lucka i svenska grammatikor är att species i pluralis inte behandlas särskilt grundligt. Pluralformer förekommer i exemplen i samband med definitionen av de olika formerna, men om användningen av bestämd form pluralis konstateras det explicit bara att bestämd form pluralis kan användas i generisk betydelse, när utsagan inte nödvändigtvis gäller varje individ, t.ex. *Lunnefågeln har försvunnit från Sverige*. Detsamma kan också anges med bestämd form singularis. (Hultman 2003: 67.)

2.2.3.2 Bestämd artikel

Bestämd artikel är ett specialfall av definit pronomen och den används om en definit nominalfras saknar andra definitiva attribut. Den är vanligen obligatorisk i definitiva nominalfraser som innehåller ett adjektivattribut och då står även substantivet vanligen i bestämd form (se 2.2.3.1 ovan). Bestämd artikel böjs i genus och numerus (*den, det, de*) och placeras som andra definitiva attribut efter totalitetsbetecknande pronomen, t.ex. *alla de fina böckerna* och före kvantitetsbetecknande attribut, t.ex. *Var ska vi lägga de tre lådorna?* (SAG 2: 301–304.)

De bestämda nominalfraserna med adjektivattribut (den s.k. *dubbla bestämdheten*), t.ex. *den svarta katten*, innehåller gott om redundans jämfört med nominalfraser i flera andra språk: fraserna innehåller en bestämd artikel och både adjektivattributet och själva substantivet står i bestämd form. Samma information ges alltså tre gånger, vilket gör frastypen komplex. (Hultman 2003: 85, 105; se också Philipsson 2004: 126).

2.2.3.3 Definita PRG-attribut

Jag har ovan behandlat nominalfraser där definit species beror på syntaktiska (anatorisk definit) eller semantiska och pragmatiska (deiktisk definit) faktorer. I typfallet står substantivet och adjektivet i bestämd form om frasen har definit betydelse. I många fall bestäms substantivets och det eventuella adjektivattributets form dock av ett PRG-attribut. Sambandet mellan bestämdhetsändelsernas och PRG-attribut är komplicerat, eftersom fraser med vissa attribut konstrueras med bestämd form, medan fraser med vissa andra konstrueras med obestämd form (Källström 1993: 104–105). Fraserna *den här gula blomman* och *samma gula blomma* är båda semantiskt definitiva, men det ena attributet konstrueras med substantivet i bestämd form och det andra med obestämd form.

Nedan ges en lista på olika PRG-attribut med definit betydelse. Listan bygger huvudsakligen på SAG 2 (106–107). Jag behandlar nedan främst sådana attribut som förekommer i mitt material eller som kan förekomma i inlärspråket på denna nivå. En del av pronomina konstrueras med substantivet i bestämd form, andra med substantivet i obestämd form. Adjektivattributet står dock i bestämd form i alla definitiva nominalfraser. Det är alltså i själva verket adjektivattributet som entydigt visar frasens species på formnivå.

- Substantivet och adjektivet står i bestämd form i samband med följande demonstrativa pronomen: *den här finske mannen*, *den där svenska kvinnan*, *Den filmen vill jag inte se*.

- Substantivet står i bestämd form efter vissa pronominella totalitetsattribut som avser en viss mängd eller ett specifikt antal, t.ex. *hela varma sommaren*, *båda unga pojkar*.
- Substantiv som bestäms av pronomenet *alla* kan stå i antingen bestämd eller obestämd form beroende på speciesbetydelsen: den obestämda formen tolkas vanligen mer generellt än den bestämda, som i samband med *alla* tycks ange en mera begränsad totalitet: *alla röda bilar*, *alla de röda bilarna*.
- Substantivet står i obestämd form efter bl.a. följande PRG-attribut, som inte kan föregås av bestämd artikel, t.ex. *denna röda bil*, *samma gamla historia*, *nästa gång*, *hennes bästa vän*. Detsamma gäller genitivattribut: *Andreas nyblivna fru*¹⁴. (jfr SAG 2: 105–106, 303, 305–325, 439, 454–470, 621–623.)

2.3 Indefinit betydelse

SAG (3: 169) definierar en semantiskt indefinit nominalfras på följande sätt: ”en nominalfras vars referent talaren [- - -] inte utgår från att lyssnaren kan unikt identifiera utifrån nominalfrasens beskrivning”.

Indefinit betydelse används i denna avhandling som paraplyterm för specifik indefinit betydelse och icke-specifik indefinit betydelse, svagt referentiell betydelse och interrogativ betydelse. I de två förstnämnda fallen utgår sändaren från att mottagaren inte kan unikt identifiera den avsedda referenten. Obestämd form anger att företeelsen inte har något samband med någon tidigare omtalad referent, utan en prototypisk indefinit nominalfras etablerar någonting nytt. (SAG 3: 150, Ekerot 1995: 184.) Både specifik och icke-specifik indefinit betydelse kan vara formellt identiska, men deras betydelse skiljer sig från varandra. I *Jag tänker köpa en hund idag. Den är jättesöt!* (specifik indefinit betydelse) är hunden specifik för sändaren men ännu inte för mottagaren, medan i *Jag tänker köpa en hund idag, fast jag inte vet vilken ras jag ska välja* (icke-specifik indefinit betydelse) är hunden inte specifik för vare sig sändaren eller mottagaren (exemplen ur Svartholm 1978: 40).

Nominalfraser med *svagt referentiell betydelse* syftar inte på några specifika individer utan de omtalar snarare en referenttyp i största allmänhet. Referentens existens ifrågasätts inte. Att en nominalfras är svagt referentiell betyder att den huvudsakligen har en beskrivande funktion och att den inte används för att peka ut en viss referent, t.ex. *De dansar gärna långsam vals; Han spelar dataspel* (SAG 1: 229). Semantiskt indefinita nominalfraser är praktiskt taget alltid även formellt obestämda, d.v.s. försedda med någon typ av indefinit markör, se 2.3.5 nedan.

2.3.1 Specifik indefinit betydelse

Specifik indefinit betydelse innebär att referenten är unikt identifierbar för sändaren men inte för mottagaren, t.ex. *Det var en man här och frågade efter dig*. Därför ska sändaren använda en obestämd nominalfras (SAG 3: 172, Svartholm 1978: 10, 36–37). Eftersom specifik indefinit betydelse innebär att sändaren har en specifik referent i tankarna, kan den obestämda artikeln vanligtvis bytas ut mot *en viss*. Satsen *Jag såg en konstig hund* betyder alltså detsamma som *Jag såg en viss konstig hund*. (Svartholm 1978: 37–38.)

Obestämd artikel är ett försvagat räkneord. Genom att betona artikeln kan entalsbetydelsen framhävas. (Hultman 2003: 124.) Eftersom obestämd artikel har ett gemensamt ursprung med räkneordet, finns denna betydelse alltid närvarande i fraser med obestämd artikel (Svartholm 1978: 36–37).

¹⁴ Attributiva nominalfraser som står i genitiv men anger mått är inte possessiva attribut. Därför heter det t.ex. *en timmes lugn resa* eller *tre veckors hårt arbete*. (SAG 2: 220.) Denna typ förekommer inte i mitt material.

2.3.2 Icke-specifik indefinit betydelse

Icke-specifik indefinit betydelse innebär att referenten inte är unikt identifierbar för vare sig mottagaren eller sändaren. Exempelvis i meningen *Hämta ett plåster!* ber man mottagaren hämta vilket plåster som helst, varför referenten är ”okänd” också för talaren själv. (Svartholm 1978: 40.)

Nominalfraser med icke-specifik betydelse används i två typer av satser. För det första förekommer de i icke-affirmativa satser där sändaren inte är säker på referentens existens, t.ex. *Kom det någon komet?*, eller till och med ifrågasätter eller förnekar den, t.ex. *Jag har inte några rena strumpor*. I dessa satser används gärna det indefinita attributet *någon/något/några* som ett slags kvantitetsattribut. (SAG 3: 170–171.) Den andra typen av icke-specifik betydelse förekommer i satser med modal betydelse som anger tänkta sakförhållanden, t.ex. *Jag hoppas verkligen att du hittar en bra karl* eller *Tänk om det kommer en komet!* I satser av denna typ brukar man inte använda det attributiva *någon* lika gärna som i icke-affirmativa satser. Icke-specifik betydelse står nära svagt referentiell betydelse (se 2.3.3 nedan) som visserligen förekommer i alla slags satser. (SAG 3: 171.)

2.3.3 Svagt referentiell betydelse

Svagt referentiell betydelse innebär att någon faktisk referent inte avses, utan ur kommunikationens synvinkel är beskrivningen i sig viktigare än referensen till någon eller något som passar in i beskrivningen, såsom i yrkesbeteckningar: *Min bror är smed* (SAG 3: 175). I singularis används ofta naken form, d.v.s. substantivet saknar artikel och bestämdhetsändelse. Betydelsetypen är också vanlig i mitt material, t.ex. *lyssna på musik, åka buss, spela dataspel*.

När nominalfrasens referens är svag är det oklart eller t.o.m. ointressant om frasen ska uppfattas som definit eller indefinit. Största delen av nominalfraserna med svagt referentiell betydelse är dock indefinita: *skaffa sig körkort* betyder detsamma som *skaffa sig ett körkort*. Några uttryck har dock snarast definit betydelse: *ligga på rygg* betyder detsamma som *ligga på ryggen*. (SAG 3: 175.)

2.3.4 Interrogativ betydelse

Interrogativ betydelse anges med nominalfraser som innehåller ett interrogativt attribut. De interrogativa nominalfraserna handlar om referentens identitet, kvalitet eller kvantitet (t.ex. *vilken, hurdan, hur många* osv.). Den interrogativa betydelsen står mycket nära den indefinita betydelsen, vilket också avspeglas i syntaxen: substantivet och eventuella adjektivattribut står i obestämd form, t.ex. *Vilken bil är din?* I fråga om interrogativa nominalfraser utgår sändaren från att det sakförhållande som uttrycks i satsen gäller för åtminstone en referent. Exempelvis i *Vilken buss går dit?* tas det för givet att det finns en buss som åker i den aktuella riktningen. (SAG 3: 182–183.) I mitt material finns det bara ett belägg på interrogativa attribut.

2.3.5 Semantiskt indefinita nominalfraser ur ett formperspektiv

I detta avsnitt behandlar jag användningen av obestämd artikel och vissa indefinita attribut. Syftet är att visa hur de olika formerna används när det gäller att uttrycka indefinit species i svenskan.

2.3.5.1 Obestämd artikel eller artikellöshet?

I fråga om bruket av obestämd artikel fördelar sig substantiven i två typer, nämligen individuativa (räknebara) och dividuativa (icke-räknebara) substantiv. Med dessa avses substantiv vars referent kan respektive inte kan förekomma i flera exemplar, t.ex. *en hund* respektive *kaffe*. (Hultman 2003: 45–48.) I obestämd form är individuativa substantiv vanligen försedda med obestämd artikel,

medan dividuativa substantiv saknar artikel. Dividuativa substantiv förekommer normalt inte i pluralis. (SAG 2: 101–102, 220.)

Den obestämda artikeln är ett kvantitetsattribut som kongruerar i genus med sitt huvudord. Den används endast i singularis och endast i fraser med ett individuativt substantiv. Den kan inte föregås av något annat attribut. Däremot kan obestämd artikel följas av ett relationellt (t.ex. *sådan, likadan, annan*) eller deskriptivt attribut (t.ex. ett adjektivattribut), t.ex. *en sådan svensk film*. Obestämd artikel är obligatorisk vid dividuativa substantiv om den indefinita frasen saknar annat kvantitets- eller annat indefinit attribut. (Jfr SAG 2: 406–408.) I detta avseende beter sig den obestämda artikeln på ett annat sätt än den bestämda artikeln: bruket av obestämd artikel beror inte på huruvida nominalfrasen innehåller ett adjektivattribut eller inte.

Obestämd form singularis utan artikel, d.v.s. naken form, är i svenskan vanligare än i flera andra språk (Pettersson 1976: 126–127). Artikellösheten har något olika förutsättningar vid dividuativa (t.ex. *vatten, tillit*) och dividuativa substantiv (t.ex. *bil, stol*). Vid dividuativa substantiv anger artikellösheten obestämd mängd, t.ex. *Det finns mjölk i kylskåpet*, eller allmän betydelse, t.ex. *Mjölk är nyttigt*. (Ekerot 1995: 170.) Vissa dividuativa substantiv kan utvidgas med ett adjektivattribut och då få en mera individuativ karaktär: *Jag har en stor tillit till henne* (SAG 2: 408). Även ämnesord kan i vissa fall föregås av en artikel. Betydelsen är då ”en portion” kaffe, mjölk osv. (Hultman 2003: 48).

Att även individuativa substantiv ofta förekommer i naken form i svenskan kan härledas ur artikellöshetens grundbetydelse: de individuativa substantiven kan användas som ämnesord, t.ex. *Vi åt fågel till middag* (Ekerot 1995: 170–171), då betydelsen blir svagt referentiell. När en naken form står som objekt signalerar den att referentens utmärkande egenskaper är viktigare än referentens identitet: *spela fiol, köra bil*. Verbet och objektet bildar ofta tillsammans en lexikaliserad förbindelse, t.ex. *ha bil/familj*. Fraserna kan även innehålla adjektivattribut, i synnerhet om de är klassificerande: *ha stor familj*. Vissa fraser med naken form har alltid ett adjektivattribut: *i full fart, med hög röst* osv. Nakna former bildar också mer eller mindre lexikaliserade förbindelser med prepositioner och fungerar då som rektion, t.ex. *på sätt och vis, få något i present*. (SAG 3: 178–180.) Slutligen förekommer det substantiv med svagt referentiell betydelse i samordningar. Dessa samordningar kan vara mer eller mindre lexikaliserade, t.ex. *papper och penna, sol och måne, man och hustru*. (SAG 3: 182.)

Principerna för bruket av nakna former är enligt SAG inte fullständigt kartlagda. I vissa fall kan en naken form förekomma som objekt eller rektion, medan ett annat semantiskt besläktat substantiv inte kan göra det. Man kan exempelvis säga *skriva uppsats* men inte **skriva artikel*, vilket verkar bero på lexikala tillfälligheter. (SAG 3: 180.)

Eftersom nominalfraser med svagt referentiell betydelse ofta anger att referenten är av en viss typ eller har vissa egenskaper, förekommer de ofta i predikativ ställning, t.ex. *Jag är bibliotekarie, Han är protestant, Hon har jobbat som au pair-flicka* (SAG 3: 176–177). Nominalfrasen får dock en artikel när predikativet är värderande: *Han är en skurk/en äventyrare* (SAG 3: 178). Artikeln förekommer också om predikativet innehåller ett adjektivattribut, t.ex. *han är en hängiven ortodox*. Om attributet är klassificerande kan artikeln dock utelämnas: *hon är svensk medborgare, han är katolsk präst*. (SAG 3: 177.) I pluralis försvinner distinktionen mellan svagt referentiella och andra indefinita nominalfraser p.g.a. att obestämd form pluralis i svenskan alltid är artikellös (SAG 3: 175–177).

2.3.5.2 Obestämd artikel eller någon?

I singularis anger *någon* att sändaren inte vet eller inte vill berätta vilken referent han eller hon exakt syftar på: *Det står någon man därborta*. Speciesbetydelsen är då närmast icke-specifik. *Någon* står alltså i motsättning till obestämd artikel som normalt anger att sändaren har en viss referent i tankarna (= specifik indefinit betydelse). (Jfr Viberg m.fl. 1986.) I obestämd form pluralis

(som i svenskan alltid är artikellös) motsvaras motsättningen artikellöshet/obestämd artikel i viss mån av motsättningen artikellöshet/några. Skillnaden mellan meningarna *De träffade flickor i Stockholm* och *De träffade några flickor i Stockholm* består av att sändaren i det senare fallet menar att han eller hon kan se de aktuella flickorna för sin ”inre syn” (Ekerot 1995: 171; SAG 2: 424).

I fråga om icke-specifik referens kan nominalfraser med obestämd artikel och nominalfraser med *någon* ofta sägas vara sinsemellan utbytbara, t.ex. *Har du kontaktat någon advokat/en advokat?* Den vaga betydelseskillnaden bygger på ordens grundläggande semantik: *en* anger ”antalet 1” och kontrasterar mot både högre och lägre antal, medan *någon* kontrasterar mot antalet noll. (SAG 2: 412.) I fall där referenten är unikt identifierbar för sändaren men inte för mottagaren används likaså obestämd artikel: *Står det en bil därnere?* Om referenten däremot inte är identifierbar ens för sändaren, används helst *någon*: *Står det någon bil därnere?* (SAG 2: 422.) Obestämd artikel lyfter också fram den klass eller art substantivet betecknar, t.ex. *Det var inte en penna jag hittade utan en linjal.* Därför föredras *en/ett* även i nominalfraser med generisk referens: *Om man fångar en vildkanin, ska man inte tro att man kan tämja den. Någon* däremot kontrasterar förekomst mot icke-förekomst: *Jag har inte hittat någon penna.* (SAG 2: 423.)

2.3.5.3 Indefinita pronominella attribut

I stället för obestämd artikel kan indefinit betydelse anges med ett indefinit pronominellt attribut. Både substantivet och adjektivet står i dessa fraser i obestämd form. Nedan ges en lista på vanliga indefinita attribut som förekommer i mitt material:

- Myckenhetspronomen, t.ex. *många vackra blommor*¹⁵, *mycket kaffe*, *lite godis*, *mindre pengar*
- Distributiva pronomen: t.ex. *varje vecka*, *varenda gång*
- Allmänt indefinita pronomen: t.ex. *några konstiga nyheter*, *någon vacker dag*
- Negerande pronomen: t.ex. *ingen särskild skönhet*, *inga pengar*
- Komparativa pronomen: t.ex. *en annan skola*, *ett annat program*, *sådana filmer* (SAG 2: 382–388, 396–400, 411–431, 441–451.)

2.4 Generisk betydelse

Enligt definitionen i SAG (1: 176) avser den generiska referensen ”alla förhållanden eller referenter som passar in på uttryckets beskrivning”: t.ex. *I större hushåll sparar diskmaskinen mycket arbete.* Generisk betydelse kan vara både definit och indefinit och den kan uttryckas både med singulara och plurala nominalfraser. Substantivet kan stå antingen i bestämd eller i obestämd form (SAG 3: 161, 173–174).

Definita generiska nominalfraser som anges med bestämd form bygger på deiktisk grund och syftar på arter och klasser som kan uppfattas som unika, t.ex. *Mammuten/Mammutarna har dött ut för länge sedan.* Indefinit generisk betydelse anges med ett substantiv i obestämd form och frasen syftar på varje referent som stämmer med nominalfrasens beskrivning: *En persondator är nyttig/Persondatorer är nyttiga.* Indefinita generiska nominalfraser förekommer ofta i satser som beskriver allmängiltiga förhållanden: *En persondator kostar inte längre särskilt mycket.* (SAG 3: 173–174.)

Både obestämd och bestämd form kan i flera fall användas i generiska fraser i både singularis och pluralis utan att betydelsen nämnvärt förändras. *En katt har vassa klor* betyder detsamma som

¹⁵ *Många* och *få* kan också förekomma med bestämd artikel och bestämdhetssuffix ifall betydelsen är definit: *De många vackra blommorna*, *de få intressanta historierna*. Dessa frastyper förekommer inte i mitt material.

Katten har vassa klor, Katter har vassa klor och Katterna ha vassa klor, eftersom det handlar både om en typisk egenskap hos alla katter i världen och om ett för arten typiskt drag. Obestämd form singularis förutsätter dock att satsen gäller för varenda individ. Detta är inte fallet med t.ex. *Katten blev vanlig som husdjur i Norden först under nyare tid*, varför obestämd form (*en katt*) inte kan komma i fråga i denna sats. (SAG 2: 108–109.)

2.5 Jämförelse med finskan och engelskan

Finskspråkiga som lär sig svenska som L2 möter varje dag två andra språk som tenderar att påverka deras svenskinläring. Det ena språket är naturligtvis inlärnarnas L1 finska vars struktur i hög grad skiljer sig från de germanska språkens struktur. Det andra språket är engelska som inte bara är det vanligaste första främmande språket i skolan utan också dominerar i t.ex. populärkulturen. Svenska och engelska är visserligen besläktade språk, men vad gäller artikelbruket och sättet att uttrycka species skiljer de sig betydligt från varandra. I detta avsnitt beskriver jag kort hur species uttrycks i finskan och engelskan samt diskuterar hur dessa språk påverkar inläringen av species och artikelbruk i svenskan.

2.5.1 Species och artikelbruk i finskan

Trots sin rika repertoar av böjningsändelser saknar finskan species som morfologisk kategori. Däremot existerar species också i finskan som betydelsekategori (Hirvonen 1980: 73–74, Vilkuna 1992, passim). Finska nominalfraser tolkas vanligen som definitiva eller indefinita med hjälp av kontexten och omvärldskunskapen. I några sällsynta fall, där kontexten ger upphov till flera möjliga tolkningar, spelar även morfologiska (kasusändelser) eller lexikala enheter (definita och indefinita attribut) en roll. Dessutom är svenskans speciesdistinktion i vissa fall irrelevant i finskan. (Sundman 1994a: 350, 354).¹⁶

En referent kan vara unikt identifierbar i kontexten där det finns en enda möjlig referent som dessutom är känd för var och en (t.ex. *solen/aurinko, klimatförändringen/ilmastonmuutos*). Detta är det vanligaste fallet av definit betydelse i finskan. En referent kan också bli unik tack vare den information texten ger, eller tack vare en annan referent genom vilken en tidigare indefinit referent blir unikt identifierbar. I *Puhuttua kieltä on helppo ymmärtää, jos ääntäminen on selkeää* (*Det är lätt att förstå talat språk om uttalet är tydligt*) är t.ex. sambandet mellan talat språk och uttal uppenbart. (Sundman 1994a: 352–353.)

De språkliga markörer finskan uttrycker species med kan indelas i två underkategorier. Den första gruppen innehåller markörer som är obligatoriska även när species framgår av utomspråkliga skäl. Den andra gruppen består av disambigerande markörer som underlättar tolkningen i uttryck där både indefinit och definit species är möjliga tolkningar vad gäller de utomspråkliga faktorerna. (Sundman 1994a: 354). Det finns inga språkliga element i finskan vars enda funktion är att uttrycka species (Vilkuna 1992: 177).

Som bekant är konstituentföljden i finskan grammatiskt sett tämligen fri. På ett likadant sätt som flera andra språk har finskan dock en tendens att placera tematisk, d.v.s. ny information i slutet av en sats, medan det tematiska, det ”givna” placeras i början av satsen, exempelvis:

Kadulla on auto.

Auto on kadulla.

(Ekerot 1995: 66–67.)

Det står en bil på gatan.

Bilen står på gatan.

¹⁶ Exempelen i detta avsnitt är från Sundman (1994a), om inget annat anges. Exempelen är hämtade från en tvåspråkig text.

Kasusformerna nominativ och partitiv växlar i vissa fall på ett sätt som liknar växlingen mellan bestämd och obestämd form. Detta gäller i synnerhet plurala substantiv som förekommer som subjekt eller objekt. Partitivformerna implicerar en del av helheten, medan nominativformerna syftar på helheten:

Pohjois-Norjan teollisuuteen on hakeutunut suomalaista työvoimaa.
(partitiv: 'Finsk arbetskraft har sökt sig till industrin i Nordnorge'.)

Suomalainen työvoima on hakeutunut Pohjois-Norjan teollisuuteen.
(nominativ: 'Den finska arbetskraften har sökt sig till industrin i Nordnorge'.)
(Sundman 1994a: 355.)

Även finskans possessivsuffix som i svenskan motsvaras av possessiva pronomen kan fungera som speciesmarkör. Det kan i vissa fall användas i disambiguerande syfte:

Hän on valmis uuteen tehtävään.
(utan possessivsuffix: 'Han är beredd att kasta sig in i ett nytt uppdrag/ det nya uppdraget'.)

Hän on valmis uuteen tehtävänsä. (med possessivsuffixet *-nsA* 'Han är beredd att kasta sig in i sitt nya uppdrag'.)
(Sundman 1994a: 356.)

Även lexikaliska markörer används i synnerhet i talad finska för att disambiguera yttranden ifall kontexten kan leda till en felaktig speciestolkning. Till dessa hör definitiva attribut, exempelvis *tämä/nämä* ('den här/det här/de här' eller 'denna/detta/dessa'), *tu/nuo* ('den där/det där/de där') och *se/ne* ('den/det/de') och indefinita attribut, t.ex. *eräs*, *yks(i)* ('en'), *joku/jotkut* ('någon/något/några') och *sellainen* ('en sådan/ett sådant'). (Sundman 1994a: 356-357, Hakulinen m.fl. 2004: 1349, 1356.) Standardfinskan har inga artiklar, men dessa lexikaliska markörer står i flera fall mycket nära dem.

Språkvetarna har varit medvetna om den artikelliknande användningen av *se* fr.o.m. slutet av 1800-talet, d.v.s. lika länge som man forskat i finskan. Flera lingvister anser dock att finskan fortfarande saknar bestämd artikel, eftersom *se* inte är ett obligatoriskt element i språket. (Laury 1996: 170.) Bestämda artiklar utvecklas vanligen från demonstrativa pronomen genom grammatikalisering, vilket innebär att lexikaliska morfem gradvis övergår till att vara grammatiska samtidigt som morfemet förlorar en del av sin betydelse men ökar i frekvens, tills det blir obligatoriskt i alla kontexter. Detta innebär att det används konsekvent och att det inte kan bytas ut mot något annat element. (Juvonen 2000b: 11, 191–192.) Infödda finsktalare uppfattar dock aldrig bortfall av *se* som ogrammatiskt språkbruk, varför *se* inte är ett obligatoriskt element i finskan, d.v.s. den är inte en bestämd artikel (Juvonen 2000a: 70).

Meningarna är något delade när det gäller artikelbruket i finskan: Laury (1996) anser att finskan har en bestämd artikel, medan Juvonen (2000a, 2000b) anser att *se* och *tämä* för närvarande inte uppfyller kriterierna för bestämd artikel. Enligt henne är de lika optionella som demonstrativa pronomen i språket. Juvonen medger dock att en grammatikaliseringsprocess tycks vara på gång i finskan. Att tonåringarna använder rikligt med *yks* respektive *se* i sitt tal kan en dag leda till uppkomsten av artiklar i finskan.

Det finns också fall där en speciesdistinktion i svenskan inte uttrycks i finskan. En distinktion som inte är lika relevant i finskan som i svenskan är fallet där växlingen mellan obestämd och bestämd form markerar en skillnad i referentens faktiska existens. Exempelvis kan följande finska

mening översättas till svenska på två olika sätt: den obestämda formen signalerar ett möjligt tillstånd, medan den bestämda formen signalerar att den bristfälliga kunskapen är ett faktum.

Itse kukin meistä on varmasti kokenut, kuinka puutteellinen vieraan kielen taito rajoittaa viestintää.

Till mans har vi säkert upplevt hur bristfällig kunskap i främmande språk begränsar kommunikationen.

Till mans har vi säkert upplevt hur den bristfälliga kunskapen i främmande språk begränsar kommunikationen.
(Sundman 1994a: 358.)

2.5.2 Species och artikelbruk i engelskan

Samma betydelsetyper förekommer i båda språken, men de olika uttrycken för species utgör ett enklare system i engelskan än i svenskan. De räknebara substantiven böjs endast i numerus och species uttrycks alltid med hjälp av fristående artiklar. Tabellen nedan sammanfattar sammanfattar species och artikelbruk i svenskan respektive engelskan:

Tabell 3: Uttryck för species i svenskan och engelskan: artiklar och böjningsformer

	Svenska	Engelska
Artiklar	Obestämd artikel i räknebara substantiv: <i>en, ett</i> Bestämd artikel (i fraser med adjektivattribut): <i>den, det, de</i> Ingen artikel i icke-räknebara substantiv: <i>Jag dricker vatten.</i>	Obestämd artikel i räknebara substantiv: <i>a, an</i> Bestämd artikel (används alltid): <i>the</i> Ingen artikel i icke-räknebara substantiv: <i>I drink water.</i>
Substantivets speciesböjning	Bestämthetsändelse i definitiva nominalfraser: <i>hunden, hundarna</i>	Ingen bestämthetsändelse: <i>the dog, the dogs</i>
Adjektivets speciesböjning	Kongruensböjning i genus, numerus och species: <i>en vit blomma, den vita blomman, vita blommor, de vita blommorna</i> <i>ett vitt hus, det vita huset, vita hus, de vita husen</i>	Ingen kongruensböjning: <i>a white flower, the white flower, white flowers, the white flowers</i> <i>a white house, the white house, white houses, the white houses</i>

(Se t.ex. Greenbaum & Quirk 1990: 85–86.)

Eftersom engelska substantiv och adjektiv saknar speciesböjning är definitiva nominalfraser som innehåller ett adjektivattribut enklare att bilda i engelskan än i svenskan: någon dubbel bestämdhet förekommer inte, utan orden står i grundform: *the beautiful house*. PRG-attributen påverkar inte heller substantivets form:

<i>den här vita blomman</i>	<i>det här vita huset</i>	<i>this white flower/house</i>
<i>denna vita blomma</i>	<i>detta vita hus</i>	<i>this white flower/house</i>
<i>de här vita blommorna</i>	<i>de här vita husen</i>	<i>these white flowers/houses</i>
<i>dessa vita blommor</i>	<i>dessa vita hus</i>	<i>these white flowers/houses</i>

En skillnad gäller substantiv i predikativ ställning: engelskan har obestämd artikel, medan svenskan har naken form: *He is a teacher/Han är lärare*. En annan skillnad mellan svenskan och engelskan

gäller uttryck för kroppsdelar: i engelskan använder man vanligen ett possessivt attribut när det är fråga om kroppsdelar en människa har två eller färre av, medan obestämd artikel används i andra fall. I detta avseende påminner engelskan och finskan om varandra: finskan använder för det mesta possessivsuffix när man talar om kroppsdelar, medan svenskan vanligen använder bestämd form. De kroppsdelar som är flera än två utgör ett undantag. Jämför:

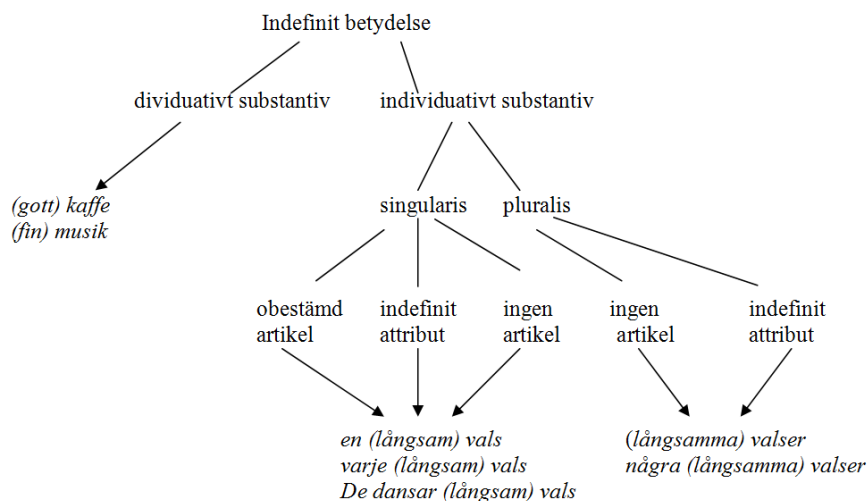
He broke his arm. (Jfr *Han bröt armen*)
He broke a finger. (Jfr *Han bröt ett finger*)
 (Greenbaum & Quirk 1990: 80.)

2.6 Sammanfattning och slutsatser

När det gäller species är relationen mellan form och betydelse ofta komplex i svenskan. I många fall uttrycks t.ex. definit betydelse med en nominalfras där substantivet står i obestämd form. Detta gäller t.ex. nominalfraser med ett PRG-attribut som ger nominalfrasen definit betydelse, t.ex. *Majas/hennes katt*. Substantivet står i obestämd form även i fraser med PRG-attributen *samma* och *denna*, som båda gör referenten unikt identifierbar: *samma skola*, *denna bok*. Adjektiv är i detta avseende mer logiska, eftersom de alltid står i bestämd form i definitiva nominalfraser.

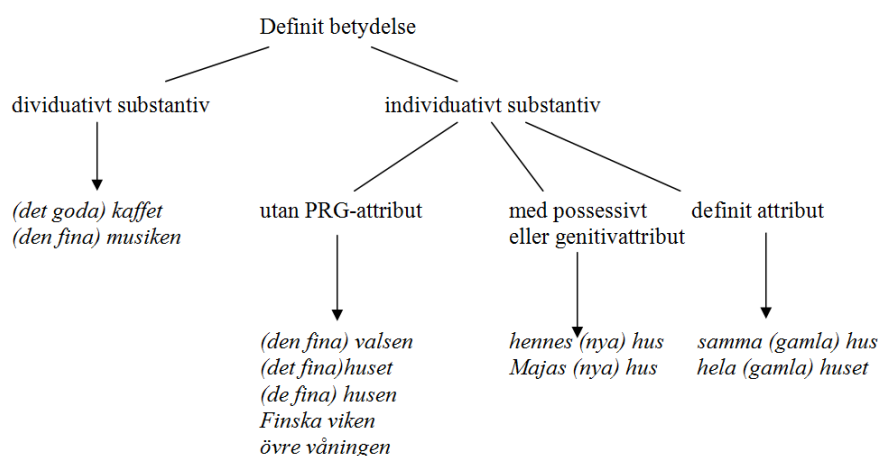
Artiklar och bestämdhetsändelser bildar ett komplext system i svenskan som bereder svårigheter för inlärare oberoende av deras L1 (Wijk-Andersson 1994: 380). Detta framgår av figurerna 1 och 2, där linjerna illustrerar de olika alternativen, medan pilarna anger följderna av de olika valen. Adjektivattribut är alltid optionella. I såväl indefinit som definit betydelse ska man först bestämma om substantivet är individuativt eller dividuativt. Är substantivet i en indefinit fras dividuativt används ingen artikel och det eventuella adjektivattributet böjs i genus efter sitt huvudord. Om det är fråga om ett individuativt substantiv ska man ytterligare bestämma om frasen står i singularis eller i pluralis. I singularis ska man därefter välja mellan obestämd artikel, ett indefinit attribut eller en artikellös variant. Obestämd form pluralis är alltid artikellös, men ett indefinit attribut kan förekomma. Substantivet står alltid i obestämd form, medan adjektivattributet böjs i genus och numerus i kongruens med huvudordet.

Artikelbruket uppvisar också en viss variation. Det finns många fall där den obestämda artikeln inte används utan substantivet står i naken form (Pettersson 1976: 126–127). Det är emellertid svårt för en inlärare att veta vilka uttryck som är artikellösa. Eftersom finskan saknar artiklar framhävs svenskans artiklar rätt kraftigt i undervisningen och det kan vara förbluffande för inläraren att det i själva verket finns många kontexter där artikellöshet är det enda korrekta alternativet.

Figur 1: Faktorer man ska ta hänsyn till när man bildar en indefinit nominalfras i svenskan

I definit betydelse (se figur 2) blir man utsatt för ännu mer komplexa val. Ett dividualt substantiv i definit betydelse står alltid i bestämd form singularis. Om den föregås av ett adjektivattribut, står också det i bestämd form och dessutom behövs en bestämd artikel (*den/det/de*). Om ett individualt substantiv inte föregås av ett adjektivattribut, består nominalfrasen vanligen enbart av ett substantiv i bestämd form. Substantivets bestämdhetsändelse varierar efter genus och deklination: *bilen*, *dockan*, *häftet*, *huset*, *bilarna*, *häftena*, *husen*. Om ett bestämt substantiv föregås av ett adjektivattribut förses det dessutom med bestämd artikel på samma sätt som i dividuala substantiv t.ex. *det höga huset*. Om nominalfrasen föregås av ett genitivattribut eller ett possessivt attribut, står substantivet i obestämd form och adjektivet i bestämd form. Vid andra definitiva attribut beror substantivets och adjektivets form på attributet. De frastyper där en nominalfras med definit betydelse har substantivet i obestämd form, såsom i fraser med possessiva attribut, t.ex. *hans nya hus*, är förvirrande för inlärare och leder ofta till formfel. Vissa PRG-attribut böjs dessutom i genus och numerus.

Figur 2: Faktorer man ska ta hänsyn till när man bildar en definit nominalfras i svenskan

Enligt DeKeyser kan grammatiska företeelser vara svåra på tre olika sätt: såväl betydelsen, formen som förhållandet mellan form och betydelse kan vara komplexa (DeKeyser 2005: 3–11). Eftersom finskan saknar en enhetlig morfologisk kategori för species (se 2.5 ovan), är det finska sättet inte lätt att förknippa med artiklarna och ändelserna i det svenska systemet. Det finns t.o.m. en seglivad missuppfattning bland finnar att finskan helt saknar specieskategorier. Species försvåras ytterligare av att både definit och indefinit betydelse uttrycks på flera olika sätt i svenskan: artiklarna och ändelserna har olika allomorfer beroende på substantivets genus och numerus och dessutom anges species ofta med olika PRG-attribut.

Species och artikelbruk i svenskan är ett mångfasetterat fenomen som består av flera olika betydelsetyper och former. När det gäller betydelsetyperna är direkt anafor antagligen den lättaste typen av definit betydelse att identifiera, eftersom den är rätt ”mekanisk” jämfört med de andra typerna: substantivet som tidigare angetts i obestämd form upprepas i bestämd form. Direkt anafor framhävs också kraftigt i läromedlen (se 5.1–5.2 nedan). Att direkt anafor framställs som ett ”typfall” försvårar antagligen tilläggnandet av andra typer av definit betydelse, där substantivet står i bestämd form trots att det inte har nämnts tidigare. Ändå är detta det vanliga fallet, medan direkt anafor är mindre frekvent i det faktiska språkbruket (Fraurud 1988: 196–199).

Indirekt anafor torde vara den svåraste typen av definit betydelse. Denna betydelsetyp framkallas ofta av omvärldskunskap, något som de läromedel mina informanter har använt inte tar upp (se 5.1 nedan). Eftersom finskan saknar morfologiskt species är det sannolikt att mina informanter inte ens har kommit att tänka på att *motorn* är definit och ska stå i bestämd form om de talar om *en bil*. Indirekt anafor överskrider dessutom ofta meningsgränserna: har man tidigare i

samma diskussion talat om *ett bröllop*, används bestämd form av t.ex. *bruden* respektive *brudgummen* flera meningar senare, även om dessa inte omtalats tidigare. Även direkt deixis kan bereda vissa svårigheter, eftersom det enda exemplet på ett ”allmänt känt fenomen” i läromedlen vanligen är *solen*. I praktiken måste man dock att förstå att det finns flera nivåer av deiktiska rum (t.ex. familjen, staden, ens hemland, hela Europa). Svårigheterna med indirekt deixis handlar däremot i mitt material om förhållandet mellan form och betydelse. Informanterna anger indirekt deixis enbart med possessiva attribut och genitivattribut, varvid betydelsen är definit, men konstrueras med obestämda former, t.ex. *min vän*.

DeKeyser (2005: 5–6) anser att formella svårigheter i språkinläringen beror på antalet morfem och allomorfer som informanten ska hålla reda på när ett uttryck bildas. Detta stämmer väl i fråga om de svenska nominalfraser som innehåller adjektivattribut (se figurerna 1 och 2 ovan). Framför allt dubbel bestämdhet innehåller gott om redundans, d.v.s. två av dess tre morfem som anger bestämdhet är i princip överflödiga. Artikelns och attributens form påverkas dessutom av substantivets genus (som också är en grammatisk kategori som saknas i finskan och engelskan), t.ex. *en/ett, den/det/de, min/mitt/mina, denna/detta/dessa*.

Problemen med obestämd artikel är typiska för finska svenskinlärare (se 3.2.2 nedan) och beror framför allt på finsk påverkan. Obestämd artikel är frekvent i inflödet, vilket vanligen underlättar inläringen (jfr DeKeyser 2005: 10–11), men detta är inte fallet med finska svenskinlärare, som har en stark tendens att förenkla sin inlärsvenska genom att utelämna den obestämda artikeln, t.ex. *Jag läser *bok*. Problemen med obestämd artikel manifesterar sig därför genom överanvändningen av substantivets nakna form. Den nakna formen är så enkel och frekvent att det är möjligt att producera korrekta uttryck även av misstag, men å andra sidan leder detta till att naken form överanvänds på bekostnad av andra former i singularis.

Species- och artikelfelens inverkan på meddelandets begriplighet varierar. Bortfall av artiklar och bestämdhetsändelser är inte endast skönhetsfel i inlärspråket, utan innebär ofta en informationsförlust, eftersom det kan vara omöjligt för mottagaren att utan artiklar och bestämdhetsändelser med säkerhet avgöra om nominalfrasen står för något unikt identifierbart eller inte (t.ex. Ekerot 1995: 163, 178). Å andra sidan kan inläraren överanvända artiklar. Vad gäller informationsförmedlingen är detta troligen ”mindre farligt”: *Jag spelar *en fiol* låter visserligen onaturligt, men meningen är ändå begriplig.

Inläraren kan också göra fel som inte försvårar förståelsen, men som likväl kan kännas störande. Sådana är antagligen bl.a. överanvändning av bestämd artikel efter engelsk modell, t.ex. **den bok*. Även **den boken* kan förekomma i stället för *boken*, då det också handlar om en skillnad i betydelsen. Även en riklig användning av direkt anafor kan upplevas som störande. Att upprepa ett substantiv i bestämd form som nyligen omtalats i obestämd form såsom i *Jag såg en hund. Hunden var stor* är i princip korrekt språkbruk, men i praktiken är detta sällsynt och onaturligt i vuxenspråk, där substantivet upprepas i bestämd form enbart när det för begriplighetens skull är nödvändigt.

Hur infödda talare reagerar på fel i species och artikelbruk har undersökts bl.a. av Tuija Elonen, som i sin avhandling *pro gradu* (2012) undersökte attityder till språkfel av finska svenskinlärare hos sverigesvenskar, finlandssvenskar och finska svensklärare. Enligt hennes analys är användningen av konstruktionen [*den* + naken form] i kontexter för bestämd form det mest störande felet som gäller species och artikelbruk (i genomsnitt 3,4 av 5 på Likertskalan där 1 står för ’inte alls störande’ och 5 för ’ytterst störande’). Även överanvändning av obestämd form singularis i en obligatorisk kontext för bestämd form singularis (i genomsnitt 3,3/5) tillhör de mest störande felen. Bortfall respektive överanvändning av obestämd artikel anses däremot vara mindre störande (i genomsnitt 2,5/5 respektive 2,4/5). Även fel form av substantiv i samband med possessiva attribut och genitivattribut samt det definitiva attributet *den här* anses vara störande (i genomsnitt 3,0/5 respektive 2,9/5 respektive 3,1/5), trots att de inte stör kommunikationen. (Elonen 2012: 40–41.)

3 SPECIES OCH ARTIKELBRUK I TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel presenterar jag tidigare forskning kring inläring av svenskans species och artikelsystem. Språkvetare har länge intresserat sig för att hitta paralleller mellan inläring av L1 och L2. I 3.1 behandlar jag forskning kring inläring av species och artikelbruk hos barn med svenska respektive norska som L1 och i 3.2 och 3.3 resultat från undersökningar i inlärarespråk.

3.1 Svenska som L1

Substantiv spelar en central roll i barnspråksforskningen, för de tillhör de första orden barn producerar. Icke-normenliga strukturer påträffas hos unga barn i alla språk. När det gäller nominalfraser har man fäst uppmärksamhet vid bl.a. bortfall av böjningselement och artiklar. Vissa forskare har ansett att små barn har bristfälliga grammatiska kunskaper, medan andra påstår att barnens underliggande kunskaper är målspråksenliga och att det är problem i produktionen som får barnens språkförmåga att verka bristfällig. Dessutom kan barn ha problem med de pragmatiska aspekterna i språkbruket, t.ex. med att avgöra om en referent är unikt identifierbar för mottagaren eller inte: småbarns syn på världen är egocentrisk. (Se t.ex. Bohnacker 2003: 195–196.) Andra forskare har hävdade att barnspråket liknar vuxenspråket mycket och att man överdrivit avvikelserna från de vuxnas norm. Barn som lär sig sitt L1 avviker enligt dem bara sällan från normen i vuxenspråket i fråga om t.ex. species och artikelbruk. (Bohnacker 2003: 196, Bohnacker 1997: 64–70.)

Barns inläring av svenska som L1 fick gott om uppmärksamhet på 1970-talet, då ett longitudinellt inspelat material insamlades i projektet *Barnspråkssyntax* (Plunkett & Strömquist 1992: 470–471). Vid Stockholms universitet undersöktes syntaxens utveckling hos fyra flickor och två pojkar från och med de första tvåordskombinationerna. Man spelade in barnens spontana tal från ca 20 månaders till 3½ års ålder och följde med hur grammatiken växte fram i barnspråket. (Lange & Larsson 1977: 4.) I vissa undersökningar där species och artikelbruk visserligen behandlades rätt ytligt¹⁷ ansåg man sig ha hittat evidens för ett slumpmässigt artikelbruk och för ett relativt sent tillägnande av species och artikelbruk (se Bohnacker 2003: 219). Sven Lange och Kenneth Larsson ansåg att småbarns nominalfraser var ”fattigare” än vuxnas och att inläringen av species och artikelbruk innebar en omstrukturering av grammatiken någon gång efter den andra födelsedagen (Lange & Larsson 1973: 120–121, 1977: 6; Larsson 1977: 143–44; se också Bohnackers kritik 2003: 219–220).

En del av Kristina Svartholms doktorsavhandling (1978) handlar om hur speciesmarkeringen utvecklas hos en pojke kallad ”Tor”, vars yttranden hade spelats in inom ramen för projektet *Barnspråkssyntax*. Materialet består av sammanlagt två och en halv timmar inspelade samtal med pojken i leksituationer och omfattar 350 nominalfraser. Inspelningarna gjordes med ett par veckors mellanrum, när pojken var 27–29 månader gammal. (Svartholm 1978: 103–108.) ”Tors” förmåga att använda substantivets bestämdhetsändelse utvecklas raskt under undersökningstiden: i den första inspelningen är användningen sporadisk, men den tilltar snabbt. I den sista inspelningen använder ”Tor” bestämdhetsändelser enligt vuxenspråkets normer i ca 90 % av alla obligatoriska kontexter. Svartholm konstaterar att detta inte betyder att användningen av bestämdhetsändelse helt skulle ha stabiliserat sig, men att det sker inom kort. Obestämd artikel används däremot bara sporadiskt ännu i den sista inspelningen; ”Tor” använder nakna former i stället. Med andra ord gör han skillnad mellan definit och indefinit, om än inte på samma sätt som vuxna (jfr Bohnacker 2003: 220).

¹⁷ Bohnacker påpekar att Langes och Larssons undersökningar helt saknar kvantitativa analyser. Kriterier enligt vilka olika determinerare identifieras ges inte heller. (Bohnacker 1997: 81.)

Dessutom använder han alltid bestämd form om referenten är unikt identifierbar för honom själv, utan att ta hänsyn till mottagarens förmåga att identifiera den. (Svartholm 1978: 202–207.)

Ute Bohnacker (1997, 2003) har omanalyserat en del av materialet från projektet Barnspråkssyntax. Enligt henne saknar påståendena om ”fattiga” nominalfraser empirisk evidens: exempelvis flickan ”Embla” producerar från och med den första inspelningen¹⁸ både bestämda och obestämda former av substantiv med artiklar, om än de bestämda formerna är betydligt mer frekventa än de obestämda formerna (Bohnacker 1997: 66–69). Bara ca 10 % av hennes nominalfraser är ogrammatiska nakna former i kontexter där målpråket förutsätter determinerare, d.v.s. antingen en obestämd artikel eller en bestämdhetsändelse. För övrigt är ca 74 % av ”Emblas” nominalfraser målpråksenliga. (Bohnacker 1997: 86.) Ett och samma substantiv förekommer både i naken form och i samband med olika determinerare, vilket tyder på att hon använder bestämdhetsändelser och artiklar produktivt, d.v.s. inte lagrar substantiv och determinerare bara som helsekvenser (se 4.2 nedan). Även det faktum att ”Embla” aldrig gör fel av typen **en bilen*¹⁹ stöder detta antagande. (Bohnacker 2003: 220, se också Bohnacker 1997: 64–65.) Hos pojken ”Markus” som Bohnacker också undersökt förekommer det tydliga skillnader mellan obestämda (35 % korrekta) och bestämda determinerare (83 % korrekta). Detta kan förklaras med det faktum att svenskspråkiga barn använder bestämd form mycket mer än obestämd form liksom även vuxna gör. (Bohnacker 2003: 224–225.) Allt som allt tillägnar sig båda barnen species och artikelbruk innan de fyller två år, d.v.s. mycket tidigt (Bohnacker 2003: 223).

Merete Anderssen (t.ex. 2007) har undersökt inläringen av dubbel bestämdhet hos barn som lär sig norska som L1.²⁰ Enligt henne tillägnar sig norska barn bestämdhetsändelserna tidigt men den bestämda artikeln²¹ sent. Bestämda former av substantiv tycks vara mycket framträdande i det språkliga inflöde som norska barn får (jfr svenskan ovan). Dessutom tillägnar sig norska barn den bestämda formen tidigare än engelsk- respektive tyskspråkiga barn tillägnar sig bestämda artiklar i sitt L1 (Anderssen 2007: 263), trots att bestämda artiklar i dessa språk är ungefär lika frekventa som bestämdhetsändelserna i svenskan och norskan.

Bortfall av bestämd artikel i fraser med ett adjektivattribut är vanligt, varför småbarnsnorskan i viss mån liknar isländskan där definit betydelse enbart anges med substantivets bestämda form, d.v.s. utan bestämd artikel. Detta sätt att bilda en bestämd nominalfras som innehåller ett adjektivattribut är i själva verket det enklaste, eftersom strukturen då inte innehåller redundans. (Anderssen 2007: 253–254.) Den bestämda artikeln saknas i nästan hälften av de definitiva nominalfraser med adjektivattribut som barnen producerar. Dessutom producerar de några få nominalfraser med bestämd artikel där bestämdhetsändelsen saknas. (Anderssen 2007: 263–264.) En möjlig förklaring till fenomenet är att dubbel bestämdhet är sällsynt i språket varför barn inte får särskilt mycket inflöde för den (Anderssen 2007: 270–271). Att en form eller struktur är sällsynt innebär å andra sidan också att inläraren inte får särskilt många tillfällen att öva den.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att resultaten från undersökningarna som presenterats ovan i viss mån är motstridiga. Gemensamt för Svartholms och Bohnackers resultat är att barnen tillägnar sig species och artikelbruk i ett tidigt skede, men skillnaderna mellan ”Tor” och ”Embla” är stora. Enligt Svartholm behärskar ”Tor” den bestämda formen till 90 % i 29 månaders ålder, om än han använder den utan att ta hänsyn till om mottagaren kan unikt identifiera referenten. Obestämd form använder han däremot fortfarande sporadiskt och naken form förekommer på dess bekostnad. Å andra sidan konstaterar Bohnacker att ”Embla” använder bestämda former, obestämda

¹⁸ Den första inspelningen gjordes när flickan var 1,8 år gammal (Bohnacker 1997: 49).

¹⁹ Denna typ förekommer däremot hos andraspråksinlärare, se t.ex. Pitkänens undersökning nedan.

²⁰ Eftersom svenskan och norskan har identiska konstruktioner vad gäller dubbel bestämdhet är det motiverat att ta upp Anderssens undersökning här. I själva verket är svenskan och norskan troligen de enda språken i världen med dubbel bestämdhet (Tingbjörn 1979).

²¹ Jfr *den, det, de* i svenskan.

artiklar och olika determinerare produktivt och når samma nivå som vuxna vad gäller species och artikelbruk innan hon fyller två. Detta kan förklaras med individuella faktorer, d.v.s. det faktum att ”Tors” språk utvecklas långsamt: han producerar enbart ettorsyttranden ännu i två års ålder (Larsson 1977: 6).

Bestämda former är vanligare än obestämda former i de undersökta barnens språkbruk. En orsak till detta kan vara att bestämda former förekommer oftare i inflödet. Andersson har också konstaterat att bestämdhetsändelsen är lättare än den bestämda artikeln för norska barn, vilket också tyder på att ändelserna är lättare än artiklarna.

3.2 Svenska som L2

I det följande presenterar jag två större svenska undersökningar som handlar om inläring av species hos vuxna invandrare med varierande L1. Informanterna har lärt sig svenska i naturlig språkmiljö, även om de också fått formell undervisning.

3.2.1 Erikssons och Wijk-Anderssons undersökning

Anette Eriksson och Elise Wijk-Andersson (1988: 1–2) har undersökt hur 10 polska och 10 tyska gäststuderande använder artiklar och anger species i sina uppsatser. Som kontrollgrupp hade de 10 svenska gymnasister. I tyskan påminner species och artikelbruk relativt mycket om det svenska systemet, låt vara att tyskan saknar bestämdhetsändelse och att definitiva nominalfraser därför alltid innehåller bestämd artikel. Polskan däremot saknar både morfologisk speciesmarkering och artiklar och använder därför ordföljd²² och olika slags pronominala attribut för att ange species. (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 1, 6.) Centrala frågor i undersökningen är om felet handlar om nominalfrasens form eller om val av rätt species. Vidare har de undersökt om vissa språkliga kontexter framkallar flera fel än andra, om informanterna använder bestämd form mer i fundamentet än i andra positioner och i vilken utsträckning de använder samma former som kontrollgruppen (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 2).

De tyska informanterna markerar species även i svenskan och använder ungefär lika många obestämda artiklar som gymnasisterna i den svenska kontrollgruppen. Polackerna däremot har svårigheter med att välja rätt species. Att välja nominalfrasens form är däremot lika svårt för båda informantgrupperna, vilket är föga överraskande med tanke på det komplexa svenska systemet. (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 8, 10, 18, se också Wijk-Andersson 1994: 380.)

De polska informanterna överanvänder substantivets nakna form: mer än 60 % av alla fel de gör består av bortfall av antingen bestämdhetsändelse eller obestämd artikel. I synnerhet obestämd artikel förekommer sällan i deras produktion: de tycks alltså endast göra skillnad mellan naken och bestämd form. De använder dessutom färre former med bestämdhetsändelse i både singularis och pluralis än de tyska informanterna och den svenska kontrollgruppen. Det händer inte en enda gång att ett substantiv med obestämd artikel används i stället för naken form. Polackerna använder också gott om strukturer av typen [pronominalt attribut + obestämd form] i stället för obestämda och bestämda former, t.ex. **någon grupp* i stället för *en grupp* eller *sina föräldrar* i stället för *föräldrarna*, eventuellt för att undvika artiklar och ändelser vars betydelse för dem är mer abstrakt än pronomenens. Tyskarna däremot tenderar att i viss mån överanvända ändelser och artiklar. (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 9–10, 17–18.) Vad gäller de obestämda pluralformerna finns det inga större skillnader mellan tyskar och polacker p.g.a. dessa formers strukturella enkelhet: de innehåller varken artiklar eller bestämdhetsändelser (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 9).

²² Det handlar om den universella temaprintipen som innebär att de element som redan är kända (tema) placeras tidigt och de nya (rema) sent i satsen. I detta avseende påminner polskan och finskan mycket om varandra (se avsnitt 2.5.1 ovan).

Wijk-Andersson har även i sina senare artiklar redogjort för species och artikelbruk hos gäststudenter. Hennes informanter representerar flera olika L1 och lär sig svenska på en för deras behov skraddarsydd kurs. Informanterna överanvänder pronominella attribut och underanvänder artikelförsedda former i början av kursen. Det tidigaste bruket av speciesmarkörer förekommer i ready-mades²³, såsom *skolan, klockan, förra året*. Andelen helsekvenser sjunker efter det första testtillfället, vilket tyder på att informanterna gått över till att bilda nominalfraser på ett mer kreativt sätt. (Wijk-Andersson 1993: 194.) Informanterna använder deiktisk bestämdhet utan större svårigheter, medan var tredje informant har svårigheter med anaforisk definithet (Wijk-Andersson 1993: 196). Species och artikelbruk är lättast för europeiska informanter med ett artikelspråk som L1 (Wijk-Andersson 1993: 191, 194–196). Informanter med ett L1 som saknar artiklar använder bestämda former oftare rätt än obestämda artiklar; i detta avseende påminner de alltså om barn som lär sig svenska som modersmål. Dessutom föredrar många informanter obestämd form pluralis framför singularis, kanske därför att de då slipper att välja mellan obestämd artikel och naken form. (Wijk-Andersson 1995: 241–242.) Formfel är något vanligare än speciesfel och det vanligaste felet är att använda bestämd form efter genitivattribut (Wijk-Andersson 1995: 246–248).

3.2.2 Axelssons undersökning

Monica Axelssons doktorsavhandling (1994) handlar om tillägnandet av svenskans indefinita och definita nominalfraser i muntligt språkbruk hos 60 vuxna (medelåldern 31 år) som lär sig svenska som L2 i Sverige och som deltog i en fem månaders kurs i svenska (Axelsson 1994: 4–5). Tiden informanterna vistats i Sverige varierar mellan några månader och fem år. Informanterna har tre olika L1 (finska, polska och spanska). Nästan alla har tidigare fått formell undervisning i svenska i Sverige och flera av de finska informanterna har fått svenskundervisning redan i Finland. Antalet avlagda kurser varierar, varför informanterna är indelade i sex grupper efter L1 och kunskapsnivån (låg/hög nivå) i svenskan. (Axelsson 1994: 29–30.)

Informanterna deltog i tre informella intervjuer i början, mitten och slutet av kursen. Av dessa utgör intervjuerna i början och i slutet av kursen undersökningsmaterialet. (Axelsson 1994: 5–7.) Axelsson har bl.a. undersökt hurdana nominalfraser informanterna använder, vilka skillnader som förekommer mellan språk- och nivågrupperna och hurdana fel som uppstår.

Axelsson (1995: 14, jfr 1.5.2 ovan) bygger sin analys på frastyper och indelar nominalfraserna i sitt material i nio typer. Dessa typer indelar hon ytterligare i tre kategorier efter frekvensen och korrekthetsprocenten.²⁴ Indelningen resulterar i en svårighetshierarki, som i stort sett är likartad för alla informantgrupperna. (Axelsson 1994: 99, Axelsson 1995: 17.) Den första kategorin innefattar egennamn (d.v.s. person- och ortnamn), nakna former (*bok*) och substantiv med ett possessivt (*min bok*) eller ett indefinit attribut (*varje bok, tre/många böcker*). Dessa nominalfrastyper har den högsta frekvensen i materialet och korrekthetsprocenten är i varje informantgrupp minst ca 90 %. Därför verkar varje informant behärska dessa. (Axelsson 1994: 99.)

Den andra kategorin består av bestämd (*boken*) respektive obestämd form singularis (*en bok*) och substantiv i bestämd form som föregås av ett definit attribut (*hela boken, den här boken*). Korrekthetsprocenten för dessa frastyper är kring 60 %, vilket enligt Axelsson tyder på att dessa är mer krävande för inlärare än frastyperna i den första kategorin. Dessa frastyper behärskas också bättre av de avancerade informanterna. Axelsson behandlar inte bestämd form pluralis, men eftersom den också innehåller en bestämdhetsändelse tillhör den enligt min mening den andra nivån. Den tredje kategorin innehåller de mest komplexa och lågfrekventa nominalfrastyperna i materialet, nämligen indefinita och definita nominalfraser med ett adjektivattribut (typerna *en röd*

²³ Det vill säga helsekvenser, se 4.2 ovan.

²⁴ Konstruktionerna som tillhör samma kategori behöver alltså inte ha några gemensamma drag i sig.

bok respektive *den röda boken*). (Axelsson 1994: 72.) Endast 33,5 % av de indefinita nominalfraserna och 21,7 % av de definitiva fraserna är korrekta. Fraser med adjektivattribut bereder alltså svårigheter t.o.m. för avancerade svenskinlärare. (Axelsson 1994: 99.) Axelsson behandlar varken dubbel bestämdhet i pluralis eller frastypen [PRG-attribut + adjektivattribut + substantiv].

I det följande koncentrerar jag mig i första hand på det som Axelsson skriver om sina finska informanter. Av de finska grupperna är gruppen med lägre nivå (FL) av större intresse än gruppen med högre nivå (FH), eftersom informanterna i FH är rätt avancerade. Strukturerna som tillhör nivå 1 i Axelssons modell har en mycket hög korrekthetsprocent även hos finska inlärare (Axelsson 1994: 35). Mest svårigheter bereder fraserna med possessiva och indefinita attribut, där det vanligaste felet handlar om överanvändning av bestämd form, t.ex. *sin *språket* (Axelsson 1994: 35, 49). De vanligaste felen i obestämd form pluralis handlar om att överanvända bestämd form, t.ex. **två personen*, **många frisörsalongerna* (Axelsson 1994: 79–80.) När det gäller nakna former är de vanligaste felaktiga formerna bestämd respektive obestämd form i stället för naken form, t.ex. *prata med *folket* respektive *att jag kan få *en praktik på restaurang* (Axelsson 1994: 74–75, 77).

På den andra nivån lär sig de finska informanterna bestämd form (*boken*) tidigare än de andra informanterna, medan de spanskspråkiga lär sig typen *en bok* före typen *boken* (Axelsson 1994: 100–101). En förklaring till detta är att spanskan har en obestämd artikel, medan finnarnas framgång med bestämd form enligt Axelsson kan bero på att de är vana vid att uppmärksamma ändelser tack vare det rika böjningssystemet i finskan. Varken finskan eller spanskan har dock bestämdhetsändelse (spanskan har däremot bestämd artikel). Dessutom har största delen av de finskspråkiga informanterna redan i Finland fått skolundervisning i svenska, vilken traditionellt fokuserat mycket på grammatiken. (Axelsson 1994: 42, 100–101; Axelsson 1995: 18.) I både bestämd och obestämd form singularis består det vanligaste felet av bortfall av speciesmarkering: informanterna överanvänder alltså naken form på bekostnad av både bestämd och obestämd form (t.ex. *Å sen på *eftermiddag jobbar jag* respektive *men om du har *kompis*). Även bestämd artikel + naken form (t.ex. *men *de grammatik e mycke svår* respektive *om jag går *den barnskötarekurs*) samt hybridformer (t.ex. *Jag träffade *en flickan*) förekommer i stället för både bestämda och obestämda former. Dessutom använder informanterna obestämd form i stället för bestämd form och tvärtom (Axelsson 1994: 43–45, 86–89). I nominalfraser med ett pronominent attribut som konstrueras med en bestämd form är det vanligaste felet att använda obestämd form när ett attribut kräver bestämd form, t.ex. **de här pengar*. (Axelsson 1994: 57.)

När det gäller den tredje nivån har bestämd form som föregås av ett adjektivattribut – den mest komplexa nominalfrastypen i svenskan – något överraskande en högre korrekthetsprocent än dess obestämda motsvarighet hos finska inlärare (Axelsson 1994: 63). Orsaken torde igen ligga i det faktum att finnarna i Axelssons undersökning fått undervisning i svensk grammatik redan i Finland. Det förekommer dock flera feltyper, som alla innebär en förenkling. Felen består av bortfall av bestämd artikel (t.ex. **stora skogen*), av bestämdhetsändelse (t.ex. **den stor vacker stad*) och av adjektivets bestämdhetsändelse (t.ex. **den liten firma*). Ofta förekommer det flera fel i samma fras (t.ex. *ja vet *svenska namn inte*). I indefinita fraser förekommer bortfall av obestämd artikel (t.ex. *ja vill ha *ny arbetsplats*) samt hybridformer (t.ex. *vi har *en bra huset*). (Axelsson 1994: 66–68, 90–93.)

Ser man på den totala korrekthetsprocenten kan man konstatera att korrekthetsprocenten stiger under undersökningstiden med en procentenhet i FL och sjunker med två procentenheter i FH, d.v.s. det sker ingen egentlig utveckling, varken positiv eller negativ (Axelsson 1994: 35). Å andra sidan är fem månader en kort tid att öva ett komplext grammatiskt fenomen.

3.3 Svenska som främmande språk i Finland

I detta avsnitt ger jag en översikt över finländsk forskning kring inläring av species och artikelbruk. De finländska undersökningarna handlar vanligen om främmandespråksinläring,

eftersom inlärarna saknat kontakt med svenska språket utanför lektionerna. Någon omfattande undersökning (jfr Axelsson 1994) om inläring av svenskans species och artikelbruk har hittills inte gjorts i Finland, men species och artikelbruk har behandlats i några artiklar. Tyngdpunkten i forskningen kring inläring av svenska som främmande språk i Finland har legat på undersökningar av abiturienternas²⁵ språkliga färdigheter.

3.3.1 Kontrastiva analyser

Kontrastiv analys uppstod på 1950-talet i Förenta Staterna och var det första systematiska försöket att lösa problem kring L2- och främmandespråksinläringen (Abrahamsson 2009: 32–33). Enligt den starka hypotesen är det möjligt att förutse alla problem i språkinläringen genom att jämföra grammatiken i inlärarens L1 och målspråket och systematiskt leta efter skillnader mellan dessa. De grammatiska kategorierna i olika språk motsvarar dock inte varandra till 100 %, varför det ofta är svårt att hitta grammatiska kategorier för jämförelse. (Sajavaara 1999: 104–107, 112.)

Man insåg mot slutet av 1970-talet att den kontrastiva analysen inte kunde förutse alla problem i inläringen. Dessutom var det ofta svårt att tillämpa resultaten från de kontrastiva analyserna i språkundervisningen. På senare tid har kontrastiva analyser visserligen börjat uppskattas igen. (Sajavaara 1999: 110–114.) Den starka hypotesen har visat sig vara ogiltig, medan den svaga hypotesen, enligt vilken inläringssvårigheter och fel delvis kan förklaras med hjälp av kontrastiv analys allmänt anses stämma. Samtidigt accepterar man numera det faktum att ett fel kan ha flera källor och att förklaringarna om felens ursprung alltid är bara hypoteser. (Jfr Sajavaara 1999: 107.)

Början av 1970-talet var den kontrastiva analysens tidevarv även i Finland. Kaj Saanila är troligen den förste i Finland som undersökt species och artikelbruk ur en kontrastiv synvinkel. I artikeln ”Några svårigheter i svensk grammatik för finsktalande” (Saanila 1971: 2–7) behandlar han kort även de mest centrala fakta om bestämd, obestämd och naken form samt adjektivens speciesböjning och jämför svenskans artiklar med vissa finska pronomen och räkneord. Hans framställning är visserligen kortfattad och hans optimism vad gäller möjligheten att hitta paralleller mellan svenskan och finskan förefaller något orealistisk. Som Sajavaara (1999: 112–113) konstaterar, är det svårt att kontrastera grammatiska kategorier som manifesterar sig på mycket olika sätt i de två språken. Dessutom kan man inte utgå från att alla inlärare ser likheterna mellan språken.

Kaj Wikströms studie *Speciesproblemet i nusvenskt språkbruk* (1977) behandlar först och främst det mångskiftande fenomenet species, men den innehåller också en jämförelse mellan det svenska och det finska systemet. Ordet problem i studiens rubrik syftar dock på species mångfasetterade natur, inte på de svårigheter som svenskinlärare har. I sin framställning åsidosätter han det han kallar ”i stort sett problemfria ytstrukturer”, bl.a. nominalfraser med PRG-attribut samt med de fristående bestämda artiklarna (Wikström 1977: Inledning). Dessa är visserligen enkla enbart ur den grammatiska beskrivningens synvinkel. Substantivets form styrs i dessa fall av enkla regler, men senare forskning har visat att både de fristående artiklarna (d.v.s. *den*, *det*, *de*, se Axelsson 1994 ovan och Lahtinen 1993a och b nedan) och substantivets form i samband med PRG-attribut är långt ifrån problemfria för L2-inlärare. I sin framställning konstaterar Wikström också att många grammatiker kombinerar finskans kasus nominativ regelmässigt och alltför entydigt med bestämd form och finskans kasus partitiv med obestämd form i svenskan²⁶ (Wikström 1977: 19–20).

Lilian Ingman-Lindholm (1983) betraktar i sin artikel ”Form och betydelse.Handledning i fråga om species i svenskan” species både som en form- och en betydelsekategori. Hon indelar de

²⁵ Studerande i den sista årskursen i det finska gymnasiet.

²⁶ Denna felaktiga hypotes torde fortfarande förekomma i vissa finska läromedel i svenska.

svenska nominalfraserna i tre betydelsekategorier, som hon kallar generellt (generiskt i SAG), indefinit och definit species samt behandlar olika sätt att uttrycka dessa betydelser. Enligt henne förekommer i princip alla formalalternativ (artikellös, obestämd och bestämd form) i alla tre betydelsetyper. (Ingman-Lindholm 1983: 53–58.) Största delen av de grammatiska regler hon ger för användningen av dessa former sammanfaller med de instruktioner som ges i skolgrammatikor.

Det kontrastiva i Ingman-Lindholms artikel består av en beskrivning av två specialfall där det finska uttryckssättet kan leda till fel i inläraresvenskan. I samband med s.k. komparativa verb (d.v.s. verb som kan omskrivas med *göra* + ett adjektiv i komparativ) används nämligen i svenskan alltid bestämd form, t.ex. *Detta kan försvåra inläringen*. I finskan används vanligen partitiv (t.ex. *Tämä voi vaikeuttaa oppimista*). Eftersom finska inlärare ofta förknippar partitiven med obestämdhet, tenderar de att använda obestämd form i svenskan i dessa fall (t.ex. *Detta kan försvåra *inläring*) (jfr Wikströms kritik ovan mot principen obestämd form → partitiv i finskan, bestämd form → nominativ i finskan). Likartade problem uppstår i samband med vissa mängduttryck: i finskan används elativ (d.v.s. kasusändelsen – *stA*) i samband med procenttal, t.ex. *50 % energiasta*. I svenskan använder man i dessa fall bestämd form: *50 % av energin*. Eftersom elativen i finskan kan ange del-helhet-relation på samma sätt som partitiven, förknippar finnar ofta elativen med obestämdhet. Därför är det ett vanligt fel hos finnar att använda obestämd form även här (d.v.s. *50 % av *energi*). (Ingman-Lindholm 1983: 59–60.)

3.3.2 Pitkänen's undersökning

Antti J. Pitkänen behandlar speciesproblematiken i en artikel där han jämför uppsatser skrivna av finska elever (årskurserna 7 och 9 i grundskolan och 1 och 2 i gymnasiet) med uppsatser skrivna av en grupp sverigefinska barn som bott i Sverige i genomsnitt i åtta år och som av allt att döma går i svensk skola. De finska informanterna gör dubbelt så många species- och artikelfel som de sverigefinska (Pitkänen 1982: 283). Enligt Pitkänen (1982: 277–279) beror detta på de grundläggande skillnaderna i den språkliga stimulansen, d.v.s. att de sverigefinska informanterna får mycket mera inflöde än de finska informanterna. Pitkänen (1982: 283–285) urskiljer fyra feltyper som förekommer både hos finskspråkiga svenskinlärare i Finland och hos de sverigefinska inlärare som har vistats under två år i Sverige:

- Naken form används i stället för obestämda och bestämda former ("pidginspecies").
- Bestämd form används i stället för obestämd form och tvärtom.
- Inlärare använder till synes slumpmässiga kombinationer av bestämda och obestämda artiklar och bestämda och obestämda former av substantiv och adjektiv ("banditspecies"²⁷).
- Inlärare använder nominalfraser som bär drag av både bestämd och obestämd fras ("hybridformer").

Ur den moderna forskningens synvinkel är Pitkänen's framställning mycket felorienterad. Hybridformer skulle t.ex. inte i dag beskrivas som tecken på "fullständig okunnighet" (jfr Pitkänen 1982: 285). I stället skulle man anta att inlärares kontakt med ett nytt språkdrag och håller på att testa sina hypoteser om dess korrekta användning. Slutar man göra hypoteser om målspråket, fossiliserar inlärarespråket. Pitkänen's feltyper tar dock upp typiska drag i inläring av species och artikelbruk hos finska svenskinlärare. Inlärare använder i början ofta ett kraftigt förenklat system, som blir allt mer komplicerat med tiden (se t.ex. Berggreen & Tenfjord 1999: 44). Andra forskare har i senare undersökningar kunnat bekräfta de feltyper som Pitkänen har noterat.

²⁷ Enligt Pitkänen ser det till det yttre ut som om inlärares genererade kombinationer helt slumpmässigt, som genom en "enarmad bandit", d.v.s. en spelautomat.

3.3.3 Lahtinens undersökningar

Sinikka Lahtinen utgav år 1993 två artiklar om nominalfraser med adjektivattribut i finskspråkiga gymnasisters skriftliga produktion. Dessa fraser anses allmänt vara de svåraste att bilda p.g.a. sin komplexitet (se också figurerna 1 och 2 i 2.6 ovan). Lahtinens material består av uppsatser som har skrivits av gymnasister i årskurs 1 (från år 1990) respektive av abiturienter, d.v.s. gymnasister i årskurs 3 (från 1986). Dessutom jämförs materialet med ett äldre abiturientmaterial från studerande som fått mer undervisning än abiturienterna från 1986. (Lahtinen 1993a: 182.)

Kombinationen artikel + adjektivattribut + substantiv kan i teorin bildas på 90 olika sätt.²⁸ I uppsatserna förekommer det 35 kombinationer och variationen är störst hos yngre informanter. Av dessa är fyra korrekta (*en gul bil*, *den gula bilen*, *gula bilar*, *de gula bilarna*), två möjliga i vissa kontexter (*gul bil*, *gula bilen*) och två (*den gula bil som...* och *de gula bilar som...*) korrekta i determinativ användning. (Lahtinen 1993a: 184–186.) Antalet teoretiskt möjliga kombinationer är alltså betydligt högre än det som faktiskt förekommer, varför informanterna inte genererar nominalfraser slumpmässigt (Lahtinen 1993a: 190). Eftersom finskan saknar morfologiskt species tenderar finska inlärare att skapa en större variation av formförslag än inlärare med ett L1 som påminner om det svenska systemet (Lahtinen, 1993a: 181–182, se också Latomaa 1992: 307).

Dubbel bestämdhet bereder problem t.o.m. efter flera års formell undervisning: det vanligaste felet innebär bortfall av substantivets bestämdhetsändelser, men även bortfall av bestämd artikel och adjektivets bestämda form förekommer. En och samma fras kan dessutom innehålla flera fel. Abiturienterna behärskar dock formerna bättre än de yngre informanterna (82 % respektive 43 % ; 75 % i det äldre abiturientmaterialet). (Lahtinen 1993a: 185–186, 190.) Enligt Lahtinen beror felet framför allt på att den målspråkliga formen har så mycket redundans: den definitiva betydelsen framgår av den bestämda artikeln, varför substantivets bestämdhetsändelse torde förefalla onödig ur inlärarens synvinkel. Dessutom är gymnasisterna i ständig kontakt med engelskan som inte har bestämdhetsändelser. (Lahtinen 1993a: 187–188.)

I obestämda nominalfraser är bortfall av obestämd artikel, d.v.s. *bil* i stället för *en bil*, det vanligaste felet. Dessutom förekommer det några hybridformer, t.ex. **en bilen*, oftast i början av inläringen. Tidigare undersökningar (t.ex. Wijk-Andersson, se 3.2.1 ovan) antyder att ordet har lärts in i bestämd form, d.v.s. som helsekvens. Dessutom är det ofta fråga om substantiv som vanligen förekommer i bestämd form i det språkliga inflödet som eleverna har fått. (Lahtinen 1993a: 189–190.)

Lahtinen behandlar hybridformerna ur samma material i en senare artikel (Lahtinen 1993b), närmare bestämt typerna **en (gul) bilen* och **det (gula) bilen* där substantivet står i bestämd form. Dessa fraser har ofta fel även i genuskongruensen. Gemensamt för alla belägg i typen **en gul bilen* är att bestämdhetsändelsen är korrekt: typen **en bilet* förekommer inte. Att substantivet står i bestämd form kan bero på helsekvensinläringen. (Lahtinen 1993b: 93–94.) Den andra typen av fel som Lahtinen undersökt handlar om genus och behandlas därför inte här.

3.3.4 Sundmans undersökning

Marketta Sundmans artikel ”Species och artikelbruk hos avancerade inlärare av svenska” (1995) handlar om species och artikelbruk hos finska inlärare på universitetsnivå. Som material har hon skriftlig produktion av studerande som bedrivit universitetsstudier i svenska i flera år. Trots sina avancerade kunskaper gör de dock fel i species och artikelbruk som vanligen handlar om nominalfrasens formella aspekter. Det är sannolikt att avancerade svenskinlärare har likartade svårigheter oberoende av L1, d.v.s. att problemen inte har särskilt mycket att göra med det

²⁸ I nominalfraser utan adjektivattribut finns det 30 teoretiska kombinationsmöjligheter, av vilka fyra är korrekta: i materialet förekommer det 17 kombinationer (Lahtinen 1993a: 184.)

typologiska avståndet mellan finskan och svenskan. Flera av species- och artikelfelen hos avancerade svenskinlärare är snarast gränsfall: även infödda talare kan vara osäkra på uttryckens korrekthet. (Sundman 1995: 221–222.)

Definit och indefinit betydelse kommer nära varandra i pluralis och detta bereder svårigheter för avancerade informanter. I kontexter där man avser en grupp som helhet tenderar finnas att använda obestämd form där infödda språkbrukare skulle föredra bestämd form. Som ovan konstaterats brukar finska inlärare återge finskans partitivform med obestämd form i svenskan (se Wikström och Lindholm ovan). Svenskan använder dock systematiskt bestämd form om en helhet som uttrycks med prepositionsattribut, t.ex. *70 % av försökspersonerna*. Avancerade finska svenskinlärare använder i pluralis mycket oftare obestämd form i stället för bestämd form än tvärtom. Även valet mellan obestämd och naken form i singularis bereder svårigheter för avancerade inlärare, t.ex. *det är *fördel om man lär sig språket lite senare* eller *I somras jobbade hon som *en mångsysslare*. Detta kan bero på att principerna för användningen av naken form delvis är oklara: ofta kan båda formerna användas i en och samma kontext, medan man i andra fall ska välja den ena eller den andra formen. (Sundman 1995: 223.)

Största delen av de felaktiga beläggen i Sundmans material handlar om definita nominalfraser med adjektivattribut, vars form i svenskan är komplex. De har därför ofta fel struktur t.o.m. hos avancerade inlärare. Ett vanligt fel är att bestämdhetsändelsen saknas i en fras som innehåller bestämd artikel. Den felaktiga strukturen är vanlig i generisk betydelse där både bestämd och obestämd form ofta kan användas (t.ex. **de rurala barn*, jfr *Rurala barn/De rurala barnen kommer sällan i kontakt med finskan*). Även bortfall av bestämd artikel förekommer i synnerhet i vissa typer av uttryck (t.ex. **Svenska satsen har subjekt i början*). Frastypen är korrekt i namn och namnliknande uttryck (i synnerhet med nationalitetsadjektiv) samt i rubriker, varför fel av detta slag kan handla om övergeneralisering. (Sundman 1995: 225.)

3.3.5 Heikkiläs undersökning

Tarja-Liisa Heikkiläs (2007) licentiatavhandling handlar om nominalfraser i finska kadetters inlärarsvenska. Species och artikelbruk präglas enligt Heikkilä (2007: 133, 160; 2008: 10) av två olika faktorer: helfrasinlärning²⁹ och interferens från engelskan.

Heikkilä (2007: 130) relaterar sitt uppsatsmaterial till Axelssons modell som bygger på tre olika kategorier av nominalfraser (se 3.2.2 ovan) och utgår från hypotesen att de svåra strukturerna lättast blir utsatta för engelsk transfer. Fel som har sin källa i engelsk påverkan förekommer emellertid även i de genomskinliga och formellt enkla frastyper som i Axelssons modell tillhör den lättaste kategorin. Heikkiläs informanter använder bl.a. obestämd artikel i samband med yrkesbeteckningar. (Heikkilä 2007: 132.) Heikkiläs informanter använder dessutom bestämd form i samband med indefinita, possessiva attribut och genitivattribut. Orsaken till detta kan enligt Heikkilä vara att bestämdhetsändelsen, den mest frekventa speciesmarkören i svenskan, lärs in som en del av en helsekvens.³⁰ (Heikkilä 2007: 133.) Eftersom många frekventa substantiv hela tiden förekommer i bestämd form i det dagliga språkbruket, i lärarens eget tal och i läroböcker, kan inläraren uppfatta denna böjda form som grundformen (Heikkilä 2008: 10).

Vad gäller frastyperna i kategori 2 (i Axelssons modell, se 3.2.2 ovan) kan Heikkiläs informanter bilda bestämd form om genusvalet också lyckats. Orsaken till detta ligger troligen i den bestämda formens höga frekvens och helsekvensinlärningen. Obestämd artikel vållar däremot svårigheter: ett påfallande drag är den icke-normenliga frastypen [obestämd artikel + substantivets

²⁹ I denna avhandling används termen helsekvensinlärning. Om de olika termerna för fenomenet, se 4.2.1 nedan.

³⁰ Också Lahtinen (1998: 221) stöder detta antagande.

bestämda form]. Likartade problem förekommer i indefinita fraser med adjektivattribut. I dessa sistnämnda fall förekommer det också bortfall av obestämd artikel. (Heikkilä 2007: 136–137.)

Även definitiva fraser bereder svårigheter: bestämda artiklar och bestämdhetsändelser faller bort och dessutom uppstår det kongruensfel i både artiklar och adjektivattribut. Det engelska inflytandet syns i överanvändning av den icke-normenliga frastypen [bestämd artikel + substantiv i grundform] (upp till 33 % av alla nominalfraser i uppsatsmaterialet), som är identisk med engelskans bestämd nominalfras (t.ex. *the dog*). Även den artikelliknande användningen av finskans *se* ('den') kan spela en roll i strukturens uppkomst. (Heikkilä 2007: 144–145; 2008: 13–14.)

Heikkiläs informanter skiljer sig kraftigt från mina: de är unga vuxna av vilka 88 % har avlagt studentexamen (Heikkilä 2007: 3). Dessutom har de vanligen goda kunskaper i engelska, vilket medför att transfer därifrån är mycket sannolik (se 4.3 nedan), även om transfer från finskan inte heller kan uteslutas. Trots dessa skillnader undersöker jag om mina informanter har likartade problem som Heikkiläs informanter, d.v.s. engelsk påverkan i nominalfrasens struktur eller överanvändning av bestämd form i kontexter för obestämd form.

3.4 Om artikelinläring i engelskan hos finska inlärare

Jag avslutar detta kapitel med att kort referera en undersökning som handlar om hur finska engelskinlärare lär sig att använda artiklar i engelskan. Kari Sajavaara (1983: 75–79) genomförde en tvärsnittsundersökning med finskspråkiga inlärare av engelska i två olika informantgrupper, nämligen grundskoleelever i åldern 9–16 år och universitetsstuderande i engelska.

I fråga om de yngsta grundskoleeleverna (9-åriga) var bortfall av artikel det vanligaste problemet (upp till 85 % av alla artikelfelen): de duktigare inlärarna hade oftare problem med den bestämda artikeln, medan de svagare inlärarna hade mera svårigheter med den obestämda artikeln. Till och med tanken att det finns artiklar i engelskan kan bereda svårigheter för finnar i början av inläringen. (Sajavaara 1983: 77–78.) Intressant är också det faktum att den procentuella andelen fel i samband med obestämd artikel inte förändras under grundskolan, medan bestämd artikel tycks tillägnas mycket lättare. Vanliga feltyper är **I have dog*, **My mother is teacher* och **London is the city*. I det sistnämnda fallet kan läromedlen spela en roll: enligt en regel ska bestämd artikel användas när det är fråga om ”något känt” och eleverna uppfattar *London* som känt. Även generisk betydelse samt användning av bestämd artikel i samband med dividuativa substantiv bereder länge problem. Dessa problemtyper blir vanligare i och med att inläringen avancerar och det blir aktuellt att uttrycka allt mer komplexa tankar. (Sajavaara 1983: 78–79.)

De feltyper som förekommer hos universitetsstuderande i engelska avviker kraftigt från felen hos grundskoleeleverna. Endast 7 % av artikelfelen berör bortfall av obestämd artikel. Detta förefaller naturligt, eftersom felet kännetecknade de svaga elevernas prestationer i grundskolan. En femtedel av alla artikelfel berör däremot överanvändning av bestämd artikel. De mest seglivade problemtyperna berör användningen av bestämd artikel i samband med generisk referens. (Sajavaara 1983: 79.)

Även om svenskan och engelskan skiljer sig från varandra i fråga om species och artikelbruk anser jag att man kan dra paralleller till inläring av svenskan. Obestämda artiklar bereder svårigheter också i svenskinläringen (jfr Axelsson 1994). Också de fel som härstammar från läromedel är troligen gemensamma för inläringen av både svenska och engelska: reglerna för användningen av bestämd form – i fråga om engelska bestämd artikel – brukar motiveras med samma formuleringar i läromedlen i båda språken.

3.5 Slutsatser

Exempelvis Bohnacker (1997, 2003) har visat att barn med svenska som L1 tillägnar sig species och artikelbruk relativt tidigt och utan större problem, medan L2-inlärare av svenska behöver mycket

språkligt inflöde och övning för att lära sig detsamma. Ett intressant fenomen som kan ha relevans för L2-inläringen är att svenskspråkiga barn tillägnar sig den bestämda formen före den obestämda (Svartholm 1978: 202–207; Bohnacker 1997: 66–69). Detta kan bero på det faktum att bestämd form är vanligare än obestämd form även i vuxenspråket, men dessutom tillägnar sig norska barn den bestämda formen tidigare än barn vars L1 innehåller fristående bestämda artiklar (Anderssen 2007: 263), d.v.s. artiklar verkar vara svårare för inlärare än ändelser.

Svårigheterna som svenskans species bereder inlärare kan grovt indelas i två kategorier: i problem som berör valet av species och i problem som gäller nominalfrasens form; de sistnämnda är oftast svårare (Wijk-Andersson 1994: 380). Beträffande finska svenskinlärare sägs det ofta att svårigheterna beror på att finskan saknar morfologisk speciesmarkering. Även Eriksson och Wijk-Andersson (1988: 8) konstaterade att inlärare vars L1 saknar morfologiskt species har problem med att välja rätt form. Däremot tycks inlärare relativt snabbt lära sig att instinktivt välja rätt species (jfr Sundman 1994b). I detta avseende kan inlärare t.o.m. få hjälp av de tidigare inlärd språken, eftersom principerna bakom valet mellan definit och indefinit betydelse torde vara i stort sett desamma i alla språk.

I undersökningar med polska informanter (Eriksson & Wijk-Andersson 1988; Wijk-Andersson 1993, 1995; Axelsson 1994) har man upprepade gånger konstaterat att polackerna tenderar att överanvända PRG-attribut och att underanvända obestämda artiklar. Som en orsak till detta brukar man konstatera att polskan saknar morfologisk speciesmarkering och artiklar. Att ange species morfologiskt kan nämligen kännas så främmande att man hellre använder ”redskap” med direkta semantiska motsvarigheter i ens L1. Att dessa attribut alltid kräver en viss form av substantiv och adjektiv och att man kan lära sig dessa regler utantill (även om också det är tungt och tidskrävande) gör att PRG-attribut kan verka lättare att hantera. Överflödigt användning av dem gör emellertid språkbruket tungt och onaturligt. Eftersom samma drag kännetecknar finskan är det möjligt att finska svenskinlärare har likartade drag som de polska i sin inlärsvenska.

Axelssons material är enbart muntligt och hennes informanter skiljer sig i hög grad från mina vad gäller den språkliga bakgrunden, åldern och den dagliga kontakten med svenskan. Axelssons modell med tre nivåer i inläringen av nominalfraser är dock av intresse även i min undersökning, eftersom den indelar frastyperna i kategorier utgående från komplexiteten. Även andra forskare som undersökt finskspråkiga informanter har konstaterat att species och artikelbruk är svåra för finska inlärare. De finskspråkiga förenklar sin inlärsvenska genom att utelämna bestämdhetsändelser och artiklar, bildar hybridformer som innehåller markörer för både indefinit och definit species och har problem med adjektivets form. Dessutom förekommer konstruktioner [PRG-attribut + obestämd form av substantiv] på bekostnad av enkel bestämd form, t.ex. *den bil* i stället för *bilen*.

I flera undersökningar har man konstaterat att dubbel bestämdhet (*den stora hunden*) är den svåraste nominalfrastypen i svenskan, eftersom den förutsätter val av rätt artikel och rätt form av adjektivet och substantivet. Felen kan handla om alla dessa aspekter. I Axelssons undersökning behärskar dock båda finskspråkiga informantgrupperna den dubbla bestämdheten bättre än obestämd form singularis med adjektivattribut, d.v.s. de avviker från den allmänna tendensen i Axelssons resultat. Korrekthetsprocenten för dubbel bestämdhet är dock konstant låg och det är vanligt att flera fel förekommer i samma fras (jfr Lahtinen 1993a: 185–186). Dubbel bestämdhet är troligen en synnerligen komplicerad struktur om inläraren saknar en modell för morfologiskt species i sitt L1. Eftersom företeelsen är ytterst sällsynt i världens språk över huvud taget får man inte särskilt mycket hjälp av andra språk man kan. Det uppstår då ett stort urval av ”spekulativa former” i produktionen, d.v.s. nominalfraser med varierande formfel (termen är från Lahtinen 1993a: 184, se också Lomax 1992: 307). Variationen avspeglar antagligen det faktum att inlärare inte förstår vad formerna egentligen står för.

4 TEORIER OM INLÄRNING AV GRAMMATIK I L2

I detta kapitel behandlar jag olika teorier som har relevans för grammatikinläring i allmänhet och inläring av species och artikelbruk i synnerhet. Denna undersökning handlar om ett typiskt exempel på inläring av ett *främmande språk*, d.v.s. inläring genom formell undervisning och utan levande kontakt med målspråket. I engelskspråkig litteratur används vanligen termen *second language* som en paraplyterm som gäller alla språk som individen har lärt sig efter förstaspråket, d.v.s. modersmålet (i fortsättningen L1), oberoende av om språket har tillägnats utan undervisning i naturlig språkmiljö eller genom formell undervisning t.ex. i skolan (jfr Abrahamsson 2009: 13–15, Ellis 2008: 6). För enkelhetens skull kommer jag i det följande att använda termerna *andraspråk* (i fortsättningen L2) respektive *andraspråksinläring* (i fortsättningen L2-inläring) också då det är fråga om inläring av ett främmande språk genom formell undervisning. Detta kan motiveras med att inläringen i stor utsträckning sker genom samma processer oberoende av om den sker genom formell undervisning eller genom naturlig kontakt med språket.

Min undersökning bygger på kognitiva teorier, som ser språket som en kognitiv förmåga. Den lärs alltså in på samma sätt som andra kognitiva färdigheter (se t.ex. Anderson 1983: 261). Inläring av L1 och L2 skiljer sig enligt kognitiva teorier bl.a. i fråga om vilken slutnivå inläraren kan uppnå. I L1 uppnår alla det högsta stadiet där språket är automatiserat, medan de flesta L2-inlärare, i synnerhet de som lär sig ett språk genom formell undervisning, inte har möjlighet att uppnå infödd kompetens i språket. (Jfr Anderson 2000: 374.) Det finns dock en stor variation i vilken slutnivå L2-inlärare når.

I det följande behandlar jag explicit och implicit kunskap, helsekvensinläring och tvärspråkligt inflytande, eftersom dessa fenomen belyser inläringen av species och artikelbruk ur olika synvinklar. Teorierna om explicit och implicit kunskap visar varför species och artikelbruk är svåra att tillägna sig. Helsekvensinläring är en typ av implicit inläring som informanterna i mitt material utnyttjar i sin inläring och tvärspråkligt inflytande belyser hur de språk en inlärare tidigare har tillägnat sig inverkar på inläringen av ett nytt språk.

4.1 Explicit och implicit kunskap om grammatik

Människan kan lära sig ett språk och dess grammatik antingen implicit eller explicit. *Implicit kunskap* är omedveten kunskap i språket, medan *explicit kunskap* består av medveten, analyserad, metalingvistisk och faktaorienterad kunskap om språket. (Se t.ex. Han & Ellis 1998: 4–5.) Explicit kunskap tillägnas vanligen genom formell undervisning där explicita grammatiska regler ofta spelar en central roll, medan implicit kunskap utvecklas genom att man tar emot språkligt inflöde och själv använder språket. Typiskt för implicit kunskap är att man inte är medveten om det man vet, utan kunskapen manifesterar sig enbart i performansen. (Ellis 1993: 93.)

Om man exempelvis har endast explicit kunskap om species och artikelbruk i svenskan vet man att det finns obestämda och bestämda artiklar samt bestämdhetsändelser och att de används enligt vissa regler, men man kan inte nödvändigtvis använda artiklarna och ändelserna korrekt i sitt språkbruk. Har man däremot implicit kunskap om species och artikelbruk använder man artiklarna och ändelserna på ett normenligt sätt utan att känna till några regler. Har man både implicit och explicit kunskap till sitt förfogande kan man både använda speciesmarkörerna rätt och dessutom verbalisera reglerna som styr deras användning. En intressant fråga ur både teoretisk och praktisk synvinkel är om den explicita kunskapen kan bli implicit eller tvärtom. Denna fråga är synnerligen central när det gäller undervisningens roll vid L2-inläring. Eftersom dagens språkundervisning vanligen strävar efter att förse inlärare med en välfungerande, praktisk språkkunskap, kan målet med L2-undervisningen sägas vara implicit kunskap.

Förhållandet mellan explicit och implicit kunskap har debatterats livligt inom den tillämpade språkvetenskapen. En s.k. *noninterface position* utgår från att implicit och explicit språkinläring är

två separata mekanismer och att dessa är lagrade i olika delar av hjärnan (se t.ex. Paradis 1994: 413). En s.k. *strong interface position* utgår däremot från att explicit kunskap kan förvandlas till implicit kunskap genom övning. Forskarna är dock inte eniga om hurdan övning som behövs. (Ellis 2005: 144, se också DeKeyser 1998: 59 och McLaughlin 1978: 330.) Den tredje teorin intar en s.k. *weak interface position* (Ellis 1993: 96–97) som erkänner möjligheten att explicit kunskap kan förvandlas till implicit kunskap men menar att detta sker på vissa villkor. Inläraren ska befinna sig på en viss nivå i språkinläringen för att han eller hon ska kunna tillägna sig en viss form eller struktur och för att explicit kunskap ska kunna förvandlas till implicit (Ellis 2008: 423). Dessutom påverkar explicit kunskap tillägnavandet av implicit kunskap på ett indirekt sätt: den kan göra relevanta språkdrag i inflödet mer framträdande och hjälpa inläraren att lägga märke till dem (Ellis 1994: 16).

I litteraturen förekommer flera olika termer för de två typerna av språklig kunskap. För enkelhetens skull använder jag termerna *explicit* och *implicit kunskap* respektive *inläring* förutom när jag refererar tidigare undersökningar där andra termer har använts.

4.1.1 Teorier om implicit och explicit kunskap

Skillnaderna mellan implicit och explicit kunskap i ett L2 innefattar flera dimensioner. För det första är explicit kunskap medveten medan implicit kunskap är omedveten. Explicit kunskap är dessutom faktaorienterad ("Jag vet att..."), medan implicit kunskap är mer praktisk ("Jag vet hur..."). Explicit kunskap involverar kontrollerad (medveten) processning, medan implicit kunskap processas automatiskt. (Ellis 2005: 148–150.) Enligt Krashen (1981, 1982, 1985) är explicit kunskap till nytta enbart om man kan planera sitt yttrande i förväg, d.v.s. i praktiken enbart i skrivet språk. Om man däremot inte kan planera yttrandet i förväg kan man endast utnyttja sin implicita kunskap. Bland annat DeKeyser (2003: 314) anser dock att även explicit kunskap kan automatiseras och därför användas på motsvarande sätt som implicit kunskap.

Eftersom explicit kunskap är medveten kan den uttryckas verbalt. Detta anses inte vara möjligt i fråga om implicit kunskap. En individ med implicit kunskap om en grammatisk struktur kan dock i princip härleda också explicit kunskap om strukturen och verbalisera den (Ellis 2005: 150). Några forskare anser också att möjligheten att lära sig de två olika typerna av kunskap varierar i olika åldrar: implicit grammatisk kunskap tillägnas i barndomen genom naturlig språklig interaktion, medan explicit kunskap kan tillägnas först något senare då individen uppnått tillräcklig kognitiv mognad för att kunna lära sig grammatik genom explicit undervisning. Det är inte helt klart vilka förutsättningar äldre barn och vuxna har att tillägna sig grammatik implicit. (Ellis 2005: 150–151.) Bialystok (1994: 562–563, 566–567) anser att det finns åldersrelaterade restriktioner i utvecklingen av implicit kunskap. Efter puberteten anses det t.ex. inte längre vara möjligt att implicit tillägna sig sådana strukturer som inte förekommer i ens L1.

Distinktionen mellan implicit och explicit kunskap är den första och den viktigaste av de fem hypoteserna i Krashens monitorteori. Enligt Krashen (1985: 1) kan en L2-inlärare ha både ett omedvetet, implicit tillägnat och ett medvetet, explicit inlärt kunskapssystem (*acquired* respektive *learned system*). Dessa saknar samband med varandra, varför inlärd kunskap inte kan förvandlas till tillägnad kunskap (Krashen 1985: 1–2). Det som lärts in genom *learning* kan endast fungera som en medveten "monitor" som inläraren kan använda sig av när han eller hon har tillräckligt med tid för att kunna fokusera på formen (Krashen 1985: 1–2). Teorin om de två olika kunskapsstyperna är allmänt accepterad bland forskare, men Krashen har kritiserats för sin uppfattning att det inte finns något samband mellan kunskapsstyperna (för en sammanfattning av kritiken, se t.ex. Ellis 2008: 421).

Andersons (1983) ACT-modell (*Adaptive Control of Thought*) gör en skillnad mellan deklarativ och procedural kunskap i stället för explicit och implicit kunskap om språket. Den deklarativa kunskapen är metalingvistisk och man kan snabbt tillägna sig den, medan den procedurala

kunskapen är omedveten och utvecklas stegvis (Anderson 1976: 117). Termerna explicit och implicit respektive deklarativ och procedural används ofta som synonymer (se t.ex. DeKeyser 1998: 48), men egentligen handlar det förstnämnda termparet om huruvida kunskapen är medveten eller intuitiv, medan det sistnämnda handlar om hur kontrollerad eller automatisk kunskapen är.

Då språkinläringen sker genom formell undervisning, sker utvecklingen enligt Anderson i tre stadier. På det deklarativa stadiet är den grammatiska kunskapen lagrad som fakta och det går långsamt att tillämpa den i praktiskt språkbruk. På det associativa stadiet bildar inläraren egna tumregler eller lär in regler genom undervisningen (t.ex. ”Definit betydelse anges med bestämd form”) som ibland leder till avvikelser från normen. Det autonoma stadiet innebär att processerna blir automatiserade, d.v.s. inläraren behöver inte tillämpa någon explicit grammatisk kunskap för att kunna uttrycka sig korrekt. (Anderson 2000: 280–282; Anderson 1983: 34, 217–255.) Förmågan att verbalisera den grammatiska kunskapen kan då försvinna helt, men man kan också behålla både den deklarativa och den procedurala representationen av kunskapen (Anderson 1993: 18). Detsamma gäller i praktiken vilken kunskap som helst.

Även McLaughlins modell gör en skillnad mellan kontrollerad (medveten) och automatiserad (omedveten) processning av språket. En färdighet är i början tillgänglig endast genom kontrollerad processning. När man får mera språkligt inflöde och får öva sitt språk bildar man rutiner som hjälper en att minska den kognitiva bördan under processningen. Rutinerna leder till kvalitativa förändringar i den språkliga kompetensen som möjliggör en alltmer automatiserad processning. Detta förutsätter en tidigare användning av kontrollerad processning, som överför informationen från arbetsminnet till långtidsminnet. (McLaughlin, Rossman och McLeod 1983: 139–140.)

Förmågan att processa grammatisk information utvecklas ytterligare genom s.k. omstrukturering, som innebär att inläraren övergår från exempelbaserade representationer till regelbaserade, d.v.s. från färdiga uttryck som tillägnats som helheter till ett mer kreativt språkbruk (McLaughlin 1990: 123, jfr 4.2 nedan). U-formad inläring beror enligt teorin på att enkla representationer förvandlas till mer komplexa, vilket i början leder till fel (McLaughlin 1990: 120–121, 126). Ett exempel på detta är svenska nominalfraser med possessiva attribut. I början tillägnar sig inläraren färdiga fraser av typen *min bok*, varvid han eventuellt ännu inte känner till andra former av substantivet *bok*. När han senare lär sig andra former och inser att definit betydelse och bestämd form hör ihop, börjar han producera fraser av typen **min boken*. Till slut lär han sig att definit betydelse i vissa fall anges med fraser där substantivet står i obestämd form och att fraser med possessiva attribut hör till dem.

McLaughlins modell kombinerar explicit och implicit kunskap med kontrollerad och automatisk processning: explicit kunskap blir enligt honom inte implicit, men den kan bli automatisk (McLaughlin, Rossman och McLeod 1983: 141). Ett exempel på automatiserad explicit kunskap är den ovannämnda regeln om substantivets form i fraser med possessiva attribut och genitivattribut. En inlärare som utan att tveka använder den rätta formen i denna konstruktion och samtidigt är medveten om den grammatiska regeln och kan verbalisera den, har automatiserad explicit kunskap. En sådan kunskap torde vara rätt vanlig bland främmandespråksinlärare på mer avancerad nivå.

4.1.2 Vilka faktorer gör en grammatisk struktur lätt respektive svår att lära sig?

Svårigheterna kan antingen vara objektiva, då det handlar om en inherent egenskap hos ett språkdrag, eller subjektiva, då det handlar om inlärarens individuella upplevelse av inläringen (DeKeyser 2003: 332). Ellis (2006b) har undersökt svårighetsgraden hos olika grammatiska företeelser och deras relation till de två kunskapstyperna. Han konstaterar att de grammatiska strukturer som är lätta att lära sig implicit ofta är svåra att lära sig explicit och tvärtom och redogör för flera undersökningar som stöder resultaten (Ellis 2006b: 435–437, 440, 456). Dessa gäller inläring av engelska som andraspråk, men p.g.a. likheterna mellan svensk och engelsk grammatik är fenomenen relevanta även när det gäller svenskinläringen. Eftersom de svenska nominalfraserna

vanligen är mer komplexa än de engelska kan man dock utgå från att faktorerna som beskrivs nedan spelar en ännu större roll i svenskan än i engelskan.

Att en grammatisk struktur är högfrekvent underlättar inläringen eftersom frekventa former och strukturer är lättare att uppmärksamma än sådana som förekommer mera sällan i det språkliga inflödet (Ellis 1996: 113). Ellis (2002: 146) föreslår t.o.m. att inlärare har en omedveten förmåga att uppskatta frekvensen hos de strukturer som de blir utsatta för. Frekvensen kan dock inte påverka inlärningsordningen (Gass & Mackey 2002: 253–254). Även om en form är frekvent leder det därmed inte till inläring om informanten inte är på en nivå i språkutvecklingen där han eller hon har förutsättningar att lära sig den aktuella formen. Artiklarna är dock svåra att tillägna sig trots sin höga frekvens (Ellis 2009: 144). Vissa fenomen är mer framträdande än andra, vilket innebär att inlärare lättare lägger märke till dem (t.ex. Goldschneider och DeKeyser 2000: 22–24). I allmänhet anses ordmorfer vara mer framträdande än ändelser, varför det svenska speciessystemet med obetonade artiklar och böjningsändelser är svårt för inlärare. Ytterligare spelar strukturens funktionella värde en roll: Om strukturen har flera funktioner i språket bereder det svårigheter vid inläringen (Andersen 1984: 74). I svenskan anger t.ex. obestämda former av substantiv indefinit betydelse, men de förekommer också i vissa fraser med definit betydelse (se avsnitten 2.2.3 och 2.3.5 ovan).

Regelbundna former och strukturer är lättare att lära sig än orgelbundna (Hulstijn & De Graaf 1994: 103–104). Detta har dock ingen relevans i fråga om artiklar och ändelser i svenskan: de har flera former i svenskan, men de är inte orgelbundna. Slutligen påverkar processbarheten hur lätt en struktur är. Ju lättare en struktur är att processa, desto lättare är den att tillägna sig. När det gäller species och artikelbruk i svenskan är strukturer på ordnivå (t.ex. *boken*) lättare än strukturer på frasnivå (t.ex. *en bok* och *den nya boken*) (Pienemann 1998, se också avsnitt 4.4 nedan).

Flera forskare har undersökt vilka faktorer som gör en grammatisk struktur lätt respektive svår att tillägna sig explicit. Begreppslig klarhet sammanhänger med det som Krashen (1982: 97–98) kallade formell och funktionell enkelhet. Exempelvis artiklarna i engelskan är formellt enkla men funktionellt komplexa: de tre artiklarna *a*, *an* och *the* har otaliga funktioner i förhållande till de substantiv de bestämmer, den situationella kontexten och diskurskontexten (Ellis 2006b: 438). Detsamma kan konstateras om svenskan, men det svenska artikelsystemet är också formellt komplext: de obestämda och bestämda artiklarna har flera allomorfer beroende på substantivets genus och numerus och bestämdhetsändelserna varierar enligt substantivets deklination och numerus. Därför är svenskans artikelsystem antagligen ännu svårare att lära sig än det engelska. Det svåraste är om en struktur är både formellt och funktionellt komplex (jfr Ellis 2009: 149), vilket är fallet med t.ex. obestämd artikel i svenskan: den uppvisar två former, saknas i pluralis och utelämnas dessutom ofta också i singularis.

Även regelns genomskinlighet spelar en roll. I vissa fall är det praktiskt att lära sig regler (t.ex. ”Använd obestämd form efter possessiva attribut och genitivattribut”), men när en enkel och klar regel saknas är det ofta lättare att lära sig strukturen implicit, d.v.s. genom det språkliga inflödet. (*rule vs. item learning*, Hulstijn & De Graaf 1994: 104.) Hur genomskinlig en regel är beror bl.a. på hur många olika formella eller funktionella grammatiska faktorer som spelar in vid valet av en viss form (De Graaf 1997: 41, enligt Ellis 2006b: 438). Detta kan illustreras med hjälp av det svenska artikelsystemet: valet av artikel beror på ett samspel av en mängd olika formella och funktionella faktorer, t.ex. definitivitet vs. indefinitivitet, specifikhet vs. icke-specifikhet samt genus och numerus (se figurerna i 2.6), varför det inte är lätt att formulera träffande, användbara grammatikregler.

Hur svårbegripligt regeln är formulerad påverkar hur lätt den är att lära sig (Ellis 2009: 150). Exempelvis ”Använd bestämd form av substantivet i fraser med definit betydelse, förutom i fraser med attributen *denna* och *samma* samt possessiva attribut och genitivattribut” skulle inte fungera särskilt bra i undervisningen, eftersom den innehåller mycket metaspråk och flera undantag. Inlärare kan inte heller utan vidare veta vilka nominalfraser som har ”definit betydelse”. I fråga om species och artikelbruk är det i viss mån möjligt att variera regelns metaspråklighetsgrad genom ordval. I

Finland har läromedelsförfattarna försökt kringgå det svåra metaspråket kring species och artikelbruk genom att använda termerna *kort* och *lång form* i stället för *obestämd* och *bestämd form*, men även dessa termer är något problematiska, eftersom de inte säger något om formernas betydelse eller funktion (se också 5.1. nedan).

4.1.3 Slutsatser

De faktorer som underlättar implicit inläring handlar om hur frekventa och framträdande formerna respektive strukturerna är, men också om deras funktionella värde, regelbundenhet och processbarhet. Om man tillämpar dessa på svenskans species och artikelbruk och relaterar dem till Axelssons forskningsresultat (1994: 99, se även avsnitt 3.2.2 ovan) kan man för det första konstatera att flera av de frastyper som i hennes undersökning hade hög korrekthetsprocent också är högfrekventa i språket. På ett motsvarande sätt har t.ex. dubbel bestämdhet (t.ex. *det stora huset*) låg frekvens i språkbruket och även strukturens korrekthetsprocent är låg.

Barnspråksforskningen (se 3.1 ovan) tyder på att bestämdhetsändelsen är mer framträdande i språket än den obestämda artikeln, eftersom barn tillägnar sig ändelsen före artikeln. En annan förklaring till denna inlärningsordning kan vara att bestämd form ändrar betydelsen hos ett ord: *flickan* betyder inte detsamma som *en flicka* eller *flicka*, medan de två sistnämnda båda syftar på en indefinit flicka. Vad gäller substantivformernas funktionella värde kan obestämd form ingå både i fraser med indefinit och med definit betydelse, d.v.s. dess funktionella värde är högre än den bestämda formens, vilket försvårar inläringen. Ur processbarhetens synvinkel är olika typer av svenska nominalfraser av varierande svårighetsgrad: frastyperna där grammatisk information överförs mellan orden (t.ex. *en stor katt*, *den stora katten*) är svårare än de frastyper som består av bara ett ord (t.ex. *katten*, *katter*), se 4.4 nedan.

När det gäller explicit inläring beror strukturens svårighetsgrad framför allt på den grammatiska regelns begreppsliga klarhet och genomskinlighet. Artiklarna och bestämdhetsändelserna har flera allomorfer och funktioner. Enligt genomskinlighetsprincipen är klara och entydiga grammatiska regler praktiska att lära sig. Ett exempel på en sådan regel är ”använd bestämd form när substantivet nämns för andra gången”³¹. Om regeln däremot är komplicerad, innehåller flera undantag eller mycket metaspråk är det svårare att lära sig regeln och tillämpa den i praktiken. Därför är t.ex. ”Använd bestämd form när du syftar på unikt identifierbara referenter” betydligt svårare än ”Använd bestämd form när din samtalspartner vet vilken individ eller sak du menar”.

Sammanfattningsvis kan det alltså konstateras att svenskans species och artikelbruk är svåra att tillägna sig implicit: de är frekventa men obetonade, obestämd form kan ange både indefinit och definit betydelse och de olika frastyperna tillhör olika nivåer i processbarhetsteorin. Eftersom det inte heller är lätt att formulera tydliga regler för valet av species och bruket av artiklar och bestämdhetsändelser, ska en stor del av species och artikelbruk dock troligen tillägnas implicit.

4.2 Helsekvensinläring

Helsekvensinläring är en typ av implicit inläring, som går ut på att inläroaren tillägnar sig färdiga uttryck som oanalyserade helheter och använder dem i den form som han eller hon lärt sig dem. Forskare har använt varierande engelskspråkiga termer om sådana helheter, t.ex. *chunks*, *formulas*, *formulaic language*, *unanalysed language*, *unanalysed wholes*, *prefabricated structures* osv. Enligt Wrays beräkningar (2002: 9) förekommer det i engelskspråkig litteratur över 50 termer för fenomenet och med dessa avses delvis olika saker (jfr Weinert 1995: 182).

³¹ Denna regel är dock problematisk, se 5.1 nedan.

Det faktum att det finns många olika typer av fasta uttryck som uppenbarligen tillägnas som helheter förklarar också varför helsekvenserna fortfarande saknar en entydig definition. Helsekvenserna kan å ena sidan vara helt fasta, invarianta uttryck, t.ex. *Hur står det till?* och å andra sidan bestå av en fast del och en valfri del, t.ex. *en kopp kaffe/te/choklad*. (Se t.ex. Weinert 1995: 182–184, Hakuta 1974: 287.) Axelsson kallar den sistnämnda typen av yttranden för ramar (Axelsson 1988: 195). ”Luckorna” i ramarna gör det möjligt att variera frasen, men de har vanligen semantiska restriktioner (Schmitt & Carter 2004: 6), d.v.s. ramarna kan inte kompletteras med vilka element som helst. Gränsen mellan invarianta fraser och ramar är glidande, och därför borde man egentligen tala om ett kontinuum mellan fasta uttryck och ramar (Weinert 1995: 198).

Jag kommer i enlighet med Axelsson (1988) att använda två olika termer. Axelsson använder termen *helfras* i betydelsen ”ett oanalyserat yttrande inlärt i sin helhet”, t.ex. *min bästa vän* och termen *ram* om fraser med ett valfritt element t.ex. [*spela* + ett spel eller instrument i naken form] (Axelsson 1988: 191). Jag kommer dock i denna undersökning att använda termen *helsekvens* eftersom *helfras* för tankarna till ett yttrande som består av flera ord. Ordet *sekvens* beskriver enligt min mening bättre ett språkligt element, som består av flera morfem men inte nödvändigtvis av flera ord. Även ett enskilt böjt ord kan nämligen tillägnas som en oanalyserad helhet (jfr Heikkilä 2007: 133), vilket ofta är fallet också i min undersökning.

Det problematiska med helsekvenserna är att det handlar om ett mycket mångfasetterat fenomen. Avsaknaden av en entydig definition är det främsta problemet. (Schmitt & Carter 2004: 2.) Inom korpuslingvistik har man ställt vissa kriterier, exempelvis hur ofta vissa ord förekommer efter varandra i språkbruket (Moon 1997: 44), medan psykolingvistik och L2-forskningen understryker hur dessa element har organiserats i hjärnan, d.v.s. som helheter eller enstaka ord. Både det korpuslingvistiska, det psykolingvistiska och L2-perspektivet ska beaktas för en tillfredställande definition. (Schmitt & Carter 2004: 2.)

Helsekvensernas betydelse för inläringen av grammatiska strukturer dokumenterades redan på 1970-talet av bl.a. Hakuta (1974) och Wong-Fillmore (1976). Nattinger (1980: 341) har konstaterat att vår språkliga produktion till en stor del består av färdiga språkliga helheter som kombineras med varandra. Helsekvenserna var dock länge ett underskattat fenomen i inlärarespråket (Nattinger & DeCarrico 1992: 2–3), men fr.o.m. slutet av 1990-talet har de väckt intresse som en nyttig inlärningsmetod (se t.ex. Myles, Mitchell & Hooper 1999: 49). Helsekvensernas roll i språkinläringen har blivit en central fråga inom tillämpad lingvistik så sent som på 2000-talet (Schmitt, Dörnyei, Adolphs & Durow 2004: 55). I Norden har Axelsson (1988) och Bolander (1989) dock redan på 80-talet undersökt vuxnas användning av helsekvenser. Båda anser att helsekvenserna har en positiv inverkan på både inläringen och produktionen av ett L2 (Axelsson 1988: 200; Bolander 1989: 81).

Helsekvenser är relevanta i min undersökning, eftersom många komplexa frastyper förekommer överraskande tidigt i mitt material eftersom informanterna har lärt sig ett visst uttryck med den aktuella strukturen som en helsekvens. Exempelvis helsekvensen *min bästa vän* förekommer i korrekt form redan i vt8, trots att adjektivets bestämda form behandlas i undervisningen först i vt9.

4.2.1 Att identifiera en helsekvens

Att identifiera helsekvenser, d.v.s. att skilja dem från kreativa, självproducerade uttryck som bildats ord för ord med hjälp av produktiva regler, är en utmaning för forskaren. Detta gäller i synnerhet inlärarespråket, eftersom sekvenserna förändras i takt med att inläringen framskrider och gränsen mellan oanalyserade helheter och självproducerat språkbruk därför blir glidande. I äldre undersökningar var det vanligt att forskaren litade på sin intuition när det gällde att identifiera helsekvenser, men bl.a. följande drag anses nuförtiden tyda på att det handlar om en helsekvens:

- En helsekvens innehåller minst två morfem.

- En helsekvens är strukturellt mer komplex än annat språk som inläraren producerar.
- En helsekvens har hög frekvens i inflödet och den används alltid i samma form.
- En helsekvens är vanligen grammatiskt korrekt, medan de tidiga kreativa yttrandena ofta är förenklade eller annars avviker från normen.
- En helsekvens är i talat språk fonetiskt koherent, d.v.s. den uttalas flytande och utan pauser. (Se Myles, Hooper och Mitchell 1998: 324–325; se också Peters, 1983: 10; Weinert 1995: 182–183 och Ellis 2008: 80.)

När en helsekvens börjar segmenteras, d.v.s. då inläraren börjar uppfatta vilka element den består av, förekommer den inte längre alltid i samma form i inlärarspråket utan formen börjar variera. Om inläraren t.ex. först har tillägnat sig uttrycket ”*Kan jag få en kopp kaffe?*” lär han eller hon sig kanske först att ersätta ordet *kaffe* med ett annat ord, t.ex. *te* och senare hela nominalfrasen *en kopp kaffe* med en annan fras. (Jfr Axelsson 1989: 194.) Det är ytterligare viktigt att notera att en helsekvens som förekommer hos en informant inte behöver vara en helsekvens hos alla informanter: det är möjligt att vissa informanter konstruerar ett uttryck kreativt medan andra använder det som en oanalyserad helhet (Wray 2008: 98, jfr Sundman 2011: 329). Att identifiera helsekvenser bygger därför alltid i viss mån på sannolikheter.

4.2.2 Helsekvensernas roll i L2-inläringen

Enligt dagens forskning består människans språkförmåga i såväl L1 som L2 dels av ett analytiskt, regelbaserat och dels av ett holistiskt, minnesbaserat system. Det förstnämnda bygger på produktiva regler som möjliggör kreativt språkbruk, medan det sistnämnda består av oanalyserade helheter som lagras i minnet som helheter och som är lättare att processa än kreativa helheter (Skehan 1998: 40, 53; Wray 2002: 10, 262–263). Det regelbaserade systemet, d.v.s. syntaxen, utvecklas genom en livslång omedveten analys av det minnesbaserade systemet, som bygger på det språkliga inflödet och fungerar som databas i grammatikinläringen (Ellis 1996: 91, 111; 2003: 63). Helsekvenserna är alltså aldrig den enda språkliga resursen: den språkliga kompetensen består av både färdiga helheter och regler som nya fraser och satser bildas med. Fördelningen mellan dessa är dock olika hos L1- och L2-inlärare. Helsekvenserna antas bilda bara en liten del av en vuxen infödd talares språkkompetens medan de dominerar hos L2-inlärare, eftersom inläraren i början har bara några få regler till sitt förfogande. Att bilda kreativa strukturer är rätt ansträngande (Ellis 1984: 67–68, jfr Wray 2002: 263) så länge reglerna ännu inte har automatiserats.

Även Ellis (1999: 473–474) ser L2-inläringen som en växelverkan mellan två typer av inläring, som han kallar *item-learning* och *system-learning*. Det förstnämnda innebär att man tillägnar sig separata eller bara svagt sammankopplade språkliga enheter. Detta gäller framför allt ordförrådet men också längre oanalyserade helheter. Systeminläring innebär däremot att man abstraherar fram grammatiska regler på basis av de inlärd språkliga helheterna. När informanten packar upp, d.v.s. segmenterar helsekvenserna, går han eller hon över till systeminläring, vilket ofta leder till fri, osystematisk variation i inlärarspråket. Småningom börjar inläraren använda olika former systematiskt, men ofta snarare enligt inlärarspråkets än målspråkets norm. Till slut börjar inläraren använda de olika formerna i överensstämmelse med målspråksnormen. (Ellis 1999: 475.)

Helsekvenser förekommer även i L1-inläringen. De fungerar som råvara för inläraren, som segmenterar dem i mindre enheter, d.v.s. lexikaliska och grammatiska morfem (se t.ex. Tomasello 2002: 157; 2003, Wood 2002: 4). Ett barn konstruerar sitt L1 utifrån det inflöde det blivit utsatt för: de uttryck vars struktur barnet inte kan processa lagras i minnet som helsekvenser och segmenteras senare (Wray 2002: 105; Cruttenden 1981: 84).

Helsekvenser anses ha en tredubbel roll i inlärarspråket. För det första möjliggör de kommunikationen i början av inläringen. Eftersom man i nybörjarstadiet ofta hamnar i situationer där de kommunikativa kraven överskrider ens språkkunskaper gör helsekvenserna det möjligt att

hålla kommunikationen flytande. En lyckad kommunikation med hjälp av helsekvenser kan dessutom åstadkomma flera kontakter med målspråkstalare, vilket i sin tur leder till att inläraren får mera språkligt inflöde som stöder inläringen (Wong-Fillmore, enligt Schmitt & Carter 2004: 11–12). Genom att använda helsekvenser vinner man för det andra tid för att konstruera yttranden med hjälp av produktiva regler, vilket är tidskrävande på de tidigaste stadierna av inläringen (Ellis 2008: 431; Bolander 1989: 73). Helsekvenserna ökar alltså flytet och taltempot (Wray 2000: 475). Helsekvenser har för det andra ansetts möjliggöra en snabbare processning, vilket ytterligare leder till en mer flytande produktion (Ellis 1996: 115; Pawley & Syder 1983: 192). Det har t.o.m. konstaterats att man läser ord snabbare, när de är delar av helsekvenser (Underwood, Schmitt & Galpin 2004: 161; Skehan 1998: 29).

En tredje roll som helsekvenserna har gäller inläringen av grammatiska strukturer. Helsekvenserna bidrar till utvecklingen av en kreativ språklig kompetens: inläraren lär sig med tiden att se att fraserna består av olika element som kan varieras och kombineras på olika sätt enligt målspråkets regler. Detta leder i sinom tid till uppkomsten av den grammatiska kompetensen. Inläraren utnyttjar helsekvenserna som råmaterial för inläringen, segmenterar och varierar dem och så småningom abstraherar fram grammatiska strukturer med hjälp av dem. (Se t.ex. Nattinger & DeCarrico 1992: 1, 26–27.) Inlärare kan använda t.ex. uttrycket *min bästa vän/kompis* i början utan att uppfatta dess struktur. Uttrycket kan utvecklas till en ram [*min bästa* + subst. i obestämd form] och, när inläraren stöter på olika fraser med samma struktur, ytterligare till en struktur [*min* + adj. i *a*-form + subst. i obestämd form], som han eller hon kan tillämpa på nya, kreativa uttryck (jfr Ellis 1999 ovan). En struktur är med andra ord det mest metaspråkliga stadiet av helsekvensinläringen. Gränsen mellan en ram och en struktur är visserligen glidande, varför jag inte gör någon skillnad mellan en ram och en struktur i analyskapitlet.

Helsekvenserna behöver dock inte alltid segmenteras. Det finns individuella skillnader mellan inlärare: några börjar segmentera helsekvenser i ett mycket tidigt skede, medan andra gör det senare – om alls. Typiskt för segmenteringen är att den inleds när uttrycksbehovet ökar och inläraren antingen medvetet eller omedvetet upplever att helsekvenserna inte längre räcker till i kommunikationen. Inläraren förkastar emellertid inte helsekvenserna helt och hållet utan fortsätter att använda och modifiera dem på olika sätt. (Myles, Hooper och Mitchell 1998: 358–359.)

4.2.3 Slutsatser

Människans förmåga att processa information är begränsad, medan hennes förmåga att lagra information i hjärnan antas vara obegränsad. Därför har man mycket nytta av att operera med helsekvenser, som ligger mellan grammatik och lexikon. (Weinert 1995: 180, 199.) Helsekvenserna kan utnyttjas i både kommunikationen och inläringen. I denna undersökning är jag framför allt intresserad av helsekvensinläringens roll i informanternas språkbruk: helsekvenserna gör det möjligt för informanten att överskrida sin dåvarande nivå i språkkompetensen. Å andra sidan leder helsekvensinläringen ibland till normavvikelser, t.ex. då informanten känner till ett visst ord enbart i bestämd form.

Min definition av en helsekvens bygger framför allt på följande kriterier som presenterats i 4.2.1 ovan. En helsekvens kan bestå av ett enda ord, förutsatt att ordet innehåller mer än ett morfem. Helsekvenserna används alltid i samma form (med undantag av ramar, som innehåller ett utbytbart element, t.ex. [*åka* + ett fordon i naken form]). Hög frekvens är däremot inget avgörande kriterium i min undersökning. Flera helsekvenser har antagligen hög frekvens i elevernas produktion, men en helsekvens kan också förekomma hos bara en informant.

Kriteriet enligt vilket helsekvenser formellt sett är mer komplexa än annat språk som inläraren producerar, stämmer i fråga om vissa helsekvenser, t.ex. *min bästa vän*, men även fraser med bestämd form singularis och fraser som innehåller olika PRG-attribut kan i vissa fall vara helsekvenser, även om de inte är formellt särskilt komplexa. Det fjärde kriteriet, d.v.s. korrektheten,

är synnerligen viktigt i samband med komplexa nominalfraser i min undersökning, eftersom helsekvensinläringen kan förklara det faktum att relativt ”avancerade” frastyper, såsom *min bästa vän*, förekommer i korrekt form redan på ett tidigt stadium. Konstruktionen [possessivt attribut + adjektiv i *a*-form + subst. i obest. form] kan förekomma även i andra fraser än *min bästa vän*, d.v.s. den används produktivt, men detta är sällsynt och fraserna innehåller ofta fel.

Ett ytterligare kriterium som jag använder i denna undersökning är uttryckens förekomst i lärobokstexterna och i de inspirationsfrågor som gavs i samband med uppsatssuppgifterna. Om ett uttryck som förekommer i läromedlen upprepas i informanternas produktion, är det sannolikt att det handlar om en helsekvens. En ytterligare källa för helsekvensinläring är fraser som ofta upprepas i klassrumsspråket, t.ex. *ta fram boken*. Detta är dock svårare att kontrollera, eftersom jag inte har varit närvarande på informanternas svensklektioner: jag kan enbart ställa hypoteser utgående från mina egna erfarenheter om hur man i praktiken går tillväga på svensklektioner.

4.3 Tvärspråkligt inflytande

Enligt de kognitiva teorierna bygger all inläring på inlärares tidigare kunskaper som antingen kompletteras eller modifieras under processen. Därför är det naturligt att man i L2-inläringen söker stöd i de tidigare inlärd språken. Termen *tvärspråkligt inflytande* (på engelska *cross-linguistic influence*) myntades av Kellerman & Sharwood-Smith (1986) och den täcker flera underkategorier. Av dessa kan några anses gälla både grammatik och ordförråd, medan andra (t.ex. kodväxling och lån³²) handlar om ordförrådet och därför inte behandlas i denna avhandling (jfr Abrahamsson 2009: 236–240).

Odlin (1989: 27) definierar transferen på följande sätt: *Transfer is the influence resulting from the similarities and differences between the target language and any other language that has been previously (and perhaps imperfectly) acquired*. Transfer är framför allt en positiv företeelse, men den kan också leda till icke-normenliga formuleringar (negativ transfer eller interferens) (Abrahamsson 2009: 236). Fenomenet är relevant i min undersökning eftersom informanternas L1 finskan saknar artiklar och morfologiskt species. Dessutom har alla mina informanter lärt sig engelska, vars artikelsystem i viss mån liknar det svenska systemet och detta kan leda till positiv transfer. Positiv transfer får inläringen att framskrida snabbare, men tvärspråkligt inflytande kan dessutom i vissa fall påverka inlärningsgången kvalitativt (Abrahamsson 2009: 239–240). Ett exempel på detta är det faktum att de finska och de spanskspråkiga informanterna i Axelssons undersökning (1994) tillägnar sig substantivets former i olika ordning på ett sätt som kan förklaras med deras L1 (se 3.2.2 ovan och 4.4 nedan). Eftersom inlärningsordningen, som är ett viktigt tema i denna avhandling, återspeglar inlärningshastigheten (se Brown 1973) kommer jag att diskutera hur finskan påverkar inlärningsordningen och vilka former som lärs in snabbare än andra.

Tvärspråkligt inflytande kan dock manifesteras sig även genom undvikande och underproduktion. Det förstnämnda innebär att inlärares medvetet undviker ett element i L2, ofta p.g.a. osäkerhet.³³ Det är också vanligt att L2-inlärare kompenserar undvikandet genom att överanvända något annat språkligt element. (Abrahamsson 2009: 237–238.) Mina informanter undviker ingen frastyp totalt, men utan att kunna jämföra frekvenserna i deras produktion med frekvenserna i målspråket svenska är det omöjligt att säga om de i viss mån undviker någon frastyp eller inte. Därför lämnar jag undvikandet utanför analysen. I fråga om underproduktionen låter inlärares bli att använda ett visst språkligt element, eftersom han eller hon ännu inte känner till det (Abrahamsson 2009: 237). Eftersom praktiskt taget alla frastyper som är aktuella i denna

³² Se t.ex. Lahtinen 2009.

³³ Ett klassiskt exempel på detta är undvikandet av relativsatser hos L2-inlärare vars L1 saknar relativsatser (Schachter 1974).

undersökning förekommer i inlärnarnas produktion redan i årskurs 7 är inte heller detta relevant i min avhandling.

4.3.1 Tvärspråkliga likheter och olikheter

Likheterna mellan målspråket och de tidigare inlärd språken spelar en central roll i L2-inläringen (Odlin 2003: 442–443). Språkinlärare strävar efter att underlätta inläringen genom att utnyttja sina tidigare kunskaper och använder sig därför av det som de redan vet om målspråket, sitt modersmål och eventuella tidigare andraspråk som de kan. Dessutom kan de utnyttja sin omvärldskunskap (Ringbom 1987: 33; 2007b: 184).

Transfer kan innebära två olika saker: antingen överför man språkliga element (närmast ord) mer eller mindre direkt från det ena språket till det andra (t.ex. *Jag spelar *guitar* eller *Vi *visiterade centrum*, exemplen ur Lahtinen 2009 och 2010), eller så överför man en betydelse eller struktur från det ena språket till det andra t.ex. i *Jag vet inte *den namn av *den sjungaren* uttrycks definit betydelse i svenskan med hjälp av en struktur som påminner mycket om engelskan. (Abrahamsson 2009: 236, exemplen från Lahtinen 2010.)

Man ansåg länge att grammatiska morfem är immuna mot transfer (se t.ex. Jarvis & Odlin 2000: 536; Odlin 2003: 439). Det är sant att grammatiska morfem mycket sällan lånas som sådana, men deras funktion kan lånas. Dessutom kan inlärare utelämna element i L2 som ur L1s synvinkel verkar vara redundanta, något som finska inlärare ofta gör när det gäller t.ex. artiklar eller prepositioner i svenskan eller engelskan. (Jarvis & Odlin 2000: 549–550; Odlin 2003: 440; Ringbom 1992: 105.)

Även typologiska faktorer spelar in vid transfer. Enligt Eckman (1977) överför inlärare enbart omarkerade strukturer och använder dem på bekostnad av markerade L2-former. Eftersom bara en tredjedel av världens språk har speciesmarkörer (Haspelmath 1998: 274) kan de anses vara markerade. Därför är det föga överraskande att finska inlärare överför finskans artikellöshet till sin L2-svenska.

Enligt Ringbom (2007b: 186–187) bildar de tvärspråkliga likheterna ett kontinuum med tre olika likhetstyper. *Likhetsrelation* innebär att ett morfem eller t.ex. en struktur i målspråket är formellt, funktionellt eller på båda sätten identisk med motsvarande element i L1. Inläraren uppfattar då snabbt likheten, transfer leder till korrekta formuleringar och inläringen framskrider snabbt. Ett-till-ett-relationerna mellan språken som gäller både form och betydelse är dock ytterst sällsynta och de förekommer enbart i mycket närbesläktade språk. Ett exempel på detta är bestämda nominalfraser med adjektivattribut i svenskan och norskan (se 3.1 ovan): *den gamla mannen* är på norska *den gamle mannen*.

Kontrastrelation innebär att det finns en viss likhet mellan de motsvarande orden eller strukturerna, men dessa är inte lika lätta att uppfatta som i det första fallet (Ringbom 2007a: 5–6; 2007b: 186–187). Både svenskan och engelskan anger species morfosyntaktiskt, men strukturerna skiljer sig från varandra: engelskan har ett enkelt artikelsystem, medan svenskan anger species med både ändelser och artiklar (se 2.5.2 ovan). Till en början kan det vara svårt för inläraren att producera korrekta yttranden, men han eller hon är medveten om att det existerar ett likadant semantiskt system i båda språken, d.v.s. att båda språken väljer species enligt ungefär samma principer. I mitt material stöder engelskan antagligen informanternas svenska när det gäller att välja species. Däremot kan de knappast få hjälp av engelskan i fråga om nominalfrasens form.

Nollrelation innebär att strukturerna i de språk som jämförs formellt avviker så kraftigt från varandra att inläraren inte omedelbart kan se det som språken har gemensamt. Eftersom transfer bygger på inlärarens egen uppfattning om likheterna mellan språken, inte på likheterna som upptäckts i lingvistiska analyser, kan inläraren inte utnyttja de likheter som bara finns på den semantiska nivån. När det gäller species tillhör skillnaderna mellan finskan och svenskan denna kategori: svenskan anger species med hjälp av morfologiska och lexikala medel, medan finskan oftast inte uttrycker species med språkliga medel, eftersom betydelsen oftast framgår av kontexten

(se 2.5.1 ovan). Nollrelationen medför att inläraren ska lära sig en helt ny grammatisk kategori. Vanligen krävs det också explicit grammatikundervisning. Man kan inte till fullo förstå främmande språk om man inte känner till funktionerna hos de grammatiska kategorier som saknas i L1. (Ringbom 2007a: 6–7, 79; 2007b: 186–187, 189, 193.)

Trots att finskan saknar bestämdhetsändelser kan talad finska vara till hjälp: i talspråket är det nämligen rätt vanligt att räkneordet *yksi* ('en, ett') används på ett likadant sätt som obestämd artikel i svenskan (se 2.5.1 ovan). En möjlig tumregel kunde därför vara att obestämd artikel används i kontexter där man i princip kunde ha *yksi* i finskan: *yksi* används nämligen aldrig i sådana kontexter där svenskan har naken form.

4.3.2 Inflytandet från L1 och L2 till L3

Termen L2-inläring har traditionellt använts om alla språk som inläraren tillägnar sig efter modersmålet oberoende av hur många språk inläraren har lärt sig. Med tredjespråk (i fortsättningen L3) avses ett språk som man lär sig eller använder när man redan har kunskaper i minst ett tidigare L2 (Hammarberg 2007: 51–52): inläraren har alltså tidigare erfarenhet av L2-inläring. Man ansåg länge att de tidigare inlärd L2-språken inte spelar någon roll i inläringen av ett nytt språk, men nyare undersökningar har visat att de spelar en större roll i inläringen än vad man förväntat sig (se t.ex. Williams & Hammarberg 1997: 4, Hammarberg 2001: 22). Transferkällan kan t.o.m. samtidigt ligga i flera språk (De Angelis 2007: 20).

Alla tidigare språkkunskaper påverkar L3-inläringen, men inflytandet från L2 beror på flera faktorer. Om L1 och L2 inte påminner om varandra typologiskt medan L2 och L3 gör det, är det naturligt för inlärare att leta efter likheter mellan L2 och L3 (se t.ex. Ringbom 2007a: 78; Cenoz 2001: 8; Hammarberg 2001: 22). Detta är relevant även för mina informanter: de kan ju alla redan engelska och några av dem kan även tyska eller franska som båda har morfologisk species.

Det finns även andra faktorer som gynnar transfer från L2. Inlärare föredrar ofta att överföra element och strukturer från ett språk som också har L2-status (se t.ex. Cenoz: 2001: 9, Williams & Hammarberg 1997: 30–31, Hammarberg 2001: 23). Detta kan bero på olika faktorer: L1 och L2 lärs in på olika sätt, varför det förefaller naturligt att L2-kompetensen reaktiveras samtidigt som inlärningsmekanismen för L3 aktiveras (Williams & Hammarberg 1997: 31; Hammarberg 2001: 36–37; De Angelis & Selinker 2001: 56; De Angelis 2005: 380). Enligt De Angelis (2005) överför flerspråkiga inlärare grammatiska ord³⁴ hellre från ett L2 än från L1, förutsatt att L2 och L3 ligger typologiskt sett nära varandra. Detta beteende gäller både talat och skrivet inlärspråk (De Angelis 2005: 386, 391–393).

Grammatiska morfem, i synnerhet böjningsändelser, överförs ytterst sällan, men betydelsen hos ett grammatiskt morfem överförs ofta. Det brukar med andra ord vara den funktionella likheten som gäller. (Se t.ex. Ringbom 2007a: 8.) Exempelvis i *Jag vet inte *den namn av *den sjungaren* (exemplet från Lahtinen 2010) används svenskans *den* på samma sätt som engelskans *the*. Själva artikeln *the* förekommer dock inte. Inte heller finska grammatiska ord överförs: finsk påverkan syns vanligen mer indirekt, i form av utelämnning av artiklar. Svenskinlärare som påverkas av engelskan producerar dock ibland former som innehåller engelska ändelser, t.ex. *Han *skrattars*³⁵. Lahtinen, (2010) som undersökt delvis samma material som jag, har dock konstaterat att transfer är vanligast i ordförrådet medan morfologisk och syntaktisk transfer är sällsynt. Den viktigaste transferkällan är engelskan också när det gäller ordförrådet, t.ex. *Vi har alltid mycket rolig *timme* (AF11, vt8), *Jag ska *gå till Sverige...* (AP9, ht8) (Lahtinen 2010: 179–180, 185).

³⁴ I engelskspråkig litteratur används ofta termen *function word*. Jag har översatt termen med *grammatiskt ord* i enlighet med SAG 1 (s. 177) som definierar ”grammatisk” på följande sätt: ”som definieras eller regleras syntaktiskt eller morfologiskt snarare än semantiskt eller pragmatiskt”.

³⁵ Exemplet tillhandahållet av Anne-Maj Åberg.

4.3.3 Slutsatser

Tvårspråkligt inflytande utgör ett mångfasetterat fenomen som kan påverka språkinläringen både positivt och negativt. Numera anses det allmänt att tvårspråkligt inflytande är ett viktigt stöd för L2-inlärares, eftersom det trots allt finns många likheter mellan språken. Trots att t.ex. reglerna för hur nominalfraser bildas är mycket olika i svenskan och engelskan är logiken bakom valet av species densamma. Eftersom informanterna i denna undersökning redan kan engelska och således lär sig svenska som L3 är det i princip relativt lätt för dem att välja rätt species och ge speciesbetydelsen ett språkligt uttryck, något man inte gör i finskan.

Fullständig likhet mellan grammatiska morfem i två olika språk är med undantag av närbesläktade språk ytterst sällsynt. Det är emellertid möjligt att se likheter mellan ord och strukturer i två olika språk även om dessa inte påminner om varandra formellt (Ringbom 2007b: 186). Ett exempel på detta är att både svenskan och engelskan anger species morfosyntaktiskt. Mellan finskan och svenskan råder det däremot i fråga om species och artikelbruk en nollrelation, d.v.s. likheterna mellan språken ligger på den semantiska nivån. Även finskspråkiga uppfattar skillnaden mellan definit och indefinit betydelse, men den markeras inte morfologiskt i finskan. (Ringbom 2007b: 186–187.) Finskans särdrag (se 2.5.1 ovan) kan leda till att en svenskinlärare med finska som L1 upplever artiklarna som redundanta och därför utelämnar dem.

Dagens forskning anser att alla de tidigare inlärd språken påverkar L3-inläringen. Inläring av ett L3 påverkas av L2 i synnerhet om L1 inte påminner om L3 medan ett tidigare inlärt L2 gör det, vilket är fallet för finskspråkiga svenskinlärare som redan kan engelska. De engelska artiklarna *a/an/the* förekommer inte som sådana, utan det handlar snarast om positiv transfer i och med att informanterna får stöd av engelskan vad gäller speciesval. Negativ transfer från finskan kan visserligen manifesteras sig genom bortfall av obestämda artiklar, medan negativ transfer från engelskan kan leda till att artiklar överanvänds i samband med yrkesbeteckningarna. Även överanvändning av den fristående bestämda artikeln (*den, det, de*) på bekostnad av bestämdhetsändelsen kan förekomma.

4.4 Inlärningsgångar

I detta avsnitt behandlar jag kort teorier om inlärningsgångar i grammatiken. Eftersom praktiskt taget alla typer av nominalfraser i mina informanternas skriftliga och muntliga produktion förekommer redan i årskurs 7 utvecklas nominalfraserna inte steg för steg på ett likadant sätt som t.ex. negationens placering i Paavilainens undersökning (2010: 155), där olika stadier avlöser varandra. Den inlärningsgång som jag presenterar i denna avhandling kommer därför att bygga på korrekthetsprocenterna.

Termen inlärningsgång (på engelska *route of acquisition*) syftar till allmängiltiga utvecklingsstadier som alla L2-inlärare oberoende av L1 genomgår (Abrahamsson 2009: 260). När språkinläringen efter behaviorismen började betraktas som en process och det konstaterades att inläring av L1 följer en viss inlärningsgång som är gemensam för alla barn blev L2-forskare intresserade av möjligheten att jämföra L1- och L2-inläring med varandra (Abrahamsson 2009: 53–56). Eftersom inlärarspråk anses vara underställda samma universella principer som alla naturliga språk, är det naturligt att fråga sig om L2-inlärare genomgår likadana stadier som L1-inlärare i språkutvecklingen och om dessa stadier dessutom är desamma oberoende av L1 (Abrahamsson 2009: 53).

Forskningen i inlärningsgångar har sina rötter på 1970-talet i de s.k. morfemstudierna (t.ex. Dulay & Burt 1973 och 1974) som visade att de som lär sig engelska som L2 lär sig morfem i samma ordning oberoende av L1. Forskarna rangordnade morfemen utgående från deras korrekthetsprocent, d.v.s. de utgick från att en hög korrekthetsprocent innebär en tidig inläring (jfr

Brown 1973): en inlärningsgång och en svårighetshierarki innebar med andra ord samma sak. Även min analys följer denna princip. Dulays och Burts informanter var 5–8-åriga barn, men bl.a. Larsen-Freeman (1975: 418) har senare konstaterat att inlärningsordningen som Dulay & Burt upptäckte även förekommer hos vuxna L2-inlärare av engelska.

Transferforsknningen har visat att transfer ibland leder till små kvalitativa skillnader i inlärningsgången. Ett exempel på detta har dokumenterats i Axelsson (1994), där informantens L1 avgör om han eller hon först tillägnar sig substantivets bestämda eller obestämda form singularis. I hennes undersökning tillägnar sig nämligen finnar som har ändelser i sitt L1 den bestämda formen singularis först och den obestämda formen singularis sedan, medan de spanskspråkiga informanterna vars L1 har obestämd artikel tillägnar sig dessa former i motsatt ordning. Båda formerna är ungefär lika komplexa, d.v.s. de innehåller två morfem, men vilken av dessa som tillägnas först kan bero på L1.

Processbarhetsteorin (t.ex. Pienemann 1998) är en kognitiv teori om språkinläringen, vars syfte är att beskriva hur inlärspråkets grammatik utvecklas fr.o.m. nybörjarstadiet (Pienemann 1998: 3). Processbarhetsteorin är antagligen i dag den bäst kända teorin som beskriver en inlärningsgång. Teorin bygger på Levelts modell (1989) om hur språket processas och utgår i enlighet med den från att språkinläringen innebär en utveckling av procedurala färdigheter, som följer ett visst mönster (Pienemann 1998: 4–5). Teorin har sina rötter i ett projekt där man undersökte inläring av talad tyska i en informell inlärningsmiljö (Abrahamsson 2009: 123).

Enligt teorin bildar procedurerna med vilka språk processas en implikationell hierarki. För att en individ ska behärska en viss nivå förutsätter det att han eller hon redan behärskar procedurerna på de lägre nivåerna. På den första nivån använder inläraren oböjda ord (t.ex. *hund*) och helsekvenser. Den andra nivån innebär att inläraren kan förse ord med relevant böjningsmorfologi (t.ex. *hunden*, *hundar*, *hundarna*), och på den tredje nivån kan inläraren överföra grammatisk information inom en fras (t.ex. genuskongruens såsom i *en glad hund*). Den fjärde nivån innebär att man kan överföra grammatisk information mellan fraser inom en sats (t.ex. *Hundarna är glada*) och på den femte nivån kan man överföra grammatisk information mellan satser (d.v.s. bisatsordföljden, t.ex. *De hundar som leker med bollen är glada*). (Pienemann 1998: 6–9.)

Enligt Pienemann & Håkansson (1999: 417) stöder alla undersökningar de behandlar i sin artikel processbarhetsteorins förutsägelser, men bl.a. Glahn m.fl. (2001) har konstaterat att det behövs vissa subnivåer i teorin. Glahn m.fl. upptäckte nämligen att svenskinlärare tillägnar sig adjektivets numerusböjning före genusböjningen, trots att båda företeelserna ingår i den tredje nivån i processbarhetsteorin. Att numeruskongruensen tillägnas innan genuskongruensen anses bero på att numerus är en semantiskt grundad kategori, vilket substantivets genus inte är.

När man tillämpar processbarhetsteorin på species och artikelbruk, tillhör substantivets nakna form samt fraser som tillägnats som helsekvenser den första nivån, medan bestämd form singularis och pluralis samt obestämd form pluralis tillhör den andra nivån. Nominalfraser som innehåller mer än ett ord, d.v.s. nominalfraser med PRG-attribut (*min bok*), substantivets obestämda form singularis (*en bok*) samt fraser med adjektivattribut (*en bra bok*, *den bra boken*), tillhör den tredje nivån (se t.ex. Pienemann och Håkansson 1999: 398, 404, 411). Nivåerna 2 och 3 förutsätter dock enligt min mening vissa subnivåer p.g.a. komplexitetsskillnaderna mellan de olika frastyperna. Exempelvis bestämd form pluralis är mer komplex än bestämd form singularis eller obestämd form pluralis, eftersom den innehåller två ändelser och detta påverkar korrekthetsprocenten. (Jfr Axelsson 1994: 99.)

Processbarhetsteorins högsta nivå innebär att inläraren kan göra skillnad mellan huvud- och bisatser, men val av species innebär i vissa fall att information överförs över sats- och meningsgränserna. Detta är fallet med anaforisk definithet, d.v.s. i sådana fall där nominalfrasen har ett korrelat (se 2.2.2 ovan). Att man talat om en bil i början av en diskurs kan leda till att man ska ha orden *motorn* och *vinterdäcken* i bestämd form flera meningar senare om de är delar av den omtalade bilen, vilket ställer stora krav på inlärarens arbetsminne. Å andra sidan handlar

processbarhetsteorin enbart om formella aspekter, varför den inte kan ta ställning till det sistnämnda. Att processbarhetsteorin enbart behandlar formen är också en central orsak till att jag inte använder den som min primära teoretiska referensram: species och artikelbruk involverar ju ett mångskiftande samspel mellan form och betydelse. Däremot kommer jag att undersöka om mina resultat följer processbarhetsteorins förutsägelser (se kapitel 10.2 nedan).

4.5 Sammanfattning

Språk och grammatik kan tillägnas på två olika sätt, implicit (d.v.s. genom inflödet på samma sätt som L1) och explicit (d.v.s. genom formell undervisning). I denna undersökning spelar explicit inläring en central roll, eftersom svenskan i praktiken är ett främmande språk för informanterna. Med främmande språk avses alltså ett språk som lärs in efter L1 utanför målspråksmiljön, medan ett andraspråk (L2) är ett språk som tillägnas efter L1 i målspråksmiljön. I den engelskspråkiga litteraturen används dock oftast termen *second language* också om främmande språk, varför jag använder termerna L2 och L2-inläring även när det gäller främmandespråksinläring. Implicit kunskap om grammatiken tillägnas dock även i formell undervisning och målet är att den explicita kunskapen småningom ska automatiseras och förvandlas till (mera) implicit kunskap.

Eftersom det inte är lätt att förse svenskinlärare med enkla, genomskinliga regler, är implicit inläring antagligen det viktigaste sättet att tillägna sig species och artikelbruk – trots att det inte heller är lätt. Därför är det viktigt att undersöka hurdan språkligt inflöde informanterna får genom läromedlen (se kapitel 5 nedan). Explicit kunskap har däremot relevans i det grammatiska testet som också mäter om informanterna kan verbalisera grammatiska regler (se kapitel 6 nedan).

Enligt undersökningar består en stor del av människans språk av helsekvenser, d.v.s. uttryck som hon har tillägnat sig som helheter. Därför är det viktigt att vara medveten om deras existens även när det gäller inlärspråk. Detta innebär i min undersökning att många uttryck i informanternas produktion har lärts in som helheter och därför inte är bevis på att informanten behärskar den aktuella strukturen kreativt. Ett exempel på helsekvenser är den komplexa frasen *min bästa vän*, som informanterna behärskar bra redan innan den behandlats explicit i undervisningen. Helsekvenserna fungerar som en förklaring i fall där informanterna producerar korrekta frastyper som klart överskrider deras aktuella kunskapsnivå. Eftersom informanterna i denna undersökning saknar levande kontakt med svenskan i sin omgivning, är det relativt lätt att känna igen de helsekvenser som härstammar från lärobokstexterna.

Eftersom all inläring bygger på tidigare kunskaper spelar även transfer en central roll vid inläring av svenska hos finska inlärare. Man anser inte längre att inflytandet från tidigare inlärd språk enbart utgör ett hinder för inläringen, utan den kan t.o.m. underlätta inläringen. Mina informanters L1 avviker kraftigt från målspråket, medan engelskan, det första främmande språket de har lärt sig, i viss mån liknar svenskan. Engelskans och svenskans nominalfraser skiljer sig visserligen formellt från varandra, men det faktum att båda språken anger species morfologiskt gör att informanterna har nytta av sina kunskaper i engelska när det gäller att välja species. I kapitlen 8–9 tar jag också ställning till vilka fel som mer sannolikt beror på transfer respektive på svenskans grammatiska struktur.

Min avhandling är en longitudinell undersökning, varför inläringsgången spelar en central roll i den. Praktiskt taget alla nominalfrastyper förekommer redan i den första uppsatsen, vilket innebär att strukturerna inte dyker upp i inlärspråket en efter en. Däremot undersöker jag inlärningsordningen med hjälp av korrekthetsprocenten: en hög korrekthetsprocent antas innebära tidig inläring (Brown 1973), d.v.s. inläringsgång och svårighetshierarki betyder i denna undersökning samma sak. Dessutom kommer jag att undersöka om de olika frastyperna används mer korrekt ju längre inläringen framskrider, d.v.s. jag jämför korrekthetsprocenten vid de olika skrivomgångarna respektive inspelningarna. I min undersökning förekommer det alltså två olika typer av inläringsgångar.

Processbarhetsteorin är nuförtiden den mest kända teorin som presenterar en inlärningsgång, men den ingår inte i min teoretiska referensram p.g.a. att den inte tar hänsyn till de semantiska aspekterna av strukturerna: species och artikelbruk involverar nämligen både form och betydelse. Trots detta jämför jag inlärningsgången i mitt material med den inlärningsgång som föreslås i processbarhetsteorin.

5 SPECIES OCH ARTIKELBRUK I INFORMANTERNAS LÄROMEDEL I SVENSKA

I detta kapitel analyserar jag hur species och artikelbruk behandlas i de två läroboksserier som informanterna i denna undersökning har använt. Analysen gäller det som tas upp explicit och de övningstyper som förekommer.

Grupperna A, D,³⁶ F och G använder bokserien *Klick! 7–9* (i fortsättningen KL7–9) och grupperna B, C och H bokserien *Kom med 1–3* (i fortsättningen KM1–3).³⁷ Böckerna är i varje årskurs indelade i två kurser (en för höst- respektive vårterminen): kurserna 1–2 läses i årskurs 7, 3–4 i årskurs 8 och 5–6 i årskurs 9. Temana i läromedlen bestäms av läroplanen (se 1.2.1 ovan). En kurs innehåller åtta korta läsestycken i KM1 och sex läsestycken i KM2–3 men bara fem läsestycken per kurs i KL7–9. Grammatik behandlas explicit, d.v.s. båda läromedlen innehåller separata grammatikdelar i varje läsestycke och grammatiken övas framför allt med speciella grammatikövningar, om än grammatiska fenomen alltid är närvarande även i övningar som i första hand siktar på praktisk språkkunskap.

Alla betydelse- och frastyperna som behandlats i kapitel 2 ovan förekommer i läromedelstexterna, men bara några få av dessa är högfrekventa. I betydelse- och frastyperna dominerar svagt referentiell och specifik indefinit betydelse samt direkt och indirekt deixis, medan de mest frekventa frastyperna är nakna former, bestämd form singularis och obestämd form singularis, alla utan adjektivattribut. Majoriteten av betydelse- och frastyperna har en frekvens på högst 10 %. Frekvenserna för de olika betydelse- och frastyperna i läromedelstexterna behandlas kort i avsnitten 7.1 och 7.2 nedan där de jämförs med frekvenserna i informanternas texter.

5.1 Den explicita undervisningen av species och artikelbruk i läromedlen

I detta avsnitt redogör jag för vilka grammatiska företeelser som behandlas i KM och KL och hurdana regler³⁸ läromedlen förser sina läsare med. Tabellen nedan illustrerar de första undervisningstillfällena för de grammatiska fenomenen kring species och artikelbruk. Ht respektive vt står för höst- respektive vårtermin, åk7/8/9 betyder att detta fenomen behandlas delvis på höst- delvis på vårterminen och X att fenomenet inte behandlas alls. Undervisningsordningen enligt innehållsförteckningen i läroböckerna finns i bilaga 1.

Tabell 4: Undervisningstillfällena för species och artikelbruk i läromedlen

Grammatiskt fenomen	KM	KL
naken form: individuativa substantiv	X	X
naken form: dividuativa substantiv	vt7	X
obestämd form singularis	ht7	ht7
obestämd form pluralis	åk7	vt7
bestämd form singularis	ht7	ht7
bestämd form pluralis	åk7	vt7
substantivets form efter possessiva attribut och genitivattribut	ht7	åk7
substantivets form efter <i>den här/den där</i>	ht8	ht8
substantivets form efter indefinita attribut	vt7	ht8

³⁶ Grupperna D och H är från skolan i Mellersta Finland som endast ingår i testmaterialet.

³⁷ Bokserierna har sinsemellan olika numreringssätt. De innehåller dock båda material för årskurserna 7–9: KM1 används alltså i åk7, KM2 i åk8 och KM3 i åk 9. Med andra ord motsvarar KM1 KL7, KM2 KL8 och KM3 KL9.

³⁸ Reglernas översättningar till svenska är mina egna.

substantivets form efter definita attribut	vt7	ht8
bestämd artikel (ordningstal)	ht8	ht8
PRG-attribut + adjektiv + substantiv	vt8, vt9	X
adjektivets bestämda form efter possessiva attribut	ht9	X
dubbel bestämdhet	vt9	vt9
yrkesbeteckning i predikativ ställning	vt9	vt9
generisk betydelse	X	X

Gemensamt för båda läroboksserierna är att substantivets speciesböjning, användningen av obestämd och bestämd form och substantivets form efter possessiva attribut och genitivattribut behandlas under årskurs 7. På höstterminen i årskurs 8 behandlas bara några frekventa PRG-attribut samt ordningstal – som inte handlar om species men som är den första kontext där läsaren kommer i kontakt med den fristående bestämda artikeln. I årskurs 9 tas mer komplexa fenomen upp, nämligen dubbel bestämdhet, adjektiv- och substantivböjning i samband med PRG-attribut (bara i KM) och yrkesbeteckningar i predikativ ställning. Naken form av individuativa substantiv och generisk betydelse behandlas inte alls.

På grund av att KM innehåller flera läsestycken tar den explicit upp flera saker än KL: användningen av artikellösa substantiv (i detta fall enbart ämnesord, t.ex. *mjölk*) behandlas på vårterminen i årskurs 7. På vårterminen ges i KM3 en rätt utförlig lista över de vanligaste PRG-attributen som grupperats efter hur de påverkar adjektivets och substantivets form, medan KL9 behandlar enbart pronomenet *den här/det här/de här* i samband med repetition av substantivets speciesformer i slutet av vårterminen. Adjektivets *a*-form efter possessiva attribut behandlas i KM2, men inte alls i KL, där adjektivets *a*-form behandlas explicit först i slutet av KL9 i samband med den dubbla bestämdheten. Även den grammatiska terminologin är annorlunda i de olika läromedlen: KL kallar *obestämd* respektive *bestämd form kort* respektive *lång form*, medan KM använder termerna *obestämd* och *bestämd form* och termerna *kort* och *lång form* står ofta som synonymer inom parentes. Detta kan motiveras med det faktum att obestämd och bestämd form kan verka för metaspråkliga, men å andra sidan berättar adjektiven *kort* och *lång* inget om formernas betydelse. Dessutom är *kort* och *lång* relativa begrepp: t.ex. *huset* är en lång form, medan *en släkting* är en kort form, trots att grundformen i *en släkting* är längre än den böjda formen *huset*.

KM använder konsekvent induktiv metod, d.v.s. varje nytt grammatiskt fenomen inleds med några exempel på svenska och på finska och till slut formuleras en explicit regel på finska. KL använder däremot både induktiv och deduktiv metod, i vilken undervisningen utgår från en regel som sedan exemplifieras. I vissa fall leder den implicita presentationen till en explicit regel, medan regeln i andra fall förblir underförstådd. Det är naturligtvis möjligt att läraren till slut formulerar en explicit regel, vare sig läroboken uppmanar till det eller inte. Jämförelserna mellan deduktiv och induktiv grammatikundervisning har visat att ingendera av dessa metoder är överlägsen, utan de lämpar sig till olika behov: enkla regler (t.ex. använd obestämd form i samband med possessiv- och genitivattribut) lönar det sig att undervisa explicit, medan induktiv undervisning passar bättre för komplexa regler. (Ellis 2006a: 95, 97–98.)

5.1.1 Åk7: Substantivets former och hur de används

Den första frastypen som behandlas explicit är i båda läromedlen nominalfraserna med possessivt attribut (utan adjektivattribut), som också förekommer i texterna från första början. Formerna *min*, *mitt*, *mina* och *din*, *ditt*, *dina* tas upp i båda läromedlen före andra former. Resten av de possessiva attributen (förutom *sin*, *sitt*, *sina*) behandlas i KM senare under ht7 och *sin*, *sitt*, *sina* i ht9. KL behandlar däremot *hans*, *hennes* och *deras* i vt7, men *vår*, *vårt*, *våra* och *er*, *ert*, *era* först i ht9 och *sin*, *sitt*, *sina* i vt9. Genitivattributen tas upp i KM1 samtidigt som resten av de possessiva attributen (förutom *sin*) och i KL7 i samband med *min* och *din*.

KM1 tar upp regeln om substantivets obestämda form redan i samband med *min* och *din* och regeln upprepas senare när resten av de possessiva attributen och *s*-genitiv behandlas explicit. Detta är den första kontexten där läsarna leds till att fundera på substantivets form. Samtidigt som *sin* behandlas i ht9 ges det också en explicit formel om adjektivformen i samband med possessiva attribut: [possessivt attribut + adjektivets *a*-form + substantivets obestämda form]. Adjektivets form efter genitivattribut konstateras i samband med repetition i följande stycke. Possessiva attribut med adjektivattribut förekommer i texterna i båda läromedlen redan i ht7, genitivattribut i ht7 i KM och i ht8 i KL.

KL7 inleder presentationen av possessiva attribut och genitivattribut med några exempel på svenska. I *s*-genitiven ska läsaren komplettera regeln ”*Genitiv bildas genom att tillägga ett _____ efter namnet*”, d.v.s. fokus ligger i själva attributets form. Valet av den rätta formen av det pronominnella attributet står i fokus också i *min* och *din*. Att substantivet står i obestämd form efter både *s*-genitiven och de possessiva attributen syns naturligtvis i exemplen, men regeln förblir i detta skede implicit. Substantivets form efter possessiva attribut behandlas först i samband med *hans*, *hennes* och *deras* där det konstateras explicit att substantivet ska stå ”i kort form utan obestämd artikel” efter de possessiva attributen. KL koncentrerar sig på attributens form även i samband med *vår/vårt/våra*, *er/ert/era* och *sin/sitt/sina* i ht9: substantivformerna syns endast i exemplen och regeln förblir implicit. Adjektivets form i detta sammanhang behandlas inte alls i KL.

Båda läromedlen behandlar substantivets bestämdhetsformer i två delar, singularis före pluralis. KM1 inleder presentationen med några exempel där specifik indefinit betydelse och direkt anaforas turas om. Efter dessa konstateras att orden *en* och *ett* är obestämda artiklar och läsaren får sammanlagt fyra explicita regler om valet mellan obestämd och bestämd form:

- Obestämd form används när något nämns för första gången: *Jag skriver ett brev och ett kort.*
- Bestämd form används när det är fråga om en sak som nämnts tidigare: *Brevet är till min vän.*
- Bestämd form används när saken är allmänt känd i sin kontext eller ingår i talsituationen: *Vad är klockan?*
- Bestämd form används ofta efter prepositioner: *i skolan.*

Den första regeln är i princip korrekt men den är bara en del av sanningen: även bestämd form kan förekomma vid det första omnämnandet. Av de olika typerna av definit betydelse tar KM upp enbart direkt anafor (den andra regeln) och direkt deixis (den tredje regeln). Indirekt anafor förekommer i varken reglerna eller exemplen. Direkt anafor är emellertid sällsynt i språket: bara en knapp femtedel av definitiva nominalfraser har ett explicit korrelat, d.v.s. är direkt anaforisk (Fraurud 1988: 196–199). Därför förefaller det ologiskt att ta upp direkt anafor först, som om det vore den vanligaste typen. Den tredje regeln kan tolkas hänvisa även till indirekt anafor, men detta är föga sannolikt eftersom det enda exemplet (*Vad är klockan?*) handlar om direkt deixis. Den fjärde regeln enligt vilken bestämd form ofta används i samband med prepositionsfraser är för övrigt felaktig: substantivet i exemplet står i bestämd form p.g.a. att det är direkt deiktiskt.

Pluraländelserna av utrala substantiv tas i KM upp mot slutet av ht7. Presentationen inleds igen med direkt anaforiska exempel. Därefter presenteras böjningsändelserna och reglerna för användningen av obestämd och bestämd form repeteras. Reglerna är desamma som i singularis och dessutom konstateras att obestämd form också används när ett substantiv föregås av ett räkneord, possessivt uttryck eller *många* och *flera*. Pluralis av neutrala substantiv tas upp i KM i vt7, men presentationen koncentrerar sig enbart på substantivets form: regler för användning av obestämd och bestämd form repeteras inte. Däremot ges det en längre lista över PRG-attribut som förutsätter obestämd form pluralis och en kort lista över PRG-attribut som förutsätter bestämd form pluralis. På vårterminen tar KM1 också upp ämnesord. Efter exemplen konstateras det att obestämd artikel används när det gäller att uttrycka en portion: i andra fall är substantiven artikellösa.

KL7 behandlar speciesböjningen i singularis deduktivt. Till en början konstateras det att obestämd artikel kan översättas till finskan med *yksi* eller *eräs*.³⁹ Sedan följer två regler för användningen av bestämd form: lång form används när substantivet har nämnts tidigare (direkt anafor) och när substantivet är ”bekant av andra skäl” (direkt deixis, eventuellt även indirekt anafor). Alla exemplen gäller emellertid direkt anafor, varför det åter uppstår ett intryck att direkt anafor är den viktigaste typen av definit betydelse. Några exempel på direkt deixis ges inte, trots dess höga frekvens i texterna (se 7.1.1 nedan). Dessutom konstateras det att kort form används när substantivet nämns för första gången och i samband med genitivuttryck. Några exempel på det första omnämmandet ges dock inte. Däremot ges det två exempel på olika slags ”genitivuttryck”: *Här är Mickes villa* och *Titta på mitt äpple*.

Pluralis av substantiven behandlas även i KL i två delar, först utrala substantiv och sedan neutrala. Presentationen är deduktiv: i utrala substantiv koncentrerar boken sig endast på att bilda själva formerna: det konstateras enbart att substantiven i pluralis har två former på ett likadant sätt som i singularis. I samband med neutrala substantiv upprepas samma regler om valet av form som tidigare i KL7. Några exempel ges dock inte.

5.1.2 Åk8: Bestämd artikel och pronominala attribut

De fristående bestämda artiklarna förekommer explicit först i datum och ordningstal, som tas upp på höstterminen i både KM2 och i KL8. Att det handlar om bestämd artikel nämns emellertid inte och det ges inte heller några exempel på nominalfraser med ordningstal (t.ex. *den första veckan*), utan alla exempel handlar om datum (t.ex. *Jag är född den 15 mars*). Ordningstalen behandlas ännu mer kortfattat i KL8: det konstateras att ordningstalen föregås av artikeln *den*, men några exempel ges inte. I början av KM3 ges det exempel på nominalfraser med bestämd artikel och ordningstal som attribut: *den första dagen, den andra dagen, den tredje dagen*. Fristående bestämd artikel har sin första förekomst i texterna i vt8 i KM2 och i ht7 i KL7. Då handlar det alltid om dubbel bestämdhet.

De första definitiva attributen förekommer i lärobokstexterna redan i årskurs 7. Dessutom börjar olika definitiva attribut behandlas i läromedlen i ht8. I båda läromedlen tas upp *den här* och *den där* först. Både KM2 och KL8 ger gott om exempel i både genus och numerus. Substantivets former är i KM markerade med fet stil, men regeln för formvalet förblir implicit. Däremot konstateras det explicit att eventuella adjektiv mellan *den här/den där* och substantivet står i *a*-form, vilket innebär att läsaren för första gången explicit kommer i kontakt med adjektivets bestämda form. Även i KL8 ges det först exempel på fraser med *den här/den där* som attribut. Till slut ska läsarna komplettera den explicita regeln ”Med pronomenen *den här/det här/de här* används *det substantivets _____ form*”. Adjektivets form behandlas dock inte alls. Att samma regel om substantivets form gäller även *den där* förblir underförstått. Även det interrogativa attributet *vilken* behandlas i KL8, men fokus ligger i formen av *vilken*: ingenting explicit sägs om substantivets form.

De indefinita attributen *någon/något/några* och *ingen/inget/inga* behandlas explicit på våren i KL8 men substantivets form efter dessa och *många* behandlas först i samband med repetition av substantivets speciesböjning och valet mellan kort och lång form i KL9. Det konstateras att substantivets korta form ska användas i singularis när substantivet nämns för första gången, efter *ingen/inget* och *någon/något* samt i pluralis efter *inga, några, räkneord* och *många*. Lång form ska däremot användas när substantivet redan har nämnts tidigare (direkt anafor) och i samband med *den här/det här/de här*.

³⁹ *Yksi* är ett räkneord som betyder ’en’, medan *eräs* är ett indefinit pronomen som betyder ’en (viss)’. Båda dessa ord kan användas på ett artikelliknande sätt i finskan men de är aldrig obligatoriska (se 2.5.1).

5.1.3 Åk9: PRG-attribut, adjektivets *a*-form och yrkesbeteckningar

Dubbel bestämdhet förekommer sporadiskt i texterna i båda läromedlen redan i ht7, men behandlas explicit först i vt9. I KL9 lärs dubbel bestämdhet ut induktivt i det sista stycket på vårterminen. Läsaren ska studera svenska exempel på dubbel bestämdhet i olika genus och numerus och sedan komplettera regeln ”Efter pronomenen *den, det* eller *de* står adjektivets i _____ form och substantivet i _____ form”. I KM3 behandlas dubbel bestämdhet i början av vt9. Läsaren förses med exempel och efter detta formuleras det en explicit formel om hur man bildar nominalfraser med dubbel bestämdhet: ”bestämd artikel + adjektiv i *a*-form + bestämd form av substantiv”. Till slut repeteras reglerna för användningen av bestämd form:

- Bestämd form används när substantivet har nämnts tidigare: något exempel ges dock inte.
- Bestämd form används när substantivet är bekant av andra skäl: *Solen skiner*.
- Bestämd form används efter pronomenen *den här/det här/de här* och *den där/det där/de där*.

Första punkten i listan gäller igen direkt anafor, vilket medför att den verkar vara det mest typiska fallet i språket. Punkt 2 kan tolkas täcka både direkt deixis och indirekt anafor, men inga exempel på indirekt anafor ges. Den felaktiga regeln om substantivets form efter prepositionerna tas inte upp denna gång. PRG-attributen som påverkar substantivets (och adjektivets) form behandlas utförligare i följande stycke, där det ges en utförlig lista över de vanligaste PRG-attributen, som klassificerats enligt vilken form de kräver. Listan inleds av de attribut som kräver bestämd form av både substantiv och adjektiv (*den här/det här/de här, den där/det där/de där, hela, båda*), sedan följer de attribut som kräver bestämd form av adjektiv men obestämd form av substantiv (*denna/detta/dessa, samma, alla* ”possessiva former”⁴⁰) och till slut de attribut som kräver obestämd form av både adjektiv och substantiv (*hurdan/hurdant/hurdana, vilken/vilket/vilka, någon/något/några, ingen/inget/inga, annan/annat/andra, sådan/sådant/sådana, likadan/likadant/ likadana, varje, många, flera, de flesta, all/allt/alla*). Presentationen förefaller logisk, eftersom största delen av attributen konstrueras med obestämd form av både adjektiv och substantiv. De attribut som följs av bestämd form av både adjektiv och substantiv samt de attribut som konstrueras med bestämd form av adjektiv och obestämd form av substantiv är få och kan därför läras utantill.

Yrkesbeteckningarna i predikativ ställning, den enda kontexten för svagt referentiell betydelse och individuativa substantiv i naken form som behandlas explicit i båda läromedlen, behandlas i slutet av vårterminen i KM3 och i början av vårterminen i KL9. Framställningen i KL9 inleds med grundregeln ”Yrkesbeteckningar står utan obestämd artikel i samband med verben *vara* och *bli*” och efter detta ges det tre exempel. Efter detta ges den andra regeln ”Om yrkesbeteckningen föregås av ett adjektiv, ska obestämd artikel användas” och samma exempel upprepas med adjektivattribut. KM3 däremot presenterar fenomenet som vanligt induktivt: det ges först exempel och de två reglerna formuleras först efter exempen.

5.2 Övningar

I detta avsnitt beskriver jag kort de övningar som informanterna övar speciesangivning och artikelbruk med. Eleverna övar naturligtvis substantivböjningens alla aspekter (genus, numerus och species) i de flesta övningarna antingen medvetet eller omedvetet, men jag koncentrerar mig här på grammatikövningar som omedelbart följer grammatikpunkterna i läromedlen.

⁴⁰ Någon skillnad görs inte här mellan possessiva och genitivattribut.

Majoriteten av övningarna om substantivets speciesböjning i singularis och pluralis är i både KM och KL rätt mekaniska, låt vara att formen på övningarna varierar: det förekommer drill där böjningsparadigm skrivs efter modellen, flerval och lucktext. Även övningar som innebär val av rätt form av substantiv är vanligen mekaniska: specifik indefinit betydelse och direkt anafor turas om i texten och vartannat substantiv ska stå i obestämd, vartannat i bestämd form. Övningen förstärker därmed uppfattningen om direkt anafor som det typiska fallet. Dessutom behöver inläraren inte egentligen fundera på formen.

Övningarna är något mångsidigare i KM, där två övningar också innehåller direkt deixis, svagt referentiell betydelse, specifik indefinit betydelse och possessiva attribut och genitivattribut. Direkt deixis förekommer över huvud taget mycket sällan i övningarna. Ämnesord, som enbart behandlas i KM, övas med en lucktext där man ska fylla i artiklar när det behövs och med en muntlig och en skriftlig uppgift där det gäller att bilda satser med svagt referentiell betydelse.

Dubbel bestämdhet, den mest komplexa typen av svenska nominalfraser, övas i KM3 med tre övningar. Den första övningen är relativt lång: den inleds av en muntlig del där man ska säga de fyra formerna av substantiv med adjektivattribut. Därefter ska man skriva likartade nominalfraser i en tabell och till slut välja nominalfraser med den rätta formen i en lucktext. I den andra övningen bildas muntliga fraser med dubbel bestämdhet och i den sista tillägger man artiklar och ändelser till både obestämda och bestämda fraser. Den enda övningen i KL9 om dubbel bestämdhet består av att ändra sex indefinita nominalfraser till bestämd form.

Yrkesbeteckningarna i predikativ ställning övas i KM3 med två övningar: den första är muntlig och går ut på att man anger yrken först utan adjektivattribut och sedan med dem. Den andra övningen är en lucktext där man ska fylla i obestämda artiklar när det behövs. I KL9 övas yrkesbeteckningarna i predikativ ställning med en översättningsuppgift där två av de fyra satserna innehåller även ett adjektivattribut.

Adjektiv- och substantivböjningen i samband med PRG-attribut övas i KM med fyra övningar. De tre skriftliga övningarna går alla ut på att man bildar nominalfraser med adjektivattribut och olika PRG-attribut, t.ex. *hurdan älg, flera stora granar*. I den muntliga uppgiften bildas satser med nominalfraser som innehåller både adjektivattribut och *den här/den där*. I KL övas substantivets former i samband med olika attribut med bara en kort övning där man ska översätta korta fraser såsom *den här vulkanen* till svenska. Även PRG-attributen övas rätt mekaniskt. En stor del av övningarna med PRG-attribut koncentrerar sig enbart på valet av den rätta formen av PRG-attributet, varför valet av substantivets form inte aktualiseras alls. Detta är fallet framför allt i KL. I KM övas PRG-attributen även med översättningsuppgifter, där informanterna blir tvungna att också fundera på substantivets form. Andra övningstyper för PRG-attribut är lucktexter och flerval av både det rätta attributet och den rätta formen av substantiv.

De skriftliga övningarna kan alltså grovt indelas i fyra kategorier: mekaniska drillövningar, flerval, kompletteringsövningar och översättning. Majoriteten av övningarna är skriftliga, men även muntliga övningar samt övningar som kombinerar muntlighet och skriftlighet förekommer. Analys av grammatikövningarna visar att mekaniska drillövningar och flerval ofta är de vanligaste övningstyperna. Det är naturligtvis viktigt att automatisera de olika formerna i början av inläringen och att medvetet fundera på substantiv- och adjektivformerna i lucktexter, men inlärare behöver också övningar där de använder språket för att producera meningsfulla yttranden.

5.3 Sammanfattning

KM är ofta grundligare i de grammatiska beskrivningarna och framskrider konsekvent från exempel till explicita regler. KL förser ofta läsaren med exempel på språkbruket på ett likadant sätt som KM, men reglerna förblir oftare implicita: t.ex. substantivformer med flera PRG-attribut behandlas enbart på detta sätt. I KL förekommer det dessutom ibland deduktiva presentationer utan exempel.

Framställningarna i läromedlen avviker från SAG i flera avseenden: svagt referentiell och generisk betydelse (med undantag av yrkesbeteckningar i åk 9 i båda läromedlen och ämnesord i KM1) behandlas inte explicit i grammatiken. Eftersom svagt referentiell betydelse saknar böjningselement och därför är en omarkerad struktur har läromedelsförfattarna antagligen helt omedvetet utelämnat den: inlärare är i stånd att lära sig sådana uttryck även som helsekvenser⁴¹ (jfr DeKeyser 2003: 332). Att generisk betydelse inte behandlas är förståeligt, eftersom den är typisk för texter med abstrakta teman och tillhör därför en högre stilnivå än vad lärobokstexterna representerar. Vad gäller indirekt deixis tas upp bara de possessiva attributen och genitivattributen⁴² och som behandlas med tumregeln ”obestämd form efter possessiva former”, vilket också är en fungerande lösning: regeln innehåller inga undantag.

Ett gemensamt problem i båda läromedlen gäller regler för valet mellan bestämd och obestämd form. Båda läromedlen understryker direkt anafor och de klassiska reglerna ”obestämd form används när substantivet nämns för första gången” och ”bestämd form används när substantivet redan har nämnts tidigare”. Dessa regler presenteras som de viktigaste reglerna i båda läromedlen, vilket ger intrycket att direkt anafor skulle vara den vanligaste typen av definit betydelse. Direkt anafor dominerar även alla övningar med bestämd form, medan direkt deixis förekommer bara i några få exempel i KM. KL ger inga exempel på direkt deixis och direkt deixis förekommer inte heller i övningarna. Indirekt anafor exemplifieras inte heller, även om vissa regelformuleringar (”Bestämd form används när saken är allmänt känd i sin kontext eller ingår i talsituationen”) kan tänkas innefatta även det: en grundskoleelev kan dock inte utan exempel tolka regeln på detta sätt. Den frekventiella analysen av betydelse typerna i lärobokstexterna visar emellertid att direkt deixis, som så gott som försummas i övningarna, är den vanligaste typen av definit betydelse (se 7.1.1 nedan). Framhävandet av direkt anafor har långa traditioner i grammatikorna såväl i Sverige som i Finland (Svartholm 1978: 28; Sundman 1994a: 352; Wijk-Andersson 1994: 381), men detta saknar motivering i språket: bara 18 % av de definitiva nominalfraserna föregås av ett explicit korrelerat (Fraurud 1988: 196–199).

KMs presentation av kontexterna för obestämd och bestämd form är mer omfattande och de repeteras i varje årskurs. Presentationen innehåller dock en felaktig regel, nämligen ”bestämd form används i samband med prepositioner” – i verkligheten står substantiven i sådana exempel i bestämd form eftersom de är direkt deiktiska.

Lärobokstexterna, grammatikframställningarna och grammatikövningarna motsvarar inte varandra: grammatiken framhäver direkt anafor, som ändå är lågfrekvent i språket. I KL är även PRG-attributen problematiska: det förekommer betydligt flera attribut i texterna än i grammatikdelen. Eleverna förväntas antagligen tillägna sig majoriteten av dessa implicit. Även övningarna om de få PRG-attribut som explicit behandlas i KL handlar oftast om själva PRG-attributets form. Dessa företeelser behandlas dock utförligare i gymnasiet.

KL:s sätt att lära ut possessiva attribut lämnar också en hel del att önska: formerna *vår/vårt/våra* och *er/ert/era* behandlas explicit först på höstterminen 9. Det handlar emellertid om lexikalisk inläring, varför KLs lösning är svår att motivera: att lära sig *vår/vårt/våra* är inte mer utmanande än att lära sig *min/mitt/mina*. Däremot kan det vara skadligt för inlärares motivation att vara tvungen att vänta länge innan man får lära sig mycket vanliga och användbara ord. Att *sin/sitt/sina* behandlas först efter alla andra possessiva attribut är visserligen förståeligt p.g.a. att distinktionen mellan *sin/sitt/sina* och *hans/hennes/deras* kan vara problematisk (Phillipsson 2004: 127).

⁴¹ Helsekvensinläring kan vara en helt omedveten process, men det är också vanligt att läraren drar elevernas uppmärksamhet till nyttiga helsekvenser (t.ex. *åka buss*) genom att uppmana dem att underströka fraserna i läsestycken.

⁴² För andra typer av indirekt deixis, se 2.2.1 ovan.

6 DET GRAMMATISKA TESTET

Förutom uppsatserna ingår i det skriftliga materialet ett grammatiskt test med hjälp av vilket jag undersöker informanternas explicita kunskaper om species och artikelbruk i svenskan. Testet består av 27 satser där informanterna (n=103) haft i uppdrag att välja det rätta alternativet av två nominalfraser med olika species eller form. Informanterna har dessutom motiverat sina val på finska. Testet gjordes i slutet av ht9 utan annan tidsbegränsning än att lektionen varade i 45 minuter och informanterna skulle skriva en uppsats under samma lektion. Informanterna hade möjlighet att vid behov be om hjälp med svåra ord på samma sätt som vid insamlingen av uppsatsmaterialet och det muntliga materialet. Testet är att betrakta som en pilotundersökning och ett komplement till uppsatserna.

Jag har analyserat resultaten med statistikprogrammet SPSS. Eftersom formvalen innebär val mellan två alternativ finns det två möjliga svar, d.v.s. rätt och fel. Motiveringarna indelas i tre kategorier: ”rätt motivering”, ”fel motivering” och ”ingen motivering”. Det väsentliga är om informanten löst uppgiften utgående från explicit grammatisk kunskap eller inte, varför den sistnämnda kategorin innefattar både intuitiva svar (d.v.s. informanten anser att den ena formen låter bättre än den andra) och de fall där informanten helt låtit bli att svara. Vad gäller korrekthetsbedömningen av motiveringarna har jag klassificerat bara uppenbart inkorrekta motiveringar som felaktiga. Alla motiveringar som kan tolkas som försök att uttrycka läroboksregler med egna ord har tolkats som korrekta (för läroboksreglerna se tabell 5 i 6.1 nedan).

Som statistiska test använder jag t-test för att jämföra medeltalen av korrekthetsprocenten och korstabulering för att undersöka sambandet mellan val av form och motivering. Pearsons χ^2 ställer inga krav på fördelningen, d.v.s. materialet behöver inte vara normalt fördelat. När det gäller t-testet och χ^2 betraktar jag p:s värde $\leq 0,05$ som gränsvärde för statistisk signifikans. P-värdena finns i bilaga 2. I det följande använder jag ordet *signifikant* enbart i betydelsen ’statistiskt signifikant’.

Jag inleder detta kapitel med en kvantitativ och kvalitativ analys av val av form i avsnitt 6.1. Efter det går jag över till en kvantitativ analys av motiveringarna samt en kvalitativ analys av de felaktiga motiveringarna i avsnitt 6.2. Sambandet mellan val av form och motivering behandlas i 6.3. De grammatiska termerna har definierats i 2.1 ovan.

6.1 Formval

Det grammatiska testet bestod av 27 satser där informanterna skulle välja korrekt form i en nominalfras och motivera valet på finska. I fraser med dubbel bestämdhet respektive possessiv- och genitivattribut testades enbart val av rätt form. Därför behandlar jag dem separat från t.ex. fraser med deixis och anafor. Dubbel bestämdhet hade ännu inte behandlats explicit i undervisningen vid testtillfället (se 5.1 ovan), även om informanterna hade sett konstruktionen några gånger i lärobokstexterna (se 7.2.1 nedan). Adjektivets bestämda form i samband med possessiva attribut behandlas explicit på höstterminen i åk9 i KM, men inte i KL. Det är visserligen oklart om adjektivets bestämda form hade behandlats före testet eller om detta skedde först efter testet.

6.1.1 Om korrekthet

Tabell 5 nedan innehåller meningarna som ingick i testet, de grammatiska reglerna, betydelse- respektive frastypen samt korrekthetsprocenten. De grammatiska reglerna i tabellen har hämtats från skolgrammatiken och de motsvarar motiveringar som informanterna förväntades producera. Kolumnen ”Species eller form” anger huruvida det handlar om att välja mellan obestämd och bestämd eller naken och bestämd form (species) eller t.ex. mellan artikellöshet och obestämd artikel eller rätt form efter possessivt attribut (formen).

Tabell 5: Det grammatiska testet, läroboksreglerna samt korrekthetsprocent

nr.	Mening	Läroboksregeln	Betydelse- respektive frastyp	Species eller form	%
1	Den röda väskan/ Den röda väska är min.	Substantivet står i bestämd form efter bestämd artikel och adjektivets bestämda form.	dubbel bestämdhet	form	59
2	Vad tycker du om ditt rum/ditt rummet?	Substantivet står i obestämd form efter ett possessivt pronomen.	possessivt attribut	form	71
3	Jag köpte en dator och en DVD-spelare. Datorn/En dator gick genast sönder.	Datorn har nämnts redan tidigare.	direkt anafor	species	88
4	Island är en ö/ön mitt i Atlanten.	Ny information, en ö av flera möjliga.	specifik indefinit betydelse	species	71
5	Åker du gärna buss/bussen?	Fordon står utan artikel i samband med verbet åka.	svagt referentiell betydelse	species	53
6	Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på ett golv/golvet.	Det handlar om ett visst golv.	direkt deixis	species	72
7	Pappa är på ett jobb/jobbet.	Det handlar om ett visst jobb, d.v.s. pappas jobb.	direkt deixis	species	73
8	De smutsiga väggarna/ De smutsiga väggar ser trista ut.	Substantivet står i bestämd form efter bestämd artikel och adjektivets bestämda form.	dubbel bestämdhet	form	37
9	En sol/Solen skiner i dag.	Solen är unik.	direkt deixis	species	86
10	De var på marknad. De kunde inte gå i trängsel/trängseln.	Trängseln på den marknad som nyligen omtalats.	indirekt anafor	species	54
11	Det finns fyra musiker/fyra musikerna i bandet.	Ny information.	specifik indefinit betydelse	species	62
12	Jag har ont i huvud/huvudet.	Kroppsdelarna står i bestämd form.	indirekt anafor	species	51
13	Matias och hans kompis/hans kompisen leker på gården.	Substantivet står i obestämd form efter ett possessivt pronomen.	possessivt attribut	form	79
14	Vad gör du efter en skola/skolan i dag?	Det handlar om den tilltalades egen skoldag.	direkt deixis	species	92
15	När kommer din bror/din brodern tillbaka?	Substantiv står i obestämd form efter ett possessivt pronomen.	possessivt attribut	form	83
16	Spelar du fiol/fiolen?	Instrument står utan artikel i samband med verbet spela.	svagt referentiell betydelse	species	54
17	Pappa köpte en bil. En motor/Motorn gick genast sönder.	Motorn i pappas bil.	indirekt anafor	species	65
18	Min mormor spelade gärna kort/korten.	Spel står utan artikel i samband med verbet spela.	svagt referentiell betydelse	species	56
19	Matias och Lasse äter	Substantiv står i obestämd	genitivattribut	form	60

	<i>Lasses smörgåsar/Lasses smörgåsarna.</i>	form efter genitiv.			
20	Har <i>din gamla TV/din gammal TV</i> gått sönder?	Adjektivet står i bestämd form efter ett possessivt pronomen.	possessivt attribut med adjektiv	form	54
21	Hon är <i>lärare/en lärare</i> .	Yrkesbeteckningar som predikat står utan artikel.	svagt referentiell betydelse	form	32
22	Vem är <i>din bästa vän/din bästa vännen?</i>	Substantiv står i obestämd form efter ett possessivt pronomen.	possessivt attribut	form	69
23	<i>Den snygg flicka/Den snygga flickan</i> är min flickvän	Både adjektivet och substantivet står i bestämd form i dubbel bestämdhet.	dubbel bestämdhet	form	59
24	Jag har <i>tre böcker/tre böckerna</i> om indianer.	Ny information.	specifik indefinit betydelse	species	60
25	<i>Det stora huset/Det stora hus</i> är stadshuset.	Substantivet står i bestämd form efter bestämd artikel och adjektivets bestämda form.	dubbel bestämdhet	form	52
26	<i>Den gamla mannen/Den gammal mannen</i> är min morfar.	Adjektivet står i bestämd form om även substantivet gör det.	dubbel bestämdhet	form	53
27	Talar du <i>svenska/svenskan?</i>	Språk står utan artikel i samband med verbet <i>tala</i>	svagt referentiell betydelse	species	96

Tabellen nedan sammanfattar antalet olika typer av nominalfraser och deras korrekthetsprocent enligt fallande korrekthetsprocent. Korrekthetsprocenten är medeltal av procenttalen för varje testmening i respektive kategori.

Tabell 6: Medelvärdet för korrekthetsprocenten efter de olika typerna

Betydsetyp respektive grammatisk form	Antalet fraser	%
Direkt anafor (bestämd form)	1	88
Direkt deixis (bestämd form)	4	81
Possessivt attribut	4	71
Specifik indefinit betydelse (obestämd form)	3	64
Genitivattribut	1	60
Svagt referentiell betydelse (naken form)	5	59
Indirekt anafor (bestämd form)	3	57
Dubbel bestämdhet	5	57
Adjektivattributets form efter ett possessivt attribut ⁴³	1	54

Av tabellen ovan framgår att den lättaste typen av definit betydelse är direkt anafor. Också direkt deixis har en hög korrekthetsprocent, men direkt anafor är signifikant lättare än direkt deixis. Indirekt anafor, den svåraste typen av definit betydelse, är däremot signifikant svårare än direkt anafor, direkt deixis och indirekt deixis (d.v.s. possessiva attribut och genitivattribut). Att direkt anafor är lättast torde bero på att den framhävs så kraftigt i läromedlen, medan den höga

⁴³ Det handlar om fras 20 där informanterna fick välja rätt adjektivform. Fras 22 som också innehåller både possessivt attribut och adjektivattribut ingår i frastypen possessiva attribut, eftersom det där gäller att välja korrekt substantivform.

korrekthetsprocenten för direkt deixis torde bero på betydelsetypens höga frekvens i lärobokstexterna. Att indirekt anafor helt försummas i läromedlen syns i testresultaten.

Fraser med specifik indefinit betydelse är signifikant lättare än fraser med svagt referentiell betydelse. Korrektthetsprocenten är inte helt jämförbara, eftersom två av de tre fraserna med specifik indefinit betydelse står i pluralis, medan alla fraser med svagt referentiell betydelse står i singularis. Den låga korrektthetsprocenten för svagt referentiell betydelse kan dock förklaras med många faktorer. En orsak är att fras 21, som handlar om ett specialfall av svagt referentiell betydelse, har en mycket låg korrektthetsprocent. Detta beror åtminstone delvis på att fras 21 är den enda frasen med svagt referentiell betydelse där man ska välja mellan obestämd artikel och artikellöshet. I andra fraser handlar det om speciesval. Eftersom korrektthetsprocenten för också de andra fraserna med svagt referentiell betydelse är låg (med undantag av fras 27, se tabell 7 nedan), är specifik indefinit betydelse signifikant lättare även när fras 21 lämnas utanför beräkningarna. Även den enda frasen med obestämd form singularis (fras 4) är signifikant lättare än naken form i de fraser med svagt referentiell betydelse där det gäller att välja rätt species (fraserna 5, 16, 18 och 27).

Fraserna med possessivt attribut respektive genitivattribut uppvisar ett intressant fenomen. Båda frastyperna följer samma regel, d.v.s. substantivet står i obestämd form efter possessiva attribut och genitivattribut. Fraser med possessiva attribut är emellertid signifikant lättare än frasen med genitivattribut. Resultatet kan bero på helsekvensinläringen: fraser med possessiva attribut kan läras in som helsekvens, eftersom de possessiva attributen är få. Däremot ska varje genitivattribut bildas produktivt. Fras 22 innehåller även ett adjektivattribut, men eftersom informanterna också här ska välja enbart den rätta formen av substantiv tycks adjektivet inte ha påverkat korrektthetsprocenten nämnvärt. Däremot är skillnaden signifikant mellan fraser med possessiva attribut och fras 20 där informanterna ska välja rätt form av adjektivet efter ett possessivt attribut.

Adjektivets form testades i två fraser med definit betydelse, av vilka den ena innehåller ett possessivt attribut och den andra handlar om dubbel bestämdhet. Korrektthetsprocenten är 54 % respektive 53 %. Medeltalet av korrektthetsprocenten för alla fraser med dubbel bestämdhet är 57 %, d.v.s. den avviker inte stort från procenten för adjektivattributets form efter ett possessivt attribut, vars komplexitetsnivå är ungefär densamma. Skillnaden mellan dessa två typer är inte heller signifikant.

Korrekthetsprocenten för enstaka fraser varierar mellan 96 % och 32 %. Bland de tio lättaste fraserna förekommer svagt referentiell betydelse (*Talar du svenska/svenskan* 96 %), direkt anafor (*Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn/En dator gick genast sönder* 88 %), direkt deixis (*En sol/Solen skiner* 86 %; *Pappa är på ett jobb/jobbet* 73 %; *De satt på ett golv/golvet* 72 %) och possessiva attribut/indirekt deixis (*din bror/din bror* 83 %; *hans kompis/hans kompis* 80 %). Dessa frastyper är relativt enkla vad gäller formen och förekommer i inläraarsvenskan redan på en tidig nivå (jfr Axelsson 1994: 35). I majoriteten av dessa fraser gäller det att välja rätt species: enbart fraserna med possessiva attribut handlar om formen, varför val av species tycks vara lättare än val av rätt form. Alla dessa frastyper är också högfrekventa i målspråket. Dessutom kan de kallas för ”klassiker i de finska läromedlen”, d.v.s. det handlar om fras- och betydelsetyper som ofta förekommer i texterna och de tas upp i de grammatiska beskrivningarna i läromedlen. Tabell 7 nedan illustrerar korrektthetsprocenten för de olika nominalfraserna. De undersökta formerna är kursiverade. Antalet informanter är alltså 103, men i vissa fall har några informanter låtit bli att svara.

Tabell 7: Antalet och andelen korrekta val per fras enligt fallande korrekthetsprocent

Nr	Fras	Antalet	%
27	Talar du svenska?	98/102	96
14	Vad gör du efter skolan i dag?	95/103	92
3	Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder.	90/102	88
9	Solen skiner idag.	89/103	86
15	När kommer din bror tillbaka?	85/103	83
13	Matias och hans kompis leker på gården.	81/102	79
7	Pappa är på jobbet.	74/102	73
6	Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på golvet.	73/102	72
4	Island är en ö mitt i Atlanten.	73/103	71
2	Vad tycker du om ditt rum?	72/102	71
22	Vem är din bästa vän?	71/103	69
17	Pappa köpte en bil. Motorn gick genast sönder.	66/102	65
11	Det finns fyra musiker i bandet.	63/102	62
19	Matias och Lasse äter Lasses smörgåsar.	62/103	60
24	Jag har tre böcker om indianer.	61/102	60
23	Den snygga flickan är min flickvän.	59/100	59
1	Den röda väskan är min.	60/103	59
18	Min mormor spelade gärna kort.	58/103	56
16	Spelar du fiol?	55/101	54
10	De var på marknad. De kunde inte gå i trängseln.	55/102	54
20	Har din gamla tv gått sönder?	55/102	54
26	Den gamla mannen är min morfar.	54/102	53
5	Åker du gärna buss?	53/102	52
25	Det stora huset är stadshuset.	53/103	52
12	Jag har ont i huvudet.	52/103	51
8	De smutsiga väggarna ser trista ut.	38/102	37
21	Hon är lärare.	32/102	32

6.1.2 Fraser med indefinit betydelse

Både den lättaste och den svåraste frasen handlar om svagt referentiell betydelse. Den lättaste frasen (*tala svenska*) är strukturellt enkel, d.v.s. den innehåller ingen speciesböjning och den lärs ut mycket tidigt och upprepas ofta i inflödet, varför inlärarna troligen har lärt in den som helsekvens. Den svåraste frasen (21) däremot innehåller en yrkesbeteckning i predikativ ställning: *Hon är lärare*. Upp till 68 % av informanterna ville förse substantivet med obestämd artikel, troligen efter engelskans modell. Också det faktum att svenskan har artikel om frasen också innehåller ett adjektivattribut (t.ex. *Hon är en bra lärare*) kan ha spelat in. Dessutom är *lärare* ett individuativt substantiv och sådana föregås vanligen av en artikel i svenskan. En möjlig förklaring är också att fras 21 innebar val mellan en naken och en obestämd form, medan det i de andra fallen gällde att välja mellan en naken och en bestämd form: i andra fraser med svagt referentiell betydelse ska man välja rätt species. En orsak till den låga korrekthetsprocenten är också det faktum att testet gjordes i slutet av höstterminen, medan yrkesbeteckningar i predikativ ställning lärs ut först på vårterminen i årskurs 9 (se 5.1 ovan).

Många informanter har också problem med andra fraser med svagt referentiell betydelse, trots att de är frekventa i språket. I fraser som *spela kort/korten*, *spela fiol/fiolen* och *åka buss/bussen* ligger korrekthetsprocenten mellan 52 och 56, d.v.s. nästan hälften av informanterna har valt bestämd form. En möjlig förklaring till skillnaderna i korrekthetsprocent mellan fraser av typen *tala*

svenska och andra fraser med svagt referentiell betydelse är det faktum att *svenska* i betydelsen 'det svenska språket'⁴⁴ är ett dividualt substantiv medan de andra (*ett kort, en fiol, en buss*) är räknebara: informanterna förknippar antagligen artikellösheten mer naturligt med oräknebara ord. Informanterna har fr.o.m. årskurs sju använt formellt sett identiska fraser som *spela gitarr/piano/dataspel/fotboll/ishockey* i sina uppsatser (se kapitlen 8–9 nedan, se också Järvinen 2010: 157–158). Dessa har kanske lärts in som helsekvenser men en stor del av informanterna tycks ännu inte ha börjat tillämpa mönstret i nya sammanhang. (jfr t.ex. Myles, Hooper och Mitchell 1998: 325–236.) Artikellösa substantiv behandlas inte explicit i läromedlen (med undantag av ämnesord i KM1, se 5.1 ovan), även om fraser med nakna former är mycket vanliga i informanternas läromedel (se 7.2.1 nedan).

Korrektetsprocenten för *Island är en ö/ön mitt i Atlanten* är 71. Obestämd artikel anses i äldre undersökningar vara relativt krävande att tillägna sig: t.ex. Axelsson konstaterar att finskspråkiga svenskinlärare vanligen lär sig bestämdhetsändelsen före obestämd artikel. (Axelsson 1994: 99–101.) Korrektetsprocenten för obestämd form pluralis (*Det finns fyra musiker/fyra musikerna i bandet, Jag har tre böcker/tre böckerna om indianer*) är 61 respektive 59. Trots att korrektetsprocenten är betydligt högre i singularis (d.v.s. i fras 4) är skillnaden inte signifikant, om än p:s värde är nära gränsvärdet.

6.1.3 Fraser med definit betydelse

Fyra fraser är anaforiska (se 2.2.2 ovan). I en av dessa är det fråga om direkt och i tre om indirekt anafor. Båda läroboksserierna framhäver kraftigt den direkta anaforen, vilket syns i testresultaten: upp till 88 % av informanterna valde rätt form vid direkt anafor (*Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder*) medan korrektetsprocenten för indirekt anafor (*Pappa köpte en bil. En motor/Motorn gick genast sönder, De var på marknaden. De kunde inte gå i trängsel/trängseln* respektive *Jag har ont i huvud/huvudet*) varierar mellan 50 och 65. Orsaken till den lägre korrektetsprocenten torde vara att indirekt anafor är sällsynt i läromedelstexterna och behandlas inte explicit. Trots att uttrycket *ont i huvudet* är rätt vanligt i vardagligt språk förekommer det inte alls i läromedlen. I KM2 förekommer visserligen uttrycket *ont i magen*, men det är oklart om detta påverkat resultaten för *ont i huvudet*, d.v.s. om informanterna har lyckats variera uttrycket.

Korrektetsprocenten för deiktisk bestämdhet (se 2.2.1 ovan) varierar mellan 92 (*Vad gör du efter en skola/skolan i dag*) och 72 (*Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på ett golv/golvet*). De andra procentalen är 86 (*En sol/Solen skiner i dag*) och 73 (*Pappa är på ett jobb/jobbet*). *Skolan* och *solen* har båda en unikt identifierbar referent och informanterna har troligen oftast sett orden i bestämd form. Korrektetsprocenten är relativt höga också för *på golvet* och *på jobbet*, men överanvändning av obestämd form är i dessa fall vanligare än i andra fraser med direkt deixis i testet. Dessa resultat tyder – tillsammans med det som jag konstaterat ovan om indirekt anafor – på att en del av informanterna tycks betrakta sådana nominalfraser som inte nämnts tidigare i texten som indefinita.

6.1.4 Fraser med PRG-attribut

Vad gäller possessiva attribut har fraserna *din bror/din brodern* och *hans kompis/kompisen* båda en hög korrektetsprocent, 83 respektive 79 och även *ditt rum/ditt rummet* är korrekt i 71 % av fallen. Även två fraser med både possessiv- och adjektivattribut ingår i testet. Av dessa visade sig *din bästa vän/din bästa vännen* vara signifikant lättare än *din gamla tv/din gammal tv*

⁴⁴ Med stor sannolikhet är denna den enda betydelsen som informanterna känner till.

(korrekthetsprocenten 69 % respektive 54 %). En möjlig förklaring är att *min/din bästa vän* är en helsekvens som förekommer i läromedlen. Att välja rätt form av substantivet (*vän*) är dessutom signifikant lättare än att välja rätt adjektivform (*gamla*) efter ett possessivt attribut.

Korrektthetsprocenten för den enda frasen med genitivattribut är signifikant lägre (60 %) än procenten för de possessiva attributen, trots att båda frastyperna följer samma enkla regel. Orsaken till detta har behandlats i samband med de totala korrektthetsprocenten i 6.1.1 ovan.

6.1.5 Fraser med dubbel bestämdhet

Dubbel bestämdhet, d.v.s. definitiva nominalfraser som föregås av bestämd artikel och ett adjektiv i bestämd form, är en svår nominalfrastyp oberoende av inlärares förstaspråk (Axelsson 1994: 99). Dubbel bestämdhet visade sig vara svår också i testet: korrektthetsprocenten är som högst 59 och som lägst 37. Detta beror delvis på det faktum att frastypen är mycket komplex och delvis på att den ännu inte hade behandlats i undervisningen när testet utfördes: i lärobokstexterna hade den visserligen förekommit några gånger.

Informanterna behärskar bäst fraserna 1 (*Den röda väskan/ Den röda väska är min*) och 23 (*Den snygg flicka/Den snygga flickan*), där det gäller att välja den rätta formen av substantiv: korrektthetsprocenten är i båda fallen 59 %. I fras 25 där det gäller att välja den rätta formen av ett substantiv i neutrum (*Det stora huset/Det stora hus är stadshuset*) är korrektthetsprocenten 52, vilket tyder på att neutrala substantiv är svårare än utrala (jfr Lahtinen 1998: 218). I fras 26 där informanterna ska välja rätt form av adjektiv (*Den gamla mannen/Den gammal mannen är min morfar*) är korrektthetsprocenten 53. Det absolut svåraste fallet av dubbel bestämdhet är fras 8 (*De smutsiga väggarna/De smutsiga väggar ser trista ut*) där substantivet står i pluralis och som är signifikant svårare än fraserna 1, 23 och 25. Den låga korrektthetsprocenten (37 %) kan bero på att strukturen är mer komplex i pluralis än i singularis: substantivet har två olika ändelser efter varandra.

6.2 Motiveringar

I detta avsnitt gör jag en kvantitativ och kvalitativ analys av de olika motiveringarna. Andelen informanter som motiverat sitt val med någon grammatisk regel är över 50 % bara i fras 3 (*Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder*). Informanterna hänvisar vanligen till sin intuition och konstaterar att det ena alternativet låter bättre än det andra eller så har de låtit bli att svara helt. För andelarna korrekta, felaktiga och uteblivna regler, se bilaga 2.

6.2.1 Andelen olika typer av motiveringar

Andelen motiveringar med rätt regel överstiger 20 % i enbart fyra fraser. Den absolut lättaste frasen att motivera är fras 3, d.v.s. ”klassikern” *Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder*, som 60 % av informanterna motiverar rätt. Också fras 9, *Solen skiner*, motiveras relativt ofta med rätt regel (42 %). I de övriga fraserna är andelen klart lägre, men också en fras med dubbel bestämdhet (fras 1, *Den röda väskan*) och en med indirekt anafor (fras 17, *Pappa köpte en bil. Motorn gick genast sönder*) motiveras korrekt i ca 20 % av fallen.

Andelen informanter som motiverat sitt val av form med fel regel är högst (35 %) i fras 2 (*Vad tycker du om ditt rum?*). Andelen motiveringar med fel regel är över 20 % i 11 fraser. Bland fraser som i allmänhet motiverades fel finns fraser med både hög (fras 2 *ditt rum*, fras 6 *på golvet*) och låg (fras 8 *de smutsiga väggarna*, fras 21 *Hon är lärare*) korrektthetsprocent vad gäller val av rätt form.

Majoriteten av informanterna använder inga explicita grammatiska kunskaper i formvalen: explicit motivering saknades i 21 fraser hos över 60 % av informanterna. Bland fraser där motiveringen saknas hos minst 70 % av informanterna finns fraser med både hög och låg korrektthetsprocent: i fras 27 (*Talar du svenska*) vars korrektthetsprocent är 96 % har 77 % låtit bli

att ange en motivering och i fras 21 (*Hon är lärare*) där bara 32 % av informanterna har valt rätt form är siffran 74 %. Andelen motiveringar utan regel är som högst i fraserna 10 och 22 (*De var på marknad. De kunde inte gå i trängseln* respektive *Vem är din bästa vän?*), 78 % och som lägst i fras 3 (*Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder.*), 37 %. Fraser med possessiva attribut och genitivattribut och med svagt referentiell betydelse har genomgående höga andelar uteblivna motiveringar.

I tabell 8 anges antalet informanter som har motiverat korrekt val av form med rätt regel (RF/RR), korrekt val av form med fel regel (RF/FR), inkorrekt formval med rätt regel och inkorrekt formval med fel regel (FF/FR), samt summan av dessa. Antalet informanter som gjorde testet är 103; de som inte gett någon explicit regel saknas i tabellen.

Tabell 8: Antalen olika typer av motiveringar per rätt och fel svar

Fras	RF/RR	RF/FR	FF/RR	FF/FR	Summa
1. Den röda väskan är min.	24	9	0	14	47
2. Vad tycker du om <i>ditt rum</i> ?	14	17	0	19	50
3. Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. <i>Datorn</i> gick genast sönder.	61	1	0	2	64
4. Island är <i>en ö</i> mitt i Atlanten.	9	15	0	10	34
5. Åker du gärna <i>buss</i> ?	14	4	1	10	29
6. Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på <i>golvet</i> .	14	16	0	11	41
7. Pappa är på <i>jobbet</i> .	14	15	0	5	34
8. <i>De smutsiga väggarna</i> ser trista ut.	7	7	0	19	33
9. <i>Solen</i> skiner idag.	43	4	0	4	51
10. De var på marknad. De kunde inte gå i <i>trängseln</i> .	6	8	0	8	22
11. Det finns <i>fyra musiker</i> i bandet.	17	6	1	13	37
12. Jag har ont i <i>huvudet</i> .	10	11	0	9	30
13. Matias och <i>hans kompis</i> leker på gården.	9	15	0	8	32
14. Vad gör du efter <i>skolan</i> i dag?	20	7	0	1	28
15. När kommer <i>din bror</i> tillbaka?	10	12	1	4	26
16. Spelar du <i>fiol</i> ?	9	9	0	10	28
17. Pappa köpte en bil. <i>Motorn</i> gick genast sönder.	21	6	0	15	42
18. Min mormor spelade gärna <i>kort</i> .	10	7	0	10	27
19. Matias och Lasse äter <i>Lasses smörgåsar</i> .	4	9	0	18	31
20. Har <i>din gamla tv</i> gått sönder?	5	8	0	11	24
21. <i>Hon</i> är lärare.	2	3	1	20	26
22. Vem är <i>din bästa vän</i> ?	5	14	0	4	23
23. <i>Den snygga flickan</i> är min flickvän.	15	3	0	14	32
24. Jag har <i>tre böcker</i> om indianer.	16	2	1	20	39
25. <i>Det stora huset</i> är stadshuset.	16	6	1	12	34
26. <i>Den gamla mannen</i> är min morfar.	4	5	2	13	24
27. Talar du <i>svenska</i> ?	14	9	0	1	24
Summa	393	228	6	285	912

Kombinationen ”rätt form, rätt regel” utgör den största gruppen i elva fraser. Kombinationen ”rätt form, fel regel” är vanligast i åtta fraser och kombinationen ”fel form, fel regel” i tio fraser. I det följande betraktas motiveringarna i testets olika frastyper.

6.2.2 Motiveringar i fraser med indefinit betydelse

I svagt referentiell betydelse är kombinationen ”rätt form, rätt regel” vanligast i fraserna 5 (*Åker du gärna buss*) och 27 (*Talar du svenska*). ”Fel form, fel motivering” är vanligast i fraserna 16 (*Spelar du fiol*) och 21 (*Hon är lärare*). I fras 18 (*Min mormor spelade gärna kort*) är ”rätt form, rätt regel” och ”fel form, fel regel” lika vanliga. De vanligaste felaktiga motiveringarna för val av korrekt (d.v.s. naken) form handlar i fraserna 5, 16 och 18 om att substantivet nämns för första gången eller att det står i singularis: bestämd form uppfattas alltså av vissa informanter som pluralis.

Den felaktiga bestämda formen har i fras 16 oftast motiverats med att det handlar om ett visst instrument. I fras 18 är den vanligaste felaktiga motiveringen att enbart formen *korten* anger pluralis. I fras 21 (*Hon är lärare*) anser största delen av de informanter som valt fel form (d.v.s. *en lärare*) att substantivet nämns för första gången. I fras 5 är motiveringarna för den felaktiga formen *bussen* sinsemellan mycket olika: informanterna anser bl.a. att formvalet beror på genus, verbet i meningen eller att ändelsen behövs eftersom artikeln saknas.

I fraser med specifik indefinit betydelse är kombinationen ”rätt form, rätt regel” den vanligaste i fras 11 (*Det finns fyra musiker i bandet*). ”Rätt form, fel regel” är vanligast i fras 4 (*Island är en ö mitt i Atlanten*) och ”fel form, fel regel” i fras 24 (*Jag har tre böcker om indianer*). I fras 11 har den felaktiga formen *musikerna* oftast motiverats med att bara *musikerna* anger pluralis. Att singularis och pluralis av ordet *musiker* är homonyma visade sig alltså vara problematiskt: det är sannolikt att själva substantivböjningen ibland bereder svårigheter som också påverkar speciesangivningen. De som valt fel form (d.v.s. *ön*) i fras 4 motiverade sitt val genom att påstå att det är fråga om en viss ö. I fraserna 11 och 24 anser majoriteten av de informanter som valt fel form att bara de bestämda formerna *musikerna* och *böckerna* anger pluralis. Några informanter anser också att det handlar om vissa, unikt identifierbara *musiker* respektive *böcker*.

6.2.3 Motiveringar i fraser med definit betydelse

I anaforisk bestämdhet är kombinationen ”rätt form, rätt regel” den vanligaste i fraserna 3 (*Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder*, direkt anafor) och 17 (*Pappa köpte en bil. Motorn gick genast sönder*, indirekt anafor). Upp till 95 % av de informanter som motiverat fras 3 med en regel hade angett den korrekta regeln och den motsvarande andelen är 50 % i fras 17. Trots att indirekt anafor försummas i läromedlen kan alltså hälften av informanterna motivera frasen med rätt regel. De få informanter som haft rätt form men fel regel anser bl.a. att en mening ”inte kan inledas med ordet *en*”. De få som valt fel form i fras 3 motiverade detta med att substantivet nämns för första gången. De som valt fel form i fras 17 ansåg att *motorn* inte nämnts tidigare och därför ska stå i obestämd form.

”Rätt form, fel regel” är den vanligaste kombinationen i frasen 12 (*Jag har ont i huvudet*), medan ”rätt form, fel regel” och ”fel form, fel regel” är lika vanliga i fras 10 (*De var på marknad. De kunde inte gå i trängseln*). Den vanligaste felaktiga motiveringen för den korrekta formen är att substantivet står i bestämd form efter prepositioner (jfr 5.1 ovan). I fras 10 är de vanligaste motiveringarna för fel form att substantivet nämns för första gången eller att det handlar om trängsel i största allmänhet. Den vanligaste motiveringen för fel form (*huvud*) i fras 12 är däremot att den bestämda formen (*huvudet*) anger pluralis. Detta kan bero på att obestämd singularis och pluralis ser identiska ut, men även finsk påverkan kan spela en roll här: *-t* är en vanlig pluraländelse i finskan. Enstaka informanter anser också att frasen innehåller genitiv eller att ordet *ont* spelar en roll i valet av form.

I direkt deixis är kombinationen ”rätt form, rätt regel” vanligast i fraserna 9 (*Solen skiner i dag*) och 14 (*Vad gör du efter skolan i dag*): 84 % respektive 70 % av dem som motiverat sitt val har motiverat det med rätt regel (*solen* är ett allmänt känt begrepp och *skolan* i betydelsen ’skoldagen’ är unikt identifierbar i den aktuella kontexten). I fraserna 6 och 7 (*De satt på golvet, Pappa är på jobbet*) är kombinationen ”rätt form, fel regel” vanligast och valet av bestämd form motiveras i

fraserna 6, 7 och 14 oftast med att det står en preposition framför substantivet (jfr fraserna 10 och 12 ovan). De få informanter som valt fel form i fraserna 9 (*en sol*) och 14 (*en skola*) och motiverade sitt val med att substantivet nämns för första gången eller att det inte är fråga om ”en viss referent”. Den vanligaste motiveringen för val av fel form är även i fraserna 6 (*ett golv*) och 7 (*ett jobb*) att substantivet nämns för första gången.

6.2.4 Motiveringar i fraser med PRG-attribut

I fraser med ett PRG-attribut (d.v.s. indirekt deixis) är rätt regel relativt sällsynt, trots att korrekthetsprocenten med undantag av genitivattribut är rätt höga. ”Rätt form, fel regel” är vanligast i fraserna 13 (*Matias och hans kompis leker på gården*), 15 (*När kommer din bror tillbaka*) och 22 (*Vem är din bästa vän*). ”Fel form, fel regel” är vanligast i fraserna 2 (*Vad tycker du om ditt rum*), 19 (*Lasses smörgåsar*) och 20 (*Har din gamla tv gått sönder?*). Den vanligaste felaktiga motiveringen som kombinerats med rätt form är (med undantag av fras 20) att substantivet nämns för första gången. Dessutom föreslår informanterna att bara obestämd form anger singularis. Att man uppfattat substantivets bestämda form som pluralis var synnerligen vanligt i fras 22, antagligen p.g.a. adjektivattributets *a*-form. Den absolut vanligaste motiveringen för användning av fel (d.v.s. bestämd) form är att det handlar om en viss referent. Även något svårtolkade hänvisningar till genus och numerus förekommer.

I fras 20 (*Har din gamla TV gått sönder*) där det gäller att välja rätt form av adjektivet är de felaktiga motiveringarna av flera olika typer: informanterna föreslår att adjektivets form beror bl.a. på verbet eller på att det handlar om en fråga. Val av adjektivets grundform (*gammal*) motiverades oftast med att frasen inte står i pluralis, vilket igen visar att flera av informanterna inte känner till adjektivets bestämda form.

6.2.5 Motiveringar i fraser med dubbel bestämdhet

När det gäller dubbel bestämdhet är substantivets bestämda form i singularis lättast att motivera. Detta gäller fraserna 1 (*den röda väskan är min*), 23 (*Den snygga flickan är min flickvän*) och 25 (*Det stora huset är stadshuset*). Informanterna föreslår i fraserna 1, 23 och 25 även gott om felaktiga motiveringar, som dock inte lett till formfel. I fras 1 är de vanligaste motiveringarna att formen *väskan* anger *en*-genus eller att frasen innehåller en possessivform⁴⁵. I fras 25 anser några att formen *huset* anger neutrum. I fras 23 handlar det om både adjektivets och substantivets form: två av informanterna anser att possessivformen *min flickvän* spelar en roll i valet av adjektivformen i *den snygga flickan*.

De populäraste motiveringarna för fel form är i fraserna 1 och 25 att bestämdhetsändelsen är onödig eftersom frasen innehåller en bestämd artikel eller att substantiven nämns för första gången. Några informanter betraktar också adjektivets bestämda form som pluralis. Detta visade sig vara den vanligaste felaktiga motiveringen också till fras 23. ”Fel form, fel regel” är den vanligaste kombinationen i fraserna 8 (*De smutsiga väggarna ser trista ut*) och 26 (*Den gamla mannen är min morfar*), som i fråga om formval har de lägsta korrekthetsprocenten för denna frastyp. Den vanligaste felaktiga motiveringen vid val av bestämd form var att formen *väggar* anger singularis, medan den vanligaste motiveringen för fel form är att substantivet nämns för första gången. De felaktiga motiveringarna i fras 26 utgick från att adjektivets *a*-form enbart kan ange pluralis (jfr fras 20 i 6.2.4 ovan) och visar att informanterna inte känner till betydelsen hos adjektivets *a*-form.

⁴⁵ Dessa informanter syftar antagligen på ordet *min*.

6.2.6 Fel form, rätt motivering

Oväntat nog händer det i testet några gånger att informanten valt fel form men ändå anger den rätta regeln. Det handlar om enstaka fall i vissa fraser med svagt referentiell betydelse (5, 21), specifik indefinit betydelse i pluralis (11, 24) och dubbel bestämdhet (26). Bestämd form i svagt referentiell betydelse motiveras med att det inte handlar om någon viss referent och bestämd form pluralis motiveras med att ordet föregås av ett räkneord eller är en motsvarighet till finskans partitiv. I fras 26 med dubbel bestämdhet anser två informanter att adjektivet ska stå i obestämd form eftersom frasen syftar på en viss gammal man. Dessa informanter känner med andra ord till reglerna men tycks inte vara på det klara med vilken form som är bestämd respektive obestämd.

6.3 Statistiskt samband mellan formval och motivering

Man kan fråga sig hur den explicita kunskapen om grammatiska regler korrelerar med valet av korrekta former. Jag har undersökt sambandet genom att korstabulera formvalet och motiveringarna med rätt respektive fel regel i SPSS. Sambandet är signifikant, d.v.s. inte slumpmässigt, ifall p 's värde är $\leq 0,05$. Resultatet är dessutom generaliserbart utanför detta material när den procentuella andelen celler där den förväntade frekvensen är ≤ 5 i högst 20 % av cellerna. Den främsta orsaken till att den förväntade frekvensen är över 20 % är ett lågt antal observationer.

Fraserna i testet indelas i tre kategorier efter resultaten. Sambandet mellan formvalet och motiveringen är signifikant i åtta fraser: *Den röda väskan är min, Vad tycker du om ditt rum, Åker du gärna buss, Det finns fyra musiker i bandet, Pappa köpte en bil. Motorn gick genast sönder, Den snygga flickan är min flickvän, Jag har tre böcker om indianer och Det stora huset är stadshuset.* Sambandet är icke-signifikant i fraser *Vad gör du efter skolan i dag, När kommer din bror tillbaka, Vem är din bästa vän, Den gamla mannen är min morfar och Talar du svenska.*

I fraser *Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder, Island är en ö mitt i Atlanten, Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på golvet, Pappa är på jobbet, De smutsiga väggarna ser trista ut, Solen skiner idag, De var på marknad. De kunde inte gå i trängseln, Jag har ont i huvudet, Matias och hans kompis leker på gården, Spelar du fiol, Min mormor spelade gärna kort, Matias och Lasse äter Lasses smörgåsar, Har din gamla tv gått sönder och Hon är lärare* är $p \leq 0,05$, men andelen celler där den förväntade frekvensen är fem eller mindre överstiger de tillåtna 20 %. Man kan med andra ord anta att det finns ett samband mellan att behärska reglerna och att välja korrekt form, men resultaten kan inte generaliseras utanför detta material.

Så gott som alla frastyper i testet förekommer i alla tre kategorierna, varför man inte kan påstå att den explicita kunskapen och valet av rätt form skulle korrelera i någon frastyp men inte i någon annan. Fraserna där den explicita kunskapen och förmågan att välja rätt form korrelerar är dock flera än fraser där detta inte förekommer.

6.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man konstatera att val av species är i testet lättare än val av form. Å andra sidan är korrekthetsprocenten för fraser med possessiva attribut som gäller val av form vanligen hög i testet. Bland de fraser där informanterna mest sällan väljer rätt form finns bl.a. fraser som handlar om dubbel bestämdhet och val mellan naken och obestämd form. Därutöver är de komplexa fraser med dubbel bestämdhet och adjektivattribut i samband med possessiva attribut svåra. Vad gäller nominalfraser med definit betydelse är korrekthetsprocenten för direkt anafor och deixis samt fraser med possessiva attribut höga, medan indirekt anafor, som inte behandlats explicit i läromedlen, är mycket svår. Direkt anafor är signifikant lättare och indirekt anafor är signifikant svårare än alla andra typer av definit betydelse.

Ytterligare en problemkälla är adjektivets bestämda form. Korrekthetsprocenten för dubbel bestämdhet är högst i fraser där adjektivet gavs i rätt form och informantens uppgift var att välja rätt form av substantivet. Adjektivets bestämda form hade ännu inte behandlats explicit i undervisningen i alla informantgrupper när testet gjordes. Flera informanter tror därför att adjektivets *a*-form endast anger pluralis. Dubbel bestämdhet i pluralis var synnerligen svår för informanterna.

I fras 20 som innehåller både ett possessivt attribut och ett adjektivattribut (*Har din gamla TV gått sönder*) kunde bara 5 informanter av 103 regeln, som några hade formulerat som en träffande tumregel [vems+a+ingenting]⁴⁶. Fyra av de fem informanterna som känner till regeln har som läromedel haft KM som behandlar adjektivets *a*-form i ht9. Frasen där informanternas uppgift var att välja den rätta formen av substantivet (*Vem är din bästa vän*) var signifikant enklare än frasen med possessivt attribut där informanterna skulle välja den rätta formen av adjektivet. *Din bästa vän* motiverades dock sällan med rätt regel, varför informanterna med stor sannolikhet har lärt sig frasen som helsekvens. Även fraser som innehåller possessiva attribut och genitivattribut (utan adjektivattribut) visade sig vara något problematiska trots relativt höga korrekthetsprocent: en del informanter förknippar den definitiva betydelsen med bestämd form och använder därför bestämd form också efter dessa attribut.

Helsekvensinläringen tycks dock inte förekomma i svagt referentiell betydelse. Frasen *tala svenska* behärskas visserligen av nästan alla informanter, eftersom den har förekommit i läromedlen redan i ett tidigt skede. Två fraser av typen [*spela* + spel/instrument i naken form] har dock rätt låga korrekthetsprocent i testet trots att informanterna använt likartade strukturer korrekt i sina uppsatser redan i årskurs 7. Segmenteringen av helsekvenser har troligen ännu inte påbörjats hos alla informanter, varför de inte kan tillämpa strukturen i en bekant helsekvens i ett nytt uttryck. Man kan också fråga sig om läroboksförfattarnas val att inte behandla betydelseypen explicit i läromedlen är problematisk.

Informanterna motiverar sällan sina val med regler. Informanterna känner bäst till regeln ”använd substantivets bestämda form när substantivet nämns för andra gången”. Den används korrekt enbart i fras 3, men förekommer också i andra fraser som felaktig motivering. Även frasen *Solen skiner* motiveras ofta korrekt, eftersom frasen förekommer i skolgrammatikor. Det intressanta är att fraser med possessiva attribut sällan motiveras med rätt regel, trots att regeln är mycket enkel. De vanligaste felaktiga motiveringarna för fraser med possessiva attribut är att substantivet nämns för första gången eller att det handlar om *ett visst rum*, *en viss bror* osv., varför bestämd form ska användas. Att bestämd form ska användas efter prepositioner är också en vanlig felaktig regel som förekommer i KM. Det förekommer stor variation: i vissa fall är informanterna nästan eniga, medan de i andra fall föreslår mycket varierande regler. Även uppgiftstypen kan ha spelat en roll: uppgiften har ju i viss mån tvingat informanterna att formulera regler, varför de ibland har använt sin fantasi för att hitta på sådana.

Sambandet mellan rätt form och behärskande av regel har i de flesta fallen statistisk signifikans. Det är alltså ingen slump att informanterna som behärskar regeln också kan välja den rätta formen och att de som inte kan regeln inte heller kan välja den rätta formen. Detta är emellertid ingen nödvändighet: 95 % av informanterna kunde t.ex. välja *tala svenska* i stället för *tala *svenskan*, men upp till 76 % av dem kunde inte motivera formen med en regel. Dessa resultat är relativt likadana som resultaten hos Green & Hecht (1992) som undersökte tyska engelskinlärares förmåga att korrigera fel och ange den regel man brutit mot. De konstaterade för det första att informanterna lyckades bättre med att korrigera fel än med att ange regler, men också att de informanter som känner regeln vanligen också kan korrigera felet. Det var också vanligt att informanterna korrigerade felet men motiverade det med fel regel. (Green & Hecht 1992: 175–176.) Även Åberg

⁴⁶ Det är möjligt att läraren har formulerat regeln för informanterna som en ram.

(2009: 54) har konstaterat att det är lättare för informanter att välja rätt form än att motivera valet rätt.

Slutligen visar testet att några informanter har svårigheter med att göra skillnad mellan genus-, numerus- och speciesformer. Det är exempelvis vanligt att informanterna uppfattar bestämd form singularis som pluralis. I vissa fall kan en informant också mena att bestämd form behövs för att ange genus. Några uppfattade bara bestämd form pluralis som pluralis, medan obestämd form pluralis betraktades som singularis.

7 FREKVENTIELL ANALYS AV OBLIGATORISKA KONTEXTER I UPPSATSERNA OCH LÄROBOKSTEXTERNA

I detta kapitel analyserar jag nominalfraserna i uppsatsmaterialet, nämligen deras speciesbetydelser och språkliga form, utgående från de obligatoriska kontexterna (se 1.3 och 1.5.2 ovan). Syftet är att visa vilken frekvens de olika betydelsetyperna respektive frastyperna har i materialet och hur nominalfraserna i texterna fördelar sig på de olika typerna. Varje nominalfras i uppsatserna hänförs till den betydelsetyp respektive frastyp som målspråksnormen förutsätter i kontexten. Inlärarspråket har på sätt och vis översatts till målspråket. I exemplen står fraserna dock i sin ursprungliga form. De eventuella felen har rättats inom parentes.

Metoden är närmast kvantitativ. Jag genomför en frekventiell analys av de obligatoriska kontexterna för att ge en bild av informanternas uttrycksbehov, d.v.s. vilka betydelser de har haft behov av att uttrycka och vilka uttryckssätt de har behövt när de skrivit uppsatserna. Dessutom möjliggör analysen av de obligatoriska kontexterna en jämförelse mellan läromedlen som i detta fall utgör en mycket viktig inflödeskälla för informanterna. Sammantagna antas dessa två typer av text – uppsatserna och lärobokstexterna – ge en bild av hur de olika betydelsetyperna fördelar sig i sådana texter som eleverna läser respektive själva producerar i skolan. Det är intressant att se i vilken utsträckning frekvenserna i läromedlen och elevtexterna liknar varandra. Analysen av de obligatoriska kontexterna fungerar ytterligare som grund för den normativa analysen i kapitel 8.

Uppsatsmaterialet har matats in i analysprogrammet Microsoft Access (se 1.5.2 ovan). Statistisk signifikans har emellertid inte beräknats⁴⁷ p.g.a. att frekvensskillnaderna mellan skrivomgångarna kan tolkas bero framför allt på temana i uppsatserna. Centrala frågor i kapitlet är bl.a. följande:

- Vilken frekvens har de olika definitiva och indefinita speciesbetydelserna i uppsatsmaterialet?
- Vilken frekvens har obligatoriska kontexter för de olika frastyperna som speciesbetydelserna uttrycks med?
- Skiljer sig frekvenserna mellan de olika skrivomgångarna?
- Hurdana skillnader och likheter finns det mellan uppsatserna och lärobokstexterna?

Det är viktigt att notera att en stor del av tidsuttrycken uteslutits från analysen p.g.a. att valet av species och frastyp i dem inte följer de produktiva reglerna utan uttrycken ska inläras som helsekvenser (se 4.2 ovan). Till sådana uttryck räknas här bl.a. *på vintern*, *i sommar* och *på torsdagarna*, d.v.s. fraser där substantivet står som rektion i en prepositionsfras. Tidsuttryck av typ *hela dagen* och *varje vecka* som kan bildas med produktiva regler behandlas däremot i denna undersökning. Det är möjligt att informanterna har tillägnat sig även dessa som helsekvenser, men det är också möjligt att bilda dem produktivt. De tidsuttryck som lämnats utanför denna analys behandlas i Nyqvist & Sundman (2011).

Mina hypoteser i detta kapitel är följande:

- Informanterna använder eller försöker använda flera olika betydelse- och frastyper redan i de första uppsatserna. Det är dock troligt att vissa formellt komplexa frastyper, t.ex. dubbel bestämdhet, ännu inte förekommer i årskurs 7.
- Det finns stora likheter mellan läromedelstexterna och uppsatserna vad gäller förekomsten av olika speciesbetydelser och frastyper.

⁴⁷ Utvecklingen av korrekthetsprocenten är däremot central i den normativa analysen, varför statistiska signifikanser är en väsentlig del av kapitel 8 nedan.

- Informanterna anger en betydelsetyp med flera olika former på ett likadant sätt som i målspråket.
- Temana i uppsatserna påverkar i viss mån vilka betydelsetyper som förekommer vid de olika skrivomgångarna.

7.1 Frekventiell analys av betydelsetyperna och deras språkliga uttryck i uppsatserna och lärobokstexterna

Jag inleder detta avsnitt med kvantitativa data om de olika betydelsetyperna (för definitionerna se 2.2–2.4 ovan). Jag ger först de olika betydelsetypernas procentuella andel i hela uppsatsmaterialet (se 7.1.1 nedan). Uppsatserna jämförs också med lärobokstexterna. I avsnitten 7.1.2-7.1.4 ger jag de procentuella andelarna för varje betydelsetyp vid de olika skrivomgångarna för att redogöra för eventuella skillnader mellan dem. Samtidigt gör jag en funktion-form-analys (se t.ex. Ellis & Barkhuizen 2005: 115–119), d.v.s. redogör för de former och frastyper (för definitionerna se 2.1 ovan) som dessa betydelser uttrycks med enligt målspråksnormen. Speciesbetydelsen framgår nästan alltid entydigt av kontexten; de flesta språk i världen klarar sig utan artiklar och andra speciesmarkörer. (Dahl 2008: 557–558, se även Haspelmath 1998: 274). Speciesfel uppstår då inläraren använder en språklig form som enligt L2-normen inte kan uttrycka den aktuella speciesbetydelsen.

Materialet innehåller också 24 oanalyzerbara (0,5 % av alla fraser i uppsatserna) fraser som av olika skäl inte kan föras till någon av betydelsetyperna. Denna grupp kommer inte att synas i diagrammen, men den är med i beräkningarna som en ”betydelsetyp” när det gäller de olika typernas procentuella andel.

7.1.1 Betydelsetyperna vid de olika skrivomgångarna och i läromedelstexterna

Frekvenserna i diagram 1 gäller för uppsatsmaterialet som helhet. Betydelsetyperna anges i en ordningsföljd enligt fallande frekvens.

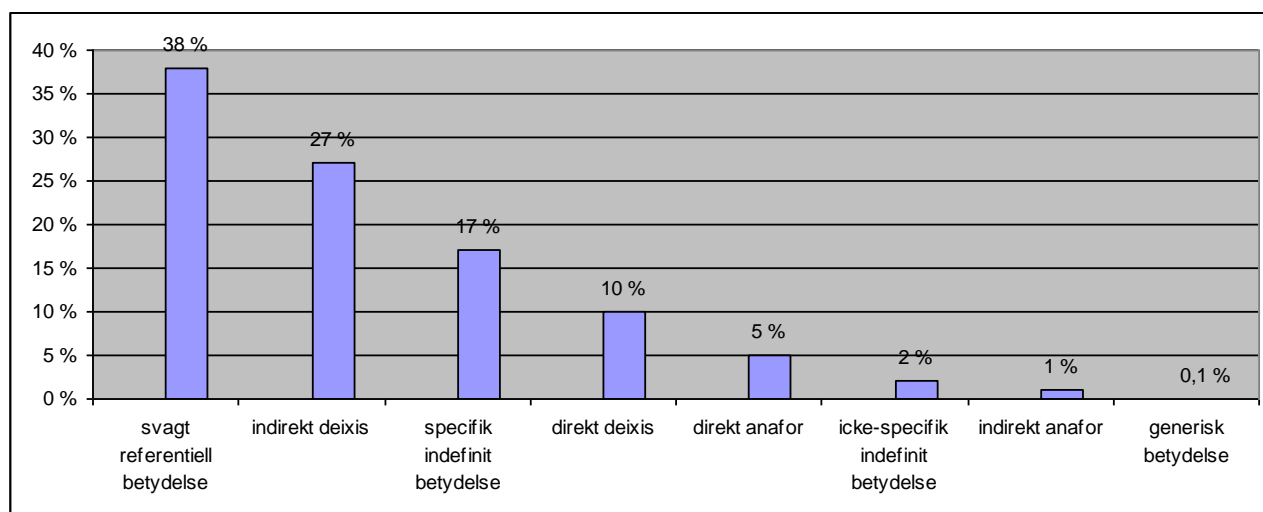

Diagram 1: Andelen obligatoriska kontexter för de olika betydelsetyperna i uppsatsmaterialet

Som diagrammet visar är svagt referentiell betydelse (t.ex. *spela piano, åka buss*), den mest frekventa betydelsetypen i uppsatserna: mer än en tredjedel av nominalfraserna i uppsatserna anger svagt referentiell betydelse. Den näst vanligaste typen av indefinit betydelse är specifik indefinit betydelse (t.ex. *Jag köpar en flaska läsk och en serietidning*, AF4 vt7), som är den tredje vanligaste betydelsetypen och förekommer i ungefär en femtedel av alla nominalfraser. Den tredje

typen av indefinit betydelse, d.v.s. icke-specifik indefinit betydelse (t.ex. *Hon får två hundar*, GF8, vt7), har däremot låg frekvens (se 7.1.2 nedan).

När det gäller definit betydelse är deiktisk definitivhet vanligare än anaforisk definitivhet. Den mest frekventa typen av definit betydelse är indirekt deixis (*Jag spelar ishockey att **min** kompisar spelar det*, FP6 vt7). Direkt deixis (*Jag är bra i **skolan***, AP2 vt9) är den näst vanligaste typen av definit betydelse, men dess andel är betydligt lägre: bara var tionde nominalfras anger direkt deixis⁴⁸. Direkt anafor (*Min favoritband är **NEWS. Bandet** spelare pop musik*, BF9 ht9), är den mest frekventa typen av anaforisk definitivhet, men dess andel är bara 5 % av alla fraser. Indirekt anafor (*I hamnen vi går till båten, ätade i **restaurangen***. GP1 ht8), är den mest lågfrekventa typen av definit betydelse med en andel på 1 %.

Majoriteten av de 4379 nominalfraserna, d.v.s. 55 %, uttrycker indefinit betydelse, medan 43 % av nominalfraserna har definit betydelse. De återstående 2 % av nominalfraserna består av enstaka fraser med generisk betydelse (t.ex. *Hästarna är så vacker*, GF10, ht) och interrogativ betydelse (t.ex. *Vilken buss går till centrum?*). Dessutom finns det några fraser som inte kan kategoriseras (t.ex. *Jag har en träning och jag går på *joggan på måndag, tisdag, fredag och lördag*; GF19, vt7).

Diagram 2 nedan illustrerar fördelningen mellan de olika betydelse typerna i de två läromedlen. Frekvenserna är även här helhetsandelar. KM står för serien Kom med! 1–3 och KL för serien Klick! 7–9. Ordningföljden i diagrammet är densamma som i diagram 1.

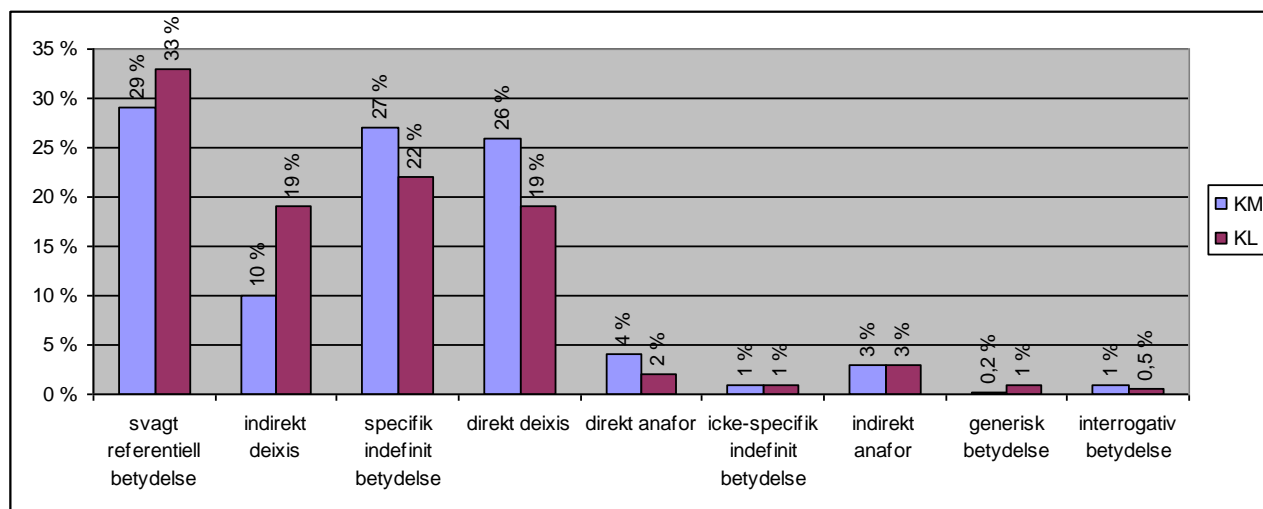

Diagram 2: Andelen obligatoriska kontexter för de olika betydelse typerna i läromedlen

Som framgår av diagrammet är de två läromedlen mycket lika varandra. Detta kan antas bero på att frekvenserna reflekterar de olika betydelse typernas frekvens i enkla prosatexter och dialoger i allmänhet. Frekvenserna i läromedlen uppvisar stora likheter med frekvenserna i uppsatserna. Gemensamt för båda två texttyperna är att svagt referentiell betydelse och specifik indefinit betydelse är högfrekventa. Andelen indirekt deixis är dock betydligt högre i uppsatserna (d.v.s. 27 %) än i lärobokstexterna, där direkt deixis däremot är den mest frekventa typen av definit betydelse (jfr bara 10 % i uppsatserna). Den höga andelen indirekt deixis i KL7 kan förklaras med att possessiva attribut p.g.a. layouten är överrepresenterade i boken: texterna föreställer en svensk skolpojkes hemsida och länkarna ”Min fritid”, ”Min familj”, ”Mitt hem”, ”Min skola”, ”Mina kompisar”, ”Mina tjejkompisar”, ”Mitt fotoalbum”, ”Mina tankar” och ”Min Gästbok” har tryckts i marginalerna av varje läsestycke. Gemensamt för lärobokstexterna och uppsatserna är vidare att

⁴⁸ Direkt deixis är däremot mycket högfrekvent i de lexikaliserade tidsuttrycken: upp till 94 % av dem anger direkt deixis (Nyqvist & Sundman 2011: 146).

deiktisk definithet i varje årskurs respektive varje skrivomgång är mer frekvent än anaforsk definithet. Generisk betydelse är lågfrekvent både i lärobokstexterna och i uppsatserna. Detta förefaller naturligt, eftersom generisk betydelse vanligen förekommer i abstrakta texter. Interrogativ betydelse har bara ett belägg i uppsatserna och den är lågfrekvent även i läromedlen.

De procentuella andelarna för indefinit och definit betydelse är mycket likadana i läromedlen och i uppsatserna: andelen indefinita nominalfraser är 57 % i KM och 56 % i KL och andelen definita nominalfraser är 42 % i KM och 43 % i KL. De återstående nominalfraserna, d.v.s. ca 2 %, har antingen generisk eller interrogativ betydelse.

I avsnitten nedan behandlar jag de olika betydelsetyperna, jämför deras frekvenser vid de olika skrivomgångarna, diskuterar faktorer bakom variationen och redogör för hur betydelsetyperna uttrycks i de olika kontexterna enligt målspråksnormen. Dessutom jämför jag frekvenserna med frekvenserna i läromedlen. Hur väl eleverna lyckats med det sistnämnda behandlas i den normativa analysen i kapitel 8.

7.1.2 Indefinit betydelse

Som framgick av diagram 1 är svagt referentiell betydelse den mest frekventa betydelsetypen i uppsatserna. Diagram 3 nedan visar andelen obligatoriska kontexter för svagt referentiell betydelse av alla nominalfraser i uppsatserna vid de olika skrivomgångarna.

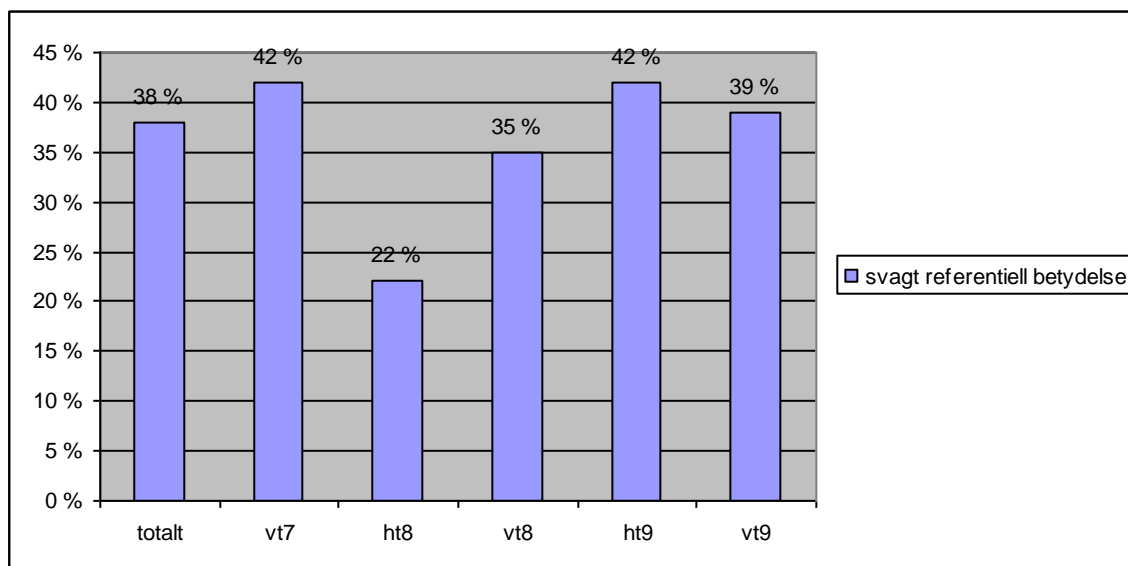

Diagram 3: Andelen obligatoriska kontexter för svagt referentiell betydelse

Som framgår av diagrammet är helhetsandelen för svagt referentiell betydelse 38 % av alla nominalfraser i uppsatserna. Andelen nominalfraser med svagt referentiell betydelse varierar rätt mycket vid de olika skrivomgångarna. Svagt referentiell betydelse är ännu mer frekvent i uppsatserna än i lärobokstexterna, men också där hör den i varje årskurs till de tre mest frekventa betydelsetyperna (helhetsandelen 29 % i KM och 33 % i KL).

Att svagt referentiell betydelse är vanligast i vt7 och i ht9 beror på temana i skrivuppgifterna, nämligen hobbyer i vt7 respektive musik och fritid i ht9 (ex. 3–8). Informanterna använder här rikligt med fraser där ingen specifik referent utpekas. Den lägre andelen för svagt referentiell betydelse i ht8 kan också förklaras med temat i uppsatsen ("Min resa"): informanterna har här inget behov att använda nominalfraser med svagt referentiell betydelse, utom när de berättar vilket slag av fordon de åkte med (se ex. 9–13 nedan). Efter detta börjar de berätta vad de såg eller köpte på resan och specifik indefinit betydelse blir den dominerande betydelsetypen (se nedan). Många av

uppsatsrubrikerna ger informanterna möjlighet att berätta om sina hobbyer, något som också medför en riklig användning av ramen [*spela* + naken form].

3. Jag lyssnar gärna på *musik* när jag spelar *fotboll* med mina syster. (AP1, vt7)
4. Min hobby är *laggymnastik*. (BF3, vt7)
5. De spelar *bra musik*. (AP2, ht9)
6. Jag lyssnar på *metal musik* alltid när jag kan. (FF3, ht9)
7. I hemma jag lyssna *musik*, titta på *TV* och läser *tidningar*. (AF17, ht9)
8. Jag har *mycket fritid*. (BP6, ht9)

Tabell 9 nedan visar antalet obligatoriska kontexter för de olika frastyperna som enligt målspråksnormen används för att uttrycka svagt referentiell betydelse. Till frastypen naken form räknas singulara fraser utan obestämd artikel eller indefinit attribut, till obestämd pluralis obestämd form pluralis utan bestämdhetsändelse eller indefinit attribut, till obestämd form singularis med adjektivattribut obestämda former som föregås av en obestämd artikel och ett adjektivattribut och till indefinita attribut fraser som föregås av ett indefinit attribut, oberoende av numerus. Naken form, obestämd form pluralis och indefinita attribut behandlas i detta sammanhang oberoende av om fraserna innehåller adjektivattribut eller ej.

Tabell 9: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger svagt referentiell betydelse

Form	vt7		ht8		vt8		ht9		vt9		Totalt	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Naken form	215	80	104	87	145	64	488	69	258	78	1210	73
Obestämd pl	22	8	5	4	69	30	122	17	39	12	257	16
Obestämd sg+ adj.	12	4	6	5	10	4	11	2	13	4	52	3
Indefinit attribut	20	8	5	4	4	2	89	13	20	6	138	8
Totalt	269	100	120	100	228	100	710	100	330	100	1657	100

Nakna former (ex. 3–8 ovan och 9–27 nedan) är som väntat den vanligaste frastypen som används för att uttrycka svagt referentiell betydelse vid varje skrivomgång: svagt referentiell betydelse anges i 73 % av fallen med en naken form. Den näst vanligaste frastypen är obestämd form pluralis och den tredje vanligaste är indefinita attribut. Den mest sällsynta frastypen är obestämd form singularis med adjektivattribut, ett specialfall som förekommer enbart om en yrkesbeteckning eller ett annat klassificerande uttryck föregås av ett adjektivattribut.

Fördelningen mellan dessa frastyper är rätt likadan i lärobokstexterna. Även där är nakna former den absolut vanligaste (85 % i KM och 78 % i KL) och obestämd form pluralis den näst vanligaste frastypen (13 % respektive 19 %) i svagt referentiell betydelse: andelen nominalfraser med obestämd form singularis och nominalfraser med indefinita attribut är som högst 2 %, d.v.s. indefinita attribut är något vanligare hos informanterna i denna undersökning än i deras läromedel. Den höga andelen i ht9 beror på den rikliga användningen av uttrycket *mycket fritid* i den andra uppsatsen i ht9.

Andelen nakna former varierar vid de olika skrivomgångarna mellan 64 % (vt8) och 87 % (ht8). Uppsatserna i ht8 handlar om ”*Min resa*”, varför det förekommer flera belägg på ramen [*åka* + fordon i naken form] (ex. 9–13). Även andra uttryck som kan förknippas med resor förekommer (ex. 14–18).

9. Jag åkte *båt* till Sverige. (AP7, ht8)
10. På onsdag åkte vi till Isle of Wright med *bus*. (BP8, ht8)
11. Vi reste med *train*. (CF11, ht8)

12. I somras resade jag till Pargas med *bil*. (FP1, ht8)
13. Vi stanna där sju dagen och *vi går dit flygplan*. (GF21, ht8)
14. Vi betalar med *bank-kort*. (AP1, ht8)
15. Jag åt *pizza* och Lena åt en stor portion *pommes frites* och drack *läsk*. (AF5, ht8)
16. Jag köpte *gröna kulor, vit choklad* och *hallon bårar*. (AP7, vt7)
17. Jag språkade *engelska* där. (BF3, ht8)
18. Fredag kvällen gick vi till *disco*. (CF11, ht8)

Uppsatserna *Min vän* och *Mitt favoritband/Min favoritsångare* innehåller också beskrivningar av utseende, vanligen med hjälp av ramen [adjektiv i neutrum + *hår*] (ex. 19–22):

19. Han har *mörk hår*. (AP2, vt8)
20. Min vän har *blond hår* oh blåa ögon. (FF5, vt8)
21. Kotipelto har *lång ljus* hår. (BP6 vt9) (→*långt, ljust hår*)
22. Justin Timberlake har fina kläder och *snyggt hår*. (AF8 ht9)
23. Billy har *bra röst* också. (AP1, ht9)

Även yrkesbeteckningar och motsvarande uttryck (ex. 24–27) i predikativ ställning (d.v.s. i naken form) förekommer i uppsatserna:

24. Kanye West är *afroamerikan*. (AP1, ht9)
25. Jag ska vara *hjälpplärare* i konfirmationsläger. (AF5, vt9)
26. Kanske blir jag **en kirurg* eller **en jurist*, det vet jag inte ännu. (AF5, vt9) (→ *kirurg* eller *jurist*)
27. Om en dag jag ska vara **en pilot*. (AF13, vt9) (→ jag ska vara/bli *pilot*)

Andelen obligatoriska kontexter för obestämd form pluralis varierar i svagt referentiell betydelse mellan 4 % (ht8) och 30 % (vt8). Att andelen är som högst i *Min vän*-uppsatsen i vt8 kan förklaras med att informanterna i den beskriver sina vänner med hjälp av ramen [adjektiv i pluralis + *ögon*] (ex. 28). Dessutom förekommer det i vt8 uttryck som beskriver vad vännen tycker respektive inte tycker om (ex. 29–30) och obestämd form pluralis är då synnerligen högfrekvent i svagt referentiell betydelse. Gränsen mellan svagt referentiell betydelse och specifik indefinit betydelse är i pluralis glidande, men exemplen 29–30 nedan är svagt referentiella eftersom de inte syftar på någon specifik referent utan gäller t.ex. *karameller, hundar, kläder* och *pojkar* i största allmänhet.

28. Han har *blå ögon*. (GP1, vt8)
29. Hon tycker om *karameller, hundar* och *kläder*, men hon gillar inte tvätta *kläder* eller laga *mat*. (AF8, vt8)
30. Hon tycker om *pojkar*. (CF2, vt8)

Vid de andra skrivomgångarna förekommer obestämd form pluralis i svagt referentiell betydelse framför allt i uttryck för fritid och hobbyer:

31. Jag spelar *trummor*. (BP1, vt7)
32. Ja tittar på *filmer* och *serier*. (AP7, ht9)
33. Jag tycker om *hästar*. (GF10, vt9)

Obestämd form singularis med adjektivattribut (ex. 34–38) är relativt sällsynt i svagt referentiell betydelse. Betydelsen är i dessa fraser närmast beskrivande och anger en viss typ av referent.

34. Jag tycker att fotboll är **jättekul hobby*. (FF4, vt7) (→ *en jättekul hobby*)
35. Stockholm är **kul stan*. (AP2 ht8) (→ *en kul stad*)
36. Hon är *en jättebra dansare*. (GF11, vt8)
37. Mitt favorit band heter Zen Café, som är **en finska band*. (AP9, ht9) (→ *ett finskt band*)
38. Jag tänker att jag är *en trevlig kompis*. (FP2, vt9)

Andelen fraser med indefinita attribut (ex. 39–45) i svagt referentiell betydelse är som högst 13 % (ht9). Detta beror på det stora antalet belägg på frasen *mycket fritid* i den senare uppsatsen i ht9, som åtminstone delvis kan förklaras med att frågan *Har du mycket fritid?* ingick i hjälpfrågorna. SAG tar inte ställning till om indefinita attribut kan förekomma i svagt referentiell betydelse. Jag har valt att betrakta exemplen nedan som svagt referentiella, eftersom de inte syftar på en viss referent utan beskriver en viss typ av referent. Om *varje onsdag* (ex. 39) gäller årets alla onsdagar (då betydelsen kunde tolkas som deiktisk) eller onsdagar i allmänhet (svagt referentiell betydelse) är omöjligt att avgöra utan att konsultera informanterna.

39. *Varje onsdag* övar jag pianot och *torsdag* övar jag gitarren. (BP2, vt7)
40. Tyvärr, jag kan inte titta *mycket sport* på TV, därför att vi har inga sport canal. (AP1, ht9)
41. På sommaren vi har *lite träning*. (AP1, ht9)
42. Jag har mycket fritiden men min skola slut *alla dag* klockan 2. (GP5, ht9)
43. Jag tycker om *alla gymnastik*. (AP1, vt9) (→*all gymnastik/idrott*)
44. Jag vill också ha en sommarjobb därför att jag ofta använder *mycket pengar* på sommaren. (AF11, vt9)
45. Jag har inget drömyrke, men *alla yrken* som ger *många pengar* passar. (BP8, vt9)

Diagrammet nedan visar andelen obligatoriska kontexter för specifik respektive icke-specifik indefinit betydelse av alla nominalfraser vid de olika skrivomgångarna.

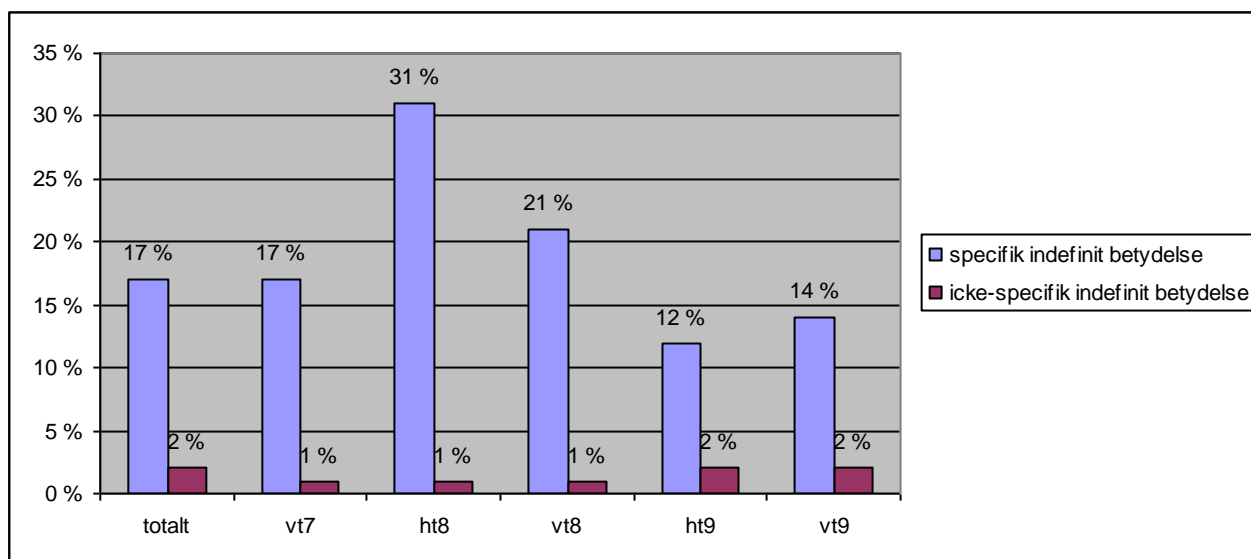

Diagram 4: Andelen obligatoriska kontexter för specifik och icke-specifik indefinit betydelse

Som diagrammet visar finns det tydliga frekvensskillnader mellan specifik och icke-specifik indefinit betydelse. Helhetsandelen av nominalfraser med specifik indefinit betydelse är 17 %, vilket innebär att den är den tredje vanligaste betydelseypen i uppsatserna efter svagt referentiell betydelse (se ovan) och indirekt deixis (se 7.1.3 nedan). Den motsvarande andelen är 27 % i KM och 22 % i KL. Vid de olika skrivomgångarna varierar andelen specifik indefinit betydelse kraftigt, mellan 31 % (ht8) och 12 % (ht9). Att andelen är högst i ht8 beror som ovan konstaterats på att uppsatserna handlar om resor. Informanterna berättar vad de har sett och köpt under resan, d.v.s. de talar om referenter som är unikt identifierbara för dem själva men inte för läsaren. Icke-specifik indefinit betydelse tillhör däremot de mest lågfrekventa betydelseyporna i uppsatserna: helhetsandelen är 2 % (1 % i både KM och KL) och andelen håller sig rätt konstant.

Tabellen nedan visar förekomsten av olika frastyper som enligt målspråksnormen används för att uttrycka specifik indefinit betydelse. Till frastypen obestämd form räknas singulara fraser med obestämd artikel och plurala fraser utan indefinit attribut, d.v.s. typerna *en bil* och *bilar*. Till typen

indefinita attribut hör nominalfraser med indefinit attribut i singularis och pluralis, d.v.s. typerna *någon bil* och *några bilar*. Alla dessa frastyper kan också innehålla ett adjektivattribut.

Tabell 10: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger specifik indefinit betydelse

Form	vt7		ht8		vt8		ht9		vt9		Totalt	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Obestämd form	90	84	131	77	125	90	156	75	116	95	618	83
Indefinit attribut	16	15	39	23	12	9	51	25	6	5	124	17
Oanalyserbara	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	2	>0,5
Totalt	107	100	170	100	138	100	207	100	122	100	744	100

Som framgår av tabellen dominerar obestämda former i specifik indefinit betydelse: 83 % av alla beläggen består av en obestämd form (ex. 46–54) och andelen är som lägst 75 %. Obestämda former av substantiv är den vanligaste frastypen som används för att uttrycka specifik indefinit betydelse också i lärobokstexterna (85 % i KM och 89 % i KL).

46. I min dansgrupp har vi *åtta personer*. (AF5, vt7)
47. Jag har också *en hund* och hon heter Nanna. (GF11, vt7)
48. Jag åt *en stor portion* pommes frites och drack läsk. (AP7, ht8)
49. Hon har *ett stort hjärta*. (AP1, vt8)
50. Jag uppfunnade *egna spel* och det var roligt. (AF11, ht9)
51. Jag har många minnen om när jag såg honom i *en konsert*. (BP8, ht9)
52. Vi har *ett radhus*. (AP4, vt9)
53. Jag har *en hund* det heter Eppu. (CP3, vt9)
54. I skolan gillar jag matematik och *främmande språk*. (FP1, vt9)

Andelen fraser där specifik indefinit betydelse enligt målspråksnormen uttrycks med indefinit attribut (ex. 55–60) är i uppsatserna 17 % (jfr 14 % i KM och 11 % i KL). Gemensamt för de indefinita attributen i fraser med specifik indefinit betydelse är att de ofta anger kvantitet, och substantiven står då i pluralis. Av dessa kvantitetsattribut är *många* den mest frekventa i årskurserna 7 och 9 och *massor av* i årskurs 8. Andra indefinita attribut som förekommer är *någon*, *en massa*, *flera*, *mer* och *lite*. Det handlar emellertid om några enstaka belägg.

55. Jag har *många hobbyer* och jag älskar de all. (AF4, vt7)
56. Jag köpte *massor av godis*. (AP7, ht8)
57. Jag har nästan varje dag *något hobbyer*. (AF4, vt7) (→*någon hobby*)
58. Vi handlade, gick på disko, åt i restaurangerna, gick simma och träffade *en massa nya kompisar*. (AF19, ht8)
59. Jag har *flera favoritlåtar*. (GF10, ht9)
60. Jag har *liten fritid*. (GF21, ht9) (→*lite fritid*)

Tabellen nedan visar förekomsten av de frastyper som enligt normen ska användas för att uttrycka icke-specifik indefinit betydelse. För definitionerna av frastyperna se tabell 10 ovan.

Tabell 11: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger icke-specifik indefinit betydelse

Form	vt7		ht8		vt8		ht9		vt9		Totalt	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Indefinit attribut	3	75	4	100	4	80	28	82	8	38	47	69
Obestämd form	1	25	0	0	1	20	2	6	13	62	17	25
Naken form	0	0	0	0	0	0	4	12	0	0	4	6
Totalt	4	100	4	100	5	100	34	100	21	100	68	100

Som framgår av tabellen avviker fördelningen mellan de frastyper som används för att uttrycka icke-specifik indefinit betydelse klart från den fördelning som gäller för specifik indefinit betydelse. Den absolut vanligaste frastypen i icke-specifik indefinit betydelse är indefinit attribut (*ingen, någon*): upp till 69 % av alla beläggen på icke-specifik indefinit betydelse uttrycks med denna frastyp. Obestämda former är den mest frekventa typen endast i vt9. Indefinita attribut är också i läromedlen det vanligaste sättet att ange icke-specifik indefinit betydelse: drygt tre femtedelar av alla fraser med icke-specifik betydelse innehåller ett indefinit attribut (*ingen*) i både KM och KL.

Indefinita attribut används i uppsatserna vanligen för att förneka referentens existens: *ingen* i sina olika former är det absolut vanligaste indefinita attributet i icke-specifik indefinit betydelse (ex. 61–63 nedan). Ett annat indefinit attribut (ex. 64) som förekommer i uppsatserna är *någon*.

61. Min pappa och mamma kostar min hobby, därför att jag har *inga pengar*. (GP5, vt7)
62. Jag har mycket fritid därför att jag har *ingen regelbunden hobby*. (AF4, ht9)
63. Jag har *inget drömyrke*, men alla yrken som ger många pengar passar (BP8, vt9)
64. Men mitt drömyrke är architect men jag är så dålig i matematik att så jag tänk skaffa *någon andra drömyrke*. (GF8, vt9)

Obestämda substantiv i icke-specifik indefinit betydelse (ex. 65–67) är mest frekventa i vt9, i uppsatsen där informanterna berättar om sina framtidsplaner och drömmar.

65. Jag hoppas att *en dag* skulle vi gå till Thailand eller USA. (AF5, ht9)
66. Jag vill tjäna mycket pengar så jag kan köpa *ett härlighet hus* vad ligger i Aruba eller i Los Angeles (AF8, vt9) (*→ett härligt hus*)
67. Vi ska ha **en eller två barnen*. (AF5, vt9) (*→ett eller två barn*)

Naken form förekommer i denna betydelsetyp några gånger i uttrycket *Jag har inte tid* i ht9:

68. Jag har inte *tid* i böcker. (BF4, ht9)

7.1.3 Definit betydelse

Diagram 5 nedan illustrerar andelen obligatoriska kontexter för de olika typerna av definit betydelse av alla nominalfraser i uppsatserna:

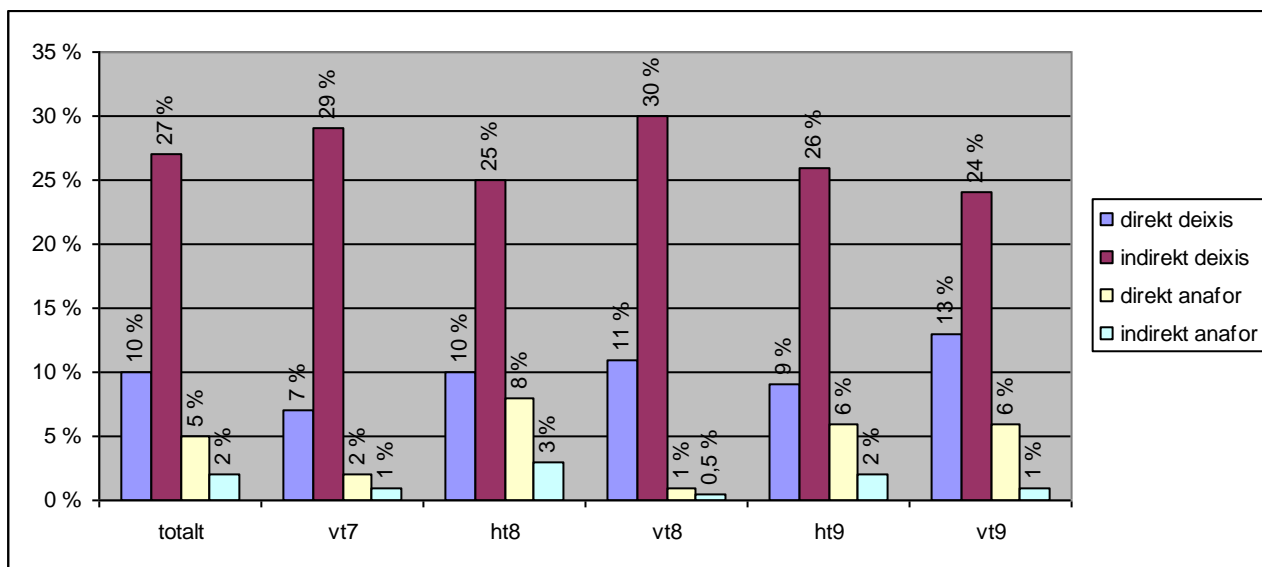

Diagram 5: Andelen obligatoriska kontexter för definit betydelse

Som framgår av diagrammet har deiktisk definitivitet en högre frekvens än anaforisk definitivitet. Indirekt deixis är den vanligaste typen av definit betydelse vid varje skrivomgång och dessutom den näst mest frekventa betydelseypen efter svagt referentiell betydelse. Upp till 27 % av nominalfraserna är indirekt deiktiska; andelen är som lägst i åk9, men även då anger nästan en fjärdedel av nominalfraserna indirekt deixis. Direkt deixis är vid varje skrivomgång den näst vanligaste typen av definit betydelse: helhetsandelen är 10 % och rätt konstant vid de olika skrivomgångarna. Att andelen indirekt deixis är som högst i vt8 beror på temat i uppsatsen (*Min vän*): informanterna använder då rikligt med possessiva attribut och det definitiva attributet *samma*. Även andelen direkt deixis är relativt hög i vt8 p.g.a. att namn på skolor i uppsatserna är direkt deiktiska. Att andelen fraser med direkt deixis är som högst i vt9 beror på att informanterna skriver om allmänt kända begrepp, såsom *skolan* och *sommaren*, samt berättar i vilka gymnasier de tänker fortsätta sina studier.

Anaforisk definitivitet, som läromedlen kraftigt betonar, är betydligt mer lågfrekvent i uppsatserna. Andelen direkt anafor är i hela materialet bara 5 % och andelen är som högst i ht8 p.g.a. temat, d.v.s. *Min resa*: det är vanligt att informanterna hänvisar anaforiskt till fordonet de åkt med, t.ex. *Vi resa dit med *flygplanet och tillbaka. Flyget tog tolv timmer.* (FP2, ht8) (→*Vi åkte dit med flygplan/Vi flög dit. Flyget tog tolv timmar*). Indirekt anafor är den mest sällsynta av de olika typerna av definit betydelse: dess helhetsandel är bara 2 % av alla nominalfraser i uppsatserna, d.v.s. 66 belägg. Att andelen är som högst i ht8 beror på uppsatsens tema, d.v.s. ”*Min resa*”: bl.a. fordon och hotell blir definitiva p.g.a. sin relation till själva resan. Ett likartat fenomen förekommer i uppsatsen ”*Mitt favoritband/Min favoritsångare*” i ht9: när informanten berättar om ett band, blir även flera andra referenter, såsom *sångaren* eller *rösten*, unikt identifierbara p.g.a. sin relation till bandet.

Lärobokstexterna uppvisar något annorlunda frekvenser än uppsatserna. I läromedlen är i allmänhet direkt deixis den vanligaste typen av definit betydelse (16 % i KM och 12 % i KL). Indirekt deixis, som är den vanligaste definitiva betydelseypen i uppsatserna, är den näst vanligaste betydelseypen i läromedlen. Vad gäller anaforisk definitivitet är frekvensen låg i båda läromedlen.

Indirekt deixis kan enligt målspråksnormen uttryckas med possessiva attribut (t.ex. *min*), genitivattribut (t.ex. *Marias*) och definitiva attribut (*samma*, *nästa*). Tabellen nedan visar de här frastypernas förekomst i uppsatsmaterialet. De tre typerna i tabellen innehåller nominalfraser både med och utan adjektivattribut.

Tabell 12: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger indirekt deixis

Form	vt7		ht8		vt8		ht9		vt9		Totalt	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Possessivt attribut	180	98	129	93	159	80	406	92	200	98	1074	92
Genitivattribut	3	2	10	6	8	4	29	7	5	2	55	5
Definit attribut	1	0,5	1	1	31	16	4	1	0	0	37	3
Totalt	184	100	140	100	198	100	439	100	205	100	1166	100

Som framgår av tabellen ovan uttrycks obligatoriska kontexter för indirekt deixis i uppsatserna oftast med possessiva attribut: andelen är vid de flesta skrivomgångarna över 90 % (76 % i KM och 77 % i KL). Andelen fraser med genitivattribut är däremot som högst 7 % (jfr 19 % i KM och 22 % i KL) och i genomsnitt 3 % av alla indirekt deiktiska nominalfraser innehåller ett definit attribut (jfr 5 % i KM respektive 1 % i KL), men andelen är mycket högre i vt8 p.g.a. den rikliga användningen av attributet *samma*.

Ett markant drag i uppsatsmaterialet är den rikliga användningen av possessiva attribut. Upp till 25 % av alla nominalfraser i uppsatserna innehåller ett possessivt attribut (7 % i KM, 15 % i KL). Orsaken ligger framför allt i uppsatsrubrikerna: uppsatserna behandlar informanternas eget liv och varje rubrik innehåller det possessiva attributet *min/mitt*. Det vanligaste possessiva attributet i uppsatserna är faktiskt *min/mitt/mina* (ex. 70–71, 75), men även *hans/hennes*, *vår* och *deras* förekommer (ex. 69, 72–74)

- 69. Jag tycker att *vår grupp* är toppen. (AF5, vt7)
- 70. Jag ska gå till Sverige och möta *min brevänn*. (AP9, ht8)
- 71. Han är *min bäst vän*. (AP9, vt8)
- 72. *Hennes favorit* TV-program är ”Huippumalli Haussa”. (FF4, vt8)
- 73. Jag lyssnar på *deras musik* i bilen ibland. (AP7, ht9)
- 74. Jag lyssnar på *hans musik* från Youtube, när jag åga inte *hans musik*. (GP6, ht9)
- 75. *Mina vänner* och **mitt familjet* är viktiga. (FF4, vt9) (→ *min familj*)

Indirekt deixis uttrycks i uppsatsmaterialet också med genitivattribut (ex. 76–78) och med det definitiva attributet *samma* (ex 79–81). Fraserna av typ *samma skola/klass/hobby* i *Min vän*-uppsatsen förklarar den höga andelen definitiva attribut i vt8.

- 76. *Lenas mormor* tåg oss till stan. (AF5, ht8)
- 77. Det var **Basshunters konserten*. (AP2, ht8) (→ *Basshunters konsert*)
- 78. *Mikkos favoritband* är Bullet for my Valentine och han alltid lyssnar på. (AP10, ht8)
- 79. Min kompis spelar fotboll också i *samma grupp*. (AP1, vt7)
- 80. I Grekland bor vi i hotell all familj i **samma rummet*. (FF5, ht8) (→ *samma rum*)
- 81. Vi går till *samma skol* på *samma klas*. (BF12, vt8)

Tabellen nedan visar förekomsten av belägg för de frastyper som informanterna skulle ha använt ifall de följt målspråksnormen i direkt deiktiska fraser. Bestämda former innefattar i detta sammanhang både singularis och pluralis samt fraser med och utan adjektivattribut⁴⁹ och de olika typerna av attribut samt nakna former innefattar både fraser med och utan adjektivattribut.

⁴⁹ Alla nominalfraser med substantivets bestämda form och adjektivattribut är direkt deiktiska i materialet.

Tabell 13: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger direkt deixis

Form	vt7		ht8		vt8		ht9		vt9		Totalt	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Bestämd form	34	79	37	66	23	32	130	87	66	58	290	67
Genitivattribut	8	19	0	0	31	42	1	1	23	20	63	14
Definit attribut	0	0	17	30	6	8	14	9	6	5	43	10
Naken form	0	0	2	4	13	18	3	2	18	16	36	8
Oanalyserbara	1	2	0	0	0	0	2	1	0	0	3	1
Totalt	43	100	56	100	73	100	150	100	113	100	435	100

Som framgår av tabellen anges direkt deixis i två tredjedelar (jfr 88 % i KM och 89 % i KL) av fallen med bestämd form (ex. 82–90). Frastypen med genitivattribut (ex. 91–93) är det näst vanligaste sättet att ange direkt deixis (jfr 1 % i KM och 2 % i KL). Den höga frekvensen för genitivattribut i vt8 beror framför allt på att informanterna berättar om vilka skolor deras vänner går i (se nedan). Fraser med definitiva attribut (ex. 94–96) respektive nakna former (ex. 97) har en något lägre frekvens (jfr 7 % i KM och 8 % i KL respektive 5 % i KM och under 1 % i KL).

Nominalfraser som innehåller bestämd form syftar i deiktisk betydelse på såväl allmänt kända begrepp och företeelser (ex. 82–86) som företeelser i informantens eget liv (ex. 87–90).

82. På tisdagarna spelar vi efter *skolan*. (AP7, vt7)
83. *Solen* skiner. (GF8, ht8)
84. Han spelar i *landslaget*. (BF10, vt8)
85. Jag lysna på Billy Talent när jag är på *nätet*. (AF16, ht9)
86. Jag älskar *sommaren*. (AP2, vt9)
87. Det är **bäst dans stället* i Åbo. (FF14, vt7) (→*det bästa dansstället/den bästa dansskolan*)
88. Vi går till hästläger på *sommarlovet*. (BF4, vt8)
89. Den var *den gladaste dagen i mitt liv*. (BP8, ht9)
90. Jag tömmer *diskmaskinen* och städar mitt rum. (BF10, ht9)

Fraser med genitivattribut handlar i denna betydelsekategori om namn på skolor och andra ställen vars namn bildas med hjälp av ramen [ortnamn i genitiv + ett substantiv i obestämd form]. Enligt den finska skolnamnspraxisen bildas namn på skolor vanligen med hjälp av ramen ”ett egennamn i genitiv + *koulu* (’skola’)”. Skolor med finska som undervisningsspråk saknar vanligen officiella svenska namn, men namnet kan översättas utgående från den finska praxisen, t.ex. *Åbo normalskola*. Även i lärobokstexterna förekommer svenska skolnamn som innehåller ett genitivattribut, t.ex. *Oxhamns högstadium* (KM3). Funktionellt sett handlar det då om egennamn, som är unikt identifierbara i informanternas deiktiska rum, i detta fall vanligen i deras hemstad. Att fraser med genitivattribut av denna typ är frekventa i vt7, vt8 och vt9 beror på uppsatsernas teman. I vt7 berättar informanterna var de idkar sport, tar musiklektioner osv. I vt8 berättar de vilka skolor deras vänner går i och i vt9 vilka skolor de själva går i och till vilka skolor de söker efter grundskolan. Eftersom institutet är tvåspråkigt har namnet i ex. 91 troligen lärts in som helsekvens, medan namnen i 92 och 93 har bildats produktivt.

91. Jag spelar piano i *Åbonejdens musikinstitut*. (AF11, vt7)
92. Träningarna är i *Staden Xs simhall*. (AF14, vt7) (→*Staden Xs simhall*)
93. Jag har tänkte att söka till *Isokoulus gymnasium*. (FF5, vt9)

Nominalfraser med deiktiskt definitiva attribut anger vanligen tid:

94. *Solen* skiner *hela dagen*. (AP6, ht8)
95. Wows nya uppdatering kom i *förra veckan*, de är jättekul! (FP9, vt9)

96. *Nästa sommaren ska bli jättehärlig därför att jag ska gå till Frankrike till tre veckor med min pojkvän och hans familj. (AF19, vt9) (→nästa sommar)

Nakna former som uttrycker direkt deixis kan jämföras med egennamn:

97. Jag pratar med *mamma* och *pappa* om saker. (BP8, ht9)

Dessutom förekommer det några felaktiga fraser som kan tolkas som direkt deiktiska trots att man inte vet vilken form informanten har försökt bilda:

98. Jag också plocka sup i **skoga*. (FP8, ht9) (→*i skogen*)

Anaforisk definitivitet är som redan konstaterats den mest sällsynta typen av definitiv betydelse i både uppsatserna (se diagram 1 i 7.1.1) och lärobokstexterna (se diagram 2 i 7.1.1). Tabellen nedan visar hur man enligt målspråksnormen uttrycker direkt anafor i de kontexter som förekommer i uppsatserna. I detta material innehåller fraserna som anger anaforisk definitivitet inte adjektivattribut.

Tabell 14: Antalet och andelen obligatoriska kontexter för frastyper som anger direkt anafor

Form	vt7		ht8		vt8		ht9		vt9		Totalt	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Bestämd form	11	92	42	95	6	100	97	100	52	100	208	99
Definitiv attribut	1	8	2	5	0	0	0	0	0	0	3	1
Totalt	12	100	44	100	6	100	97	100	52	100	211	100

Som framgår av tabellen uttrycks direkt anafor nästan uteslutande med bestämd form (ex. 99–104), men det förekommer även tre belägg på definitiva attribut i uppsatserna (ex. 105). Uppsatserna och lärobokstexterna är mycket likadana vad gäller uttryck för direkt anafor: KL har ett belägg på definitiv attribut i direkt anafor, medan alla fraser med direkt anafor uttrycks i KM med substantivets bestämda form. I exemplen är korreleten understruken:

99. Jag har också en hund men ja går ofta agility med *hunden*. (AF5, vt7)
 100. Jag åkte båt till Sverige. *Båten* var Silja Europa. [...] Den båten var i Åbo. (AP7, ht8)
 101. Jag reste till Vasa, med min lillasysters fotboll lag. Vi reste med *train*. Resan tog fyra timmar. (CF11, ht8)
 102. Han bor i Hürth, nära Köln. *Staden* finns i Tyskland... (BP8, vt8)
 103. Mitt favorit sång heter Myrskyn edellä och *sången* har jättebra orden. (BF12, ht9)
 104. Min skola är ganska små och det finns 327 studenter där. *Matsalen* är små och **studenter* är ofta missnöjda. (AF19, vt9) (→*studenterna*)
 105. Jag spelar gitarr. [...] Uppenbarligen rekommenderar jag *den här hobbyn* till alla. (BP8, vt7)

Indirekt anafor, som alltid uttrycks med bestämd form i uppsatserna, har mycket låg frekvens (se diagram 5).

106. Jag rider med min mamma, lillasyster och med min granne. Vi går till *stallet* på bilen. (BF12, vt7)
 107. På min resa har jag jätte kul. [...] Vi hittar *hotellen* genast. (AP6, ht8)
 108. Hennas rum är vacker, framför *fönstret* en stor säng... (GF21, vt8)
 109. Mitt favoritband är Kiss . [...] *Sångaren* heter Gene Simmons. (CF11, ht9)
 110. Vår skola är stor men **en matsal* är mycket liten. (AF16, vt9) (→ *matsalen*)

7.1.4 Andra betydelsetyper

Nominalfraser med generisk betydelse (ex. 111–112) utgör bara ca 0,5 % av alla nominalfraser i uppsatserna. Frekvensen är densamma vid varje skrivomgång med undantag av vt8, då inga belägg

förekommer. Orsaken till den låga frekvensen är att generisk betydelse är en betydelse som tillhör en mer abstrakt stil, medan informanternas uppsatser av naturliga skäl behandlar mycket konkreta saker. Av samma skäl är andelen nominalfraser med generisk betydelse mycket låg också i båda läromedlen (se 7.1 ovan). Såväl obestämd som bestämd form används i generisk betydelse i uppsatserna:

111. Jag tycket att *hästarna* är så vacker och intressant. (GF10, ht9)

112. *Spelautomater* är det bästa jag vet. (AP3, vt9)

Interrogativ betydelse som uttrycks med ett interrogativt attribut (ex. 113) har bara ett belägg i hela uppsatsmaterialet trots att betydelsestypen har högre frekvens än generisk betydelse i lärobokstexterna. Inget tyder emellertid på att informanterna medvetet skulle undvika interrogativa attribut, varför det handlar om en tillfällighet: det har inte funnits naturliga kontexter för direkta eller indirekta frågor i uppsatserna.

113. Jag vet inte **vad skolan* hon går. (BF9, vt8) (→*vilken skola*)

7.2 Frekventiell analys av frastyperna i uppsatserna och lärobokstexterna

I detta avsnitt analyserar jag nominalfraserna i uppsatserna ur formell synvinkel och redogör för förekomsten av olika frastyper i dem (för definitioner se 2.1 ovan). Också här utgår analysen från de obligatoriska kontexterna för respektive frastyp. De procentuella andelarna av de obligatoriska kontexterna för de olika frastyperna har beräknats och helhetsandelarna (d.v.s. andelarna i samtliga uppsatser) illustreras med hjälp av diagram. Sedan jämför jag frastypernas procentuella fördelning i uppsatserna och i lärobokstexterna med varandra samt diskuterar faktorer som ligger bakom variationen. Till slut jämförs frekvenserna av varje frastyp vid de olika skrivomgångarna och eventuella skillnader mellan dem analyseras.

Materialet innehåller också 29 oanalyzerbara fraser (0,6 % av alla nominalfraser) som inte kan hänföras till någon av typerna. Denna grupp kommer inte att synas i diagrammen, men den ingår i beräkningarna som en ”frastyp” när det gäller de olika frastypernas procentuella andel.

7.2.1 Frastyperna vid de olika skrivomgångarna och i läromedelstexterna

I detta avsnitt ger jag en helhetsbild av de obligatoriska kontexterna för de olika frastyperna i uppsatserna och lärobokstexterna. Beskrivningen är i första hand kvantitativ: syftet är att visa vilken frekvens de olika frastyperna har i det undersökta materialet och hur nominalfraserna i texterna fördelar sig på de olika typerna. Uppsatserna jämförs med lärobokstexterna, som utgör det skriftliga inflödet som informanterna fått i skolan. Sammantagna antas dessa två typer av text ge en bild av hur de olika frastyperna fördelar sig i sådana texter som eleverna läser och själva producerar i skolan.

Diagram 6 nedan illustrerar den procentuella fördelningen mellan de obligatoriska kontexterna för de olika frastyperna. Frekvenserna gäller hela materialet. I diagrammet bildar frastyper med adjektivattribut egna kategorier. Förutom frastyperna i diagrammet förekommer det ett belägg på nominalfraser med ett interrogativt attribut och 29 belägg på oanalyzerbara nominalfraser. Formerna står i fallande frekvensordning.

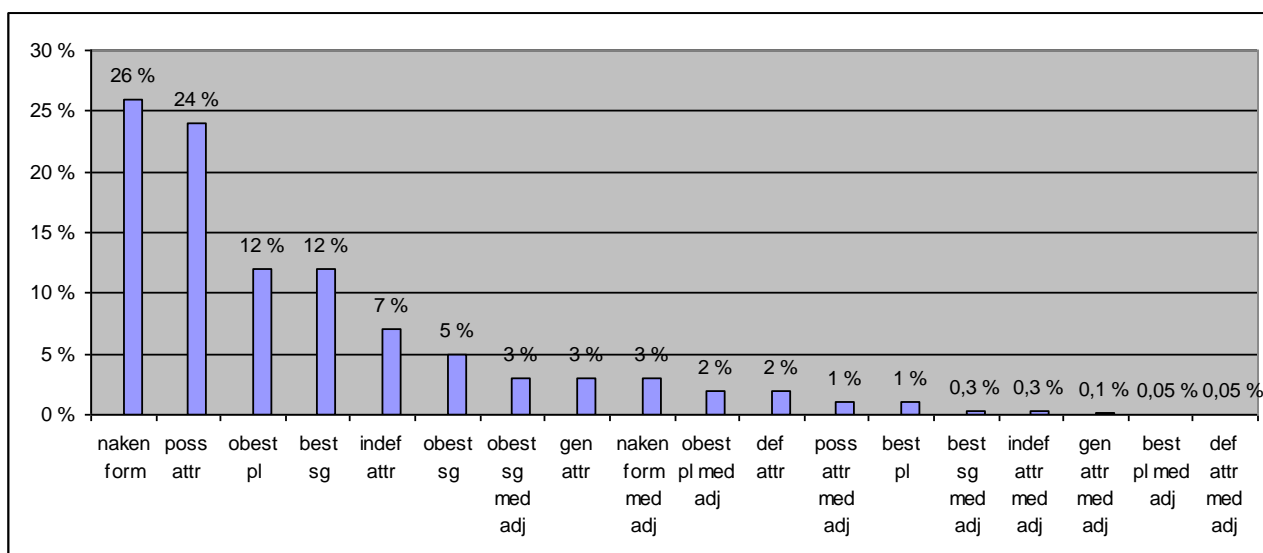

Diagram 6: Andelen obligatoriska kontexter för de olika frastyperna i uppsatsmaterialet

Som framgår av diagrammet är fraser med naken form (*Jag spelar också **piano***. AF4, vt7) och fraser med possessivt attribut (***Min** hobby är ringette*. CF11, vt7) de klart vanligaste frastyperna i uppsatsmaterialet: de utgör 26 % respektive 24 % av samtliga nominalfraser i uppsatserna. Obestämda former är vanligare än bestämda former: de utgör sammanlagt 22 % respektive 13 % av samtliga nominalfraser. Sammanlagt 36 % av nominalfraserna innehåller ett PRG-attribut, d.v.s. species anges i dessa lexikaliskt. Av de obestämda formerna är pluralis (*Där är fyra killar och tretton tjejer*. BF13, vt7) vanligare än singularis (*Jag har en hund, Viksu*. GF15, vt9) (66 % respektive 34 % av de obestämda formerna). I fråga om bestämd form är däremot singularis (*Konserten var bra*. AP2, ht8) mycket vanligare än pluralis (*Jag tycket att hästarna är så vacker och intressant*. GF10, ht9): deras andel är 12 % respektive 1 % av alla nominalfraser.

De övriga frastyperna har låg frekvens i uppsatserna. Fraser med indefinit attribut (t.ex. *varje, mycket, många, flera, några, inga*) och fraser med definit attribut (*samma, den här, hela*) utgör 7 % respektive 2 % av alla nominalfraser. Genitivattribut är mycket mer sällsynta än possessiva attribut i uppsatsmaterialet: bara 3 % av nominalfraserna innehåller ett genitivattribut, medan 24 % av samtliga nominalfraser i uppsatserna innehåller ett possessivt attribut.

Adjektivattribut är sällsynta i uppsatsmaterialet. 9 % (394 st.) av nominalfraserna innehåller ett adjektivattribut. Andelen är högst i samband med obestämd form: 22 % av alla nominalfraser med obestämd form innehåller ett adjektivattribut. I andra frastyper är adjektivattribut mycket mer sällsynta: 8 % av de nakna formerna, 3 % av nominalfraserna med bestämd form och 4 % av fraser med PRG-attribut innehåller adjektivattribut. Att adjektivattribut är mycket sällsynta i fraser med bestämd form och i fraser med possessiva attribut eller genitivattribut var att vänta bl.a. därför att adjektivets form i dessa frastyper behandlas explicit i läromedlen först i slutet av vårterminen i årskurs 9. Dessa två frastyper är sällsynta även i lärobokstexterna (se nedan). Dubbel bestämdhet, d.v.s. nominalfraser som innehåller både bestämd artikel och bestämdhetsändelse (*den nya bilen, de nya bilarna*), har relativt låg frekvens också i målspråket (jfr Anderssen 2007: 270).

Diagram 7 nedan illustrerar fördelningen mellan de olika frastyperna i läromedlen. Ordningen är densamma som i diagram 6.

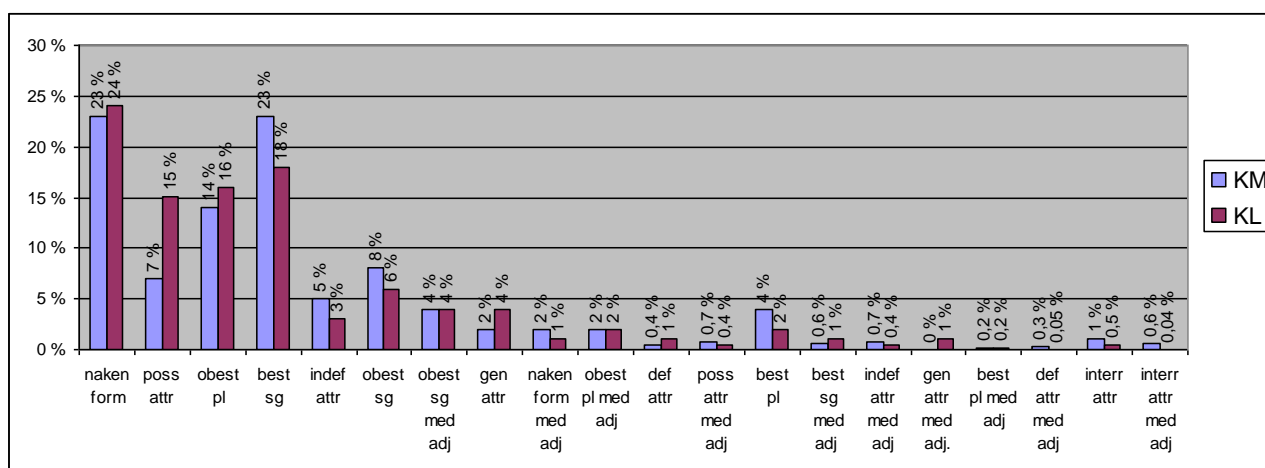

Diagram 7: Andelen obligatoriska kontexter för de olika frastyperna i lärobokstexterna

Fördelningen mellan de olika frastyperna i läromedlen avviker på vissa punkter från fördelningen i uppsatsmaterialet. De viktigaste skillnaderna mellan de två texttyperna berör nominalfraser med possessiva attribut (utan adjektivattribut) och nominalfraser med bestämd form singularis. I uppsatserna är andelen nominalfraser med possessivt attribut 24 %, men andelen är bara 7 % i KM och 15 % i KL. Nominalfraser med bestämd form singularis är däremot betydligt vanligare i läromedlen (23 % respektive 18 %) än i uppsatserna (12 %).

Nakna former utan adjektivattribut har i båda läromedlen ett par procentenheter lägre (22 % i KM, 24 % i KL) frekvens än i uppsatserna. Fraser med substantivet i obestämd form utgör sammanlagt 27 % av alla nominalfraser i båda läromedlen (22 % i uppsatserna), medan andelen fraser med bestämd form är 26 % i KM och 21 % i KL (13 % i uppsatserna). Bestämd form är alltså betydligt vanligare i läromedelstexterna än i uppsatserna. Orsaken till detta torde vara att definit betydelse i uppsatserna så ofta uttrycks med PRG-attribut, i synnerhet med possessiva attribut.

Andelen fraser med adjektivattribut är nästan lika låg i läromedelstexterna som i uppsatserna: 10 % av alla nominalfraser innehåller ett adjektivattribut (jfr 9 % i uppsatserna). I båda textmaterialen är adjektivattribut vanligast i nominalfraser med obestämd form (t.ex. *ha fina kläder*). I uppsatserna innehåller upp till 22 % av nominalfraserna med obestämd form ett adjektivattribut; i läromedelstexterna är motsvarande andel 21 %. I både läromedlen och uppsatserna är adjektivattribut synnerligen vanliga i singulara nominalfraser som står i obestämd form: 31 % av dem i KM och 39 % i KL föregås av ett adjektivattribut; i uppsatserna är motsvarande siffra 38 %. I pluralis är motsvarande andel 14 % i både uppsatserna och båda läromedlen.

I fraser med bestämd form förekommer adjektivattribut däremot mycket sällan: i läromedelstexterna föregås bara 3 % (KM) respektive 7 % (KL) av de bestämda substantiven av ett adjektivattribut (jfr 3 % i uppsatserna). Detta betyder att s.k. dubbel bestämdhet är sällsynt i de texter som eleverna läser i skolan. Dessutom förekommer de ofta utan bestämd artikel i texterna. I uppsatserna förekommer adjektivattribut, som ovan konstaterades, mycket sällan i nominalfraser med bestämd form: antalet belägg är sammanlagt 19. Av dessa står 17 i singularis och 2 i pluralis.

I de övriga frastyperna har adjektivattribut rätt låg frekvens även i lärobokstexterna. 8 % av de nakna formerna i KM och 5 % i KL innehåller ett adjektivattribut (jfr 2 % i uppsatserna). Vad gäller fraser med PRG-attribut innehåller bara ca 8 % av dem ett adjektivattribut i båda läromedlen. Motsvarande siffra i uppsatserna är bara 1 %, d.v.s. 62 belägg.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att adjektivattribut har tämligen låg frekvens både i uppsatserna och i läromedelstexterna (9 % respektive 10 % av samtliga nominalfraser). I båda textmaterialen är adjektivattribut vanligast i nominalfraser med obestämd form och de förekommer i synnerhet i singularis. I uppsatserna är frekvenserna av fraser med adjektivattribut ännu lägre än i

läromedlen. Fraser med s.k. dubbel bestämdhet är rätt sällsynta i båda materialen. I vilken mån dessa siffror motsvarar allmänna tendenser i svenskan är tyvärr okänt.

7.2.2 Naken form

Nakna former är den mest frekventa frastypen i hela uppsatsmaterialet (29 % av alla nominalfraser). Diagram 8 nedan illustrerar andelen obligatoriska kontexter för nakna former av alla nominalfraser vid de olika skrivomgångarna.

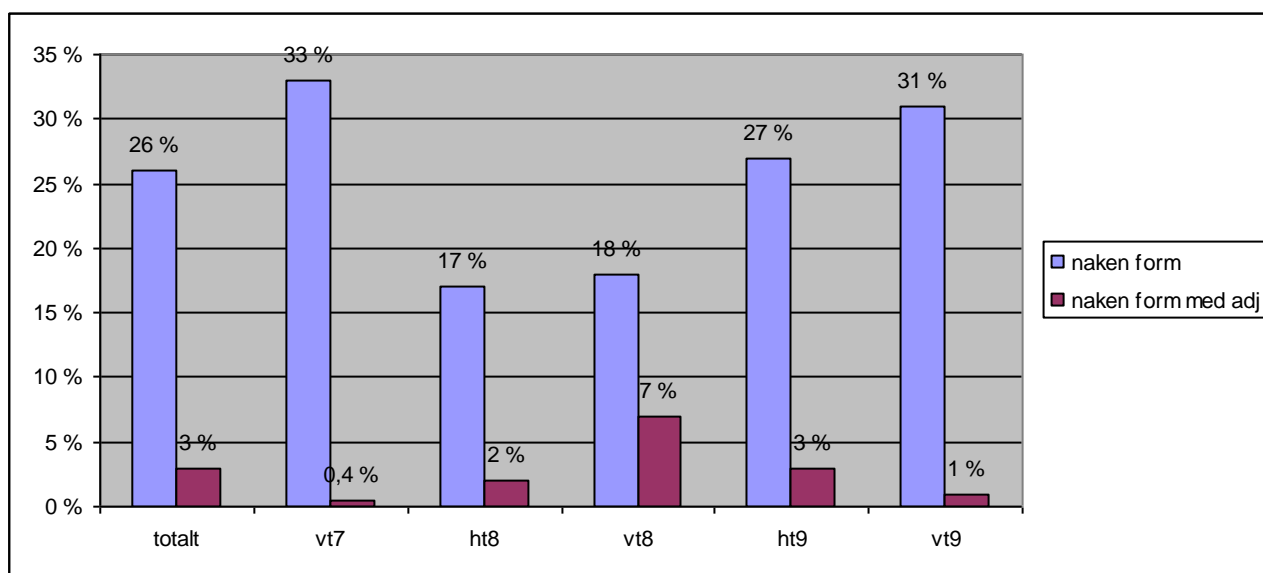

Diagram 8: Andelen obligatoriska kontexter för nakna former

Som framgår av diagrammet varierar andelen nakna former rätt kraftigt vid de olika skrivomgångarna. Att andelen är som lägst i ht8 beror på att uppsatserna innehåller relativt få kontexter för svagt referentiell betydelse. Den nästan lika låga andelen i vt8 beror däremot på den rikliga användningen av obestämd form pluralis i svagt referentiell betydelse (se tabell 9 ovan) och förekomsten av olika PRG-attribut (se 7.2.5 nedan).

114. Min hobby är också *fotboll*, men jag tycker mera om *innebandy* (FP1, vt7)
115. Jag tittade på *folk* som gick förbi. (AP7, ht8)
116. Han tycker om *ishockey* och gå på *bio*. (FP6, vt8)
117. Jag lyssna *musik* på hem. (AP1, ht9)
118. På fritiden, jag gör gärna badminton, lyssna på *musik*, sover, surfa på net, tillbringa tid med mina kompisar. (BF9, ht9)
119. Jag behöver *fritid*. (AP9, vt9)

Adjektivattribut är lågfrekventa i nakna former såväl i läromedlen (2 % i KM och 1 % i KL) som i uppsatsmaterialet. Helhetsandelen av nakna former med adjektivattribut är i uppsatserna 3 %. Att andelen är som högst i vt8 beror på i uppsatsrubriken ”*Min vän*”: informanterna beskriver sina vänners utseende och använder rikligt med ramen [adjektiv i neutrum + *hår*].

120. Jag spelar *klassisk musik*. (AF11, vt7)
121. Vi simmade varje dag och åt *bra mat*. (FF5)
122. Hon har en grön ögon och *röd lång hår*. (CP3, vt8)
123. Det är *bra och vacker musik*. (BP6, ht9)
124. Värsta jag vet är *mörk chokolat*. (CF11, vt9)

7.2.3 Obestämd form

Obestämda former har som helhet en relativt hög frekvens i uppsatserna: 22 % av alla nominalfraser i uppsatsmaterialet står i obestämd form. Diagram 9 nedan illustrerar de obligatoriska kontexterna för de olika typerna av nominalfraser med obestämd form av alla nominalfraser:

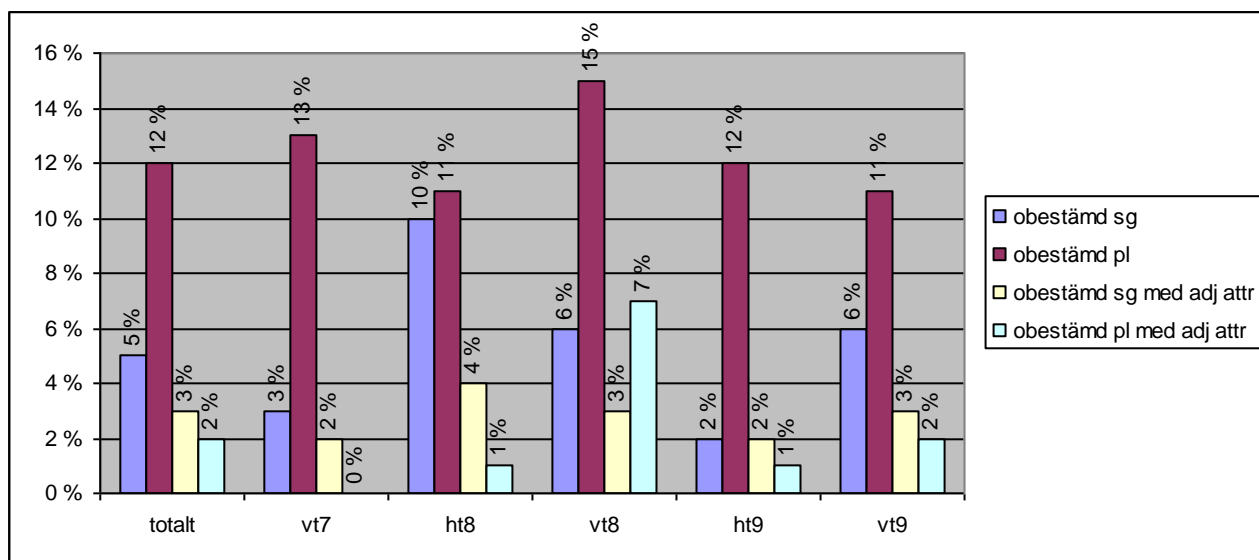

Diagram 9: Andelen obligatoriska kontexter för obestämda former

Som framgår av diagrammet är obestämd pluralis vanligen betydligt mer frekvent än obestämd singularis i uppsatsmaterialet. Helhetsandelen av obestämd form pluralis utan adjektivattribut är 12 % och andelen är rätt konstant vid de olika skrivomgångarna. Att obestämd form pluralis har högre frekvens än obestämd form singularis beror framför allt på att de kan förekomma i såväl svagt referentiell som specifik och icke-specifik indefinit betydelse. Obestämd form pluralis (ex. 125–130) är mer frekventa än obestämd form singularis också i lärobokstexterna (12 % respektive 8 % i KM och 15 % respektive 6 % i KL). Obestämd form pluralis är vanlig t.ex. i vt8, där informanterna berättar vad deras vänner tycker om och hur gamla de är.

125. Jag var *tre or* gammal när jag började. (AP2, vt7)
126. Jag köpte *tre tröjor, två par jeans, fyra par skor* och *en flaska coca-cola*. (AF5, ht8)
127. Han tycker om *lesa böcker, dansa, sova lenge* och *see kompis*. (GF15, vt8) (→*kompisar*)
128. Min vän heter Heli, hon är *15 år* gammal. (BF9, vt8)
129. Jag titta på tv och *filmer* ibland. (GF13, ht9)
130. Jag dansa *tre gång* i veckan. (CF11, vt9) (→*gång*)

Helhetsandelen av obestämd form singularis (ex. 131–133) är 5 % och andelen nominalfraser som hör till denna frastyp är rätt låg med undantag av ht8, då andelen uppgår till 10 %. Detta beror på att informanterna i denna uppsats berättar vad de köpt och ätit på sin resa.

131. Jag tar *en salat* och *en biff* och Carolina, min kompis, tar *fisksoppa*. (AF19, ht8)
132. Hon har *en katt*. (GF13, vt8)
133. Jag bor i *ett egnahemshus*. (AP10, vt9)

När det gäller obestämda fraser med adjektivattribut har singularis (ex. 134–138) vid de flesta skrivomgångarna något högre frekvens än obestämd form pluralis med adjektivattribut (ex. 139–142). Helhetsandelarna är visserligen små, 3 % respektive 2 % (3 % i KM och 4 % i KL i singularis och 2 % i båda läromedlen i pluralis). Frekvenserna är rätt konstanta vid de olika skrivomgångarna i både singularis och pluralis. Att obestämd form pluralis med adjektivattribut har en ovanligt hög

frekvens i vt8 beror på att eleverna här ofta beskriver sina vänners utseende och använder t.ex. ramen [adjektiv i pluralis + *ögon*]. Andelen nakna former med adjektivattribut är hög i vt8 av samma orsak, se 7.2.2 ovan.

134. Den är *en bra hobby*. (FF4, vt7)
 135. Den såg hon *en vacker tröja*. (AF5, ht8)
 136. Hon har *ett stort hjärta*. (AP1, vt8)
 137. Jag tycker om det sångaren därför att hon har *en vacker röst*. (BF4, ht9)
 138. Jag tänker att jag är *en trevlig kompis* och sinne för humor. (FP2, vt9)
 139. Jag fick *nya kompisar*. (CF2, ht8)
 140. Hon har ljusst hår och *gröna ögon*. (GF21, vt8)
 141. Justin Timberlake har *finna kläder* och snyggt hår. (AF8, ht9)
 142. Men nu jag måste plugga hård att jag ska få *bra nummer*. (GF8, vt9) (→*bra betyg*)

7.2.4 Bestämd form

13 % av alla nominalfraser i uppsatsmaterialet innehåller ett substantiv i bestämd form. Diagram 10 nedan illustrerar andelen obligatoriska kontexter för de olika typerna av nominalfraser med bestämd form av alla nominalfraser:

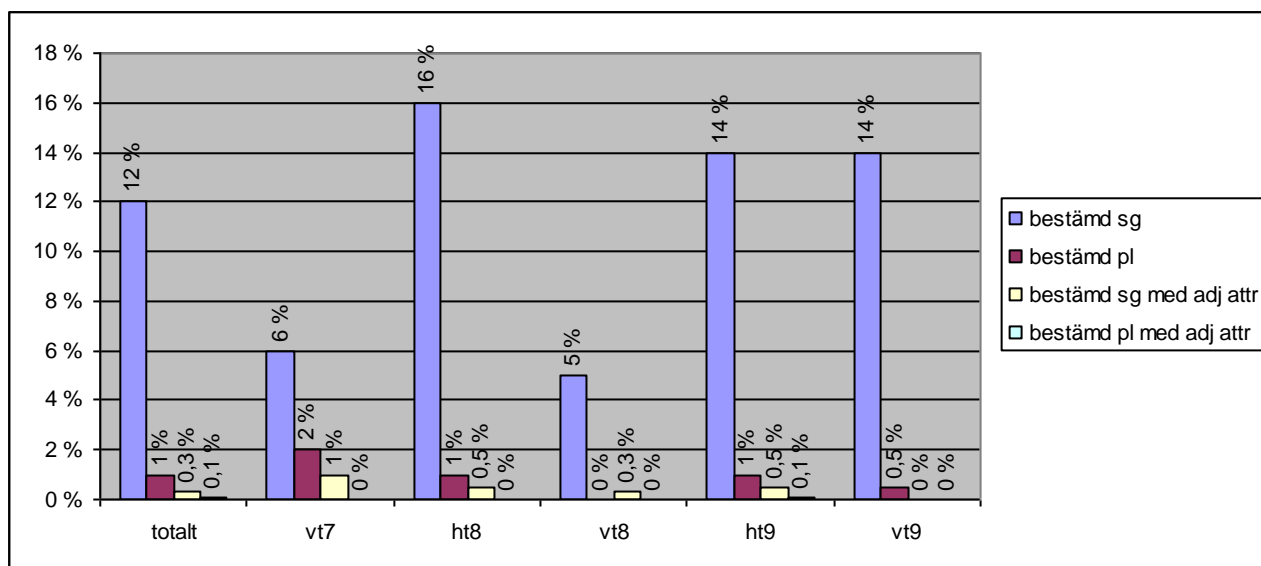

Diagram 10: Andelen obligatoriska kontexter för bestämda former

Frekvensen är högst i ht8, då sammanlagt 17 % av nominalfraserna i uppsatserna står i bestämd form, i antingen singularis eller pluralis. Obestämda former är mycket vanligare: sammanlagt 22 % av alla fraser i uppsatserna står i obestämd form (se 7.2.3 ovan). Jämförs frekvenserna av obestämda och bestämda nominalfraser i singularis och pluralis med varandra kan man konstatera att de är varandras motsatser. Obestämda former är vanligare i pluralis än i singularis, medan bestämda former är vanligare i singularis. Andelen fraser med adjektivattribut är låg såväl i obestämda som i bestämda former, men mest sällsynta är adjektivattributen i fraser med bestämd form.

Bestämd form singularis är den enda frastypen med bestämd form som är relativt högfrekvent i uppsatserna. 12 % av alla nominalfraser i uppsatsmaterialet står i bestämd form singularis, men andelen varierar kraftigt vid de olika skrivomgångarna. Även i lärobokstexterna är bestämd form singularis utan adjektivattribut betydligt mer frekvent än de andra frastyperna med bestämd form (23 % i KM och 18 % i KL i singularis, 4 % respektive 2 % i pluralis). Fraser med dubbel bestämdhet är mycket sällsynta också i lärobokstexterna: andelen är i singularis 0,6 % i KM och 1 % i KL; de första beläggen förekommer i båda läromedlen på höstterminen i år 7. I pluralis är

andelen dubbel bestämdhet mycket låg i båda läromedlen (0,2 %): det första belägget förekommer i åk8 i KL och först i åk9 i KM.

Andelen bestämd form singularis (ex. 143–147) är högst i ht8 p.g.a. att nominalfraser som uttrycker direkt och indirekt anafor är vanliga i dessa uppsatser (se 7.1.3 ovan). Den låga andelen bestämda former i vt8 beror däremot på den rikliga förekomsten av olika PRG-attribut som anger definit betydelse. Att andelen är nästan lika låg i vt7 beror på att direkt deixis har låg frekvens i dessa uppsatser som handlar om hobbyer (jfr tabell 13 i 7.1.3 ovan); i stället är svagt referentiell betydelse och indirekt deixis dominerande där.

143. Jag går till *hobbyn* på bilen eller på cycklan. (FP2, vt7)
 144. Vi åt i *smörgosbordet*. (AF8, ht8)
 145. Vi går till hästläger på *sommarlovet*. (BF4, vt8)
 146. På *fritiden* jag cyklar och simmar ibland med mina kompisar. (AF4, ht9)
 147. Jag har många kompisarna i *skolan*. (GF15, vt9)

Dubbel bestämdhet, d.v.s. bestämd form med adjektivattribut (exemplen 148–150), är som sagt mycket sällsynt i singularis: det förekommer bara några enstaka belägg vid de olika skrivomgångarna.

148. Jag tycker innebandy därför att det är **bäst hobby*. (FP10, vt7) (→*den bästa hobbyn*)
 149. Hans hobby är ishockey, han är **bästa ishockeyspelare*. (BF10, vt8) (→*den bästa ishockeyspelaren*)
 150. Den var *den gladaste dagen* i mitt liv. (BP8, ht9)

Helhetsandelen av bestämd form pluralis (ex. 151–152) är 1 % och andelen är genomgående låg vid de olika skrivomgångarna. Dubbel bestämdhet är ytterst sällsynt i pluralis.

151. *Träningsarna* är i *Staden Xs* simhall. (AF14, vt7)
 152. Vi hittar hotellen genast och lämnar *väskorna* där. (AP6, ht8)

7.2.5 PRG-attribut

Sammanlagt 36 % av nominalfraserna innehåller ett PRG-attribut. Diagrammet nedan illustrerar andelen obligatoriska kontexter för de olika PRG-attributen (utan adjektivattribut) vid de olika skrivomgångarna:

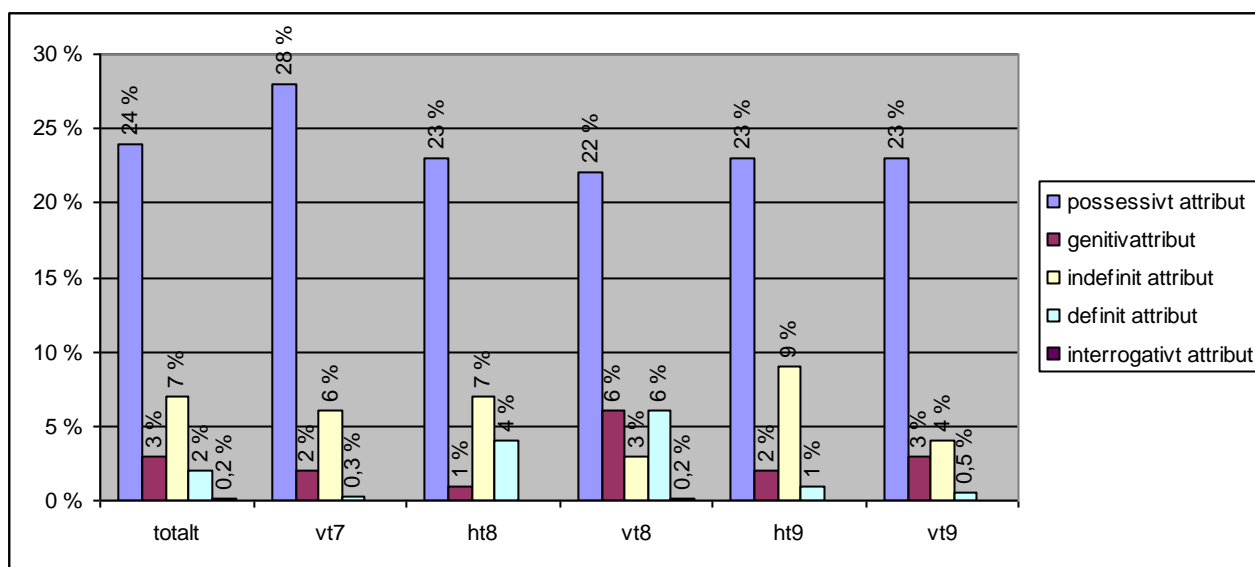

Diagram 11: Andelen obligatoriska kontexter för fraser med PRG-attribut

Som framgår av diagrammet är fraser med possessiva attribut (ex. 153–154) utan adjektivattribut den mest frekventa typen av PRG-attribut: 24 % av alla nominalfraser i materialet innehåller ett possessivt attribut och andelen är mycket konstant vid de flesta skrivomgångarna. Possessiva attribut är den vanligaste typen av PRG-attribut också i båda läromedlen. Den viktigaste orsaken till den rikliga användningen av possessiva attribut ligger i uppsatsernas teman: informanterna ombads i varje uppsats att skriva om sitt eget liv. Dessutom är possessiva attribut relativt enkla att använda, även om det också uppstår gott om formfel i samband med dem (se 8.4.3 nedan).

153. *Min vän* heter Pauliina. (CF2, vt8)

154. Jag gillar *min skola* och *min vänner*. (GP14, vt9)

Helhetsandelen av genitivattribut (ex. 155–156) är 3 % (jfr 2 % i KM och 3 % i KL). Andelen är genomgående låg, men uppgår till 6 % i vt8 p.g.a. att uppsatserna då innehåller gott om skolnamn som innehåller genitivformer. Skolnamn förekommer också i vt9, men i mindre utsträckning.

155. *Lenas mormor* tåg oss till stan. (AF5, ht8)

156. Han går i **Isokoulu skolan*. (AP6, vt8) (→*Isokoulu skola*)

Andra typer av PRG-attribut har betydligt lägre frekvenser. Helhetsandelen av indefinita attribut (ex. 157–158) är 7 % (jfr 5 % i KM och 3 % i KL) och andelen vid de olika skrivomgångarna är relativt låg men konstant. Att frekvensen är högst i ht9 beror på att uttrycket *mycket fritid* har hög frekvens där.

157. Jag har **massor av kompisen* från ringette. (BF4, vt7) (→*massor av kompisar*)

158. Nej, jag har inte *mycket fritid*. (AF14, ht9)

Definita attribut (ex. 159–160) utgör 2 % av alla nominalfraser i uppsatsmaterialet (högst 1 % i läromedlen) Andelen är mycket låg med undantag av årskurs 8 där den är 4 % p.g.a. många fraser med *nästa* och *hela* och i vt8 där den uppgår till 6 % p.g.a. den rikliga användningen av PRG-attributet *samma*.

159. Måten var besta i *hela resan*. (FF14, ht8)

160. Jag är i *samma skola* med Anna. (AF8, vt8)

Interrogativa attribut, vars andel är mycket låg även i läromedlen, har bara ett belägg (ex. 113 ovan). Detta torde vara en tillfällighet: informanterna har inget behov av direkta eller indirekta frågor i uppsatserna. Diagrammet nedan illustrerar andelen obligatoriska kontexter för fraser som innehåller både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut av alla nominalfraser:

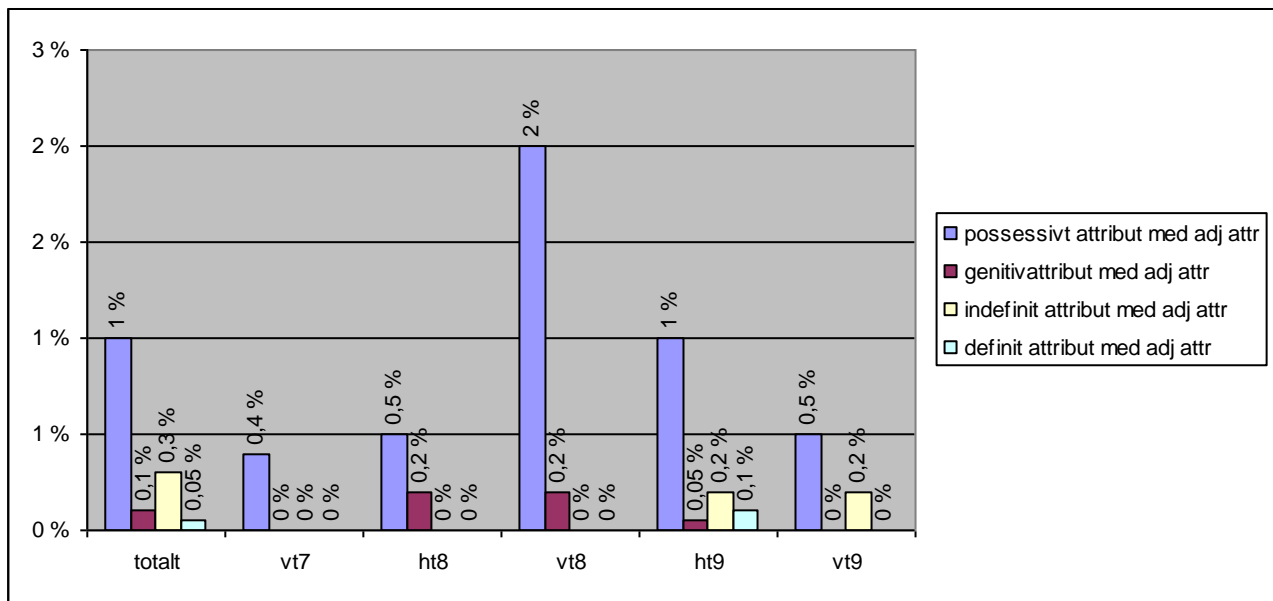

Diagram 12: Andelen obligatoriska kontexter för fraser med PRG-attribut och adjektivattribut

Som framgår av diagrammet ovan är fraser som innehåller både ett PRG- attribut och adjektivattribut mycket lågfrekventa. Den enda typen som förekommer vid varje skrivomgång är possessiva attribut med adjektivattribut:

161. Det var **mitt först flyg*. (FF5, ht8) (→*mitt första flyg/min första flygresa*)
162. Johanna är absolut *min bästa vän*. (GF10, vt8)
163. **Deras bäst låt* är San Sebastian. (FP10, ht9) (→*deras bästa låt*)
164. Vi spelar mycket ”snöbollwar” med *hans två yngre bror*. (GP1, vt9)

Fraser med både ett genitivattribut och ett adjektivattribut (ex. 165) har bara tre belägg i hela uppsatsmaterialet. Fraser med ett indefinit attribut och ett adjektivattribut (ex. 166) och fraser med ett definit attribut och ett adjektivattribut (ex. 167) är lika sällsynta. Dessa frastyper är mycket lågfrekventa också i läromedlen.

165. *Sofias äldre bro* gifta sig next sommaren (GF11, vt8)
166. Min skola har *några trevlig lärare*. (FF12, vt9)
167. Jag tycker också om Slipknot eftersom din har *samma kul riffs* hur Annihilator. (CP8, ht9)

Gemensamt för alla fraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut är att de också har låg frekvens i lärobokstexterna.

7.3 Sammanfattning

I början av detta kapitel formulerade jag följande hypoteser:

- Informanterna använder eller strävar efter att använda flera olika betydelse- och frastyper redan i vt7. Det är dock sannolikt att vissa komplexa frastyper ännu inte förekommer då.
- Informanterna anger betydelse typerna med hjälp av varierande språk på ett likadant sätt som i målspråket.
- Det finns stora likheter mellan läromedelstexterna och uppsatserna vad gäller förekomsten av olika speciesbetydelser och frastyper.

- Temana i uppsatserna påverkar i viss mån språket i uppsatserna vid de olika skrivomgångarna.

Det viktigaste resultatet i analysen av nominalfrasernas obligatoriska kontexter är att så gott som alla betydelse- och frastyperna förekommer redan i vt7. Någon kraftigt förenklad nybörjarvariant förekommer inte. Informanterna använder både singularis och pluralis, obestämd, bestämd och naken form och ett stort urval PRG-attribut. Också fraser med adjektivattribut förekommer även om de är relativt få. Att vissa frastyper, t.ex. obestämd form pluralis med adjektivattribut, saknas i vt7 och att interrogativa attribut bara har ett belägg i hela materialet är tillfälligheter; inget tyder på att informanterna skulle undvika dem medvetet. Även dubbel bestämdhet och possessivt attribut med adjektivattribut, två typexempel på komplexa nominalfraser, förekommer i vt7. Antalet belägg på fraser med t.ex. dubbel bestämdhet är dock genomgående låg. Man kan alltså säga att hypotes 1 stämmer.

Även den andra hypotesen stämmer i stora drag: samma frastyper förekommer i både uppsatserna och lärobokstexterna. Svagt referentiell betydelse är den mest frekventa betydelseypen i både uppsatserna och läromedlen och även specifik indefinit betydelse är högfrekvent i båda texttyperna. De största skillnaderna mellan uppsatsmaterialet och läromedlen gäller deiktisk definitihet: indirekt deixis är den vanligaste typen av definit betydelse i uppsatserna, medan andelen är lägre i läromedlen. Den höga andelen av indirekt deixis i uppsatserna beror på den rikliga användningen av possessiva attribut beror på temana i uppsatserna. Direkt deixis är däremot betydligt vanligare i läromedlen än i uppsatser. Anaforisk definitihet, icke-specifik indefinit betydelse och generisk betydelse är lågfrekventa i båda texttyperna. Av dessa tillhör generisk betydelse framför allt abstrakta texter, varför det förefaller naturligt att den nästan saknas i både läromedlen och uppsatserna.

Gemensamt för uppsatsmaterialet och läromedlen är också att de procentuella andelarna av indefinit och definit betydelse är likadana. Över hälften av nominalfraserna i uppsatserna anger indefinit betydelse i både uppsatserna och läromedlen, medan andelen definitiva nominalfraser är drygt 40 %. Nakna former utan adjektivattribut är den mest frekventa frastypen i både uppsatserna och läromedlen. Fraser som innehåller en obestämd form utgör drygt 20 % av alla nominalfraser i uppsatserna och nästan 30 % av alla nominalfraser i båda läromedlen. Andelen fraser där substantivet står i bestämd form är däremot drygt 10 % i uppsatserna men en dryg fjärdedel i KM och en dryg femtedel i KL. Bestämd form är alltså betydligt vanligare i läromedelstexterna än i uppsatserna. Orsaken till detta torde vara den rikliga användningen av PRG-attribut i uppsatserna.

Bara 9 % av nominalfraserna i uppsatsmaterialet innehåller ett adjektivattribut och andelen är nästan lika låg i läromedelstexterna (10 %). Cirka 20 % av de obestämda formerna föregås av ett adjektivattribut i både uppsatserna och läromedlen, d.v.s. adjektivattributen är vanligast i samband med obestämda former. Andelen är synnerligen hög i singularis. I de övriga frastyperna är adjektivattributen vanligare i läromedlen än i uppsatserna: bara 3 % av de bestämda nominalfraserna föregås av ett adjektivattribut i uppsatserna. Andelen är densamma i KM men 8 % i KL. Adjektivattribut är i uppsatserna mycket sällsynta även i fraser som innehåller ett PRG-attribut: bara 1 % av dessa innehåller ett adjektivattribut i uppsatserna, medan motsvarande andel är nästan 10 % i båda läromedlen. I nakna former är adjektivattribut likaså mycket sällsynta i uppsatserna: bara 2 % innehåller ett adjektivattribut (8 % i KM och 5 % i KL). Även funktion – form -analysen uppvisar bara små skillnader mellan uppsatserna och läromedlen (se tabellerna 9–14 i 7.1 ovan).

Det finns dock vissa skillnader mellan de två materialen: för det första är informanterna mer benägna att använda indefinita attribut i svagt referentiell och specifik indefinit betydelse än läromedelsförfattarna (jfr de polska informanterna i Eriksson & Wijk-Andersson 1988). Någon överanvändning handlar det dock inte om, utan vissa uppsatser förutsätter användning av fraser som innehåller indefinita attribut. Vad gäller indirekt deixis är andelen possessiva attribut högre och andelen genitivattribut lägre i uppsatserna än i läromedlen. P.g.a. den rikliga användningen av

possessiva attribut i uppsatserna är bestämd form mer sällsynt i uppsatserna än i läromedlen. T.ex. i direkt deixis är bestämda former mer sällsynta och fraserna med genitivattribut mer frekventa i uppsatserna än i läromedelstexterna. Någon överanvändning handlar det dock inte om: att genitivattribut är vanliga i uppsatserna beror på det stora antalet skolnamn som innehåller genitivattribut.

Den stora likheten mellan uppsatserna och läroböckerna kan å ena sidan bero på att stilen och innehållet påminner om varandra och å andra sidan på att texterna i läromedlen fungerar som modell för informanterna; dessutom ger de möjlighet till helsekvensinlärning. Det är dessutom möjligt att de tendenser i frekvenserna som finns i dessa två textmaterial reflekterar allmänna tendenser i det svenska språkbruket, men detta är antagligen omöjligt att ta reda på. Jag har inte strävat efter att ta reda på frekvenserna i svenska texter i allmänhet utan enbart velat jämföra elevtexterna med lärobokstexterna, eftersom de utgör en viktig källa för det språkliga inflödet för informanterna.

Det är likaså uppenbart att uppsatsrubrikerna påverkar språket i uppsatserna. Exempelvis svagt referentiell betydelse är synnerligen vanlig i vt7 och ht9, eftersom uppsatsen *Min hobby* i vt7 och båda uppsatserna i ht9 (*Mitt favoritband/Min favoritsångare* och *Min fritid*) innehåller rikligt med kontexter för den. Uppsatserna *Min hobby* och *Min fritid* innehåller gott om uttryck för hobbyer av typ *spela fotboll*, *spela piano* osv. I *Mitt favoritband/Min favoritsångare* förekommer flera ramar av typen [*spela* + instrument i naken form]. Indirekt anafor, den mest sällsynta typen av definit betydelse, har en förhållandevis hög frekvens i uppsatserna som handlar om *Min resa* respektive *Mitt favoritband*, eftersom bl.a. fordon och instrument blir unikt identifierbara p.g.a. förhållandet till resan respektive bandet.

Definita attribut är mest frekventa i vt8, då rubriken *Min vän* har fått informanterna att flitigt använda uttrycket *samma skola/klass*. Av samma orsak är andelen bestämda former mycket låg i vt8. Även den annars mycket sällsynta frastypen som innehåller både ett possessivt och ett adjektivattribut är vanligast i vt8, eftersom frasen *min bästa vän* förekommer rätt ofta i denna uppsats. Även variationen i frekvenserna för de olika betydelse- och frastyperna kan förklaras med hjälp av temana i uppsatserna. Eftersom uppsatsrubrikerna påverkar förekomsten av betydelse- och frastyper så kraftigt har statistisk signifikans inte beräknats i detta kapitel.

8 NORMATIV ANALYS AV UPPSATSMATERIALET

I detta kapitel beskriver jag uppsatsmaterialet ur normativ synvinkel, d.v.s. jag behandlar de avvikelser från målspråksnormen som berör species och artikelbruk. T.ex. genus- och numerusfel (t.ex. **min favoritband*, **mina vän*), böjningsfel (d.v.s. fel deklination) och lexikaliska fel räknas alltså inte som ”fel” i denna analys. Metoden är främst kvantitativ, d.v.s. jag har beräknat andelen normenliga (”korrekta”) nominalfraser i varje betydelse- och frastyper och i de olika skrivomgångarna. Syftet med kapitlet är framför allt att undersöka vilka betydelse- och frastyper som mest bereder svårigheter för informanterna. Centrala frågor är följande:

- I vilken betydelse- respektive frastyper förekommer det mest respektive minst fel? Sker det någon utveckling i detta under undersökningstiden? Hur kan man förklara skillnaderna i korrekthetsprocent mellan de olika skrivomgångarna?
- Hur ändras korrekthetsprocenten mellan den första och den sista skrivomgången? Är skillnaderna mellan de olika skrivomgångarna statistiskt signifikanta eller slumpmässiga? Dominerar likartade fel vid varje skrivomgång eller sker det förändringar?
- Är det svårare att välja rätt species än att bilda nominalfrasen rätt? Är species- respektive formfelen typiska för någon viss betydelse- och frastyper?
- Är det vanligare att använda bestämd form i stället för naken/obestämd form eller tvärtom?
- Förekommer det över- eller underanvändning av obestämd artikel?
- Hurdana problem har informanterna med PRG-attributen?

Normativ analys innebär att inlärarens produktion relateras till en norm. Det finns flera olika normer i alla språk och valet av norm som produktionen relateras till är centralt i normativ analys (Ellis 2008: 48). Eftersom min undersökning handlar om inlärare som lär sig svenska i skolan utan levande kontakt med svenskan utanför lektionerna är normen i denna undersökning densamma som normen i läromedlen.

Jag inleder detta kapitel med allmänna data om felen i uppsatsmaterialet. I avsnitt 8.2. redogör jag för de normavvikelser som är typiska för de olika betydelse- och frastyperna och i avsnitt 8.3 för de normavvikelser som är typiska för de olika frastyperna. I avsnitt 8.4 analyserar jag felen med de olika feltyperna som utgångspunkt. I avsnitten 8.1, 8.3 och 8.4 använder jag korstabulering för att undersöka om skillnaderna mellan korrekthetsprocenten är signifikanta eller slumpmässiga.

8.1 Allmänt om felen i uppsatserna

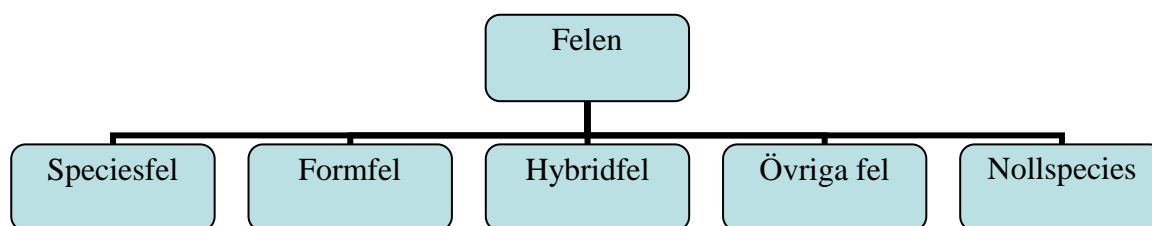
Uppsatsmaterialet innehåller sammanlagt 764 fel i 718 felaktiga nominalfraser, d.v.s. 16 % av alla nominalfraser innehåller ett (eller flera) fel som har med species, artikelbruk och bestämdhetsformer att göra: t.ex. i *Vi har *det samma hobbyn, boxning.* (AP12, vt7) (→*samma hobby*) har informanten överanvänt både bestämd artikel och substantivets bestämda form. Andelen felaktiga fraser varierar vid de olika skrivomgångarna mellan 15 % (vt7, ht9 och vt9), 17 % (vt8) och 21 % (ht8). Andelen felaktiga nominalfraser är vid ht8 signifikant högre än vid vt7, ht9 och vt9. Det sker alltså ingen nämnvärd utveckling i uppsatserna under undersökningstiden vad gäller förekomsten av fel. Axelsson (1994) konstaterade detsamma om sitt material.

I den kvantitativa analysen utgår jag från de obligatoriska kontexterna, d.v.s. de betydelse- och frastyper som målspråksnormen kräver i de olika kontexterna. Varje nominalfras i uppsatserna har alltså förts till den kategori som den enligt L2-normen tillhör. Exempelvis i *dem musik är bra* har jag klassificerat **dem musik* som en fras med possessivt attribut (d.v.s. *deras musik*) och i satsen *Jag är öva tre året på cheerleading* har jag klassificerat nominalfrasen **tre året* som indefinit, eftersom målspråksnormen kräver obestämd form i denna kontext (*tre år*).

De felaktiga fraserna har indelats i kategorier i enlighet med feltypen. Speciesfel innebär sådana belägg där informanten använt obestämd form i stället för bestämd form eller tvärtom (t.ex. **Anna är min bästa vän i *skola* → *skolan*, **En matsal är för liten* → *Matsalen*, *Vi åkte till Stockholm med *båten* → *med båt*). Fel form av adjektiv betraktas inte som speciesfel, eftersom ett adjektivattribut alltid är en optionell del av nominalfrasen. Formfel innebär bl.a. bortfall respektive överanvändning av artiklar och bestämdhetsändelser, såsom *Hon är *bra vän*, *Jag har spelat *en klassisk musik*, **min vännen*. Bortfall (på engelska *omission*) innebär att inläraren utelämnar element – i detta fall grammatiska morfem – i sin produktion, något som leder till icke-normenligt språkbruk. Överanvändning (*addition, overindulgence*) har däremot flera underkategorier, av vilka det i uppsatsmaterialet vanligen handlar om s.k. dubbelmarkering (*double marking*), d.v.s. ”misslyckad utelämnning av vissa element som krävs i vissa konstruktioner men inte i andra” (egen översättning) (Dulay, Burt och Krashen 1982: 156, se också Levenston 1971: 115). I exemplet **min vännen* ovan har informanten alltså ”misslyckats med att utelämna” bestämdhetsändelsen som används i de flesta definitiva nominalfraser men enligt den svenska språknormen inte t.ex. i nominalfraser som innehåller ett possessivt pronomen.

De felaktiga adjektivformerna behandlas som formfel enbart i fraser med obligatoriska kontexter för adjektivets bestämda form (t.ex. *den *bäst saken*, *min *bäst vän*). Resten av adjektivböjningen ingår inte i den normativa analysen p.g.a. att genus- och numerusfel inte beaktas i denna analys och att det i praktiken är svårt att avgöra varför adjektivet står i *a*-form t.ex. i frasen **nya musik*. Det är osannolikt att informanten medvetet skulle ha bildat en bestämd form, eftersom denna form ännu inte behandlats explicit i undervisningen. Likaså är det föga sannolikt att *a*-formen skulle vara en form i pluralis. Det mest sannolika är att *a*-formen varit den enda formen av adjektivet som informanten kommit på. Att en nominalfras innehåller ett adjektivattribut har dock noterats p.g.a. att adjektivet ökar den allmänna komplexiteten.

Hybridfel handlar om fraser som innehåller drag från både definitiva och indefinita fraser, t.ex. **en katten*. Termen härstammar från Pitkänen (1982: 283–285). Den fjärde feltypen, övriga fel, innehåller felaktiga fraser som faller utanför de andra kategorierna. Exempelvis i frasen **på golvet* är det oklart vad ändelsen *-er* står för, varför frasen inte kan klassificeras på något annat sätt. Denna feltyp innehåller även det enda belägget på nollspecies som förekommer i uppsatserna. Nollspecies innebär att informanten använt naken form i en kontext där både bestämd och obestämd form skulle vara korrekta, t.ex. *I rummet är blått stol och en katten under *brun bord* (GP6, åk8). Feltypen är vanligare i de muntliga bildbeskrivningarna, se 9.4.5 nedan.

Figur 3: Feltyperna i materialet

Man har traditionellt gjort en skillnad mellan inter- och intralingvala fel. De förstnämnda beror på transfer från L1 och eventuella andra främmande språk inläraren kan (se 4.3 ovan). Det är emellertid inte enkelt att avgöra vilka fel som faktiskt beror på transfer: ett fel kan ha flera källor. De intralingvala felen reflekterar universella inlärningsstrategier som alla inlärare använder oberoende av L1. (Ellis & Barkhuizen 2005: 65.) Underkategorier av intralingvala fel är bl.a. över- och underanvändning av en regel eller ändelse i en viss kontext. För inlärarspråket är det typiskt att en och samma form ofta både över- och underanvänds av samma individ. Andra intralingvala fel beror bl.a. på felaktig analys, d.v.s. fel tolkning av en ändelse (man kan exempelvis uppfatta

bestämmdhetsändelsen som pluraländelse) och på utnyttjande av redundans, d.v.s. utelämnning av språkliga element som för inläraren inte tycks uppbära betydelse i yttrandet, såsom t.ex. artiklarna i de finskspråkigas inlärarsvenska. (Jfr James 1998: 184–186.) Även om det inte är centralt i denna undersökning att förklara de species- och artikelfel som förekommer i informanternas produktion, tar jag i viss mån ställning till om felet mer sannolikt beror på intra- eller interlingvala faktorer. Dessutom behandlar jag läromedlens roll i normavvikelsena.

Jag inleder de normativa analyserna i kapitlen 8.2 och 8.3 genom att presentera kvantitativa data om korrekthetsprocent (se 1.5.2 ovan) och de typiska felet i de olika betydelse- och frastyperna. Efter en översikt över korrekthetsprocenten för de olika betydelse- och frastyperna i hela materialet och vid de olika skrivomgångarna följer en kvantitativ analys av de olika feltyperna (d.v.s. speciesfel, formfel, hybridfel och övriga fel) vid de olika skrivomgångarna och till slut en närmast kvalitativ beskrivning av de olika feltyperna i dessa kategorier.

8.2 Korrekthetsprocenten för de olika betydelse typerna

I detta avsnitt analyserar jag de olika betydelse typerna genom att först jämföra de totala korrekthetsprocenten, d.v.s. korrekthetsprocenten utan hänsyn till skrivomgångarna, för de olika betydelse typerna med varandra. Därefter följer en analys av korrekthetsprocenten vid de olika skrivomgångarna. Diagrammet nedan illustrerar korrekthetsprocenten för de olika betydelse typerna i hela uppsatsmaterialet, d.v.s. utan hänsyn till de olika skrivomgångarna. Betydelse typerna ges i fallande korrekthetsordning. Eftersom en viss betydelse typ kan innehålla obligatoriska kontexter för flera olika frastyper (se tabellerna i 7.1 ovan) kan statistiska signifikanser inte räknas ut i den normativa analysen av betydelse typerna.

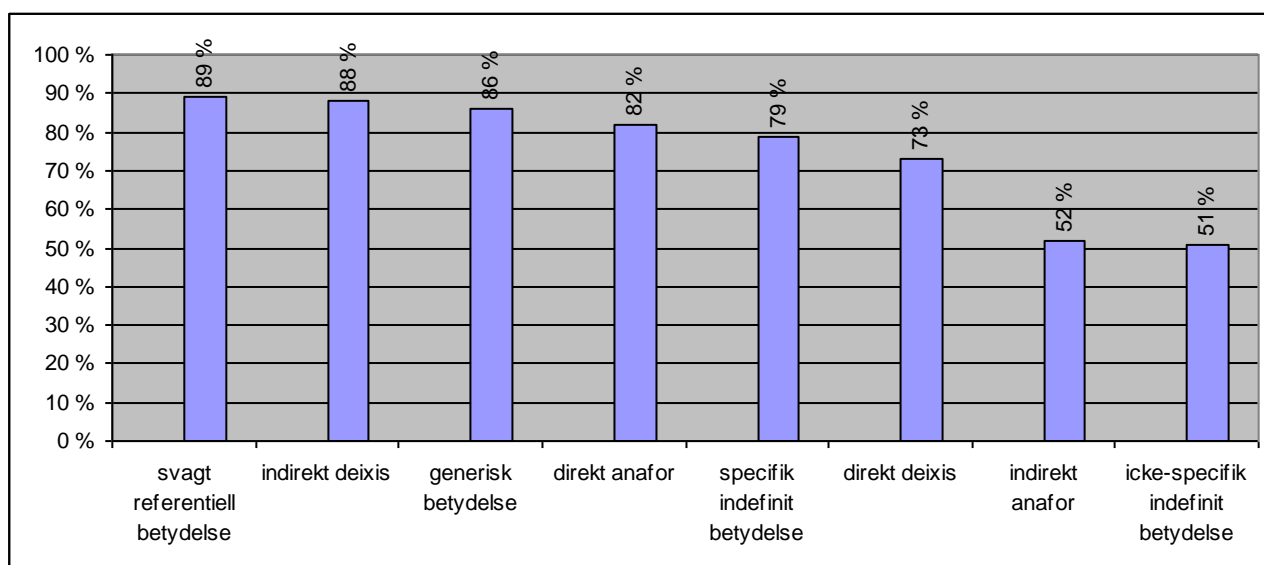

Diagram 13: Korrekthetsprocenten för de olika betydelse typerna

Som framgår av diagrammet är korrekthetsprocenten högst i svagt referentiell betydelse och indirekt deixis. Korrekthetsprocenten är över 80 % också i generisk betydelse (antalet belägg är visserligen mycket lågt) och i direkt anafor. Korrekthetsprocenten är över 70 % också i specifik indefinit betydelse och direkt deixis. Den lägsta korrekthetsprocenten har indirekt anafor och icke-specifik indefinit betydelse, nämligen drygt 50 %. Dessa betydelse typer är dessutom lågfrekventa (se 7.1.1 ovan).

Av de sammanlagt 718 felaktiga fraserna har 51 % indefinit betydelse (d.v.s. svagt referentiell betydelse, specifik indefinit betydelse eller icke-specifik indefinit betydelse) och 46 % har definit

betydelse (direkt och indirekt deixis respektive anafor). De återstående 3 % av handlar om felaktiga fraser vars betydelsestillhörighet inte kan avgöras. Korrekthetsprocenten för de indefinita fraserna är 85 och för de definitiva fraserna 83.

De vanligaste felen i indefinit betydelse handlar om bortfall av obestämd artikel, användning av adverbialet *inte* i stället för det indefinita attributet *ingen/inget/inga* och användning av bestämd form i obligatoriska kontexter för obestämd form i pluralis. I definit betydelse gäller felen oftast användning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form och av substantivets bestämda form i samband med PRG-attribut som konstrueras med substantivets obestämda form.

8.2.1 Indefinit betydelse

Upp till 55 % av alla nominalfraserna i materialet har indefinit betydelse, och sammanlagt 85 % av dessa är korrekta. Diagram 14 nedan visar korrekthetsprocenten för nominalfraser i svagt referentiell betydelse vid de olika skrivomgångarna.

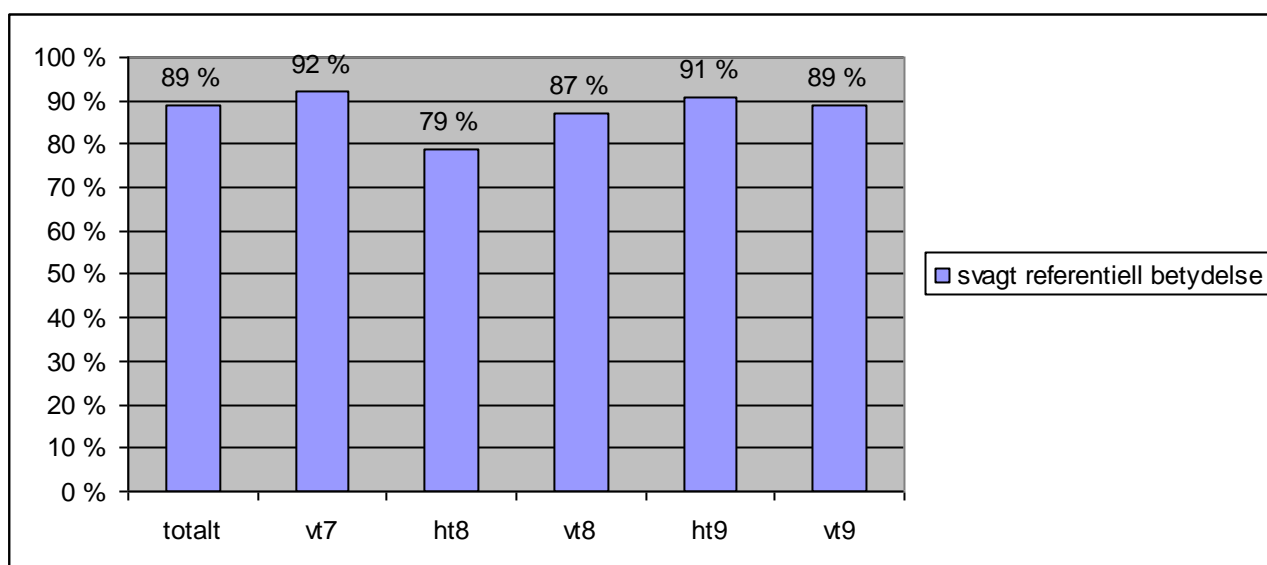

Diagram 14: Korrekthetsprocenten för svagt referentiell betydelse

Som framgår av diagrammet har svagt referentiell betydelse vanligen en mycket hög korrekthetsprocent: upp till 89 % av alla nominalfraser med svagt referentiell betydelse är korrekta. Korrekthetsprocenten vid de olika skrivomgångarna är relativt konstant med undantag av ht8. Att korrekthetsprocenten är högst vt7 beror på flera faktorer: betydelsestypen är vanlig i läromedelstexterna som bl.a. innehåller gott om ramar av typen [*spela* + substantiv i naken form] som informanterna utnyttjar i sina uppsatser. Eftersom denna betydelsestyp är den enda där artikellös form är det normala uttrycks sättet, är det möjligt att det handlar om s.k. "pseudokorrekthet", d.v.s. att informanterna av misstag använt rätt form (ett likartat fenomen förekommer i Lahtinen & Paavilainen 2011: 100), vilket förklarar den höga korrekthetsprocenten i vt7. Att korrekthetsprocenten är relativt låg i ht8 beror på att bestämd form överanvänds där i samband med uttryck för fordon (se ex. 169 nedan).

Överanvändning av bestämd form (ex. 168–172) är det vanligaste felet i svagt referentiell betydelse: minst hälften av alla fel i betydelsestypen vid varje skrivomgång handlar om den. Felet kan bero på att referenterna är unikt identifierbara för skribenterna, d.v.s. att de har en viss referent i tankarna, men i exempel 170 kan överanvändningen också bero på att informanten tillämpat en grammatisk regel som betonas i läromedlen: som det grammatiska testet (se 6.2.1) visade, känner majoriteten av informanterna till regeln enligt vilken bestämd form används när substantivet nämns

för andra gången. Å andra sidan kan helsekvensinläring ha spelat en roll: informanten kan oftast ha sett eller hört ordet *musik* i bestämd form singularis.

168. Varje onsdag övar jag **pianot* och torsdag övar jag **gitarren*. (BP2, vt7) (→ Jag övar *piano* på onsdagarna och *gitarr* på torsdagarna)
 169. Första vi gick till Stockholm med **båten*. (AF8, ht8) (→Först åkte vi *båt* till S.)
 170. Jag tycker om alla slags musik men jag ofta lyssnar **rock- pop- och jazz-musiken*. (AF11, ht9) (→lyssnar på *rock, pop- och jazzmusik*)
 171. Jag ofta titta också Jimmy Kimmel på tv och spela **datorspelet*. (FP6, ht9) (→spelar *dataspel*)
 172. Jag ska gå **gymnasiet* efter högstadiet. (CF5, vt9) (→Jag ska gå på *gymnasium...*)

Dessutom förekommer det över- och underanvändning av obestämd artikel (ex. 173–176 respektive 177–179). Av dessa är överanvändningen vanligare, eftersom de obligatoriska kontexterna för obestämd artikel är få i svagt referentiell betydelse (se tabell 9 i 7.1.2 ovan). Överanvändningen av obestämd artikel kan bero på engelsk påverkan (*I play a guitar*), men också på helsekvensinläringen: [*hon/jag har en...*] kan vara en helsekvens för några informanter. Överanvändning av obestämd artikel är synnerligen vanligt i vt9, eftersom informanterna då skriver om sina drömyrken och överanvänder obestämd artikel antagligen efter engelskans modell. Bortfall av obestämd artikel, som förekommer i beskrivande fraser (ex. 177–179), är typiskt för den s.k. nybörjarvarianten (se t.ex. Abrahamsson 2009: 126), men det kan också bero på finsk påverkan eftersom finskan saknar artiklar. Dessutom är denna uttryckstyp ett undantagsfall: klassificerande nominalfraser utan adjektivattribut är nakna.

173. Jag spelar **en gitarr*. (CP8, vt7) (→ Jag spelar *gitarr*)
 174. Hon har **en grön ögon* och röd lång hår. (CP3, vt8) (→*gröna ögon*)
 175. Men när jag har **en fritid* jag tittar på tv och filmen. (FF11, ht9) (→ Men när jag har *fritid...*)
 176. Kanske blir jag **en kirurg* eller **en jurist*, det vet jag inte ännu. (AF5, vt9) (→*kirurg* eller *jurist...*)
 177. Min kompis tycker att fotboll är **trevlig hobby*. (FF4, vt7) (→ *en trevlig hobby*)
 178. Jag tycker om hennes därför att hon är **jättebra sångare* och **trevlig person* (FF5, ht9) (→*en jättebra sångare* och *en trevlig person*)
 179. Jag är **glad och pigg person*. (CF5, vt9) (→*en glad och pigg person*)

Specifik indefinit betydelse har genomgående hög frekvens i uppsatsmaterialet, medan icke-specifik indefinit betydelse är mycket lågfrekvent vid varje skrivomgång (se 7.1.2 ovan). Diagram 15 visar korrekthetsprocenten för nominalfraser med dessa två typer av indefinit betydelse.

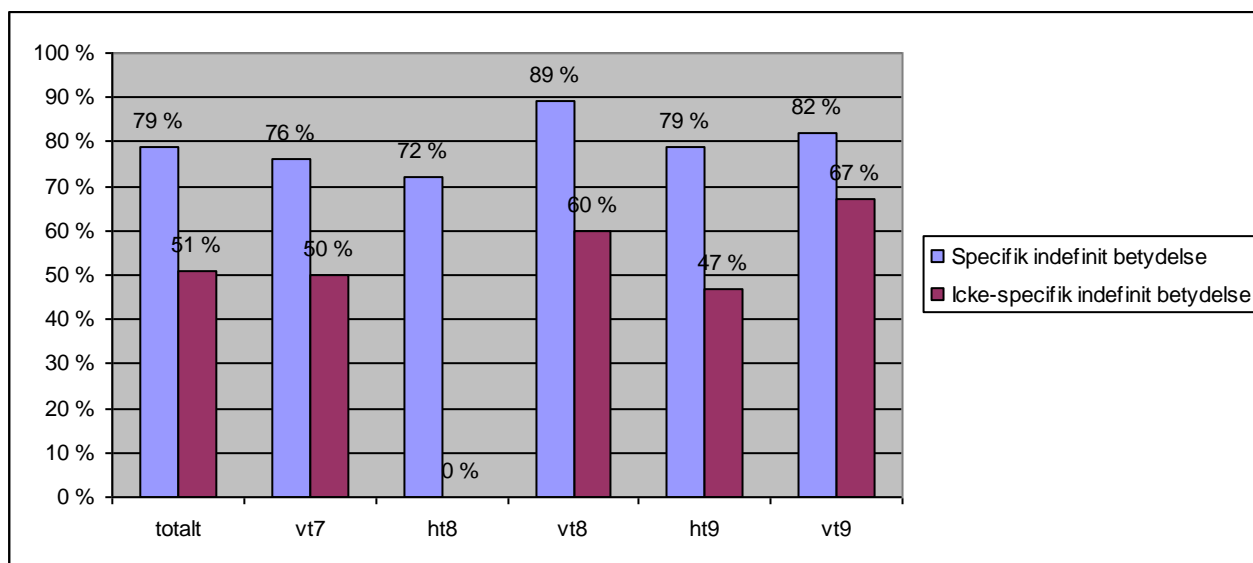

Diagram 15: Korrekthetsprocenten för specifik och icke-specifik indefinit betydelse

Som framgår av diagrammet finns det stora skillnader i korrekthetsprocenten mellan dessa två betydelsetyper: 79 % av alla nominalfraser med specifik indefinit betydelse är korrekta i uppsatsmaterialet, medan andelen korrekta nominalfraser med icke-specifik indefinit betydelse är 51 %. Korrekthetsprocenten för specifik indefinit betydelse överstiger 70 % vid varje skrivomgång och är nästan 90 % i vt8. Att korrekthetsprocenten är som lägst i ht8 beror på att andelen obestämd form singularis utan respektive med adjektivattribut då är som högst och obestämd form singularis är svårare än obestämd form pluralis (se 7.2.3 ovan och 8.3.3 nedan). Korrekthetsprocenten för icke-specifik indefinit betydelse är också rätt konstant med undantag av ht8 då korrekta belägg inte alls förekommer och vt9 då upp till två tredjedelar av beläggen är korrekta. Att korrekthetsprocenten stiger i vt9 beror på att icke-specifik indefinit betydelse då oftast anges med substantivets obestämda form, som är lättare för informanterna än konstruktionen [*ingen/inget/inga* + obestämd form], som är det vanligaste sättet att ange icke-specifik indefinit betydelse vid de andra skrivomgångarna.

En viktig skillnad mellan specifik indefinit betydelse och svagt referentiell betydelse är att över hälften av normavvikelserna med specifik indefinit betydelse gäller formen. Det vanligaste felet i specifik indefinit betydelse är vid varje skrivomgång bortfall av obestämd artikel: artikeln saknas i upp till 28 % av de obligatoriska kontexterna för obestämd artikel (ex. 180–184). Felet är synnerligen vanligt i nominalfraser som innehåller ett adjektivattribut: artikeln saknas i 46 % av de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis med adjektivattribut (se 8.4.3 nedan). Det är också fråga om en komplex konstruktion, varför risken för bortfall av grammatiska morfem ökar.

- 180. Har du **egen hobby*? (GF11, vt7) (→*en egen hobby*)
- 181. Jag gick **ny kompis*. (CF5, ht8) (→*en ny kompis*)
- 182. Hon är rolig och hon har **hund*. (BF9, vt8) (→*en hund*)
- 183. Den är **rockband* från Wales. (AP3, ht9) (→*ett rockband*)
- 184. Jag ska också vara hjälplärare i **konfirmläro*. (FF12, vt9) (→*ett konfirmläro*)

Den näst vanligaste normavvikelsen (35 % av alla fel) i specifik indefinit betydelse gäller överanvändning av bestämd form. Detta är vanligast i pluralis och i samband med indefinita attribut. Felet förekommer i 8 % av de obligatoriska kontexterna för indefinita attribut⁵⁰(ex. 185–187). Typiskt för dessa är att informanterna använt bestämd form singularis i obligatoriska kontexter för obestämd form pluralis (ex. 185–189), varför de troligen har förväxlat de två substantivändelserna med varandra. Å andra sidan är det möjligt att informanten använt singularis på grund av att den finska motsvarigheten till ordet *många*, d.v.s. *monta*, samt alla räkneord i finskan konstrueras med partitiv singularis. Resten av felet gäller val av species, d.v.s. bestämd form i stället för obestämd form (ex. 190–191). Detta är ungefär lika vanligt i singularis och pluralis.

- 185. Jag har **massor av kompiserna* från ringette. (BF14, vt7) (→*massor av kompisar*)
- 186. Jag har **många vännen*. (AF4, vt8) (→*många vänner*)
- 187. Jag har sett **många filmerna*. (GP4, ht9) (→*många filmer*)
- 188. Vi stanna där **sju dagarna* och vi gör dit flygplan (GF21, ht8) (→*sju dagar*)
- 189. Hon har två systrar och **två sköldpaddarna*. (FF4, vt8) (→*två sköldpaddor*)
- 190. Jag spelar fotboll i **laget*, som heter Turun Kisaveikot. (AP9, vt7) (→*ett lag*)
- 191. Jag bor i Åbo, i **radhuset*. (AP6, vt9) (→*i ett radhus*)

Dessutom förekommer det några få hybridformer som bär drag av både indefinita och definitiva nominalfraser (ex. 192–193).

- 192. Jag tycker att Stockholm är **en vackert stan*. (FF14, ht8) (→*en vacker stad*)

⁵⁰ Här görs ingen skillnad mellan fraser som innehåller respektive inte innehåller ett adjektivattribut.

193. Jag har **en styvbron* Niko. (GF15, vt9) (→*en styvbror*)

I icke-specifik indefinit betydelse beror korrekthetsprocenten på hurdana fraser informanterna använder för att uttrycka denna betydelse. Som framgick av tabell 11 i 7.1.2 kräver L2-normen här ofta någon form av det indefinita attributet *ingen/inget/inga*, vilket bereder vissa svårigheter för informanterna. Finskan saknar nämligen en direkt motsvarighet till *ingen* och informanterna tenderar att ersätta det med [*inte* + naken form eller obestämd form pluralis] (ex. 194–196). I upp till 94 %⁵¹ av de felaktiga nominalfraserna med icke-specifik indefinit betydelse handlar det om att målspråksnormen kräver eller föredrar attributet *ingen* för att förneka referentens existens. NEG + X är visserligen en universell struktur i nybörjarstadiet (se t.ex. Abrahamsson 2009: 126), men felet förekommer ännu i åk9, varför dess förekomst inte enbart kan förklaras med informanternas låga kompetensnivå. I vt9 förekommer det även enstaka belägg på *ingen* med bestämd form (ex. 196).

194. Jag har inte **hobby* och Jag är Soffa Potatis. (CF2, vt7) (→*ingen hobby*)

195. Jag har inte **favoritband*. (GF11, ht9) (→*inget favoritband*)

196. Jag har **ingen drömmerna*. (BF14, vt9) (→*inga drömmar*)

De obligatoriska kontexterna för *ingen/inget/inga* är i vt9 färre än vid de andra skrivomgångarna, något som förklarar den högre korrekthetsprocenten. Informanterna använder här oftare den andra typen av icke-specifik indefinit betydelse, d.v.s. de syftar på referenter som inte är unikt identifierbara för vare sig sändaren eller mottagaren. Denna typ av icke-specifik indefinit betydelse anges med obestämd form och typiska fel är då överanvändning av bestämd form (ex. 197):

197. Vi ska ha en eller **två barnen*. (AF5, vt9) (→*ett eller två barn*)

Uppsatsmaterialet uppvisar en tydlig skillnad mellan nominalfraser med specifik respektive icke-specifik indefinit betydelse, både vad gäller korrekthetsprocenten och de frastyper som betydelsen uttrycks med. Specifik indefinit betydelse uttrycks enligt målspråksnormen vanligtvis med substantivets obestämda former och korrekthetsprocenten håller sig ovanför 70 %, även om bortfall av obestämda artiklar är vanligt. I icke-specifik indefinit betydelse är korrekthetsprocenten som högst 64 %, vilket beror på den rikliga icke-normenliga användningen av *inte* i stället för det indefinita attributet *ingen*, vilket kan bero på att finskan saknar direkt motsvarighet till *ingen*. I icke-specifikt indefinita nominalfraser där substantivets obestämda form används är korrekthetsprocenten så hög som 83 %.

8.2.2 Definit betydelse

Drygt 40 % av nominalfraserna i uppsatserna är definitiva och 83 % av dem är korrekta. Diagram 16 nedan visar korrekthetsprocenten för nominalfraser i kategorierna indirekt respektive direkt deixis:

⁵¹ 31 av alla de 33 felaktiga beläggen.

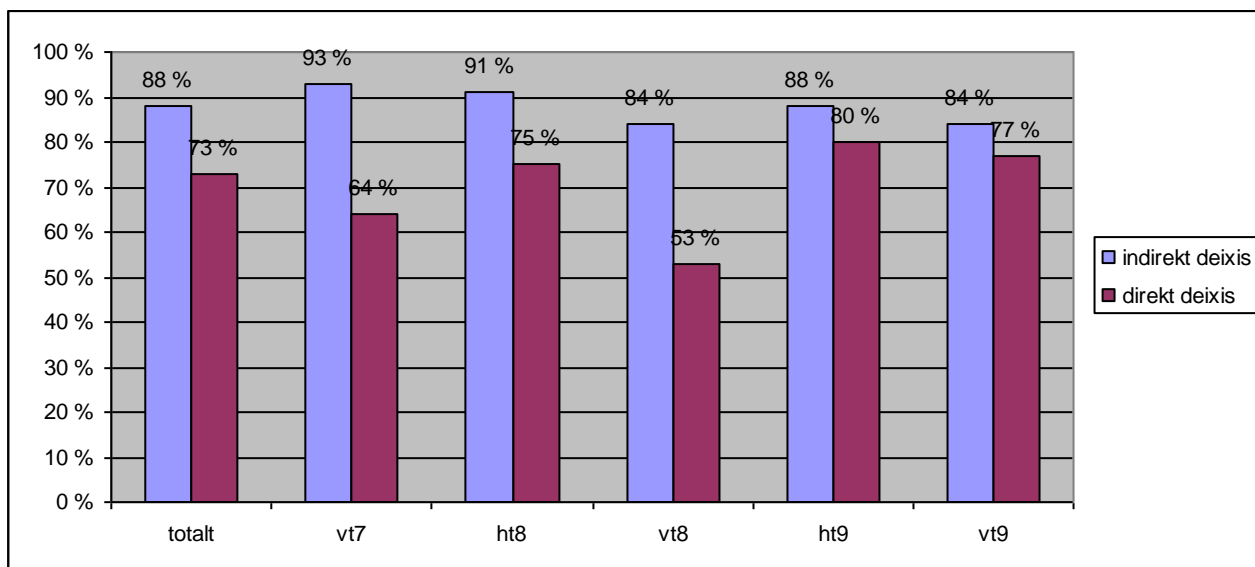

Diagram 16: Korrekthetsprocenten för deiktisk definithet

Som framgår av diagrammet gör informanterna minst fel i fraser med indirekt deixis: upp till 88 % av alla nominalfraser med indirekt deixis är korrekta. Korrekthetsprocenten är emellertid som högst i vt7 och den sjunker något under tiden. Den förhållandevis låga korrekthetsprocenten i vt8 beror på den rikliga användningen av det definitiva attributet *samma*, i samband med vilken bestämd form av substantivet överanvänds (ex. 200 nedan). Samma korrekthetsprocent i vt9 beror däremot på att överanvändning av substantivets bestämda form efter PRG-attribut, då är signifikant vanligare än vid de tidigare skrivomgångarna (se 8.4.3 nedan)

Indirekt deixis uttrycks i uppsatserna enligt normen med attribut av olika slag (se tabell 12 i 7.1.3 ovan): possessiva attribut (ex. 198–199) är det absolut vanligaste sättet att uttrycka indirekt deixis, men dessutom förekommer fraser med det definitiva attributet *samma* (ex. 200) och fraser med genitivattribut (ex. 201–202). Av detta följer att alla normavvikelser i fråga om indirekt deixis är formfel: 85 % av felen gäller överanvändning av bestämd form i samband med attribut som konstrueras med obestämd form. Även överanvändning av adjektivets obestämda form i kontexter för bestämd form förekommer (ex. 203–204).

198. **Mina kompisarna* är jättebra, de är trevliga. (FF5, vt7) (→*mina kompisar*)

199. **Hennes bäst vän* är Haave. (GF10, vt7) (→*hennes bästa vän*)

200. Vi är i **samma skolan* och *samma klassen*. (GP14, vt8) (→*samma skola, samma klass*)

201. Det var **Basshunters konserten*. (AP2, ht8) (→*Basshunters konsert*)

202. **Jonnas laget* heter Migmat. (FF4, vt8) (→*Jonnas lag*)

203. Benjamin är **min god kompis*. (GF9, ht8) (→*min goda kompis*)

204. Jag tycker att **hennes bäst cd-skivor* är hennes andra skivor (GF10, ht9) (→*hennes bästa cd/album*)

Direkt deixis har en lägre korrekthetsprocent än indirekt deixis; den totala andelen korrekta fraser i uppsatserna är 73 %. Nominalfraser med direkt deixis genomgår en något motsatt utveckling jämfört med indirekt deixis genom att korrekthetsprocenten stiger något under undersökningstiden och är högre i vt9 än i vt7. Den låga korrekthetsprocenten i vt8 beror på den rikliga användningen av skolnamn som innehåller genitivattribut (se 7.1.3 ovan).

Direkt deixis uttrycks enligt normen på flera olika sätt i uppsatsmaterialet (tabell 13 i 7.1.3). Det vanligaste sättet är substantivets bestämda form förutom i vt8, där genitivattribut p.g.a. den rikliga användningen av skolnamn är vanligast. Andra sätt att ange direkt deixis är definitiva attribut (*nästa, hela, alla*) och i några fall även nakna former med egennamnskaraktär (*mamma, pappa, Internet*).

Species- och formfel är lika vanliga i direkt deixis. Speciesfelen gäller vanligen överanvändning av naken form och mer sällan överanvändning av obestämd form i stället för bestämd form. Av

dessa förekommer överanvändning av naken form (ex. 205–207) enbart i singularis och överanvändning av obestämd form (ex. 208) nästan enbart i pluralis.

- 205. Jag har två piano, i mitt rum och i *vardagsrum. (GF15, vt7) (→*vardagsrummet*)
- 206. Anna är min bästa vän i *skola. (AF8, vt8) (→*skolan*)
- 207. På *fritid jag är min komppis. (GP18, ht9) (→*fritiden*)
- 208. Jag hittade hytten genast och lämnade *väskor där. (AP7 ht8) (→*väskorna*)

Det vanligaste formfelet i direkt deixis är överanvändning av bestämd form i samband med genitivattribut. Felet har mest belägg i vt8, då informanterna berättar vilken skola deras vänner går i (ex. 209–210), men enstaka belägg förekommer också vid de andra skrivomgångarna. Överanvändning av bestämd form förekommer även i samband med det definitiva attributet *nästa* (ex. 211–213) som enligt normen konstrueras med obestämd form.

- 209. Han går i *Isokoulu skolan. (AP10, vt8) (→*Isokoulu skola*)
- 210. Han gor på *Isokoulu skolan. (GP4, vt8) (→*Isokoulu skola*)
- 211. Jag bowlar i *Staden Xs bowlinghallen. (→*Staden Xs bowlinghall*)
- 212. Jag vill går till resa i *nesta veckan till Teneriffa. (FP8, ht8) (→*nästa vecka*)
- 213. På *nästa sommaren ska jag sola mig och kanska gå på Grekland med min mamma. (AF5, vt9) (→*nästa sommar*)

Även fraser med dubbel bestämdhet (ex. 214–217), bereder svårigheter för informanterna: bortfall av bestämd artikel och överanvändning av adjektivets obestämda form⁵² är vanliga fel. Dessutom förekommer det ofta överanvändning av naken form i dessa fraser. Typiskt för fraser med dubbel bestämdhet är att de ofta innehåller flera fel (jfr Axelsson 1994: 67).

- 214. Jag tycker om att Alexander Ovechkin är *bäst spelare och Mike Fisher ät bra också. (FP6, vt7) (→*den bästa spelaren*)
- 215. *Bästa sak under min resa var att jag kan tala jättebra svenska efter resan därför att jag talade så mycket svenska i Sverige. (AF11, ht8) (→*Den bästa saken*)
- 216. De är *best band for ever. (GF12, ht9) (→*det bästa bandet*)
- 217. Jag resa ibland med mina familj till utomlands och jag gillar simma i *varm havet. (AP13, vt9) (→*det varma havet*)

Diagram 17 nedan illustrerar andelen korrekta nominalfraser i de obligatoriska kontexterna för direkt respektive indirekt anafor. Majoriteten av målspråkskontexterna för anaforisk definitheit anges i uppsatserna med substantivets bestämda form, varför majoriteten av normavvikelserna gäller substantivets och det eventuella adjektivattributets form, d.v.s. speciesfel och mer sällan substantivets form i samband med definitiva attribut, vilket räknas som ett formfel.

⁵² 90 % av fraserna med dubbel bestämdhet i materialet innehåller en obligatorisk kontext för superlativformen *bästa*.

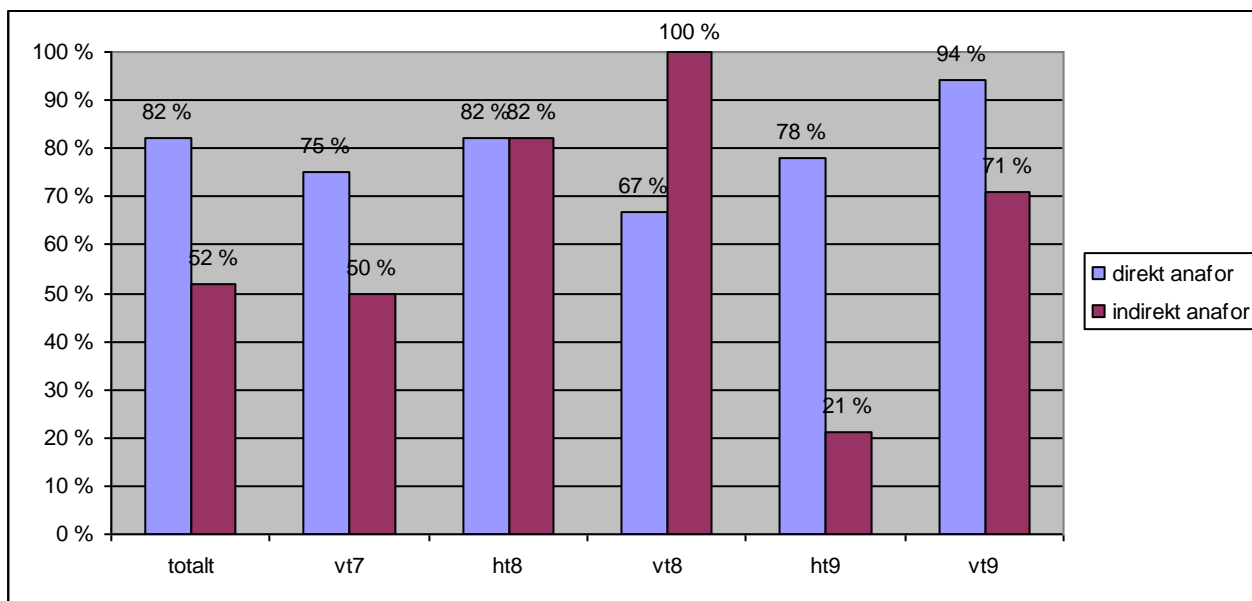

Diagram 17: Korrekthetsprocenten för anaforisk definithet

Korrekthetsprocenten för direkt anafor är relativt hög vid varje skrivomgång: 82 % av alla nominalfraser med direkt anafor är korrekta. Korrekthetsprocenten är som lägst i vt8 p.g.a. att antalet belägg då är mycket lågt, sex belägg av vilka två är felaktiga. I slutet av undersökningstiden används direkt anaforiska fraser nästan felfritt.

Det absolut vanligaste normenliga sättet att uttrycka direkt anafor är substantivets bestämda form (se tabell 14 i 7.1.3 ovan). Speciesfel är därför betydligt vanligare än formfel (78 % respektive 22 % av alla fel) och de följer samma mönster som i direkt deixis (se ovan): i singularis överanvänds naken form (ex. 218–220) och i pluralis obestämd form (ex. 221–222).

218. Ofta jag spelar vid min dator. [...] På **dator* jag spelar World of warcraft! (GP7, vt7) (→*datorn*)
219. Hennas rum är vacker, framför fönstret en stor säng och bredvid **säng* är bordet. (GF21, vt8) (→*sängen*)
220. Min favoritband är Nightwish. [...] **Band* har två sjunger Marco Hietala och Anette Olzon. (GP5, ht9) (→*bandet*)
221. Jag och min stor bror och lillabror ger egen hyter och mamma och pappa ger egen hyter. [...] efter maten vi går **hytter* (GP5, ht8) (→*hytterna*)
222. Min skola är ganska små och det finns 327 studenter där. Matsalen är små och **studenter* är ofta missnöjda. (AF19, vt9) (→*studerandena*)

Formfelen gäller i direkt anafor överanvändning av det definitiva attributet *den, det, de* som används som attribut till substantiv i naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis (ex. 223–224). Felet är dock sällsynt och förekommer endast i ht9, men det är intressant eftersom felkällan troligen ligger både i finskan och i engelskan. I engelskan anges definit betydelse alltid med en fristående artikel, men en artikelliknande användning av pronomenet *se* ('den') förekommer även i talad finska.

223. Min favoritlåt är Never give up on the good times, eftersom **den låt* på minna om mitt lag. (BF10, ht9) (→*låten*)
224. Min favoritband är Stella. Jag tycker **det band*, därför de sjunga bra. (GF21, ht9) (→*bandet*)

Indirekt anafor, som enligt målspråksnormen uttrycks med substantivets bestämda former i uppsatserna, är den mest lågfrekventa typen av definit betydelse. Indirekt anafor har också vid de flesta skrivomgångarna den svåraste typen av definit betydelse och korrekthetsprocenten vid de olika skrivomgångarna varierar kraftigt. Att procenten är mycket låg i ht9 beror på att en tredjedel

av beläggen på indirekt anafor i ht9 står i pluralis: bestämd form pluralis är signifikant svårare än bestämd form singularis för finska inlärare (se 8.3.1). I ht8 står alla indirekt anaforiska substantiv i singularis, vilket delvis förklarar den höga korrekthetsprocenten.

Upp till 90 % av felen i fraser med indirekt anafor är speciesfel. Det är fråga om samma mönster som i samband med direkt deixis och direkt anafor: i singularis överanvänds naken form (ex. 225–228) och i pluralis obestämd form (ex. 229).

225. Min hobby är karate. *Sällskap namn är Sankukai. (AP14, vt7) (→*Karateföreningen*)

226. På båten jag köpa godis på **tax-free butik* och danca ivriga i **disko*. (GP16, ht8) (→*tax free-butiken, diskot*)

227. Min andra favoritband är KillSwitch engage. **Sjunger* är från Afrika. (GP4, ht9) (→*sångaren*)

228. Vår skola är stor men **en matsal* är mycket liten. (AF16, vt9) (→*matsalen*⁵³)

229. Katy [Perry] skrivs **lyriker* hon själv. (FF14, ht9) (→*sångtexterna*)

De få formfelen i indirekt anafor handlar om samma fenomen som i direkt anafor, d.v.s. att definit nominalfras har bildats med hjälp av den icke-normenliga ramen [*den/det* + obestämd form] (ex. 230).

230. Jag gillar Opeth. [...] **Den sjunger* är Mikael Åkerfeldt. (BP2, ht9) (→*sångaren*)

Definit betydelse uppvisar i likhet med indefinit betydelse klara skillnader mellan de olika betydelse typerna: framför allt indirekt deixis och direkt anafor har höga korrekthetsprocent, medan procenten för indirekt anafor är betydligt lägre. Sammanfattningsvis kan man alltså säga att informanterna behärskar bäst de indirekt deiktiska nominalfraserna som oftast uttrycks med possessiva attribut. Korrekthetsprocenten för denna typ av nominalfraser är mycket hög (se diagram 21 i 8.3.5 nedan). Direkt anafor, som är den näst lättaste typen av definitiva nominalfraser, uttrycks oftast med substantivets bestämda form. Den höga korrekthetsprocenten beror troligen på att direkt anafor understryks i grammatikundervisningen i finska läromedel, trots att typen i själva verket har rätt låg frekvens i svenskan (se 7.1 ovan).

Att den totala korrekthetsprocenten är lägre för nominalfraser med direkt deixis än för nominalfraser med indirekt deixis och direkt anafor beror på flera faktorer. För det första förekommer det mycket formfel i namn på skolor som konstrueras med genitivattribut och i fraser med dubbel bestämdhet, som alla är direkt deiktiska. För det andra är speciesfel vanliga, troligen på grund av att L2-normen ofta kräver bestämd form redan vid ”det första omnämmandet”, något som inte behandlas särskilt mycket i läromedlen. Exempelen på direkt deixis i läromedlen tenderar att vara av typen *Solen skiner*, vilket ger en mycket bristfällig bild av vad som kan vara unikt identifierbart i det deiktiska rummet. Indirekt anafor har den lägsta korrekthetsprocenten bland nominalfraserna med definit betydelse. det problematiska ur inlärarsynvinkel är att referenten inte omtalats i texten utan den definitiva betydelsen uppkommer på ett annat sätt, d.v.s. genom referentens förhållande till en annan referent som etablerats i det textuella rummet.

Eftersom de olika typerna av definit betydelse uttrycks på olika sätt dominerar olika feltyper i dem. Indirekt deixis uttrycks alltid med hjälp av PRG-attribut, varför enbart formfel kan förekomma. Direkt deixis anges med både bestämd form och PRG-attribut, varför species- och formfelen är ungefär lika vanliga. Anaforisk definitet uttrycks nästan enbart med bestämda former, varför alla fel handlar om val av species.

⁵³ Skolan i fråga har bara en matsal.

8.3 Korrekthetsprocenten för de olika frastyperna

I detta avsnitt genomför jag en normativ analys av species och artikelbruk i uppsatserna utgående från de olika frastyperna (se 7.2 ovan). I 8.3.1 ger jag kvantitativa data om de totala korrekthetsprocenten för de olika frastyperna och diskuterar olika faktorer som ligger bakom skillnaderna mellan korrekthetsprocenten. I 8.3.2–8.3.5 redogör jag för andelen fel i de olika frastyperna vid de olika skrivomgångarna.

8.3.1 Om korrekthetsprocenten

Analysen utgår från de obligatoriska kontexterna för varje frastyp, d.v.s. varje belägg har förts till den frastyp som den enligt den svenska språknormen tillhör. Procenttalen har beräknats på gruppnivå, d.v.s. materialet har betraktats som en enda text, genom att dividera antalet korrekta fraser med alla obligatoriska kontexter för respektive frastyp. Antalet korrekta respektive inkorrekta belägg på de olika frastyperna har också korstabulerats i SPSS för att undersöka vilka skillnader i korrekthetsprocent som är statistiskt signifikanta (för principer för den statistiska analysen se 1.5.2 ovan). Det är viktigt att notera att jag i denna avhandling använder ordet *signifikant* enbart i betydelsen 'statistiskt signifikant'.

Tabell 15 nedan visar de totala korrekthetsprocenten för de olika frastyperna (för definitionerna se kapitel 2 ovan), d.v.s. korrekthetsprocenten utan hänsyn till skrivomgångarna. Tabellen innehåller alla frastyper förutom oanalyserbara fall (29 belägg), d.v.s. fraser som inte kan föras till någon annan kategori. P-värden för den statistiska analysen finns alla i bilaga 3.

Tabell 15: Antalet och andelen korrekta fraser i de obligatoriska kontexterna för de olika frastyperna

Frastyp	Alla fraser	Antalet korrekta	Andelen korrekta
Naken form	1142	1052	92 %
Naken form med adj. attr.	110	104	95 %
Obestämd sg	200	135	68 %
Obestämd pl	541	477	88 %
Obestämd sg med adj. attr.	119	56	47 %
Obestämd pl med adj. attr.	85	72	85 %
Bestämd sg	512	407	79 %
Bestämd pl	34	16	47 %
Bestämd sg med adj. attr.	17	5	29 %
Bestämd pl med adj. attr.	2	0	0 %
Possessivt attribut	1032	936	91 %
Possessivt attribut med adj. attr.	42	25	60 %
Genitivattribut	115	74	64 %
Genitivattribut med adj. attr.	3	2	67 %
Indefinit attribut	294	239	81 %
Indefinit attribut med adj. attr.	15	10	67 %
Definit attribut+bestämd form	29	22	76 %
Definit attribut+obestämd form	52	27	52 %
Definit attribut med adj. attr.	2	2	100 %
Interrogativt attribut	1	0	0 %

Som framgår av tabellen har nakna former utan respektive med adjektivattribut (*spela gitarr*, *spela klassisk musik*) den högsta korrekthetsprocenten: 92 % respektive 95 % av fraserna är korrekta.

Naken form är signifikant lättare än obestämd form singularis (*en bok*) och bestämd form singularis (*boken*). Detsamma gäller frastyperna med adjektivattribut. Orsaken till detta ligger i att både obestämd och bestämd form singularis är formellt mer komplexa än naken form: obestämd form singularis innehåller en obestämd artikel, medan bestämd form singularis innehåller en bestämdhetsändelse, som båda är främmande för informanternas förstaspråk.

Vad gäller de obestämda formerna är obestämd form pluralis (*katter*, 88 %; *svarta katter* 85 %) signifikant lättare än de motsvarande formerna i singularis (*en katt*, 68 %; *en svart katt* 47 %). Orsaken till detta är att pluralis inte innehåller några artiklar, men pluralis har också en högre frekvens i läromedlen än singularis. Obestämd form singularis med adjektiv är också signifikant svårare än obestämd form singularis utan adjektiv, ett fenomen som också noterats av Axelsson (1994). Adjektivattribut gör frasen tyngre att processa, vilket bl.a. leder till att artikeln oftare utelämnas (se 8.4.3 nedan). I pluralis är skillnaden mycket mindre och därför insignifikant.

Förhållandet mellan singularis och pluralis är det motsatta i nominalfraser i bestämd form: bestämd form singularis utan adjektivattribut (*katten*, 79 %) är signifikant lättare än bestämd form pluralis (*katterna*, 47 %), vilket beror på två olika faktorer. Bestämd form pluralis är för det första formellt mer komplex än bestämd form singularis, eftersom den innehåller två olika ändelser, d.v.s. numerusändelsen och bestämdhetsändelsen (t.ex. *katt-er-na*). Dessutom är den lågfrekvent i lärobokstexterna (se 7.2 ovan).

Korrektetsprocenten för fraser med dubbel bestämdhet, d.v.s. de bestämda frastyperna med adjektivattribut, är mycket låg såväl i singularis (*den stora hunden*) som i pluralis (*de svarta hundarna*): 29 % respektive 0 %; den senare har bara två belägg. Bestämd form singularis med adjektivattribut är också signifikant svårare än bestämd form singularis utan adjektivattribut. Orsakerna till att fraser med dubbel bestämdhet har låg korrektetsprocent är flera. För det första är de formellt komplexa: de innehåller en bestämd artikel, adjektivets bestämda form och substantivets bestämdhetsändelse. Möjligheterna att göra fel är därför flera än i fraser som saknar adjektivattribut: ju flera led en fras innehåller desto mer komplex är den och desto större är sannolikheten för att fel uppstår. Dubbel bestämdhet är synnerligen komplex i pluralis, eftersom substantivet då innehåller två olika ändelser. En annan faktor som förklarar den låga korrektetsprocenten är att fraser med dubbel bestämdhet är sällsynta i informanternas läromedel. Dessutom behandlas dubbel bestämdhet explicit först i slutet av vårterminen i årskurs 9, varför informanterna hade skrivit samtliga uppsatser som ingår i materialet innan strukturen behandlades i grammatikundervisningen. I lärobokstexterna hade frastypen naturligtvis förekommit några gånger fr.o.m. årskurs 7 (se 7.2.1).

Vad gäller skillnaderna mellan obestämda och bestämda fraser är bestämd form singularis (79 %, t.ex. *katten*) signifikant lättare än obestämd form singularis (68 %, t.ex. *en katt*). Detta beror antagligen på att finskspråkiga inlärare är vana vid ändelser, medan artiklar utgör en främmande grammatisk kategori (jfr Axelsson 1994: 42). Bestämd form pluralis (47 %, t.ex. *katterna*) är däremot signifikant svårare än obestämd form pluralis (88 %, t.ex. *katter*), eftersom den innehåller två ändelser, medan obestämd form pluralis saknar morfologisk speciesmarkering. Dessutom är bestämd form pluralis lågfrekvent i läromedlen.

Bland fraser med ett PRG-attribut har fraser med possessiva attribut (*min bok*) utan adjektivattribut den högsta korrektetsprocenten (91 %). Frastypen är signifikant lättare än alla andra frastyper som innehåller ett PRG-attribut (utan adjektivattribut). Att genitivattribut är signifikant svårare än possessiva attribut beror framför allt på att informanterna gör gott om fel i fraser med genitivattribut i vt8, då uppsatserna innehåller många skolnamn som innehåller ett genitivattribut (se 8.2.2 ovan och 8.3.5 nedan). Bortser man från skolnamn är korrektetsprocenten för genitivattribut nämligen 85 %, d.v.s. bara sex procentenheter lägre än värdet för belägg med possessivt attribut. Skillnaden är så liten att den inte har statistisk signifikans. Att korrektetsprocenten för genitivattribut ändå är lägre än för possessiva attribut kan bero på helsekvensinlärning: antalet possessiva attribut är begränsat, medan genitivattribut i princip kan bildas av vilket substantiv eller egennamn som helst. Informanterna kan därför utnyttja färdiga

helsekvenser och ramar i fraser med possessiva attribut, medan varje genitivattribut ska bildas produktivt. Med andra ord är genitivattribut mer komplexa än possessiva attribut.

Definita attribut (*den här boken, samma bok*) har i kapitel 7 behandlats som en kategori. I den normativa analysen är detta emellertid inte motiverat eftersom kategorin består av två sinsemellan olika typer: definita attribut som konstrueras med obestämd respektive bestämd form av substantivet. Den låga korrekthetsprocenten för definita attribut med obestämd form (52 %) beror antagligen på att informanterna uppfattar dessa strukturer som ologiska: definit betydelse anges med obestämd form. Detsamma gäller naturligtvis också possessiva attribut, men deras frekvens i läromedlen är betydligt högre. Definita attribut som konstrueras med substantivets obestämda form är därför också signifikant svårare än indefinita attribut och definita attribut som konstrueras med bestämd form.

Fraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut har en lägre korrekthetsprocent än motsvarande fraser utan adjektivattribut när det gäller possessiva och indefinita attribut och skillnaden mellan fraser med possessiva attribut och adjektivattribut och motsvarande fraser utan adjektivattribut är statistiskt signifikant. I fraser med genitivattribut är korrekthetsprocenten två procentenheter högre i fraser som innehåller ett adjektivattribut än i fraser utan ett adjektivattribut. Antalet belägg är dock så lågt att några slutsatser inte kan dras.

Resultaten ovan uppvisar en svårighetshierarki: korrekthetsprocenten är högst i fraser som saknar artiklar och speciesändelser (naken form, obestämd form pluralis, possessiva och indefinita attribut). Andelen korrekta fraser är ca 80 % även i bestämd form singularis, medan korrekthetsprocenten för obestämd form singularis är lägre (68 %): obestämd form singularis är med andra ord svårare för informanter p.g.a. att finskan saknar obestämda artiklar (jfr Axelsson 1994: 100–101). Korrekthetsprocenten är lägst i de mest komplexa frastyperna, d.v.s. i bestämd form pluralis, obestämd form singularis som föregås av ett adjektivattribut samt i dubbel bestämdhet. I det följande behandlas korrekthetsprocenten vid de olika skrivomgångarna. Å ena sidan jämförs de olika skrivomgångarna med varandra och å andra sidan jämförs de olika frastyperna vid samma skrivomgång med varandra. Jag ger också exempel på de mest typiska felen.

8.3.2 Naken form

Nakna former är mycket frekventa, och den totala korrekthetsprocenten överstiger 90 % i både fraser med och utan adjektivattribut. Diagram 18 nedan illustrerar andelen korrekta fraser i de obligatoriska kontexterna för naken form med respektive utan adjektivattribut:

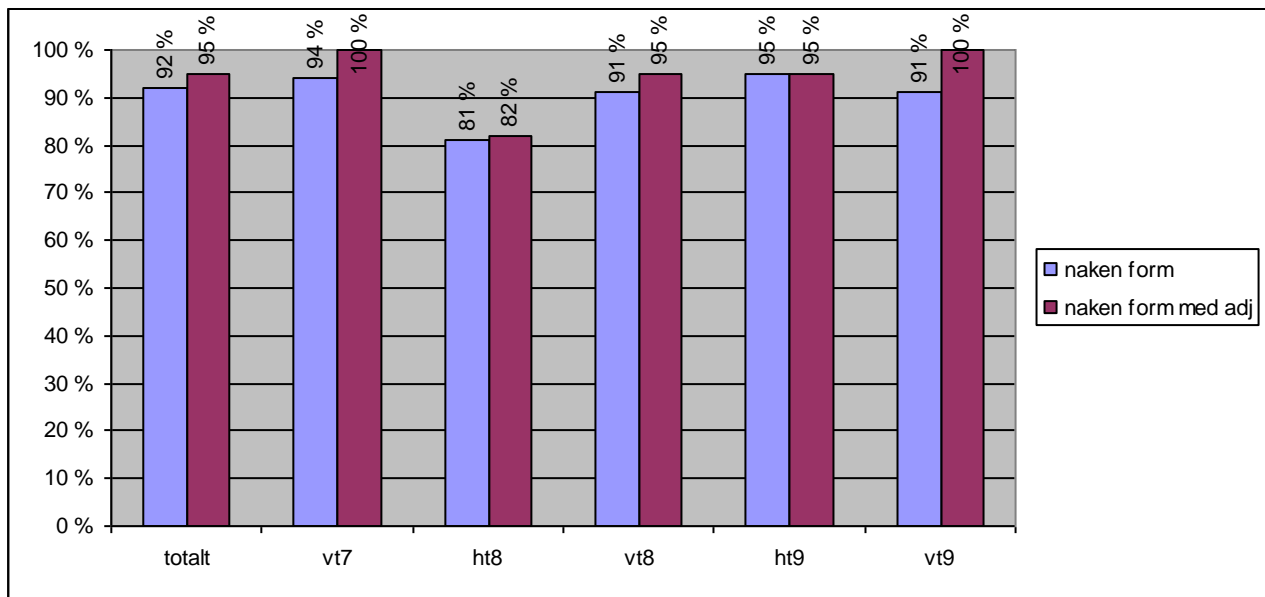

Diagram 18: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för nakna former

Som framgår av diagrammet ovan har naken form hög korrekthetsprocent: den totala korrekthetsprocenten är 92 % respektive 95 %. Korrekthetsprocenten för naken form är mycket hög även i Axelsson (1994). Naken form (*bok*) är signifikant lättare än obestämd form singularis (*en bok*) och bestämd form singularis (*boken*) (se 8.3.1 ovan). Detta beror på att nakna substantiv är formellt enkla: orden varken böjs eller förses med artiklar. Dessutom är formen högfrekvent i läromedlen.

Andelen korrekta fraser i obligatoriska kontexter för naken form är vid de flesta skrivomgångarna över 90 % och mycket konstant. Att korrekthetsprocenten i ht8 är signifikant lägre än vid alla andra skrivomgångar beror på att informanterna överanvänder bestämd form i ramen [*åka* + fordon i naken form] (ex. 231) (jfr 7.1.2 och 8.2.1 ovan).

231. Vi åkade med **båten*. (FF14, ht8) (→*båt*)

Den höga korrekthetsprocenten i vt7 beror på att språkinlärare på nybörjarstadiet tenderar att använda ord i oböjd form och utelämna artiklar (jfr t.ex. Pienemann & Håkansson 1999: 392, 398), varför en del av de korrekta nominalfraserna med naken form är ”pseudokorrekta”, d.v.s. har uppstått av misstag (jfr Lahtinen & Paavilainen 2011: 100). De få fel informanterna gör i fraser med nakna former handlar oftast om överanvändning av bestämd form (ex. 232–233). Överanvändning av bestämd form ökar i frekvens i ht8, troligen på grund av att informanterna då allt oftare använder böjda former av substantiv. Överanvändningen förekommer oftast i samband med individuativa substantiv: individuativa substantiv i bestämd form dominerar endast i ht9, där substantiven *musik* och *fritid* har flera belägg i bestämd form, antagligen p.g.a. att informanterna tillägnat sig formerna som helsekvenser.

232. Går till min träning i **bussen*. (GP16, vt7) (→*med buss*)

233. I skolan, jag gillar om **hushållskunskapen*. (AP3, vt9) (→*huslig ekonomi*)

Även överanvändning av obestämd artikel förekommer. Den berör oftast yrkesbeteckningar och motsvarande uttryck i predikativ ställning (utan adjektivattribut) och är vanligast i vt9, (ex. 234–235), där informanterna bl.a. skriver om sina drömyrken. Obestämd artikel används ju inte lika ofta i svenskan som i flera andra språk och ett exempel på detta är predikatsfyllnaden (Pettersson 1976: 126–127). Att yrkesbeteckningar i predikativ ställning är vanliga i vt9 förklarar också varför

korrekthetsprocenten då är signifikant lägre än i ht9. Detta uttryck visade sig vara den svåraste kontexten för nakna former även i det grammatiska testet (se 6.1.2 ovan). Överanvändningen kan också bero på transfer från engelskan, där obestämda artiklar används i predikativ ställning (ex. 234–236). Felet kan dessutom vara en konsekvens av att man i undervisningen kraftigt understrukt bruket av obestämd artikel.

234. När var jag **en barn*, jag var ofta ute och spela där. (AP6, ht9) (→*barn*)

235. Om en dag jag ska vara **en pilot*. (AF14, vt9) (→*pilot*)

236. Jag spelar **en gitarr*. (CP8, vt7) (→*gitarr*)

Adjektivattribut i samband med naken form är relativt sällsynta i uppsatserna. Antalet belägg är som högst 43 (vt8). Att frastypen har det största antalet belägg i vt8 beror på att informanterna beskriver sina vänners utseende med hjälp av ramarna [adjektiv i neutrum + *hår*] (t.ex. *Hon har bruna hår och blåa ögon* AF8, vt8) och [*gå i* + ordningstal + *klass*] (t.ex. *Han går i skolan på åttande klass* FP2, vt8). Korrektthetsprocenten för fraser som innehåller en naken form och ett adjektivattribut är vid de flesta skrivomgångarna 95 % eller 100 %. Skillnaderna mellan de olika skrivomgångarna är emellertid inte statistiskt signifikanta. Däremot är den totala korrektthetsprocenten för nakna former med adjektivattribut signifikant högre än de totala korrektthetsprocenten för obestämd respektive bestämd form singularis med adjektivattribut (se 8.3.1 ovan).

Den höga korrektthetsprocenten kan även i nakna former med adjektivattribut förklaras med att en struktur utan artikel eller ändelse är lättare för en inlärare än en struktur med en sådan. Dessutom kan flera fraser av denna typ (t.ex. *långt hår*, *nionde klass*) ha lärts in som helsekvenser. Korrektthetsprocenten är 100 % både i vt7 och i vt9, men antalet belägg är mycket litet. De få felen informanterna gör i samband med naken form med adjektivattribut gäller överanvändning av bestämd form (ex. 237), men även några fall av överanvändning av obestämd artikel (ex. 238) förekommer:

237. Jag också tycker om **lung musiken*. (AF11, ht9) (→*lugn musik*)

238. Vi tog en bus på stan och vi åt **en god måt* i restauranger. (AF11, ht8) (→*god mat*)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att korrektthetsprocenten är hög och rätt konstant i både fraser utan respektive med adjektivattribut. Skillnaderna i korrektthetsprocent mellan dessa två frastyper är vid varje skrivomgång så små att statistisk signifikans inte förekommer. Ett annat typiskt drag är att skillnaden mellan fraser med respektive utan adjektivattribut inte avviker betydligt från varandra. De typiska felen i fraser med naken form gäller överanvändning av bestämd form och obestämd artikel.

8.3.3 Obestämd form

Obestämd form pluralis är i uppsatserna vanligare än singularis. Den totala korrektthetsprocenten varierar kraftigt beroende på frastypen: i pluralis överstiger den 80 %, medan den är så låg som 47 % i obestämd form singularis med adjektivattribut. Diagram 19 nedan illustrerar andelen korrekta nominalfraser i de olika typerna av fraser med ett substantiv i obestämd form:

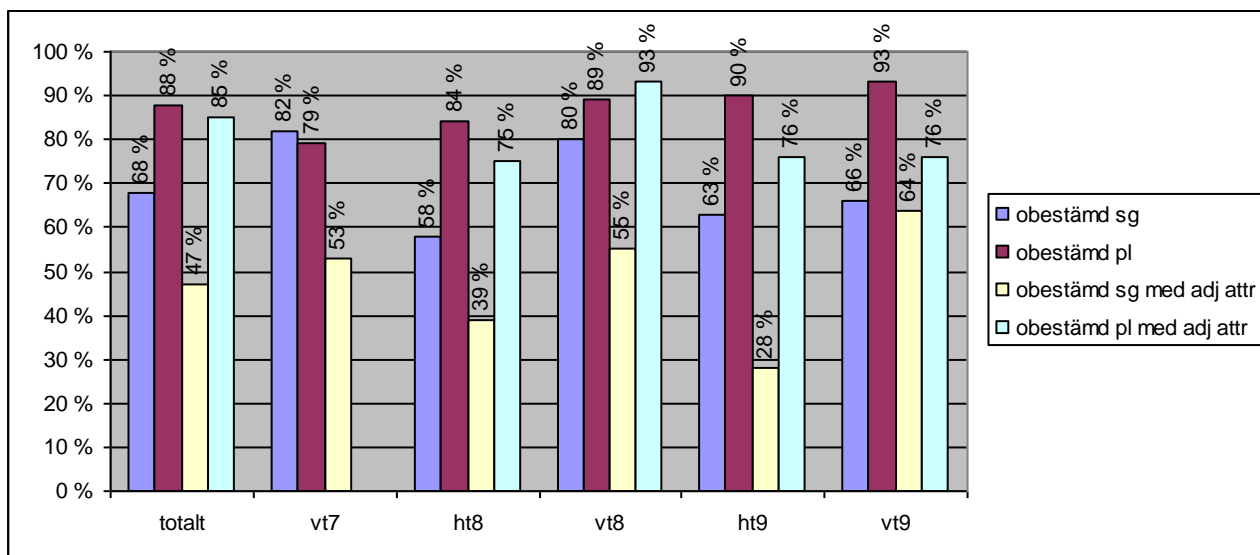

Diagram 19: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för obestämda former

Som framgår av diagrammet ovan har obestämd form pluralis utan adjektivattribut den högsta korrekthetsprocenten bland nominalfraser med obestämda former: den totala korrekthetsprocenten är 88 %. I fraser med adjektivattribut (*stora böcker*) är korrekthetsprocenten nästan lika hög.

Korrekthetsprocenten för plurala fraser utan adjektivattribut stiger signifikant från vt7 till vt9. Korrekthetsprocenten är dessutom signifikant lägre i vt7 än i vt8 och ht9. De viktigaste orsakerna till den höga korrekthetsprocenten ligger å ena sidan i frastypens relativt höga frekvens i läromedlen och å andra sidan i dess formella enkelhet: obestämd form pluralis innehåller varken artikel eller ändelse och påminner i detta avseende om naken form.

Den totala korrekthetsprocenten för obestämd form singularis utan adjektivattribut (*en bok*) är signifikant lägre än motsvarande form i pluralis (se 8.3.1). Korrekthetsprocenten varierar rätt kraftigt och är som högst i vt7. Korrekthetsprocenten är som lägst i ht8, då den är signifikant lägre än i vt7 och vt8. En möjlig förklaring till den lägre korrekthetsprocenten för obestämd form singularis är dess lägre frekvens i lärobokstexter: informanterna har alltså fått mindre språkligt inflöde för obestämd form singularis. Dessutom är obestämd form singularis formellt mer komplex än obestämd form pluralis: den obestämda artikeln bereder svårigheter för inlärare vars modersmål saknar artiklar.

Förekomsten av adjektivattribut sänker korrekthetsprocenten betydligt i singularis (*en bra bok*), där den totala korrekthetsprocenten är så låg som 47 %. Korrekthetsprocenten varierar kraftigt vid de olika skrivomgångarna, men är som högst i vt9. Korrekthetsprocenten är som lägst i ht9, då den är signifikant lägre än i vt8 och i vt9. Att obestämd form singularis med adjektivattribut utgör en svår frastyp för finska inlärare beror på frastypens formella komplexitet⁵⁴. Som ovan konstaterats är obestämd artikel ett grammatiskt ord som saknar direkt motsvarighet i finska och adjektivattributet ökar komplexiteten ytterligare. Dessutom är frastypen sällsynt i läromedlen.

I pluralis har förekomsten av adjektivattribut inte samma påverkan som i singularis. Den totala korrekthetsprocenten för fraser med adjektivattribut är mycket högre i pluralis (*bra böcker*) än i singularis, d.v.s. 85 %. Andelen är bara tre procentenheter lägre än för motsvarande fraser utan adjektivattribut (88 %), men signifikant högre än den totala korrekthetsprocenten för singularis med adjektivattribut (47 %). Korrekthetsprocenten för fraser med obestämd form pluralis och adjektivattribut är dessutom konstant vid de olika skrivomgångarna med undantag av vt8, där den

⁵⁴ Monica Axelsson placerar frastypen ”obestämd form singularis med adjektivattribut” på nivå 3, d.v.s. den högsta komplexitetsnivån i sin hierarki (Axelsson 1994: 99).

stiger till 93⁵⁵. Detta beror på den rikliga användningen av ramen [adjektiv i pluralis + *ögon*] i vt8 som informanterna antagligen har lärt sig som helsekvens. Informanterna gavs formen *ögon* i uppsatspappret (*Hur ser han eller hon ut? silmät=ögon, hiukset=hår*) och dessutom har uttryckstypen förekommit upprepade gånger i båda läromedlen. Skillnaderna mellan de olika skrivomgångarna är emellertid inte statistiskt signifikanta.

Trots att förekomsten av adjektivattribut påverkar korrekthetsprocenten för obestämda former är felet mycket likadana i fraser med respektive utan adjektivattribut. Bortfall av obestämd artikel (ex. 239–240) är i singularis det vanligaste felet (69 % av alla fel i obestämd form singularis). Utelämnning av grammatiska ord och morfem anses vara typiskt för nybörjare (se t.ex. Pienemann & Håkansson 1999: 392, 398). I mitt material förekommer detta dock ännu i vt9, varför det är sannolikt att finsk påverkan också spelar en roll: eftersom finskan saknar obestämd artikel uppfattar informanterna artiklarna ofta som redundanta även i andra språk (se t.ex. Jarvis & Odlin 2000: 549–550, Odlin 2003: 440). Resten av felet gäller överanvändning av bestämd form (ex. 241). Överanvändning är dock relativt sällsynt i singularis. Även några belägg på hybridfel, d.v.s. fraser som bär drag av både bestämd och obestämd form, förekommer (ex. 242).

239. Jag bor i **egnahemshus*. (AP2, vt9) (→*ett egnahemshus/en villa*)

240. Vi har **toppen båt resa*. (AF14, ht8) (→*en jätterolig båtres*)

241. Hon tycker om **bandet* kallas Gazette, jag tycker om det också. (BF9, vt8) (→*ett band, som heter...*)

242. Första jag går i **en simbassängen*. (GF13, ht8) (→*en simbassäng*)

Det vanligaste felet i obestämd form pluralis med respektive utan adjektivattribut är överanvändning av bestämd form (ex. 243–244). Ett annat fel är överanvändning av obestämd artikel (ex. 245–246). Detta är emellertid sällsynt och förekommer bara hos några informanter: det förefaller som om de uppfattade den obestämda artikeln som en allmän indefinitivmarkör eller använde en inlärarespråklig struktur [subjekt + *har* + *en* + substantiv].

243. Jag älskar **hästerna*. (GF10, vt7) (→*hästar*)

244. Billy har mycket **bra låten*. (→*bra låtar*)

245. The vi går strand vi are **en fyra dag*. (GP17, ht8) (→*fyra dagar*)

246. Hon har **en grön ögon* och röd lång hår. (CP3, vt8) (→*gröna ögon*)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att obestämd form pluralis är signifikant lättare för informanterna än de formellt mer komplexa formerna i singularis. Detta gäller oberoende av huruvida frasen innehåller ett adjektivattribut eller ej. De mest typiska felet i fraser med obestämda former är bortfall av obestämd artikel i singularis och överanvändning av bestämd form i pluralis.

8.3.4 Bestämd form

I motsats till obestämda former är bestämd form singularis i uppsatserna betydligt vanligare än pluralis. När det gäller bestämda former förekommer det kraftig variation i de totala korrekthetsprocenten. Diagram 20 nedan visar korrekthetsprocenten för nominalfraser i bestämd form.

⁵⁵ Vt7 uppvisar inga belägg på obestämda pluralformer som föregås av ett adjektivattribut.

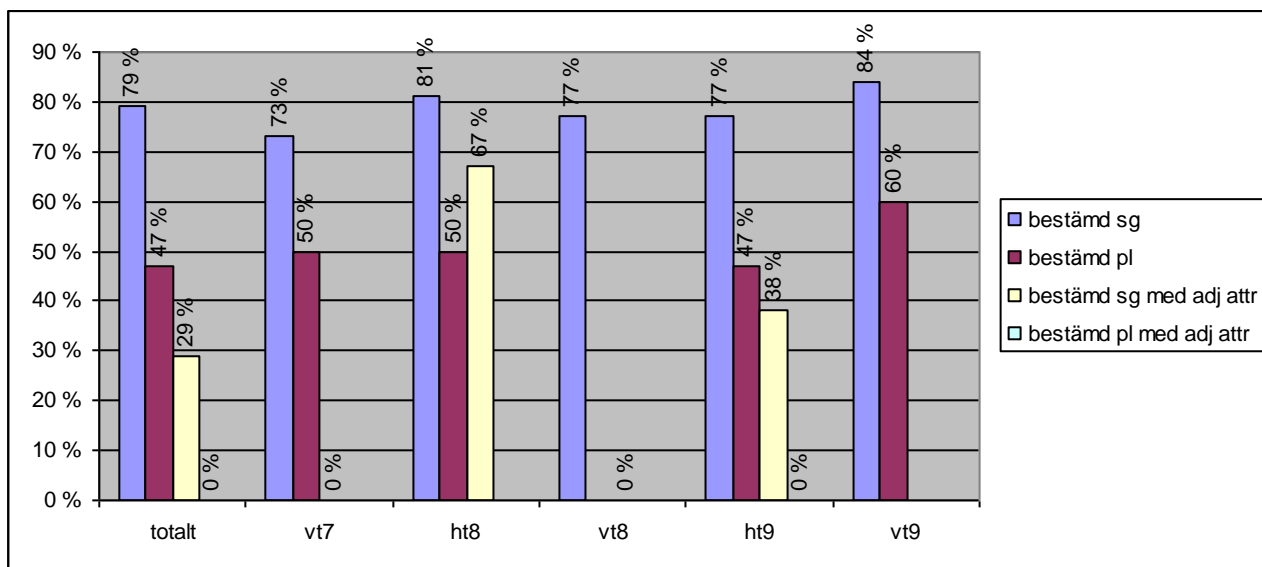

Diagram 20: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för bestämda former

Som framgår av diagrammet är bestämd form singularis utan adjektivattribut (*boken*) den lättaste typen av fraser med bestämd form: 79 % av bestämda former singularis är korrekta och andelen vid de olika skrivomgångarna är rätt konstant; andelen korrekta fraser är dessutom som högst i vt9, men skillnaderna är inte statistiskt signifikanta. Den höga korrekthetsprocenten hos frastypen beror på delvis samma faktorer som i fråga om obestämd form pluralis (se 8.3.3 ovan): bestämd form singularis utan adjektivattribut är högfrekvent i läromedlen och dessutom är bestämdhetsändelsen lättare än den obestämda artikeln för finska inlärare, eftersom finskan också använder ändelser men saknar artiklar (jfr Axelsson 1994: 42).

Det vanligaste felet i fraser med bestämd form singularis handlar om ett speciesfel, nämligen överanvändning av naken form; nakna former står ju alltid i singularis. Ungefär 70 % av dessa fel förekommer i samband med direkt deixis (ex. 247) eller indirekt anafor (ex. 248, det senare felet i exemplet gäller direkt anafor; korrelaten är understrukna). I båda fallen är det fråga om bestämd form vid det första omnämmandet. Feltypen kan delvis bero på att läromedlen kraftigt understryker bestämd form vid direkt anafor, d.v.s. fall där substantivet står i bestämd form vid det andra omnämmandet (se 5.1 ovan). Felet har relativt många belägg i ht9 där det vanligen förekommer i samband med substantiven *band* och **sjunger* ('*sångare*'). Att dessa substantiv används i oböjd form kan bero på engelsk påverkan: substantiven är så gott som identiska med de motsvarande engelska substantiven.

247. Vi kan inte ventta **sommrar*, därför att du kan gå simma i havvatten. (GF11, vt7) (→*sommaren*)

248. *Faith no more* spelar bra musik därför det är olik och **sjunger* är jättebra. **Sjungare* namn är Mike Patton. (GF13, ht9) (→*sångaren*; *Sångarens*)

Även obestämd form överanvänds i början, om än i betydligt mindre utsträckning än naken form. Också detta sker oftast i samband med indirekt anafor (ex. 249, korrelatet är understruket).

249. Vår skola är stor men **en matsal* är mycket liten. (AF16, vt9) (→*matsalen*)

Själva formen, d.v.s. bestämd form singularis (*boken*), tycks vara lätt att bilda för informanterna: materialet innehåller bara några belägg på överanvändning av definit attribut *den/det/de* efter modell från engelskan och det finska talspråket (ex. 250). Detta formfel förekommer dessutom endast i ht9 och hos bara några informanter. Denna normavvikelse är sällsynt även i Axelssons undersökning (Axelsson 1994: 44).

250. *Den sjunger är Mikael Åkerfeldt. (BP2, ht9) (→sångaren)

Bestämd form pluralis (*böckerna*) är signifikant svårare än bestämd form singularis när de totala korrekthetsprocenten jämförs (47 % respektive 79 %). Andelen korrekta bestämda former pluralis håller sig kring 50 % ända fram till ht9 och stiger till 60 % i vt9. Den relativt låga korrekthetsprocenten för bestämd form pluralis torde avspegla de låga frekvenserna i lärobokstexterna. Dessutom är bestämd form pluralis relativt komplex genom att den innehåller två olika ändelser (*böck-er-na*). Överanvändning av obestämd form, d.v.s. ett speciesfel, är det vanligaste felet i bestämd form pluralis: feltypen är vanligare i pluralis än i singularis (se 8.4.2 nedan). Det är emellertid omöjligt att veta med säkerhet om felet i grund och botten handlar om svårigheter med att välja rätt species i pluralis eller om problem med att bilda en bestämd form pluralis. Detta fel förekommer också hos studerande i svenska på universitetsnivå, varför det förefaller sannolikt att det är fråga om ett speciesfel, d.v.s. överanvändning av obestämd form i obligatoriska kontexter – betydelskillnaden mellan bestämd och obestämd form är dessutom mindre tydlig i pluralis (muntlig kommunikation med Marketta Sundman den 2 mars 2010). Felet är synnerligen vanligt i samband med indirekt anafor (ex. 251).

251. Och ofta i skolan också, men inte under **lektioner*. (AF5, ht9) (→*lektionerna*)

Dubbel bestämdhet (*den intressanta boken/de intressanta böckerna*) har låg frekvens i uppsatserna (17 belägg i singularis och 2 i pluralis). Strukturen har vanligen också mycket låg korrekthetsprocent. Den totala korrekthetsprocenten är i singularis 29 % och den varierar kraftigt vid de olika skrivomgångarna. Den höga korrekthetsprocenten i ht8 beror på användningen av fraserna *den första/sista dagen* som antagligen har lärts in som helsekvenser. I ljust av den totala korrekthetsprocenten är dubbel bestämdhet i singularis (*den stora boken*) signifikant svårare än bestämd form singularis (*boken*). Dubbel bestämdhet har i pluralis bara två belägg och båda är inkorrekta. Normavvikelserna i fraser med dubbel bestämdhet är främst av två slag: överanvändning av naken form (speciesfel) och bortfall av bestämd artikel (formfel). Båda förekommer ofta i samma fras (ex. 252–254); detsamma var typiskt för Axelssons (1994: 66–67) och Lahtinens (1993a: 185–186, 190) informanter:

252. Jag tycker innebandy därför att det är **bäst hobby*. (FP10, vt7) (→*den bästa hobbyn*)

253. Kanye West har **bästa lyrik* (AP1, ht9) (→*de bästa sångstexterna*)

254. Jag tycker om dem, eftersom den är **bestä band*. (BF15, ht9) (→*det bästa bandet*)

Att den bestämda artikeln ofta faller bort beror på den allmänna komplexiteten hos fraser med dubbel bestämdhet och den låga frekvensen i läromedlen; dessutom tas strukturen upp mycket sent i undervisningen. Ungefär hälften av de få beläggen på dubbel bestämdhet som förekommer i läromedelstexterna hör dessutom till den typ som saknar bestämd artikel, t.ex. *bästa resan*, *svenska dagen*. Dessa fraser är grammatiskt korrekta, men de ger en något felaktig bild av frastypen som oftast innehåller både bestämd artikel och substantivets och adjektivets bestämda form.

Vad gäller nominalfraser med bestämd form är korrekthetsprocenten så konstant att skillnaderna mellan de olika skrivomgångarna inte är statistiskt signifikanta. Detta gäller både singularis och pluralis och fraser med och utan adjektivattribut. De vanligaste felen i bestämda former gäller överanvändning av naken form i singularis och av obestämd form i pluralis. Den formella komplexiteten av fraser med dubbel bestämdhet leder vanligen till flera olika typer av fel i samma fras.

8.3.5 PRG-attribut

Upp till 36 % av alla nominalfraser som informanterna producerar innehåller ett PRG-attribut, och possessiva attribut är den vanligaste typen. Det är viktigt att notera att alla fel i fraser som innehåller ett PRG-attribut är formfel. Eftersom speciesbetydelsen ligger i attributet som substantivets form beror på, kan speciesfel inte alls förekomma i samband med PRG-attribut. Diagram 21 nedan illustrerar korrekthetsprocenten för fraser med possessiva, indefinita och genitivattribut, medan diagram 22 fokuserar på fraser med definita attribut. De nominalfraser med ett PRG-attribut som också innehåller ett adjektivattribut behandlas separat i samband med diagram 23. Felaktig form av PRG-attributet (t.ex. **mina bok*) ingår inte i analysen.

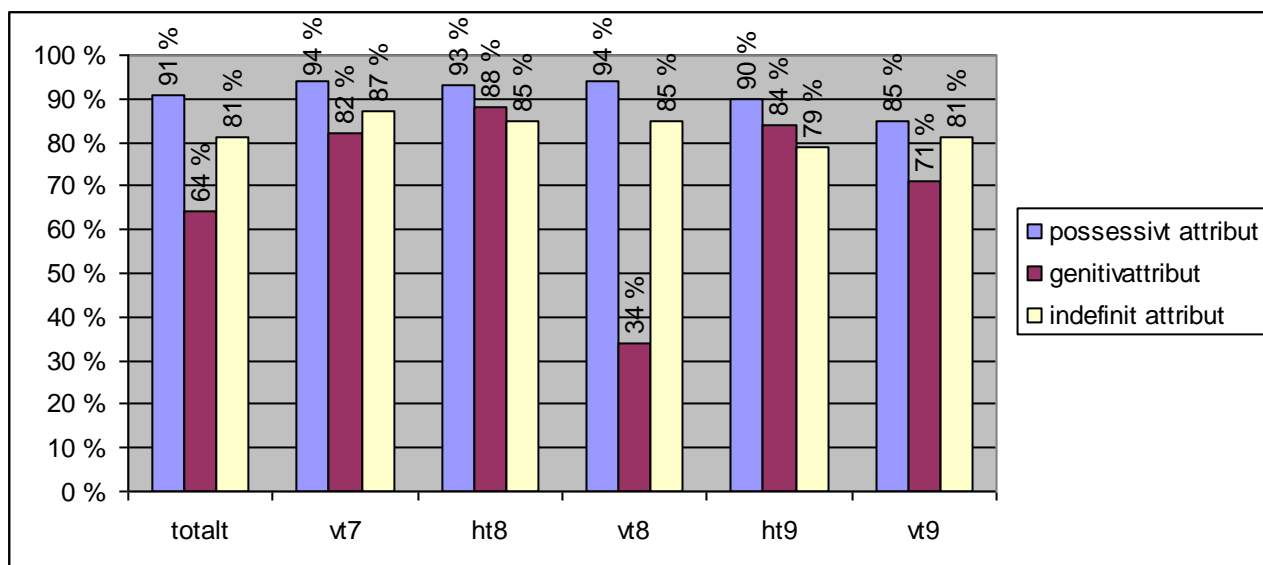

Diagram 21: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för fraser med PRG-attribut (utan adjektivattribut)

Som framgår av diagrammet har fraser med possessiva attribut (*min bok*) den högsta korrekthetsprocenten vid varje skrivomgång. Possessiva attribut är dessutom signifikant lättare än alla andra typer av PRG-attribut när man beaktar den totala korrekthetsprocenten. Korrekthetsprocenten för fraser med possessiva attribut är rätt konstant, men den är dock signifikant lägre i vt9 än i vt7, ht8 och vt8.

Den höga korrekthetsprocenten för nominalfraser med possessiva attribut beror på två faktorer: fraser av denna typ är för det första högfrekventa i språket och i lärobokstexterna och för det andra enkla att bilda: substantivet står alltid i obestämd form utan artikel. En möjlig förklaring till att procenten ändå sjunker signifikant med tiden är att informanterna har tillägnat sig principerna bakom det semantiska speciesvalet och tenderar att allt oftare använda bestämd form i fraser med definit betydelse. Denna förklaring får också stöd i motiveringarna som informanterna gett i det grammatiska testet (se 6.2.4 ovan). Det praktiskt taget enda felet informanterna gör i fraser med possessiva attribut är att konstruera frasen med bestämd form av substantivet (ex. 255–256).

255. **Deras huset* är stort och Johanna har ett egen rum (GF10, vt8) (→*deras hus*)

256. **Mina kompisarna* är också ofta på häststallet. (GF10, ht9) (→*mina kompisar*)

Den totala korrekthetsprocenten för fraser med genitivattribut (64 %) är signifikant lägre än den motsvarande procenten för fraser med possessiva attribut. Korrekthetsprocenten varierar betydligt vid de olika skrivomgångarna. Att korrekthetsprocenten i vt8 är signifikant lägre än vid de andra skrivomgångarna har sin grund i att majoriteten av fraserna med genitivattribut i vt8 är skolnamn där informanterna överanvänder bestämd form (se ex. 257–258 nedan). Detta kan bero på att

skolorna för dem är unikt identifierbara (se 7.2.5 ovan), men det är också möjligt att de oftast sett och hört ordet *skola* i bestämd form. Skolnamn förekommer även i vt9, men behärskningsprocenten är då betydligt högre.

257. Hon går **Isokoulu Skolan*. (CF11, vt8) (→*Isokoulu skola*)

258. Hon är 15 år gammal och går i **Isokoulus skolan*. (FF14, vt8) (→*Isokoulu skola*)

I andra fall än i skolnamn används genitivattribut korrekt i 84 % av fraserna. I fraser med genitivattribut som anger indirekt deixis (se ex. 259–260) och som betydelsemässigt står mycket nära fraser med possessiva attribut varierar korrekthetsprocenten mellan 80 % (vt9) och 100 % (vt7). Fraser med genitivattribut har dock vid alla skrivomgångarna något lägre korrekthetsprocent än fraser med possessiva attribut, trots att båda typerna av attribut följer samma regel i fråga om substantivets form; samma fenomen förekommer i det grammatiska testet (se 6.1 ovan), men skillnaderna är inte signifikanta. Den enda normavvikelsen som förekommer i dessa fraser består även här av att genitivattributet har konstruerats med bestämd form.

259. Det var **Basshunters konserten*. (AP2, ht8) (→*Basshunters konsert*)

260. Men jag tycker inte om **vår skola matsalen*, därför att den är så små. (AF13, vt9) (→*vår skolas matsal*)

Indefinita attribut (ex. 261–262) är den näst lättaste typen av PRG-attribut. Den totala korrekthetsprocenten är 81 % och andelen korrekta fraser varierar något vid de olika skrivomgångarna. Skillnaderna mellan omgångarna är dock så små att de inte är signifikanta. Orsaken till den rätt höga procenten ligger i den formella enkelheten: i fraser med indefinita attribut står substantivet alltid i obestämd form. Indefinita attribut är också enkla vad gäller förhållandet mellan form och betydelse: indefinit betydelse anges alltid med obestämd form. De normavvikelser som förekommer i uppsatserna i denna frastyp varierar enligt betydelsetypen: i fraser med specifik indefinit betydelse eller svagt referentiell betydelse består felet alltid av att frasen konstruerats med substantivet i bestämd form.

261. Men jag har inte **mycket fritiden*. (CP3, ht9) (→*mycket fritid*)

262. Vi spelar **varje kvällen* men inte i tisdag. (GP1, vt7) (→*varje kväll*)

Det vanligaste indefinita attributet som förekommer i icke-specifik indefinit betydelse är *ingen/inget/inga*, som används för att förneka referentens existens. Det vanligaste felet är att informanterna ersätter attributet med *inte* enligt finskans modell (ex. 263), men även fel form av substantivet (ex. 264) förekommer (jfr 8.2.1 ovan).

263. Hon har inte **hobby*. (AF13, vt8) (→*ingen hobby*)

264. Hon har **ingen fritiden* (CF11, ht9) (→*ingen fritid*)

Definita attribut har i kapitel 7 behandlats som en kategori, men ur normativt perspektiv är det viktigt att göra skillnad mellan de attribut som konstrueras med substantivets obestämda form och de attribut som konstrueras med substantivets bestämda form (def attrO respektive def attrB i diagrammet nedan). Diagram 22 illustrerar korrekthetsprocenten för dessa två typer:

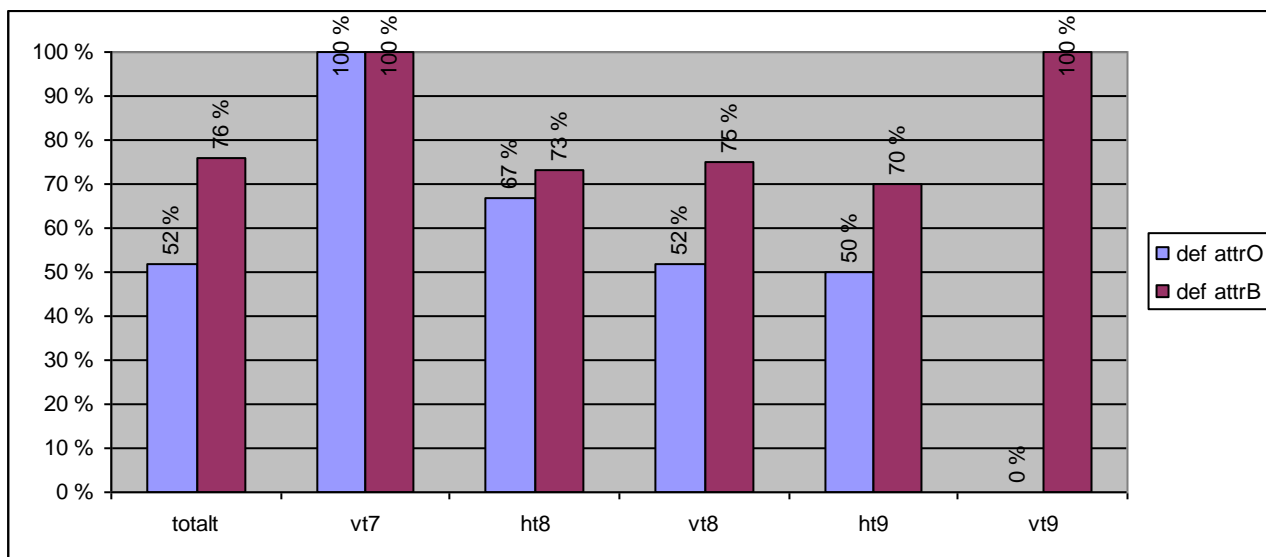

Diagram 22: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för fraser med definitiva attribut

Som framgår av diagrammet har de definitiva attribut som konstrueras med bestämd form genomgående en högre korrekthetsprocent än de som konstrueras med obestämd form. Betraktar man den totala korrekthetsprocenten är definitiva attribut som konstrueras med obestämd form (*samma skola*, *nästa vecka*) signifikant svårare än definitiva attribut som konstrueras med bestämd form. Orsaken torde vara att strukturer med bestämd form förefaller mer logiska ur inlärarens synvinkel: definit betydelse anges med bestämd form. Strukturer med obestämd form har emellertid en högre frekvens i uppsatserna. Skillnaderna mellan de olika skrivomgångarna är inte statistiskt signifikanta i någondera typen av attribut.

I samband med definitiva attribut som konstrueras med substantivets obestämda form (*samma* och *nästa* i detta material) består alla fel av överanvändning av bestämd form (ex. 265–266). I fraser där attributet konstrueras med bestämd form (t.ex. *hela*, ex. 267) är det vanligaste felet att substantivet står i obestämd form; detta är dock mer sällsynt. Attributet *hela* förekommer oftast i frasen *hela tiden*, som kan ha tillägnats som helsekvens.

265. Jag ser henne i skolan, vi går i **samma skolan* (BF3, vt8) (→*samma skola*)

266. **Nästa sommaren* ska bli jättehärlig därför att jag ska gå till Frankrike till tre veckor. (AF19, vt9) (→*nästa sommar*)

267. Varje sommar hon är mitt familj stoga och vi simma **hela sommar*. (GF19, vt8) (→*hela sommaren*)

Fraser som innehåller både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut är sällsynta i uppsatserna. Den enda attributstypen som förekommer i samband med adjektivattribut vid varje skrivomgång är possessiva attribut, men även den har få belägg⁵⁶. Fraser som innehåller både ett indefinit attribut och ett adjektivattribut (ex. 166 ovan) förekommer i ht8, ht9 och vt9, men även de har få belägg. Fraser med definitiva attribut (ex. 167 ovan) och genitivattribut (ex. 165 ovan) i kombination med adjektivattribut är mycket ovanliga i materialet (bara ett belägg vid varje skrivomgång där dessa frastyper förekommer). Diagram 23 nedan visar andelen korrekta fraser i de olika de obligatoriska kontexterna för fraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut:

⁵⁶ Tre belägg i vt7 och ht8, 14 belägg i vt8, 15 belägg i ht9 och fem belägg i vt9.

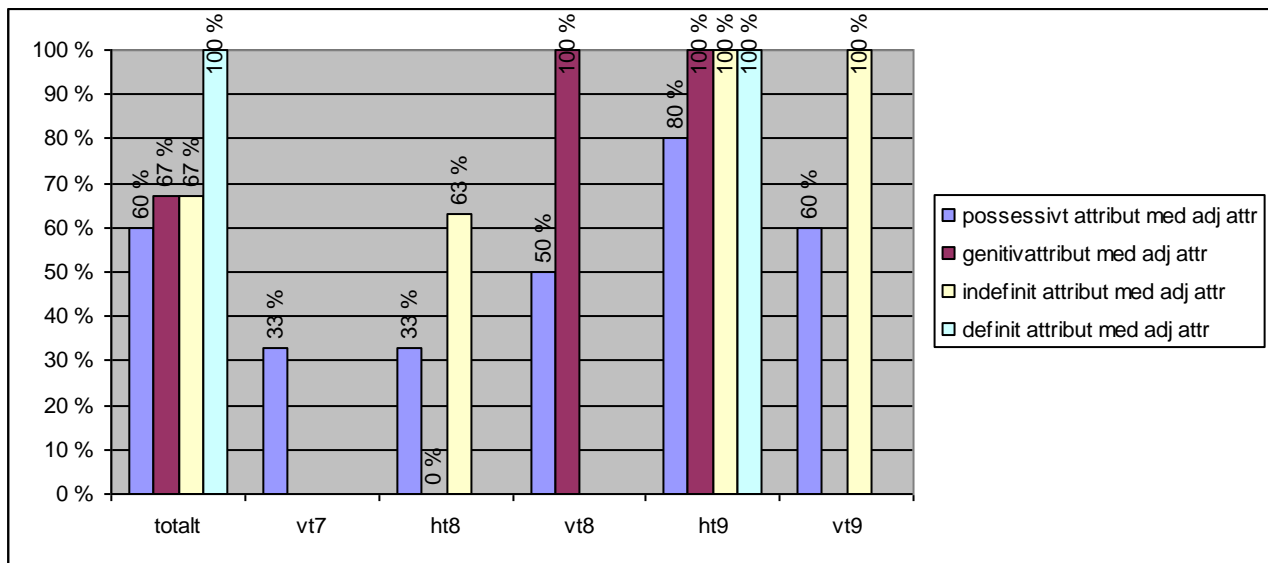

Diagram 23: Korrekthetsprocenten i obligatoriska kontexter för fraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut

De totala korrekthetsprocenten för fraser med både possessivt respektive indefinit attribut och adjektivattribut är lägre än för motsvarande fraser utan adjektivattribut. Korrekthetsprocenten för fraser som innehåller både ett possessivt och ett adjektivattribut är 60 %, d.v.s. typen är signifikant svårare än fraser med possessivt attribut utan adjektivattribut (91 %, se diagram 21 ovan). Orsaken till detta ligger framför allt i att adjektivets bestämda form ännu inte behandlats i undervisningen. Eftersom frastypen dessutom är sällsynt i läromedlen har informanterna inte heller haft möjlighet att tillägna sig formen implicit, låt vara att vissa tycks behärska frasen *min bästa vän* som helsekvens. Denna fras förekommer dock inte i läromedlen. Däremot förekommer frasen *min bästa kompis* i KM3.

Andelen korrekta fraser varierar kraftigt och är som högst i ht9, då majoriteten av fraserna i denna kategori består av ramen [possessivt attribut + *bästa* + substantiv i obestämd form]; som antagligen har lärts in som helsekvens. Det vanligaste felet i fraser av denna typ gäller adjektivets form, d.v.s. adjektivet står i obestämd form i stället för bestämd form (ex. 268). Detta fel förekommer nästan enbart i singularis, något som tyder på att informanterna förknippar adjektivets *a*-form med pluralis; även motiveringarna i det grammatiska testet stöder detta antagande (se 6.2.4 och 6.2.5 ovan).

268. **Min bäst kompis* är Kristina, hon är 14 år gammal (BF13, vt8) (→ *min bästa kompis*)

Den totala korrekthetsprocenten för fraser med ett indefinit attribut är 81 % (se diagram 21) och för fraser med både indefinit attribut och adjektivattribut 67 %. Skillnaden är dock inte signifikant. Andelen korrekta fraser i den senare typen varierar mellan 63 % och 100 % och antalet belägg är mycket lågt (sammanlagt 15 belägg i hela uppsatsmaterialet). Den relativt höga korrekthetsprocenten beror åtminstone delvis på att majoriteten av beläggen står i pluralis: detta eliminerar felen i adjektivets form, eftersom numerus är en för informanterna lätt kategori och adjektiv saknar en separat bestämd form pluralis. I fraser med indefinit attribut förekommer samma fel som i andra fraser med indefinit attribut och icke-specifik indefinit betydelse: *inte* används i kontexter för *ingen*:

269. Men jag har **inte egen häst*. (GF10, vt9) (→ *ingen egen häst*)

De få fraser som innehåller både ett definit attribut och ett adjektivattribut används felfritt och även de få fraserna med både genitiv- och adjektivattribut är felfria fr.o.m. vt8. Det enda felet i den senare frastypen (ex. 270) är likadant som i andra fraser med genitivattribut, d.v.s. substantivets bestämda form överanvänds.

270. Där var **världens största kärrområdet!* (FP2, ht8) (→*världens största kärrområde*)

Sammanfattningsvis kan man konstatera att nominalfraser med ett PRG-attribut och nominalfraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut avviker kraftigt från varandra ur normativ synvinkel. Skillnaden i korrekthetsprocent är betydande i fraser med possessiva och indefinita attribut (31 respektive 15 procentenheter); den är också statistiskt signifikant i fraser med possessiva attribut. I fraser med genitivattribut och med definita attribut är korrekthetsprocenten intressant nog något högre i fraser som också innehåller ett adjektivattribut än i fraser utan adjektivattribut. Antalet belägg är emellertid så lågt att några slutsatser inte kan dras (för ett korrekt exempel på en fras med både ett genitivattribut och adjektivattribut, se 7.2.5 ovan). Helsekvensinläringen kan dock ha spelat in.

Det typiska felet i nominalfraser med ett PRG-attribut utan adjektivattribut är överanvändning av substantivets bestämda form. Felet kan ofta förklaras med det faktum att informanterna förknippar definit betydelse och bestämd form med varandra. Intressant nog är överanvändning av substantivets bestämda form mycket sällsynt i fraser som också innehåller ett adjektivattribut: felet gäller däremot adjektivets form. Detta fel förekommer nästan enbart i singularis, något som tyder på att informanterna förknippar adjektivets *a*-form med pluralis. Att adjektivets bestämda form är svår var att vänta, eftersom informanterna skrev alla uppsatserna innan adjektivets bestämda form behandlats explicit i undervisningen.

8.4 Feltyperna i uppsatsmaterialet

I detta avsnitt behandlar jag de felaktiga fraserna ur de olika feltypernas synvinkel. Utgångspunkten för analysen ligger även i detta avsnitt i de obligatoriska kontexterna. De olika feltyperna i uppsatsmaterialet är följande:

- *Speciesfel* (se 8.4.2 nedan) gäller användning av fel speciesform, t.ex. obestämd form i stället för bestämd form, t.ex. *Jag spelar fotboll i *laget, som heter Turun Kisaveikot* (→*ett lag* AP9, vt7).
- *Formfel* (8.4.3) handlar bl.a. om artikelbruk och substantivets form i samband med PRG-attribut, t.ex. *Jag tycker att fotboll är *jättekul hobby* (→*en jättekul hobby*, FF4, vt7), *Men jag tycka inte om *vårt skolan* (→*vår skola*, FF12, vt9).
- *Hybridfel* (8.4.4), d.v.s. fraser som bär drag av både obestämd och bestämd form, t.ex. *Där har vi *en god middag.* (→*en god middag*, AF19, ht8).
- *Övriga fel* (8.4.5), en liten grupp fel som inte kan kategoriseras på något annat sätt, t.ex. **Min hobba är cheerleading vi har ett härlig lag.* (→*?min hobby* AF16, vt9).

Eftersom analysen sker på frasnivå avviker species- och hybridfelen från de andra feltyperna som behandlas här på ett specifikt sätt. Upp till 41 % av de inkorrekta nominalfraserna innehåller ett PRG-attribut, vilket betyder att speciesbetydelsen då framgår av attributet, som också bestämmer substantivets form (t.ex. *min kompis, någon bok, samma skola, hela dagen*). Eftersom species i dessa fraser markerats lexikaliskt kan speciesfel inte förekomma i dem. Bestämd form i en nominalfras med possessivt attribut (ex. **vår skolan*) betraktas inte som speciesfel utan som formfel.

För att räkna ut andelen fraser med speciesfel har jag dividerat antalet fraser med speciesfel (n=301) med antalet fraser som inte innehåller ett PRG-attribut (n=2794), d.v.s. $301/2794 = 0,107$. Detta betyder att 11 % av de fraser där speciesfel kan förekomma innehåller ett speciesfel. Andelen fraser med formfel har däremot beräknats genom att jag har dividerat antalet fraser med formfel (n=394) med det totala antalet nominalfraser i uppsatserna (n=4379); resultatet blir att 9 % av alla nominalfraser innehåller ett (eller flera) formfel (se 8.4.2 och 8.4.3 nedan). Eftersom dessa andelar har beräknats på olika sätt är de dock inte jämförbara.

8.4.1 Fördelningen mellan feltyperna

I detta avsnitt illustreras fördelningen mellan de olika feltyperna i uppsatsmaterialet. Diagram 24 illustrerar fördelningen mellan feltyperna i hela uppsatsmaterialet, d.v.s. hur många procent av alla fel som gäller t.ex. formen. Det är viktigt att notera att diagrammen nedan gäller antalet fel, inte antalet felaktiga fraser. Andelarna har beräknats genom att dividera antalet belägg på en viss feltyp med antalet alla fel vid en skrivomgång.

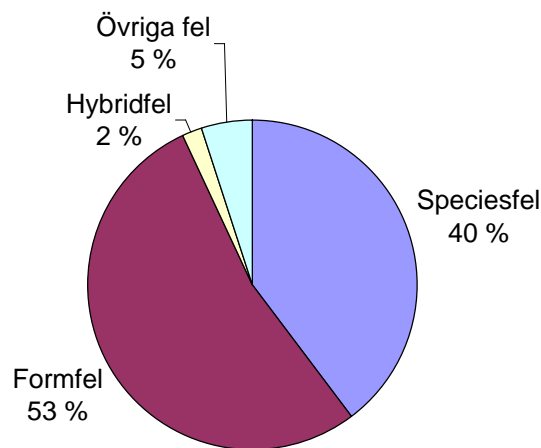

Diagram 24: De totala andelarna olika feltyper i uppsatserna

Uppsatsmaterialet innehåller 764 fel i 718 felaktiga fraser (16 % av alla nominalfraser). Formfelen (n=412) är signifikant vanligare än speciesfelen (n=301), medan de övriga feltyperna är mycket få. Diagrammen 25–29 nedan visar att fördelningen är likadan vid de olika skrivomgångarna:

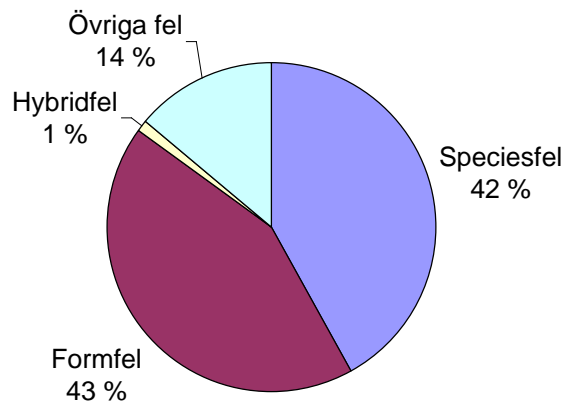

Diagram 25: Fördelningen mellan olika feltyper i vt7

Uppsatserna från vt7 innehåller 107 fel i 98 felaktiga fraser (15 % av alla fraser). Species- och formfelen är lika vanliga ($n=45$ respektive $n=46$), varför signifikanta skillnader inte förekommer. Ytterligare innehåller uppsatserna ett hybridfel och 15 belägg på övriga fel.

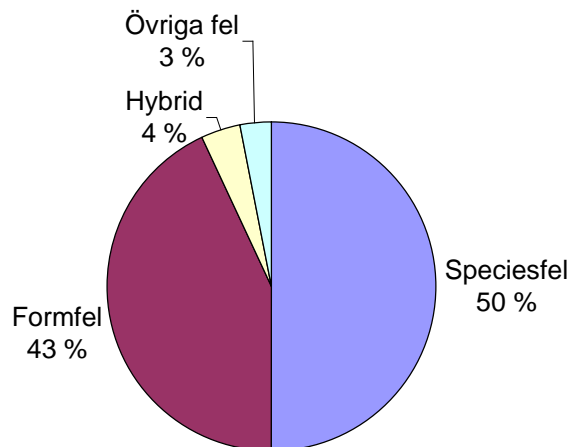

Diagram 26: Fördelningen mellan olika feltyper i ht8

Ht8 innehåller 123 fel i 119 felaktiga fraser (21 % av alla fraser). Ht8 är den enda skrivomgången där speciesfelen ($n=61$) är vanligare än formfelen ($n=53$), men skillnaden mellan dessa är inte signifikant. Dessutom innehåller uppsatserna fem hybridfel och fyra belägg på övriga fel.

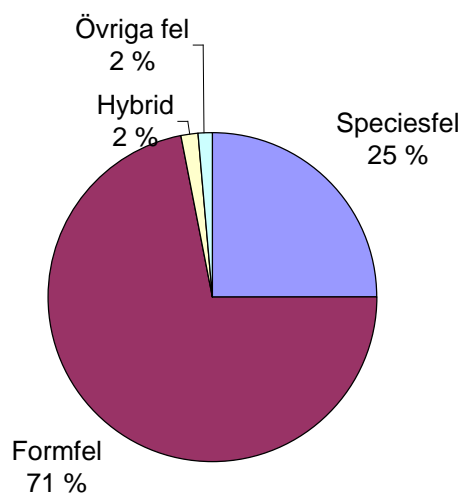

Diagram 27: Fördelningen mellan olika feltyper i vt8

Vt8 innehåller 121 fel i 114 felaktiga fraser (17 % av alla fraser). Formfelen (n=86) är synnerligen vanliga och signifikant vanligare än speciesfelen (n=30). Uppsatserna innehåller också tre hybridfel och två belägg på övriga fel.

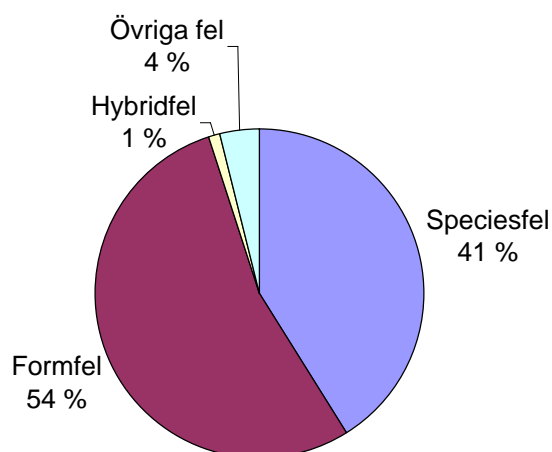

Diagram 28: Fördelningen mellan olika feltyper i ht9

Ht9 består av två uppsatser och innehåller 280 fel i 256 felaktiga fraser (15 % av alla fraser). Formfelen (n=153) är igen signifikant vanligare än speciesfelen (n=113). Uppsatserna innehåller dessutom två hybridfel och 12 belägg på övriga fel.

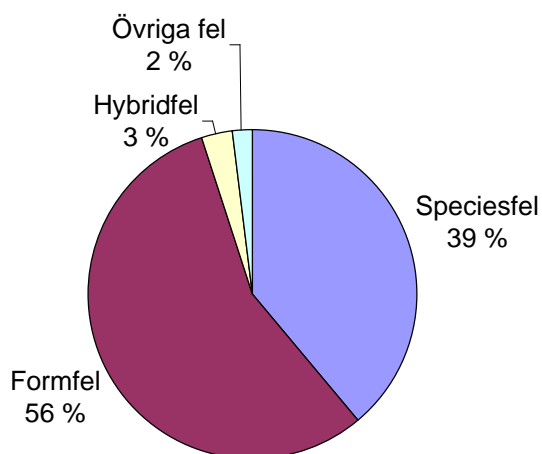

Diagram 29: Fördelningen mellan olika feltyper i vt9

Uppsatsen från vt9 innehåller 133 fel som förekommer i 131 felaktiga fraser (15 % av alla fraser). Andelen formfel ($n=75$) är också här signifikant högre än andelen speciesfel ($n=52$). Ytterligare innehåller uppsatserna fyra hybridfel och två belägg på övriga fel.

Nominalfrasens formella aspekter är alltså ett signifikant större problem än val av rätt species (jfr Wijk-Andersson, 1994: 350, 1995: 246–248; Karppinen & Sarkkinen 1995: 48–49). I början av undervisningstiden är feltyperna ungefär lika vanliga, men fr.o.m. vt8 är formfelen signifikant vanligare än speciesfelen. Detta beror på att antalet speciesfel sjunker något under undersökningstiden, medan de vanligaste formfelen, d.v.s. bortfall av obestämd artikel respektive överanvändning av bestämd form i samband med PRG-attributen, inte blir färre under undersökningstiden (se 8.4.2 och 8.4.3 nedan). Eftersom PRG-attributen används rikligt med i åk8 är formfelen då signifikant vanligare och speciesfelen signifikant mer sällsynta än vid alla andra skrivomgångar. Uppsatserna innehåller därför ovanligt få fraser där species inte anges lexikaliskt, varför informanterna inte har flera tillfällen att göra speciesfel; i stället gör de mycket formfel.

Andelen hybridfel är genomgående låg (som högst 4 %). Andelen övriga fel, d.v.s. fel som inte kan kategoriseras, uppgår till 14 % av alla fel i vt7, då feltypen är signifikant vanligare än i alla de senare skrivomgångarna. Svårtolkade uttryck är typiska för de tidigaste stadierna av inläringen.

8.4.2 Speciesfel

Analysen av speciesfel bygger på de obligatoriska kontexterna för de olika speciesformerna. Överraskande nog är de obligatoriska kontexterna trots speciesfelen oftast lätta att identifiera. Den rätta speciesbetydelsen kan nästan alltid fastställas med hjälp av kontexten och omvärldskunskapen (i det muntliga materialet är situationen något annorlunda, se 9.4.5 nedan). Med speciesfel avses i denna undersökning följande:

- Naken form i en obligatorisk kontext för bestämd form, t.ex. *Jag har många kompisar att *teater.* (BF13 vt7) (\rightarrow på teatern).
- Bestämd form i en obligatorisk kontext för obestämd form, t.ex. *Vi trodde att vi går och handla, men vi gick på *museumnena.* (AF5, ht8) (\rightarrow muséer).
- Obestämd form i en obligatorisk kontext för bestämd form, t.ex. *Vår skola är stor men *en matsal är mycket liten.* (AF16, vt9) (\rightarrow matsalen).

- Bestämd form i en obligatorisk kontext för naken form, t.ex. *Vi åker första på *tågen till Helsingfors.* (AF16, ht8) (\rightarrow tåg).

Överanvändning av naken form (t.ex. *skola*) i stället för obestämd form (t.ex. *en skola*) och tvärtom, d.v.s. bortfall respektive överanvändning av obestämd artikel, betraktas som formfel (se avsnitt 8.4.3 nedan). Felet förorsakar ingen ändring i speciesbetydelsen, eftersom både nakna och obestämda former anger indefinit betydelse.

Eftersom PRG-attribut anger species i sig och substantivets form enbart beror på det aktuella attributet, kan speciesfel som ovan konstaterats bara förekomma i sådana nominalfraser där formen inte bestäms av något PRG-attribut. Antalet sådana fraser i uppsatsmaterialet är 2794 och 11 % av dessa innehåller ett speciesfel. Diagram 30 nedan visar de procentuella andelarna fraser med speciesfel vid de olika skrivomgångarna.

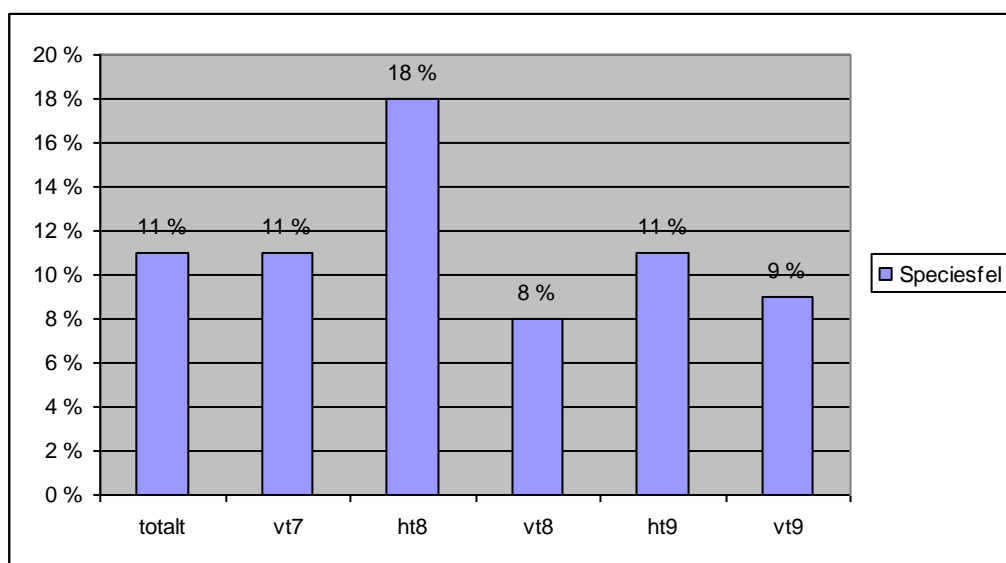

Diagram 30: Andelen nominalfraser med fel species vid de olika skrivomgångarna

Som framgår av diagrammet är andelen fraser med speciesfel mycket konstant med undantag av ht8, då den uppgår till 18 % och är signifikant högre än vid alla de andra skrivomgångarna. Den höga andelen speciesfel i ht8 beror på uppsatsens tema (*Min resa*): det förekommer gott om obligatoriska kontexter för ramen [*åka* + ett fordon i naken form]. Trots att betydelsen är svagt referentiell, använder flera informanter bestämd form (t.ex. *åka *båten*) i stället för naken form (t.ex. *åka båt*), möjligen p.g.a. att fordonen är unikt identifierbara för dem själva. Andelen fraser med speciesfel är något lägre i vt9 än i vt7, men skillnaden är inte signifikant.

Tabell 16 nedan visar antalet olika speciesfel (n i tabellen) samt antalet obligatoriska kontexter för de korrekta formerna (o.k. i tabellen). De procentuella andelarna (%) har beräknats genom att dividera antalet felaktiga fraser med antalet obligatoriska kontexter för den korrekta formen i målspråket. Exempelvis vt7 innehåller sammanlagt 128 obligatoriska kontexter för obestämd form singularis, och 19 av dessa innehåller en icke-normenlig bestämd form singularis: $19:128 = 0,148$, d.v.s. detta fel förekommer i 15 % av de obligatoriska kontexterna.

Tabell 16: Antalet och andelen olika typer av speciesfel i uppsatserna

	Naken i st.f. best.			Best. i st.f. obest.			Obest i st.f. best.			Best. i st.f. naken			Totalt		
	n	o.k.	%	n	o.k.	%	n	o.k.	%	n	o.k.	%	n	o.k.	%
vt7	13	55	24	19	128	15	6	55	11	7	212	3	45	395	11
ht8	17	96	18	23	144	16	2	96	2	19	105	18	61	345	18
vt8	8	33	24	15	210	7	0	33	0	7	153	5	30	396	8
ht9	48	256	19	38	301	13	10	256	4	17	488	3	113	1045	11
vt9	18	126	14	18	188	10	3	126	2	13	270	5	52	584	9
Tot.	104	566	18	113	971	12	21	566	4	63	1228	5	301	2765	11

Som framgår av tabellen är andelen fel vanligen högre i vt7 än i vt9, men utvecklingen är sällan lineär. Bruket av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form är signifikant vanligare än alla andra typer av speciesfel när de totala andelarna jämförs och härmed det vanligaste speciesfelet. Den näst vanligaste feltypen, d.v.s. bestämd form i obligatoriska kontexter för obestämd form, är signifikant vanligare än de två minst frekventa typerna av speciesfel, när de totala andelarna jämförs.

Naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form sjunker i frekvens under tiden, men skillnaderna mellan skrivomgångarna är insignifikanta och felet är rätt vanligt ännu i vt9. Felet är vanligast vid de s.k. första omnämnandena (upp till 70 % av fraserna där naken form överanvänds anger direkt deixis eller indirekt anafor), d.v.s. i direkt deixis (ex. 271–275 nedan) och indirekt anafor (276–279), men det förekommer även i direkt anafor (279–282).

271. Jag har två piano, i mitt rum och i *vardagsrum. (GF15, vt7) (→ vardagsrummet)

272. Vi är här en vecka och jag kommer inte *skola nästa vecka. (AF14, ht8) (→ till skolan)

273. Han har också hjälpat mig med *tyska. (BP8, vt8) (→tyskan)

274. Hannes skiva Thriller är *värld mycket sälja albumen. (GP2, ht9) (→världens)

275. *Musik är det bästa jag vet. (BF15, vt9) (→musiken)

276. På båten jag köpa godis på *tax-free butik och danca ivriga i *disko. (GP16, ht8) (→taxfreebutiken, diskot)

277. Min hobby är karate. *Sällskap namn är Sankukai. (AP13, vt7) (→sällskapets)

278. Faith no more spelar bra musik därför det är olik och *sjunger är jättebra. (GF13, ht9) (→sångaren)

279. Jag tycker om alla slags musik men jag ofta lyssnar rock- pop- och jazz-musiken. [...] Jag lyssnar ofta texten, instrumenter och *melodi i *musik. (AF11, ht9)⁵⁷ (→melodin i musiken)

280. Vart hotelrum har två rum, WC och dush. Vi var väskorna i *hotelrum och gick i restaurangen. (AF19, ht8) (→hotellrummet)

281. Hennas rum är vacker, framför fönstret en stor säng och bredvid *säng är bordet. (GF21, vt8) (→sängen)

282. Efter högstadiet jag gå gymnasium. [...] Jag vill jobba i sommaren och gå till stugan efter *gymnasium jag studera en jurist. (AP14, vt9) (→gymnasiet)

De möjliga orsakerna till överanvändning av naken form är flera. I vt7 överanvänder informanterna troligen nakna former p.g.a. att de ännu befinner sig på nybörjarnivå, då bortfall av grammatiska ord och böjningsmorfologi är typiskt (se t.ex. Pienemann & Håkansson 1999: 392, 398). I de senare årskurserna förekommer felet oftast i fraser med direkt deixis respektive indirekt anafor, d.v.s. i de typer av definit betydelse som nästan försummas i den explicita grammatikundervisningen i läromedlen (se 5.1. ovan).

Nakna former är vanliga även i samband med dubbel bestämdhet (ex. 283–286). 50 % av fraserna med dubbel bestämdhet i singularis har naken form i stället för bestämd form + bestämd artikel. Enligt SAG är konstruktionen [adjektiv i bestämd form + substantiv i naken form], t.ex.

⁵⁷ Det första felet i exemplet berör indirekt och det senare direkt anafor: *all slags musik* fungerar som korrelerat till båda.

största frihet, möjlig i fraser som kunde stå utan kvantitetsattribut i en indefinit fras (t.ex. *stor frihet*). De närmare villkoren för användningen av denna struktur är dock enligt SAG ”otillräckligt kända”. (SAG 3: 77.) I exemplen nedan torde bruket av naken form inte vara korrekt och det beror på strukturens komplexitet.

283. Jag tycker innebandy därför att det är **bäst hobby*. (FP10, vt7) (→*den bästa hobbyn*)
284. Hans hobby är ishockey, han är **bästa ishockeyspelare*. (BF10, vt8) (→*den bästa ishockeyspelaren*)
285. Slipknot hade **snabbat batterist* alltöver värld. (GP4, ht9) (→*den snabbaste trummisen*)
286. Jag tycker om han därför att han är så sött och **bästa sjunger*. (GF8, ht9) (→*den bästa sångaren*)

Att använda bestämd form i obligatoriska kontexter för obestämd form innebär vanligen att bestämd form singularis förekommer i obligatoriska kontexter för obestämd form pluralis, vilket tyder på att alla informanter ännu inte är på det klara med vad de olika formerna i substantivets böjningsparadigm står för. De tycks ibland uppfatta bestämd form singularis som pluralis, d.v.s. de blandar ihop formerna *dag-en* och *dag-ar*. En del motiveringar som vissa informanter gav i det grammatiska testet (se 6.2 ovan) stöder detta antagande. I exemplen 287–290 kan även finsk påverkan spela en roll: substantiven i de finska motsvarigheterna *neljä vuotta* (’fyra år’), *seitsemän päivää* (’sju dagar’) och *150 minuuttia* (’150 minuter’) står i en kasusform (partitiv) i singularis, trots att räkneordet anger pluralis. De finska fraserna är med andra ord inkongruenta. Informanterna kan därför ha använt en böjd form i singularis också i svenskan.

287. Jag börja spelar gitarr **fjur året* sedan. (CF5, vt7) (→*fyra år*)
288. Vi stanna där **sju dagen* och vi gör dit flygplan. (GF21, ht8) (→*sju dagar*)
289. Flyget tåg **150 minuten*. (AF19, ht8) (→ *150 minuter*)
290. Han sjunger ensam, men han har också **fem spelaren* med han. (GP1, ht9) (→*fem musiker*)

I andra fall tyder felet närmast på att informanten använt bestämd form om referenter som är unikt identifierbara för honom eller henne själv:

291. Vi trodde att vi går och handla, men vi gick på **museumnena*. (AF5, ht8) (→ *muséer*)
292. Jag bor i **höghuset* med min mamma, systra och bror. (AF16, vt9) (→*ett höghus*)

Även helsekvensinläring kan i vissa fall ha lett till överanvändning av bestämd form, t.ex. i fråga om ordet *stan*. Prepositionsfrasen *på stan* är högfrekvent i läromedlen.

293. Stockholm är **kul stan*. (AP2, ht8) (→*en kul stad*)

Andelen belägg med obestämd form i obligatoriska kontexter för bestämd form sjunker kraftigt efter årskurs 7: felet av denna typ är i ht8 och vt9 signifikant färre än i vt7. Uppsatserna innehåller bara tre belägg på obestämd form singularis som används i stället för bestämd form (ex. 294). Felet förekommer oftast i indirekt anafor (ex. 294–295) och mer sällan i direkt deixis och anafor (ex. 296 respektive 297, korreleten understrukna i exemplen). Informanterna har alltså mest problem av denna typ i de fall där bestämd form används vid det första omnämnandet (se också 6.1.1 och 6.2.3 ovan) av en referent: upp till 90 % av fraserna där obestämd form överanvänds anger direkt deixis eller indirekt anafor.

294. Vår skola är stor men **en matsal* är mycket liten. (AF16, vt9) (→*matsalen*)
295. Jag träna kendo därför att jag träffas många mina kompisar i **kendoträningar* och jag tycker om kendo är extra roligt. (AP10, vt7) (→*kendoträningarna*)
296. Jag väntar på sommar, så kan jag sola mig i stranden och ha roliga timmar med **kompisar*. (AF19, vt9) (→*kompisarna*)
297. Min skola är ganska små och det finns 327 studenter där. Matsalen är små och **studenter* är ofta missnöjda. (AF19, vt9) (→*studenterna*)

Överanvändning av bestämd form i obligatoriska kontexter för naken form är vanligen ett lågfrekvent speciesfel. Felet är dock i ht8 signifikant vanligare än vid alla de andra skrivomgångarna. I vt7 och i ht8 gäller största delen av felet av denna typ fordon i olika varianter av ramen [åka + fordon i naken form] (ex. 298–301). En möjlig förklaring till felet är att informanterna känner till dessa ord endast i bestämd form. Felet förekommer även i uttryck för fritidsintressen (ex. 302–303):

- 298. Vi går till stallet *på bilen. (BF12, vt7) (→åker bil)
- 299. Vi åka på *båten. (AP6, ht8) (→åker båt)
- 300. Vi åkade på *taksen till Wasa-museum. (GP1, ht8) (→tog taxi)
- 301. Vi åka på bussen i T-centralen och den vi går *tunnelbanan i Helsingfors. (GF19, ht8) (→åkte tunnelbana)
- 302. Han tycker att spelar *gitarren. (FP2, vt8) (→gitarr)
- 303. Hans hobby är *fotballen. (GP14, vt8) (→fotboll)

Bruket av bestämd form i stället för naken form har flera belägg även i ht9, men en stor del av dem förekommer i en enda uppsats. Felet är så kännetecknande för uppsatsen att den citeras nedan i sin helhet: (ex. 304).

- 304. Jag tycker om alla slags musik men jag ofta lyssnar rock- *pop- och jazz-musiken (→pop- och jazzmusik). Jag också tycker om *lung musiken (→lung musik). Jag lyssnar lunga låtar på kvällerna. Efter det mår jag ofta bra. Jag har ingen favorit band men till exempel the Strokes, The Ark och Norah Jones är goda. Jag lyssnar ofta texten, instrumenter och melodi i musik. Och en bra röst är också viktig! Jag har alltid lyssna på *musiken (→musik) mycket därför att ja älskar den! Jag alltid lyssnar på *musiken (→musik) när är jag i mitt rum men jag ofta lyssna på *musiken i bilen också. Jag tycker inte om tystnad! Jag har spelat en klassisk musik för åtta årer men jag lyssnar inte på klassisk musik i hem. I sommaren är det roligt att lyssna på *schlager-musiken (→schlagermusik) eftersom efter den blir jag ofta glad! Det är roligt att lyssna på *musiken (→musik) ensam men jag också tycker att lyssna det med mina kompisar! Jag kan inte leva utan *musiken (→musik). (AF11, ht9)

Informanten som skrivit uppsatsen ovan överanvänder bestämda former i stället för nakna former. Hon använder uttrycket *lyssna på musik* med ordet *musik* i bestämd form (**musiken*) sammanlagt sex gånger i kontexter där betydelsen är svagt referentiell. Överanvändning av bestämd form kan också i detta fall bero på att bruket av bestämd form när något omtalas för andra gången (eller senare) betonas i läromedlen, men också språket informanten hört på lektionerna kan ha spelat in: det är möjligt att ordet *musik* oftast förekommit i bestämd form (t.ex. i *Lyssna på musiken!*) och att informanten därför lärt sig uttrycket *lyssna på musik* som helsekvens (se också Järvinen 2008: 191–192).

I vt9 förekommer överanvändning av bestämd form i stället för naken form oftast i uttrycket *gå till gymnasium*, som ofta ersätts med **gå till gymnasiet* el. dyl. Detta fel kan bero på analogi: ordet *högstadium* förekommer ofta i bestämd form, (d.v.s. *högstadiet*), p.g.a. att det är en naturlig del av informanternas liv. Det är därför unikt identifierbart, medan gymnasiet hör till framtiden och därför inte är unikt identifierbart. Dessutom bor informanterna på en ort där det finns flera olika gymnasier; mottagaren kan alltså inte veta vilket av dem hon eller han eventuellt kommer att gå i.

- 305. Efter högstadiet jag ska gå till *gymnasiummet. (CF11, vt9) (→gymnasium)
- 306. Efter högstadiet vill jag till *gymnasiumet och plugga hård. (FP2, vt9) (→gymnasium)

Sammanfattningsvis kan man konstatera att överanvändning av naken form i stället för bestämd form är signifikant vanligare än de andra speciesfelen. Överanvändning av naken form är vanligt i direkt deixis och indirekt anafor och förekommer bara sällan i direkt anafor, vilket visar att informanterna har problem med att använda bestämda former vid första omnämmandet. Även överanvändning av bestämd form i stället för obestämd form är vanligt, medan överanvändning av obestämd form i stället för bestämd form och överanvändning av bestämd form i stället för naken

form vanligen är sällsynta. Överanvändning av obestämd form sker nästan enbart i pluralis och feltypen försvinner nästan helt under undersökningstiden. De två vanligaste typerna av speciesfel är däremot vanliga ännu i vt9.

8.4.3 Formfel

Till skillnad från speciesfelen kan formfel förekomma i alla nominalfraser (n=4379), d.v.s. även i fraser som innehåller PRG-attribut. Formfel förekommer i 394 fraser, vilket betyder att 9 % av nominalfraserna innehåller ett eller flera formfel. Diagram 31 nedan visar de procentuella andelarna av fraser med formfel. Andelen har räknats ut genom att dividera antalet fraser med det totala antalet nominalfraser vid de olika skrivomgångarna. Det är viktigt att notera att species- och formfelens procentuella andelar har beräknats på olika sätt, varför de inte är jämförbara (jfr 8.4.2).

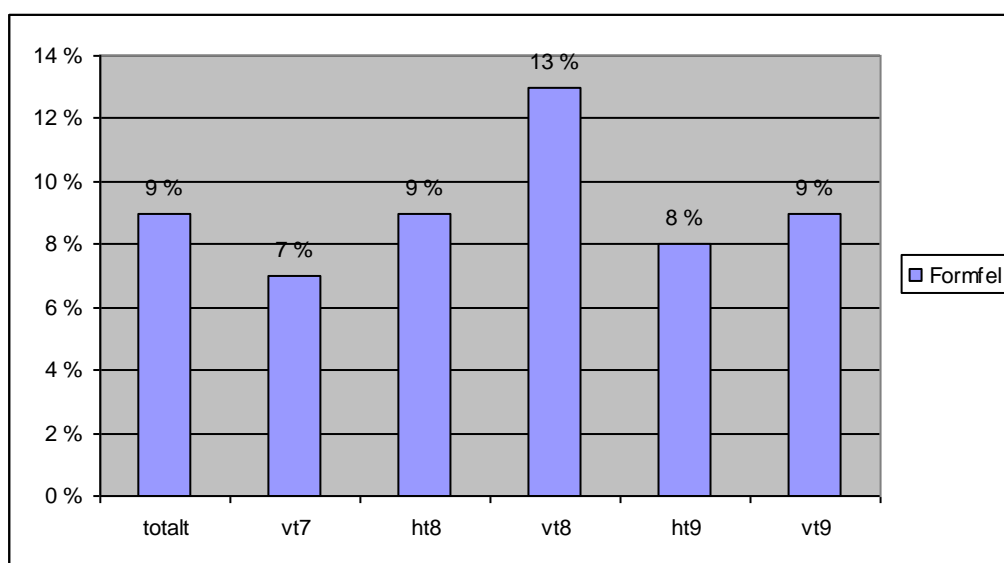

Diagram 31: Andelen nominalfraser med formfel vid de olika skrivomgångarna

Som diagrammet visar sker det ingen nämnvärd utveckling mellan den första och den sista skrivomgången vad gäller nominalfrasernas formella korrekthet, utan andelen felaktiga fraser är relativt konstant. I vt8 är formfelen dock signifikant vanligare än i vt7, ht9 och i vt9⁵⁸. Den höga andelen nominalfraser med formfel i vt8 beror på den rikliga användningen av PRG-attributen *samma* och *nästa* (jfr 7.2.5 och 8.4.1 ovan), som har lett till flera felbildade nominalfraser, såsom **samma skolan*. Både *samma* och *nästa* har definit betydelse, men de konstrueras med substantivet i obestämd form, något som verkar vara förvillande för inlärare.

Formfelen är en mångfasetterad grupp. I denna avhandling indelas de i följande underkategorier:

- Substantivets form i samband med PRG-attribut: över- respektive underanvändning av bestämd form.
- Artikelbruk: bortfall respektive överanvändning av obestämd och bestämd artikel.
- Underanvändning av adjektivets bestämda form i fraser med dubbel bestämdhet eller PRG-attribut.

⁵⁸ Skillnaden mellan ht8 och vt8 är ”nästan signifikant” (p=0,056). Orsaken till att skillnaden mellan ht8 och vt8 inte är signifikant men att skillnaden mellan vt9 och vt8 är det är antagligen att antalet belägg är betydligt lägre i ht8 än i vt9; detta gör att sannolikheten för att skillnaden inte är slumpmässig är större i vt9.

- Vissa lågfrekventa feltyper som gäller användningen av PRG-attribut.

Överanvändning av bestämdhetsändelse förekommer i fraser med sådana PRG-attribut som enligt normen konstrueras med substantivet i obestämd form och är det vanligaste formfelet i uppsatsmaterialet (46 % av alla formfel). Felet förekommer i obligatoriska kontexter för fraser med possessiva attribut och genitivattribut, indefinita attribut (*många, varje, mycket*) och med de definitiva attributen *samma* och *nästa*. Felet är vanligt också i Axelssons material (1994). Diagrammet nedan illustrerar andelen fraser med överanvändning av substantivets bestämda form i fraser där attributet ska konstrueras med substantivet i obestämd form. Ingen skillnad görs här mellan fraser med och utan adjektivattribut:

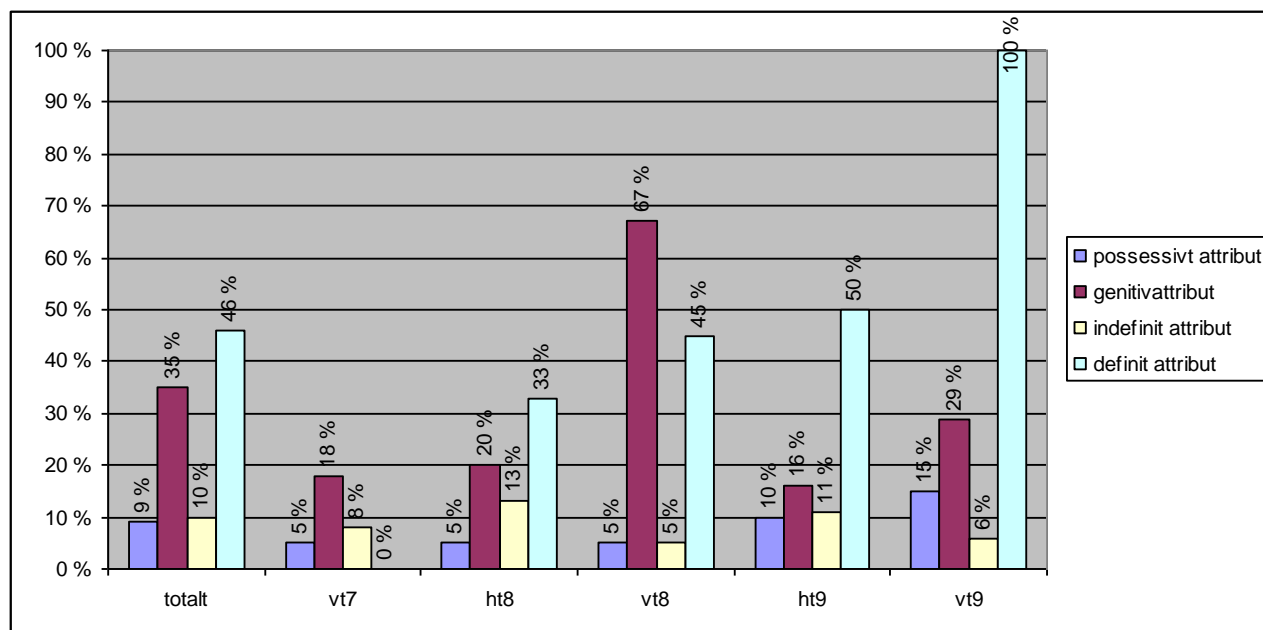

Diagram 32: Andelen överanvändning av substantivets bestämda form i obligatoriska kontexter för PRG-attribut

Som framgår av diagrammet är överanvändning av substantivets bestämda form typiskt för fraser med definitiva attribut⁵⁹ och genitivattribut, medan överanvändningen är lågfrekvent i fraser med possessiva attribut och indefinita attribut. Antalet belägg på fraser med possessiva attribut är dock mycket högre än antalet fraser med definitiva respektive genitivattribut. När de totala korrekthetsprocenten jämförs är överanvändning av bestämd form signifikant vanligare i definitiva attribut och genitivattribut än i indefinita och possessiva attribut.

Gemensamt för definitiva, possessiva attribut och genitivattribut är att de ger frasen definit betydelse. Det förefaller naturligt att informanterna förknippar denna betydelse med substantivets bestämda form. Situationen kompliceras ytterligare av det faktum att en del av de definitiva attributen, t.ex. *hela, den här* och *den där*, faktiskt konstrueras med substantivet i bestämd form.

Andelen fraser där bestämd form överanvänds varierar i fraser med genitivattribut (ex. 307–308) mellan 16 % (ht9) och 67 % (vt8) och i fraser med definitiva attribut (ex. 309–310) mellan 0 % (vt7) och 100 % (vt9). Antalet belägg på definitiva attribut är visserligen mycket lågt i både vt7 och vt9, ett respektive tre belägg. Andelen felaktiga fraser med genitivattribut i vt8 är signifikant högre än vid alla andra skrivomgångar p.g.a. skolnamnen⁶⁰.

⁵⁹ I diagrammet beaktas enbart de definitiva attribut som konstrueras med substantivets obestämda form.

⁶⁰ Skolnamn förekommer också i vt9, men i mindre utsträckning.

307. Han går i **Isokoulu skolan*. (AF17) (→*Isokoulu skola*)
 308. **Jonnas laget* heter Migmat. (FF4, vt8) (→*Jonnas lag*)
 309. Hon går i **samma skolan* än jag. (AF4, vt8) (→*samma skola*)
 310. **Nästa veckan* ska jag göra till Raahe med tog. (Bf14, ht9) (→*Nästa vecka*)

Av alla fraser med possessiva attribut (ex. 311–313) utgör fraser med bestämd form 5 % i årskurs 7 och 8, men deras andel stiger till 10 % i ht9 och till 15 % i vt9, då andelen är signifikant högre än i åk7 och åk8. Att andelen fel i början är låg kan bero på helsekvensinläring: inlärare använder i början uttryck som det finns gott om belägg på i läromedlen. Senare börjar de segmentera helsekvenserna, vilket leder till ett mer kreativt språkbruk men samtidigt till flera fel. (Myles, Hooper och Mitchell 1998: 325–236.) Det är också troligt att informanterna i början av inläringen använt rätt form (d.v.s. formen utan bestämdhetsändelse) av misstag, eftersom det är typiskt för nybörjare att använda oböjda ord (jfr Lahtinen & Paavilainen 2011: 100). När inläringen går vidare börjar inlärarna förknippa definitiv betydelse med bestämd form. Samma fenomen torde förekomma i fraser med definitiva attribut och genitivattribut. Det handlar alltså om ett slags hyperkorrektion.

311. Ibland jag går med **min hunden* till hundshow. (GF8, vt7) (→*min hund*)
 312. Ett år sen jag och **mina familjen* var i Thailand. (GF10, ht8) (→*min familj*)
 313. **Min favorit låten* är Tyrants, (AP14, ht9) (→*Min favoritlåt*)

I fraser med indefinita attribut (ex. 314) är överanvändning av bestämd form ganska sällsynt. Detta är naturligt eftersom indefinita attribut aldrig anger definitiv betydelse. Däremot är det möjligt att informanterna har lärt sig vissa substantiv endast i bestämd form, d.v.s. som helsekvenser.

314. Jag tittar **många programmen* från TV (FP7, ht9) (→ *många program*)

Underanvändning av substantivets bestämda form förekommer i vissa fraser med definitiva attribut som konstrueras med substantivet i bestämd form (ex. 315) i årskurs 8 och i ht9, men den är mycket sällsynt. Felet kan förklaras på flera sätt: för det första är definitiva attribut sällsynta i lärobokstexterna, varför informanterna inte fått tillräckligt med språkligt inflöde, men även det faktum att vissa definitiva attribut konstrueras med substantivets obestämda form kan spela en roll. Detta fel är dock signifikant mer sällsynt än att överanvända bestämd form i samband med attribut som konstrueras med obestämd form.

315. Varje somma hon är mitt familj stoga och vi simma **hola sommer*. (GF19, vt8) (→*hela sommaren*)

Bortfall av obestämd artikel är det näst vanligaste formfelet i uppsatsmaterialet: 21 % av alla formfel handlar om det och sammanlagt 28 % av de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis saknar artikel. Felet är vanligt också hos Axelssons informanter (1994: 102), och även Sundman (1995: 223) har konstaterat, att felet förekommer t.o.m. hos avancerade svenskinlärare. Tabell 17 nedan visar förekomsten av bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis vid de olika skrivomgångarna.

Tabell 17: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för substantivets obestämd form singularis utan respektive med adjektivattribut

	Vt7	Ht8	Vt8	Ht9	Vt9	Sammanlagt
Obest sg	14 %	16 %	17 %	18 %	16 %	17 %
Obest sg med adj. attr	42 %	52 %	41 %	69 %	23 %	46 %

Som framgår av tabellen sker det ingen egentlig utveckling mellan vt7 och vt9 i fraser utan adjektivattribut (ex. 316–318). Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel är konstant och skillnaderna mellan skrivomgångarna är insignifikanta. Felet är signifikant vanligare i fraser *med* adjektivattribut (ex. 319–321) vid alla skrivomgångar utom vt9 och dessutom när de totala andelarna jämförs. Fraser med adjektivattribut är alltså svårare än fraser utan adjektivattribut (jfr Axelsson 1994: 72). Variationen mellan skrivomgångarna är också kraftigare: andelen felaktiga fraser är som högst i ht9 då den är signifikant högre än i vt9. Orsaken till den höga andelen bortfall i ht9 är att klassificerande substantiv i predikativ ställning som föregås av ett adjektivattribut (se ex. 321 nedan) är vanliga i ht9.

316. Han spelar i **ishockey lag*. (FP8, vt8) (→ *ett ishockeylag*)

317. Jag har **kompis* i Kina. (BF14, ht9) (→ *en kompis*)

318. Jag ska också vara hjälplärare i **konfirmationsläger*. (FF12, vt9) (→ *på ett konfirmationsläger*)

319. Min kompis tycker att fotboll är **trevlig hobby*. (FF4, vt7) (→ *en trevlig hobby*)

320. Han är **jättekul gubbe*. (GP1, vt8) (→ *en jättekul gubbe*)

321. Det är **finsk band*. (GF9, ht9) (→ *ett finskt band*)

Överanvändning av obestämd artikel är mycket mer sällsynt än bortfall av obestämd artikel. Felet förekommer i obligatoriska kontexter för naken form (ex. 322) och ibland i obestämd form pluralis (ex. 323–324). En del informanter tycks även använda den obestämda artikeln som ett slags allmän indefinitetsmarkör (ex. 323–224). Felet är vanligast i vt9, eftersom informanterna då använder gott om yrkesbeteckningar i predikativ ställning (ett specialfall av svagt referentiell betydelse) och förser dem med obestämd artikel, troligen efter engelsk modell (ex. 325). Samma uttryckstyp visade sig vara svår för informanterna i det grammatiska testet (se 6.1.2 ovan) och den behandlas explicit i undervisningen först på vårterminen i årskurs 9. Antagligen handlar det om ett slags hyperkorrektion: bortfall av obestämd artikel är vanligt i de tidiga stadierna av språkinläringen, varför eleverna troligen medvetet undviker att utelämma artikeln, vilket i sin tur lett till överanvändning i vissa kontexter.

322. Jag spelar **en gitarr*. (CP8, vt7) (→ *gitarr*)

323. Then vi går strand vi are **en fyra dag*. (GP17, ht8) (→ *fyra dagar*)

324. Hon har **en grön ögon* och röd lång hår. (CP3, vt8) (→ *gröna ögon*)

325. Kanske blir jag **en kirurg* eller **en jurist*, det vet jag inte ännu. (AF5, vt9) (→ *kirurg, jurist*)

Eftersom dubbel bestämdhet har låg frekvens i uppsatsmaterialet är också de obligatoriska kontexterna för framförställda bestämda artiklar få (n=17). Att den fristående bestämda artikeln saknas är det vanligaste felet: det förekommer i 71 % av fraserna med dubbel bestämdhet och i 92 % av de felaktiga fraserna med dubbel bestämdhet. Detta beror delvis på att majoriteten av fraserna där substantivets bestämda form föregås av ett adjektivattribut saknar artikel i läromedlen (se 8.3.4 ovan). Detta beror åtminstone delvis på att ungefär hälften av de få beläggen på dubbel bestämdhet i läromedlen saknar bestämd artikel (t.ex. *sista bussen, första träffen*), något som inte ger en sanningsenlig bild av de definitiva nominalfrasernas struktur. Enligt SAG (3: 77) kan bestämd artikel utelämnas i ”mer eller mindre lexikaliserade” nominalfraser, men detta är enligt min mening inte fallet i följande exempel:

326. *Bästa sak* under min resa var att jag kan tala jättebra svenska efter resan därför att jag talade så mycket svenska i Sverige. (AF11, ht8) (→*den bästa saken*)
 327. Jag tycker om han därför att han är så sött och **bästa sjunger*. (GF8, ht9) (→*den bästa sångaren*)
 328. Kanye West har **bästa lyrik*. (AP1 vt8) (→*de bästa sångtexterna*)

Å andra sidan förekommer det även några belägg på överanvändning av bestämd artikel i fraser med definitiva attribut. Detta kan bero på att informanterna uppfattar dessa attribut som adjektiv. Felet är emellertid mycket sällsynt och förekommer inte längre i årskurs 9.

329. **Den nästa dagen* var också rolig. (AF5, ht8) (→*följande dagen*)
 330. Vi har **det samma hobbyn*, boxning. (AP12, vt8) (→*samma hobby*)

Underanvändning av bestämd form av adjektiv är vanligt i fraser med possessiva attribut respektive dubbel bestämdhet (ex. 331–333) respektive (ex. 334–336). Hela uppsatsmaterialet innehåller 17 felaktiga fraser som innehåller både ett possessivt attribut och ett adjektivattribut och i 15 av dem står adjektivet i fel form. Adjektivet är i nästan varje fall *bäst*. Överanvändning av obestämd form av adjektivattributet är vanligt i vt7, där alla fraser med dubbel bestämdhet innehåller detta fel. Efter detta blir felet dock ovanligare: det förekommer inte alls i åk8 p.g.a. att informanterna då använder oböjliga adjektiv (*första, sista*) och formen *bästa*, som de troligen har tillägnat sig som helsekvens. I åk9 har 38 % av alla felaktiga fraser med dubbel bestämdhet adjektivet i fel form.

331. **Min bäst kompis* är Kristina, hon är 14 år gammal. (BF13, vt7) (→*min bästa kompis*)
 332. Det var **mitt först flyg*. (FF5, ht8) (→*mitt första flyg*)
 333. **Deras bäst låt* är San Sebastian. (FP10, ht9) (→*deras bästa låt*)
 334. De är **bäst dans stället* i Åbo. (FF14, vt7) (→*det bästa dansstället*)
 335. Slipknot hade **snabbat batterist* alltöver värld. (GP4, ht9) (→*den snabbaste trumisen*)
 336. De är **best band* for ever. (GF12, ht9) (→*det bästa bandet*)

I uppsatserna förekommer ytterligare vissa andra formfel som inte hör till någon av de feltyper som behandlats ovan. Det vanligaste av dessa är att använda den inlärarespråkliga ramen [*inte* + substantiv i obestämd form] i stället för [*ingen/inget/inga* + substantiv i obestämd form]. Felet förekommer vid varje skrivomgång och handlar antagligen om att informanterna försökt upprätthålla ett ett-till-ett-förhållande mellan svenskan och finskan.

337. Jag har **inte hobby* och Jag är Soffa Potatis. (CF2, vt7) (→*ingen hobby*)
 338. Jag fick **inte nya kompisar*. (BF9, ht8) (→*inga nya kompisar*)

Dessutom förekommer det överanvändning av definit attribut i ht9. Den inlärarespråkiga ramen [*den/det* + substantiv i obestämd form] (ex. 339–341) härstammar troligen från engelskan, men en likartad uttryckstyp förekommer även i ledig stil i finska. Denna företeelse är emellertid varken frekvent eller långvarig⁶¹: den förekommer inte vid de andra skrivomgångarna.

339. Min favoritlåt är Never give up on the good times, eftersom **den låt* på minna om mitt lag. (BF10, ht9) (→*låten/den låten*)
 340. Jag gillar Opeth. **Den sjunger* är Mikael Åkerfeldt. (BP2, ht9) (→*sångaren*)
 341. Jag tycker **det band*, därför de sjunga bra. (GF21, ht9) (→*bandet/det bandet*)

Trots att formfelen bildar en mångfacetterad felkategori dominerar två fel vid varje skrivomgång, nämligen överanvändning av bestämdhetsändelse i samband med PRG-attribut och bortfall av obestämd artikel. Av dessa är bortfall av obestämd artikel det vanligaste formfelet i vt7 och ht8, medan överanvändning av bestämdhetsändelse är det vanligaste formfelet fr.o.m. vt8 och felet är

⁶¹ Intressant nog är detta ett vanligt fel hos t.ex. Heikkiläs (2007: 133) vuxna informanter.

vanligt ännu i vt9. Ett intressant fel är också användningen av *inte* i stället för PRG-attributet *ingen/inget/inga*, som i början av inläringen (vid skrivomgångarna vt7 och ht8) förekommer i majoriteten av de fraser där kontexten förutsätter en form av *ingen*. Dessutom förekommer det gott om fel av olika slag i samband med dubbel bestämdhet, något som är föga överraskande med tanke på frastypens komplexitet samt dess låga frekvens i läromedlen och målspråket. Dessa resultat stämmer också överens med tidigare forskningsresultat (se 3.2–3.3 ovan).

8.4.4 Hybridfel

Hybridfel, d.v.s. fraser som bär drag av både bestämda och obestämda fraser (ex. 342–343), är lågfrekventa: uppsatsmaterialet innehåller sammanlagt 14 belägg. Gemensamt för hybridfelen är att det handlar om indefinita fraser där substantivet⁶² står i bestämd form. En förklaring kan vara att den bestämda formen har lärts in som en helsekvens. Hälften av fraserna med hybridfel innehåller dessutom ett adjektivattribut. Detsamma förekommer i Axelssons resultat (1994: 72): fraser med adjektivattribut bereder ofta svårigheter för svenskinlärare oberoende av deras förstaspråk och de innehåller därför ofta formfel. Det är möjligt att adjektivattributet gör det svårt för inläraren att se sambandet mellan den obestämda artikeln och substantivet. Fraser som innehåller adjektivattribut är dessutom förhållandevis komplexa och därför tyngre att processa.

342. De är **en roliga och God hobbyn*. (AF16, vt7) (→*en rolig och bra hobby*)

343. Jag var där på **ett veckan*. (BF3, ht8) (→*en vecka*)

8.4.5 Övriga fel

Feltypen övriga fel innehåller av olika skäl svårtolkade fraser. Antalet fel av detta slag är lågt och varierar mycket i de olika skrivomgångarna. Det är högst i vt7, där det finns 15 svårtolkade felaktiga fraser. I vt7 är det vanligaste felet som hör till denna kategori att en naken form används som ett verb (ex. 344–345) Orsaken ligger troligen i elevernas modersmål och i engelskan. Finska svenskinlärare brukar uppleva det som besvärligt att svenskan i motsats till finskan saknar ett verb med betydelsen 'ha något som hobby'. Antagligen av denna anledning använder några informanter ordet *hobby* som ett verb i vt7. Att några informanter använder substantiv på *-ing* som ett verb kan däremot bero på engelsk påverkan: i engelska är ju *-ing* en verbändelse. En alternativ tolkning är att informanten avsett att skriva *Jag har träning* och glömt bort verbet.

344. Min kompisar också **hobby scouting*. (FP8, vt7) (→*Mina kompisar har också scouting som hobby*)

345. Jag **träning* min komppis vid gården (GP5, vt7) (→*Jag tränar med min kompis...*)

Dessutom förekommer det en nominalfras som helt saknar speciesmarkering i materialet. Frasen är svårtolkad, eftersom både definit och indefinit betydelse är korrekta i sammanhanget.

346. Vi spelar badminton i **fält*. (BF9, vt7) (→*på ett fält/fältet*)

Strukturer där ett substantiv används som ett verb förekommer enbart i vt7. Vid de senare skrivomgångarna förekommer det i stället svårtolkade ord, uttryck eller ändelser, något som är sällsynt i vt7 (se ex. 347–350):

347. Jag tycker om Aikido därför att **god traningstid*. (GP4, vt7) (→... därför att den är *bra träning*)

348. **Hon favorit TV-programme* är Dr. Phil (AF13 vt8) (→*hennes favoritprogram*)

349. Jag har **många favoritlåt*. (GF15 ht9) (→*många favoritlåtar*)

⁶² Adjektivattributets form ingår inte i den normativa analysen, se 8.1 ovan.

8.5 Sammanfattning

Formfelen är vanligen signifikant mer frekventa än speciesfelen, d.v.s. informanterna har mest problem med att bilda nominalfraser korrekt, inte med att välja den rätta speciesformen. I detta avseende påminner mitt material om tidigare forskning (Wijk-Andersson, 1994: 350 och Karppinen & Sarkkinen 1995: 48–49). Att speciesval är lättare kan bero på att informanterna redan kan engelska; de har lärt sig att välja rätt species i engelska och tillämpar sina kunskaper på svenskan. Svenska nominalfraser är däremot formellt sett så mycket mer komplexa än de engelska, att de tidigare kunskaperna i engelska inte kan vara till hjälp. Hybridfel och oanalyserbara fel är sällsynta vid varje skrivomgång.

Formfelen är synnerligen vanliga i specifik och icke-specifik indefinit betydelse samt i indirekt deixis, medan speciesfelen dominerar i svagt referentiell betydelse samt i anaforisk definitheit. I direkt deixis är form- och speciesfelen ungefär lika vanliga. Att formfelen är vanligast i specifik och icke-specifik indefinit betydelse beror på att bortfall av obestämd artikel är ett vanligt fel, medan det faktum att speciesfelen dominerar i anaforisk definitheit beror på att dessa mycket ofta anges med bestämd form singularis som är lätt att bilda – därför handlar felen i definit betydelse oftare om val av species. Svagt referentiell betydelse anges däremot vanligen med nakna former, den formellt sett enklaste nominalfrastypen, där formfelen är högst ovanliga; fel species kan dock förekomma i vissa kontexter, där referenten i princip är unikt identifierbar för informanten. Även direkt deixis anges i materialet oftast med bestämda nominalfraser, men även PRG-attribut är frekventa vid vissa skrivomgångar, framför allt i vt8. Informanterna gör dessutom gott om fel med genitivattribut, vilket medför att species- och formfelen är ungefär lika vanliga i betydelsetypen.

Informanterna gör minst fel i fraser med svagt referentiell betydelse och indirekt deixis och mest i fraser med indirekt anafor och icke-specifik indefinit betydelse. Att svagt referentiella och indirekt deiktiska fraser är de lättaste beror på att dessa speciesbetydelser anges med formellt enkla fraser. Icke-specifikt indefinita fraser är däremot svåra p.g.a. det indefinita attributet *ingen, inget, inga* och indirekt anaforiska fraser eftersom läromedlen inte behandlar betydelsetypen explicit: informanterna ser inte kopplingen mellan de indirekt anaforiska substantiven och deras korrelat (se 2.2.2 och 6.1.1 ovan).

Helsekvensinläringen spelar en roll bl.a. genom att korrekthetsprocenten för fraser med possessiva attribut är högre än för fraser med genitivattribut: det är möjligt att tillägna sig fraser med possessiva attribut som helsekvenser, medan genitivattributen bildas produktivt. För övrigt syns det spår av helsekvensinläringen i överanvändningen av substantivets bestämda form: det är möjligt att informanterna känner till vissa ord enbart i bestämd form. Även finsk påverkan kan spela en roll: informanterna kan vara benägna att använda böjda former eftersom deras förstaspråk innehåller sådana.

Felen är i stort sett desamma i varje skrivomgång. Det vanligaste speciesfelet är överanvändning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis och de vanligaste formfelen är överanvändning av bestämd form efter sådana PRG-attribut som till sin betydelse är definitiva men som konstrueras med substantivets obestämda form samt bortfall av obestämd artikel. Bortfall av obestämd artikel beror åtminstone delvis på finsk påverkan, medan överanvändningen av bestämd form i samband med PRG-attributen är ett fel som beror på svenskans särdrag. Speciesfelen och bortfall av obestämd artikel sjunker i frekvens, men är rätt vanliga ännu i slutet av undersökningstiden. Överanvändning av substantivets bestämda form efter PRG-attributen som konstrueras med obestämd form ökar däremot t.o.m. signifikant mellan vt7 och vt9.

Det är typiskt för uppsatsmaterialet att samma form både under- och överanvänds. De generella tendenserna är följande:

- Naken form överanvänds oftare i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis än bestämd form singularis i obligatoriska kontexter för naken form.
- Bestämd form används oftare i obligatoriska kontexter för obestämda former än tvärtom.
- Överanvändning av obestämd form förekommer praktiskt taget enbart i pluralis, medan överanvändning av nakna former enbart kan förekomma i singularis.
- Obestämda artiklar underanvänds oftare än de överanvänds.
- Överanvändning av bestämdhetsändelse i samband med PRG-attributen är mycket vanligare än bortfall av den.

Alla dessa fel handlar om simplificering: överanvändningen av naken form på bekostnad av bestämd form samt bortfall av obestämd artikel handlar om förenkling av formen, medan förenklingen i PRG-attributens fall snarare gäller förhållandet mellan form och betydelse. Simplifieringen av förhållandet mellan form och betydelse innebär något överraskande att informanterna lägger till redundanta element, d.v.s. överanvänder bestämd form i samband med PRG-attribut med definit betydelse som konstrueras med substantivets obestämda form.

Som Hellberg (1987: 33) konstaterat är det typiskt för svenskan att gränsen mellan definit och indefinit går ”mitt igenom den obestämda formen”; såsom i substantiv som föregås av ett possessivt attribut eller genitivattribut. Att bilda fraser med dessa är formellt sett mycket enkelt: alltid obestämd form, inga undantag. Korrekthetsprocenten är hög i vt7, men börjar sedan sjunka: den är i slutet av undersökningstiden fortfarande över 80, men signifikant lägre än i vt7, d.v.s. variationen kan inte vara slumpmässig. En förklaring till detta kan hittas i det grammatiska testet: de informanter som där valt bestämd form efter possessiva attribut och genitivattribut har motiverat valet med att det handlar om ett visst rum, en viss kompis osv. De har alltså lärt sig att bestämd form och definit betydelse hör ihop, varför fraserna med bl.a. possessiva attribut ter sig ologiska. Även de definitiva attributen *samma* och *nästa* ger trots de låga antalen belägg skäl att tro att kombinationen definit betydelse – obestämd form är problematisk för informanterna.

Den totala korrekthetsprocenten för de olika frastyperna uppvisar en svårighetshierarki, som också är en stigande komplexitetshierarki: informanterna behärskar bäst nakna former samt fraser med possessiva attribut och obestämd form pluralis, d.v.s. frastyper utan artiklar och speciesändelser. Korrekthetsprocenten för bestämd form singularis är dessutom signifikant högre än för obestämd form singularis, antagligen p.g.a. att informanterna tack vare sitt L1 finska är mer vana vid ändelser än artiklar (jfr Axelsson 1994: 99–101); bestämd form singularis är alltså mindre komplex för de finska informanterna. Komplexiteten syns även i skillnaderna mellan singularis och pluralis. Obestämd form pluralis är signifikant lättare än obestämd form singularis, men situationen är den motsatta i bestämda former, d.v.s. singularis är signifikant lättare än pluralis, p.g.a. att pluralis innehåller två olika ändelser. Dessutom är bestämd form pluralis sällsynt i läromedlen.

Adjektivattributen ökar ytterligare komplexitetsgraden: bortfall av obestämd artikel är synnerligen vanligt i obestämd form singularis som också innehåller adjektivattribut och fraser med dubbel bestämdhet innehåller vanligen flera fel. Att dubbel bestämdhet tillhör de svåraste frastyperna är föga överraskande, eftersom frastypen är sällsynt i läromedelstexterna och den behandlas explicit först i vt9. Tidigare forskning har visat att den är svår efter flera års formell undervisning (Lahtinen 1993a: 190). Det är t.o.m. möjligt att man inte kan tillägna sig dubbel bestämdhet om man lär sig språket bara genom formell undervisning (Axelsson 1994: 99).

Svårighetshierarkin ovan stämmer till en stor del med Axelssons modell (1994: 99): de lättaste frastyperna är frastyper utan artiklar och speciesändelser, bestämd form singularis är lättare än obestämd form singularis och frastyperna med adjektivattribut är de svåraste. Det förekommer dock skillnader mellan mina och Axelssons resultat. Definita attribut som konstrueras med substantivets obestämda form tillhör den lättaste nivån i Axelssons framställning, men korrekthetsprocenten för dem är betydligt lägre i mitt material (se 8.3.5 ovan). Däremot tillhör de definitiva attributen som konstrueras med substantivets bestämda form i Axelssons framställning den andra nivån och

förväntas alltså vara svårare än attributen som konstrueras med obestämd form, medan situationen är den motsatta i mitt material. Orsaken till detta kan vara att Axelssons informanter lärde sig svenska i svenskspråkig miljö och fick mer inflöde än mina informanter. Dessutom är det möjligt att den formella undervisningen har gjort mina informanter mer medvetna än dem som lär sig språket i målspråksmiljön om att definit betydelse anges med bestämd form, vilket har lett till flera fel, medan Axelssons informanter antagligen har tillägnat sig frastypen som helsekvenser.

Trots att korrekthetsprocenten vanligen stiger mellan vt7 och vt9 är skillnaderna mellan vt7 och vt9 sällan signifikanta. Detta beror på att korrekthetsprocenten i vissa frastyper (t.ex. nakna former och obestämd form pluralis) är hög från första början och delvis på att andra frastyper (t.ex. dubbel bestämdhet) är så komplexa att informanterna inte hinner lära sig dem på tre år. Korrekthetsprocenten är som högst i vt9 i obestämd form pluralis samt i bestämd form singularis och pluralis. Skillnaden mellan vt7 och vt9 är dock signifikant endast i obestämd form pluralis. Korrekthetsprocenten är dessutom högre i vt9 än i vt7 i obestämd form singularis respektive pluralis som föregås av ett adjektivattribut. Skillnaden mellan vt7 och vt9 är dessutom statistiskt signifikant i fraser med possessiva attribut som konstrueras med obestämd form av substantiv, men korrekthetsprocenten sjunker: överanvändningen av bestämd form är mer sällsynt i början av inläringen än i slutet av undersökningstiden.

9 SPECIES OCH ARTIKELBRUK I DEN MUNTliga UPPGIFTEN

I detta kapitel redogör jag för en muntlig uppgift som informanterna i denna undersökning har utfört. Samma test upprepades tre gånger under undersökningstiden, nämligen under vårterminen i årskurserna 7, 8 och 9 (i fortsättningen åk7, åk8 och åk9). Antalet informanter som gjorde testet i respektive årskurs är 64 i åk7, 63 i åk8 och 58 i åk9. Syftet med uppgiften var att komplettera det skriftliga materialet med ett muntligt test och undersöka hur väl informanterna behärskar valet av species och bruket av artiklar och bestämdhetsändelser i muntlig produktion. Dessutom undersöker jag hurdan utveckling som sker i det muntliga testet mellan årskurserna 7 och 9. Resultaten jämförs med det skriftliga uppsatsmaterialet.

Den muntliga uppgiften består av en bildbeskrivning där informanterna berättar vad de ser på en bild (se 1.4.3 ovan). Det finns tre olika typer av referenter på bilden. Betraktar man bilden ur species synvinkel (se 2.2–2.3 ovan) man kan för det första konstatera att själva rummet som bilden föreställer är definit och utgör en deiktisk ram. Detta innebär att vissa saker som alltid förekommer i ett rum också är definitiva, nämligen *golvet*, *väggarna*, *dörren*, *fönstret* och *taket*. Sådana referenter omtalas i bestämd form redan vid det första omnämmandet, d.v.s. när talaren syftar på dem första gången.

Den andra kategorin innehåller referenter som kan uppfattas som definitiva i rummet men som inte behöver vara det, nämligen föremål som vanligen finns i ett rum av den här typen. Sådana referenter på bilden är bl.a. *mattan/mattorna*, *gardinerna*, *bordet*, *stolen* och *sängen*. Dessa referenter är emellertid inte lika självklara delar av ett rum som referenterna i den förstnämnda kategorin: de kan också uppfattas som ny information och därför omtalas med en nominalfras i obestämd form när man syftar på dem första gången. *Vid dörren finns en brun skrivbord* (FF14) och *Det finns en katt under bordet* (GF15) är båda korrekta vad gäller speciesvalet, även om det är fråga om samma bord som omtalas för första gången. Den tredje kategorin gäller referenter som inte kan betraktas som självklara och som vid första omnämmandet därför refereras till i obestämd form, t.ex. *katten* och de olika leksakerna som syns på bilden. Också dessa referenter kan emellertid i vissa fall tolkas som definitiva, d.v.s. som unikt identifierbara, t.ex. om informanten talar om sitt eget rum.

Vid analysen nedan undersöker jag bl.a. följande:

- Vilka nominalfraser (enligt målspråksnormen) är definitiva respektive indefinita? Vilka former uttrycks dessa betydelse typer med?
- Vilka betydelse- respektive frastyper dominerar i inspelningarna?
- Vilka frastyper behärskar informanterna bäst respektive sämst? Vad beror detta på?
- Hurdana feltyper förekommer det i materialet?
- Hurdana skillnader finns det mellan uppsatserna och inspelningarna?

Testet har utförts i skolorna (i ett förråd bredvid klassrummet) under lektionstid. Jag har själv tagit hand om inspelningen och varje informant har testats separat. Inspelelingarna har transkriberats av mig (se 1.4.3 ovan) med speciell hänsyn till morfosyntaxen. Jag har excerperat alla de 1771 nominalfraserna i materialet och matat in dem i Microsoft Access utgående från samma variabler som vid analysen av uppsatsmaterialet (se kapitlet 7–8 ovan). Materialet har analyserats enligt samma principer som uppsatsmaterialet. Metoden är främst kvantitativ och bygger på frekvenser och vad gäller den normativa analysen också på signifikantest genom korstabulering. Eftersom uppgiften var densamma i varje årskurs är frekvensskillnaderna små.

På samma sätt som i uppsatserna analyseras nominalfraserna både ur frekventiell och normativ synvinkel och analysen omfattar både betydelse- och frastyperna (se 1.5.2). Den frekventiella analysen utgår från de obligatoriska kontexterna (d.v.s. målspråkskontexterna) för de olika betydelse- och frastyperna. Syftet är att se vilka betydelse eleverna har försökt uttrycka och hur

dessa betydelser uttrycks enligt målspråksnormen. Elevernas produktion har alltså översatts till normenlig svenska och analysen har gjorts utgående från denna språkform. Analysen är kvantitativ och visar vilken frekvens de olika betydelse- och frastyperna har i det muntliga testet i de tre olika årskurserna.

Den normativa analysen tar fasta på korrekthet. Syftet är att visa i vilken utsträckning nominalfraserna har korrekt form, vilka feltyper som förekommer och vilka av feltyperna som är vanliga respektive mindre vanliga. Som fel uppfattas samma fenomen som i uppsatsmaterialet, d.v.s. användning av fel speciesform av substantiv, bortfall och överanvändning av artiklar samt användning av fel form av substantivet i samband med pronominella attribut och av fel form av adjektivattribut i definitiva fraser. De tre årskurserna jämförs med varandra för att undersöka om det sker någon utveckling mellan inspelningarna som utfördes i årskurserna 7, 8 respektive 9. Det muntliga materialet jämförs dessutom med uppsatsmaterialet.

Nedan ges tre exempel på transkriberade bildbeskrivningar från samma informant i ursprunglig form. Exempelen visar att informanten använder både indefinit och definit betydelse (se 2.2–2.3 ovan) och alla tre referenttyperna (se föregående sida) förekommer i hennes produktion redan i årskurs 7. Hennes bildbeskrivningar visar också att hon ofta utelämnar den obestämda artikeln och att felet kvarstår ännu i årskurs 9.

351. På golvet ligger en matta, framför dörren står en brun bord och en blå stol. På bordet ligger en gul bok och tre röda böcker och gula blommor. Under bordet är *katt (→en katt). På väggen är *grön lampa (→en grön lampa). Och på sängen är... jag vet inte. Och det är vita gardiner och och... (AF19, åk7)
352. Det finns ett brunt bord i rummet och på bordet ligger en gula bok (→en gul bok) och två röda böcker. Och på golvet ligger *matta (→en matta) och på väggen en grön lampa – gröna lampa. Det är en boll på golvet. (AF19, åk8)
353. Jag ser en gröna lampa och mmm... röda böcker och en gul bok, ett gul bok och *blå stol (→en blå stol) och bruna – brun mmm... *brun bord (→ett brunt bord) och gula blommor och *röda matta (→en röd matta) och jag vet inte! (AF19, åk9)

Jag inleder kapitlet med en kvantitativ översikt över de obligatoriska kontexterna för de olika betydelse typerna respektive frastyperna i det muntliga materialet som helhet (avsnitten 9.1–9.2). Därefter följer en mer detaljerad analys av de obligatoriska kontexterna för de olika speciesbetydelse rna. En normativ analys av frastyperna följer i avsnitten 9.3 och 9.4.

9.1 Val av species

I detta avsnitt behandlar jag förekomsten av olika speciesbetydelser (för definitionerna se 2.2–2.3 ovan) i bildbeskrivningarna. Jag anger först den procentuella fördelningen mellan betydelse typerna i hela det muntliga materialet och jämför fördelningen i det muntliga och det skriftliga materialet med varandra. Därefter analyserar jag de olika betydelse typernas förekomst i de olika årskurserna och redogör för de former som de uttrycks med (*funktion-form -analys*). Analysen är kvantitativ och görs separat för fraser som förekommer vid första respektive andra omnämmandet. Vid första omnämmandet förekommer både indefinita och definitiva fraser, vid andra omnämmandet bara definitiva fraser med anaforisk syftning. De indefinita fraserna anger så gott som alltid specifik indefinit betydelse. De definitiva fraserna anger antingen deiktisk eller anaforisk definitethet.

9.1.1 Allmänt om betydelse typerna i bildbeskrivningarna

Diagram 33 nedan illustrerar den procentuella fördelningen mellan de olika betydelse typerna i bildbeskrivningarna. Procenttalen gäller förekomsten i hela det muntliga materialet.

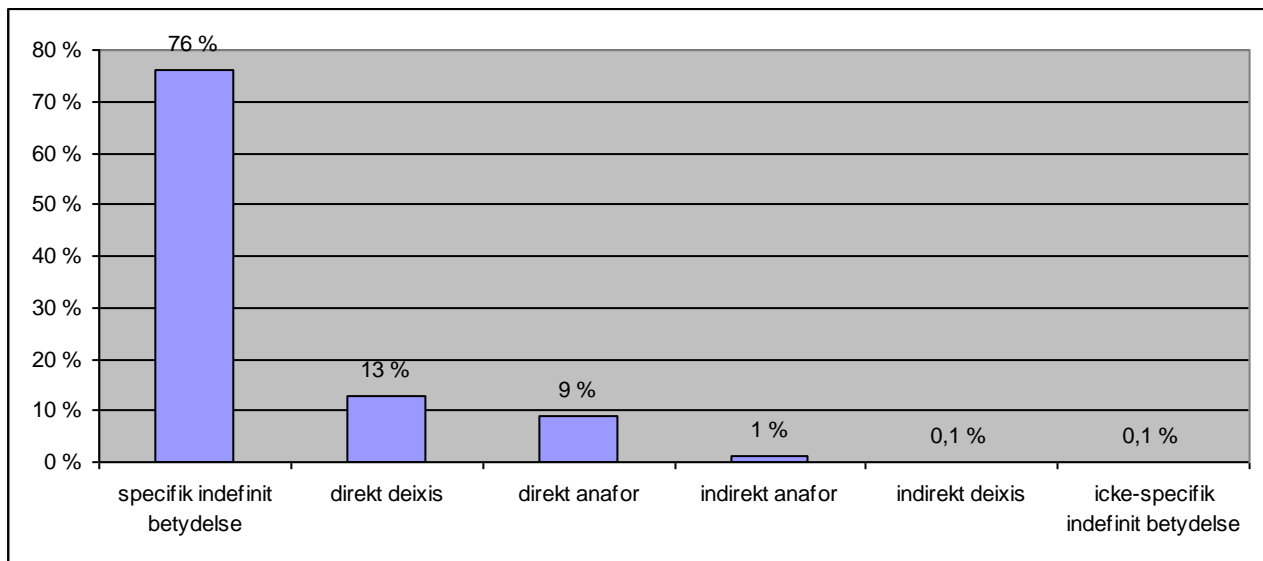

Diagram 33: Andelen olika betydelsetyper i bildbeskrivningarna

Det är viktigt att notera att uppgiftstypen påverkar språket informanterna producerar. Antalet olika betydelsetyper är mindre i bildbeskrivningarna än i uppsatsmaterialet. Svagt referentiell betydelse (*spela fiol*), som är den mest frekventa betydelsetypen i uppsatserna, förekommer inte alls i bildbeskrivningarna, eftersom uppgiften inte skapar obligatoriska kontexter för den. Andra betydelsetyper som saknas är generisk och interrogativ betydelse, vilka är sällsynta också i uppsatsmaterialet.

De mest frekventa betydelsetyperna i bildbeskrivningarna är specifik indefinit betydelse (*Jag ser **tre gul blommor***, BF10, åk7), direkt deixis (*Jag ser en grön lampa på **väggen***, AF4, åk7) och direkt anafor (*Det finns ett brunt bord i rummet och på **bordet** ligger en gula bok...* AF19, åk8). Majoriteten, d.v.s. ca tre fjärdedelar av de 1771 nominalfraserna, har indefinit betydelse, medan en femtedel av fraserna anger någon typ av definit betydelse (de motsvarande andelarna i uppsatserna är 55 % respektive 43 %). De återstående nominalfraserna hör till s.k. ”oklara fall” vars betydelsetypstillhörighet inte kan avgöras eftersom de saknar speciesmarkering (nollspecies, se 9.4.5 nedan) eller är försedda med obegripliga ändelser (se 9.4.6). Deras andel i det muntliga materialet är 3 % av alla fraser (0,5 % i uppsatsmaterialet). De oklara fallen visas inte i diagrammen, men de är med i beräkningarna som en ”betydelsetyp” när det gäller de olika typernas procentuella andel. I muntlig produktion har informanterna inte tid att tänka på nominalfrasernas form på samma sätt som i skriftlig produktion, varför svårtolkade fraser är vanligare.

Trots uppgiftens påverkan är frekvensordningen mellan specifik indefinit betydelse, direkt deixis och direkt anafor densamma i såväl uppsatserna som bildbeskrivningarna: specifik indefinit betydelse är vanligare än direkt deixis och anafor. Specifik indefinit betydelse har en andel på 76 % i det muntliga materialet, medan dess andel i uppsatserna är 17 %. Direkt deixis har ungefär samma frekvens i uppsatserna och i bildbeskrivningarna (10 % respektive 13 %), medan direkt anafor är procentuellt sett vanligare i bildbeskrivningarna (9 %) än i uppsatserna (5 %). Andelen fraser med indirekt anafor är lika låg i båda materialen, d.v.s. 1 %. Icke-specifik indefinit betydelse är sällsynt i uppsatsmaterialet (2 %) och ännu mer lågfrekvent i bildbeskrivningarna, eftersom uppgiften nästan helt saknar obligatoriska kontexter för denna betydelsetyp. De största skillnaderna mellan uppsatserna och bildbeskrivningarna berör svagt referentiell betydelse och indirekt deixis. Dessa betydelsetyper är de två mest frekventa i uppsatsmaterialet, men i bildbeskrivningarna saknas svagt referentiell betydelse helt och indirekt deixis har bara två belägg.

I avsnitten nedan behandlar jag de olika betydelsetyperna, jämför deras frekvenser i de olika årskurserna och redogör för hur informanterna uttrycker de olika betydelsetyperna. Analysen görs separat för nominalfraser där en referent omtalas för första gången (”första omnämmandet”) och för

fraser som syftar på en referent som omtalats redan tidigare i samma bildbeskrivning ("andra omnämmandet").

9.1.2 Species vid första omnämmandet av en referent

Jag inleder analysen av nominalfraserna genom att granska vilka speciesbetydelser som förekommer i kontexter där en referent omtalas för första gången och vilka frastyper dessa betydelser uttrycks med enligt målspråksnormen. Beskrivningen är kvantitativ. Att skilja mellan första och andra omnämmandet lämpar sig bättre för bildbeskrivningarna än för uppsatsmaterialet bl.a. på grund av att vissa betydelsetyper saknas i bildbeskrivningarna. Dikotomin första – andra omnämmandet saknar relevans t.ex. i fråga om svagt referentiell betydelse, eftersom formen är densamma (d.v.s. naken, t.ex. *spela fiol*) oberoende av hur många gånger referenten omtalas i samma diskurs. Urvalet av referenter som kan omtalas i bildbeskrivningarna är dessutom begränsat.

Vid första omnämmandet av en referent är det i princip möjligt att använda fem olika betydelsetyper: specifik och icke-specifik indefinit betydelse (ex. 354 respektive 355), direkt och indirekt deixis (ex. 356 respektive 357) samt indirekt anafor (ex. 358, korreletet är understruket). Alla dessa betydelsetyper förekommer faktiskt vid första omnämmandet i bildbeskrivningarna.

354. På golvet är *en säng* och **blå stol*. (AP3, åk7) (→*en blå stol*)

355. ... en docka som har *inga färger* (BP8, åk8)

356. På *golvet* ligger en matta och en katt. (AP9, åk7)

357. Det är red matta i *mitt rum* och skrivbordet. (GP16, åk8)

358. Jag ser... jag ser en lång matta i rummet, framför *dörren*. (AP1, åk8)

I det följande behandlar jag förekomsten av dessa betydelsetyper vid första omnämmandet separat i de olika årskurserna. Diagrammet nedan illustrerar andelen fraser med specifik indefinit betydelse i de olika årskurserna. Icke-specifik indefinit betydelse har bara två belägg i materialet, varför den inte tas upp i diagrammet.

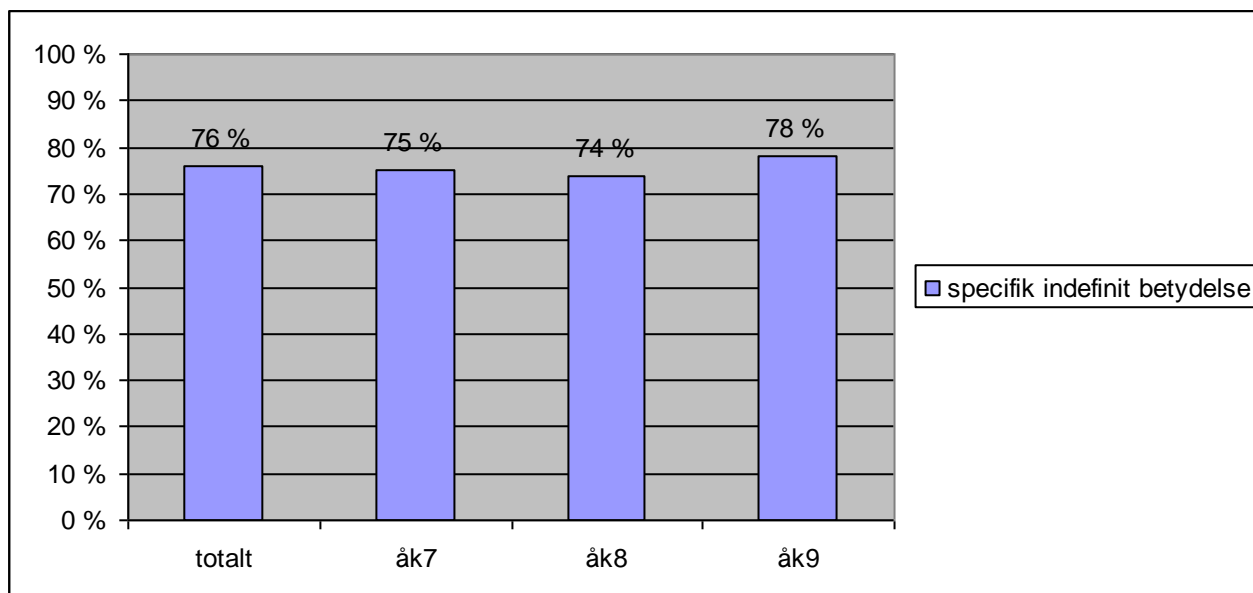

Diagram 34: Andelen fraser med indefinit betydelse i bildbeskrivningarna

Specifik indefinit betydelse är i varje årskurs den absolut vanligaste betydelsetypen vid första omnämmandet. I materialet som helhet utgör den tre fjärdedelar av alla nominalfraser och andelen är konstant i de olika årskurserna. Den höga frekvensen beror på uppgiftstypen och det faktum att flera

av referenterna på bilden inte är självklara delar av ett rum och därför inte är definitiva vid första omnämmandet. Enligt målspråksnormen uttrycks specifik indefinit betydelse vanligen med nominalfraser i obestämd form. I bildbeskrivningarna har 98 % av alla fraser med denna betydelsetyp obestämd form singularis eller pluralis, med eller utan adjektivattribut (ex. 359–360). De återstående 2 % av nominalfraserna innehåller indefinita attribut (ex. 361).

359. Jag ser *blommor, bilar och matta*. (BF13, åk7)

360. Det finns *gardiner och en säng och *en tavlan...* (FF4, åk8) (→*en tavla*)

361. Det finns *många leksak* i rummet (FF14, åk9)

Den andra typen av indefinit betydelse, d.v.s. icke-specifik indefinit betydelse, är mycket lågfrekvent: det förekommer bara ett belägg i åk8 och 9. Den synnerligen låga frekvensen i bildbeskrivningarna beror på uppgiftstypen: när uppgiften handlar om att beskriva det som man ser är det naturligt att inte behandla referenter som inte är identifierbara för vare sig sändaren eller mottagaren eller vilkas existens förnekas. Belägget från åk8 (ex. 355) innebär att referentens existens förnekas med hjälp av det indefinita attributet *ingen* och i belägget från åk9 (ex. 362) hänvisar informanten till ett barn som varken hon eller meddelandets mottagare kan unikt identifiera:

362. Jag tänker att den där rummet är **barns* (FF14, åk9) (→*ett barns*)

I kontexter där en referent omtalas för första gången förekommer också definitiva nominalfraser. Det är oftast fråga om deiktisk definitihet, d.v.s. referenten är given eftersom den är unikt identifierbar i en deiktisk ram. Också indirekt anafor förekommer. Däremot har indirekt deixis (ex. 357 ovan) mycket låg frekvens eftersom de obligatoriska kontexterna för den är få och därför ingår indirekt deixis inte i diagrammet nedan. Däremot illustrerar det andelen fraser med direkt deixis och indirekt anafor vid första omnämmandet i de olika årskurserna:

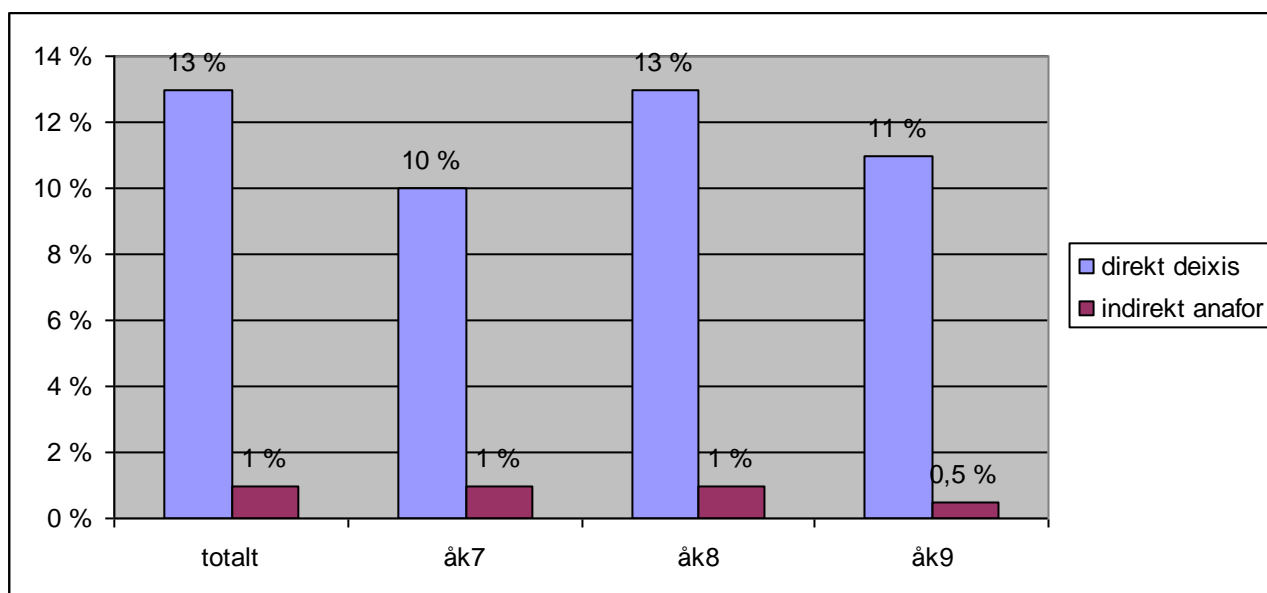

Diagram 35: Andelen fraser med definit betydelse vid de första omnämningarna i bildbeskrivningarna

Direkt deixis innebär att referenten är unikt identifierbar p.g.a. att den ingår i en deiktisk ram, i detta fall rummet som bildbeskrivningen handlar om. Denna betydelse är i alla årskurserna den vanligaste typen av definit betydelse vid första omnämmandet. I hela det muntliga materialet anger 13 % av

alla nominalfraser direkt deixis och den procentuella andelen är rätt konstant i de olika årskurserna. Substantivets bestämda form (ex. 363–365) är det vanligaste sättet att (enligt normen) ange direkt deixis i bildbeskrivningarna och formerna står vanligen i singularis: bara ett belägg av de drygt 200 beläggen på direkt deixis innehåller ett definit attribut (ex. 366).

363. *I rummet har en grön lamp...* (FF12; åk7)

364. *Dörren är öppen.* (GF10, åk8)

365. *Det finn en boll på boxen och en rot – röd matta.* (BP2, åk9) (→*lådan*)

366. *Jag tänker att den där rummet är barns.* (FF14, åk9)

Indirekt anafor anges i bildbeskrivningarna enbart med bestämda former. Den totala frekvensen för den i bildbeskrivningarna är bara 1 %. Indirekt anafor innebär att man syftar på en (tidigare inte omtalad) referent som är given p.g.a. sin relation till en referent som omtalats tidigare i samma kontext, i detta fall till det aktuella rummet. Gränsen mellan direkt deixis och indirekt anafor är ibland glidande. Min gränsdragning bygger på kriterierna i SAG: anaforisk definitivitet innebär att referenten står i en entydig relation till ett korrelat som *redan etablerats språkligt*, medan deiktisk definitivitet innebär att referenten är given i den utomspråkliga kontexten, d.v.s. att något språkligt uttryckt korrelat inte finns (SAG 3: 155–156, 165–166). Därför behandlar jag t.ex. beteckningarna på olika möbler olika, utgående från informanternas tidigare yttranden i samma bildbeskrivning. I exempel 367 nedan är *rummet* korrelatet till **väggar*, *golvet* och *fönstret*, varför dessa substantiv betraktas som indirekt anaforiska.

367. *Jag ser... jag ser en lång matta i rummet, framför dörren. Jag ser, jag ser också i rummet en blå stol framför en gammalt brun bordet. I *väggar (→väggarna) har jag en vacker tavla och i golvet har jag en stor säng och en grön lampa. Ja se en katten under bordet och en krukväxter på bordet. Jag har en stor gardiner fam... framför fönstret. Jag har en många böcker i skåp och en gula böcker i bordet och en... och två röda böcker i bordet.* (AP1, åk7)

I exemplet 368 nedan är *golvet* och *väggerna* däremot direkt deiktiska – d.v.s. det omtalade rummet fungerar som deiktisk ram – eftersom det inte finns något utsatt korrelat tidigare i texten:

368. *På golvet ligger en röd matta, väggerna är vita. Vid dörr - Vid dörren det finns en brun skrivbord. Under skrivborden det finns en vit katt. I rummet det finns också en blå stol och en grönblå boll – bollen.* (AP18, åk7)

Direkt deixis och indirekt anafor förekommer i bildbeskrivningarna bara i fråga om vissa substantiv. Av dessa kan *rummet*, *dörren*, *väggen/väggarna*, *golvet* och *hörnet* inte alls förekomma i obestämd form p.g.a. att de anger självklara delar av rummet. Också flera för ett sovrum typiska möbler, d.v.s. *säng*, *hylla*, *bord*, *stol*, *matta* och *gardiner*, omtalas av flera informanter i bestämd form utan att detta strider mot målspråksnormen. Detta kan motiveras med att de kan anses vara givna i det omtalade rummet.

Den totala korrekthetsprocenten för direkt deiktiska bestämda former är i singularis 88 % och 25 % i pluralis. I indirekt anafor är 83 % av de bestämda formerna singularis korrekta. Båda betydelse typerna har en högre korrekthetsprocent i bildbeskrivningarna än i uppsatserna (76 % respektive 51 %), antagligen p.g.a. att bestämd form pluralis, som är svårare än singularis, är sällsynt i bildbeskrivningarna. Dessutom är substantiven i direkt deixis vanligen bekanta för informanterna. Indirekt anafor är i bildbeskrivningarna något lättare än i uppsatserna p.g.a. att den kan förekomma enbart i samband med ett fåtal substantiv, vars bestämda former informanterna kan ha tillägnat sig som helsekvenser.

9.1.3 Species vid andra omnämmandet av en referent

Vid direkt anafor syftar nominalfrasen på en referent som redan etablerats språkligt i det textuella rummet (SAG 3: 156), i detta fall i samma bildbeskrivning. Direkt anafor kan därför endast förekomma vid andra omnämmanden. Andelen fraser med direkt anafor är högre i bildbeskrivningarna än i uppsatserna, men direkt anafor är i varje årskurs mindre frekvent än direkt deixis. Diagrammet nedan illustrerar andelen fraser med direkt anafor i bildbeskrivningarna i de olika årskurserna.

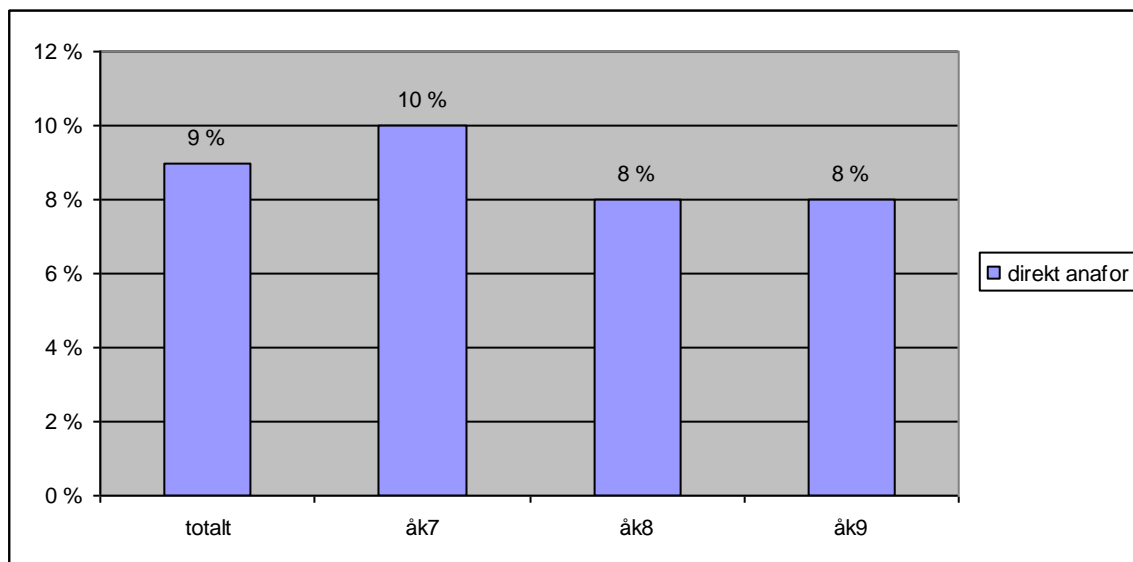

Diagram 36: Andelen direkt anafor i bildbeskrivningarna

Direkt anafor är den tredje vanligaste betydelsetypen i bildbeskrivningarna. 9 % av alla nominalfraser är direkt anaforiska och andelen är rätt konstant i de olika inspelningarna. Betydelsetypen uttrycks i bildbeskrivningarna alltid med substantivets bestämda form. Direkt anafor är vanligen relativt lågfrekvent i språket, eftersom man brukar använda pronomen för att undvika upprepning av ett och samma substantiv (se t.ex. SAG 3: 163–164, Wijk-Andersson 1994: 381). Detta stämmer emellertid inte i fråga om bildbeskrivningarna: det anaforiska pronomenet *den/det/de* har bara några få belägg, t.ex. *Jag ser en ... en bil och den e grön.* (AF13, åk9). Att direkt anaforiska nominalfraser är det vanligaste sättet att hänvisa till tidigare nämnda referenter i bildbeskrivningarna beror på att informanternas yttranden vanligen innehåller ett stort antal olika substantiv. Om informanten i ex. 369 skulle ersätta *bordet* med *det* efter att ha nämnt *det* för första gången skulle hans yttrande bli alltför svårtolkat.

369. Där är en rödvit matta på golvet och en grön bil. Där är en katt under bordet och *bordet* är brun. Lampa är grön boll är grönblå. Det finns en bokhylla ovanför *bordet*. Det finns en säng i hörnet och en blå stol... där är blommor i *bordet* och... röd böcker och en tavla. Där är gardinerna (FP1, åk7)

Som korrelerat till direkt anaforiska nominalfraser förekommer nominalfraser med såväl indefinit som definit betydelse (SAG 3: 164).

370. På golvet ligger en lång matta och... det finns en grön lampa på väggen och en blå stol. Bredvid dörren ööö... är en många böcker och en krukväxter på ett brunt bord. En katt är under *bordet*. Det finns också en ball och en grön bil på *golvet*. Och det är en tavla på *väggen* och en gardiner. (AF11, åk7)

371. Det är röd matta på golvet och det är gula blom- blommor och gul bok på skrivbordet. Och röd böcker på *skrivbordet*. De är stol blå stol bredvid *skrivbordet* och de är lampa bredvid fönstret. De är gröna mobilen och en blå ball på box. (GP4, åk8)

372. Det finns en matta i golv. Det finns också en bruna bordet i... det finns tre böcker i *bordet*. Och tre blommor också i *bordet*. Det finns en blå stol och det finns en blå och grön boll. Det finns en katt under *bordet*. (FF5, åk9)

Den totala korrekthetsprocenten för direkt anaforiska fraser är i singularis 81 % och i pluralis 57 %. Sammanfattningsvis kan det konstateras att indefinit betydelse dominerar i det muntliga materialet. Direkt deixis är den vanligaste typen av definit betydelse också i bildbeskrivningarna och dess andel är något högre än i uppsatserna. Eftersom samma bild användes i uppgiften i varje årskurs, förekommer det mycket lite variation i frekvenserna i de olika årskurserna.

9.2 Frekventiell analys av frastyperna i bildbeskrivningarna

I denna avhandling skiljer jag mellan ett antal frastyper som definierats 2.1 ovan. Alla dessa typer förekommer inte i de muntliga berättelserna och många av dem har mycket låg frekvens. De vanligaste frastyperna är obestämd form singularis utan respektive med adjektivattribut (*en stol*, *en blå stol*) och bestämd form singularis (*bordet*). Dessutom förekommer ett antal belägg på obestämd form pluralis utan respektive med adjektivattribut (*blommor*, *gula blommor*). Nakna former, som har en hög andel i uppsatserna, förekommer inte alls i materialet p.g.a. att svagt referentiell betydelse helt saknar obligatoriska kontexter i bildbeskrivningarna. De olika frastypernas procentuella andel av samtliga nominalfraser i den muntliga uppgiften framgår av följande diagram (hela materialet):

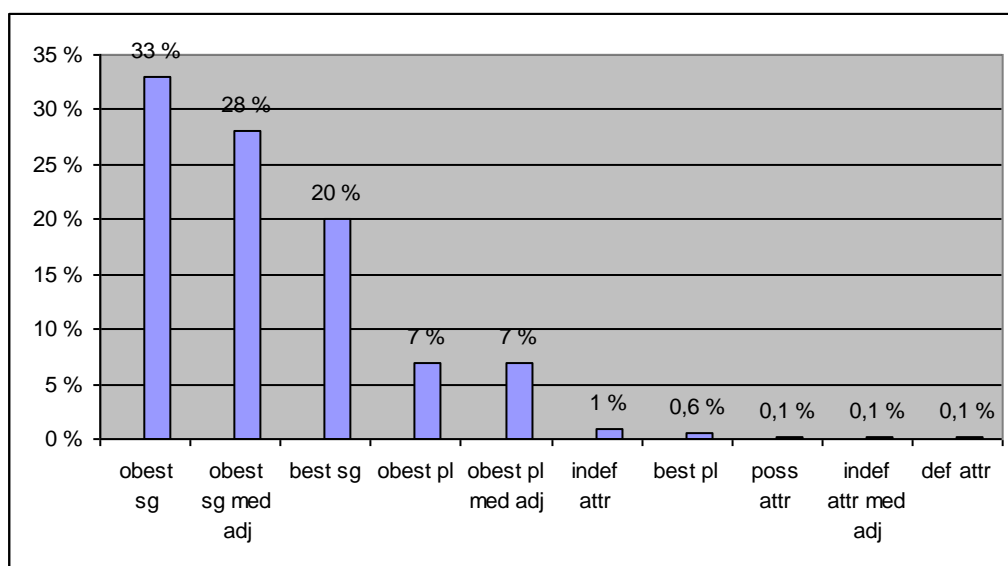

Diagram 37: Andelen obligatoriska kontexter för de olika frastyperna i bildbeskrivningarna

Som framgår av diagrammet dominerar de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis i bildbeskrivningarna. Upp till 74 % av nominalfraserna i uppgiften står enligt målspråksnormen i obestämd form. Detta är föga överraskande med tanke på att specifik indefinit betydelse är den vanligaste betydelseypen i varje årskurs. Eftersom informanternas uppgift var att berätta för en annan person vad de såg på bilden, är det naturligt att en stor del av nominalfraserna är indefinita och står i obestämd form. Dessutom använder informanterna rikligt med konstruktionen *det finns*⁶³, som förutsätter obestämd form av substantiv. Att andelen specifik indefinit betydelse är 76 %, d.v.s.

⁶³ Dessutom förekommer motsvarande, icke-normenliga versioner, t.ex. *där är*, *det är* osv.

högre än andelen obestämda former, beror på att även fraser med indefinita attribut vanligen anger specifikt indefinit betydelse i materialet.

Obestämd form pluralis (med respektive utan adjektivattribut) är betydligt mer sällsynt än obestämd form singularis, eftersom det inte finns många föremål som förekommer i flera exemplar på bilden. I uppsatserna är obestämd form pluralis utan adjektivattribut däremot den vanligaste frastypen med obestämd form (12 % av alla fraser). Obestämd form pluralis med adjektivattribut är däremot vanligare i bildbeskrivningarna (7 %) än i uppsatserna (2 %); orsaken till detta torde vara att en del av föremålen på testbilden är färglagda, vilket har fått informanterna att bilda nominalfraser med adjektivattribut.

Även bestämd form singularis utan adjektivattribut har i bildbeskrivningar en högre frekvens (20 %) än i uppsatserna (12 %). Sammanlagt 21 % av alla nominalfraser i bildbeskrivningarna står i bestämd form. Att andelen nominalfraser med definit betydelse är en procentenhet högre än andelen bestämda former beror på att en liten del av de definitiva nominalfraserna anges med pronomina attribut (i fortsättningen PR-attribut).

De övriga frastyperna är mycket lågfrekventa i bildbeskrivningarna: bestämd form pluralis (*böckerna*) har bara 12 belägg i hela materialet. I motsats till uppsatsmaterialet där informanterna använder rikligt med olika PRG-attribut är andelen fraser med PR-attribut i bildbeskrivningarna mycket låg: fraser med indefinit attribut har 23 belägg av vilka 2 innehåller ett adjektivattribut. De vanligaste indefinita pronomina är *många* och *några* (*många böcker*, *några böcker*, *många gula och röda *böcken*). De definitiva pronomina har bara ett belägg (*den där rummet*). Fraser med possessivt attribut har mycket få belägg i materialet (*mitt rum*) och genitivattribut saknas helt och hållet; det förekommer alltså enbart PR-attribut i det muntliga materialet. Andelen oanalyserbara fall, d.v.s. fraser som helt saknar speciesmarkering eller innehåller obegripliga ändelser, är 3 % av alla nominalfraser, d.v.s. högre än i uppsatserna. Dessa fraser är inte med i diagrammen, men de ingår i beräkningarna som en "frastyp" när det gäller de olika typernas procentuella andel. De olika frastypernas procentuella andelar i de olika årskurserna behandlas mer djupgående i 9.2.1–9.2.3 nedan.

Andelen nominalfraser som innehåller ett adjektivattribut är i bildbeskrivningarna mycket högre än i uppsatserna. 620 belägg, d.v.s. 35 % av alla nominalfraserna, innehåller ett adjektivattribut, medan motsvarande andel i uppsatserna är 9 %. 47 % av alla obestämda substantiv föregås i bildbeskrivningarna av ett adjektivattribut (22 % i uppsatserna) och de är så gott som lika vanliga i singularis och i pluralis. Vad gäller nominalfraser i bestämd form innehåller bara 1 % av beläggen ett adjektivattribut (3 % i uppsatserna). Detta är föga överraskande, eftersom adjektivets form i definitiva fraser behandlas explicit i läromedlen först i slutet av vårterminen i åk9. Dessa frastyper är sällsynta även i lärobokstexterna (se 7.2.1 ovan). Dubbel bestämdhet, d.v.s. fraser av typen *den långa mattan*, är sällsynt också i målspråket (jfr Anderssen 2007: 270).

När man jämför de olika frastypernas procentuella frekvenser i det muntliga och i det skriftliga materialet med varandra, kan man konstatera följande:

- Bildbeskrivningarna innehåller färre frastyper än uppsatserna: nakna former och fraser med genitivattribut saknas helt i det muntliga materialet och även bestämda fraser med adjektivattribut är ännu mer sällsynta än i uppsatserna. Även antalet fraser med PR-attribut är lågt.
- Bestämda former har en högre frekvens i bildbeskrivningarna än i uppsatserna p.g.a. att definit betydelse så sällan anges med PR-attributen.
- Fraser med obestämd form och adjektivattribut har mycket högre frekvens i bildbeskrivningarna än i uppsatserna.

9.2.1 Obestämd form

Obestämd form singularis har hög frekvens i bildbeskrivningarna. Obestämda former används i bildbeskrivningarna i specifik och icke-specifik indefinit betydelse (*Jag ser **blommor**, **bilar** och **matta***. BF13, åk7 respektive *Jag tänker att den där rummet är ***barns** →**ett barns***; FF14, åk9). Diagrammet nedan illustrerar andelen obligatoriska kontexter för frastyper i obestämd form i de olika årskurserna:

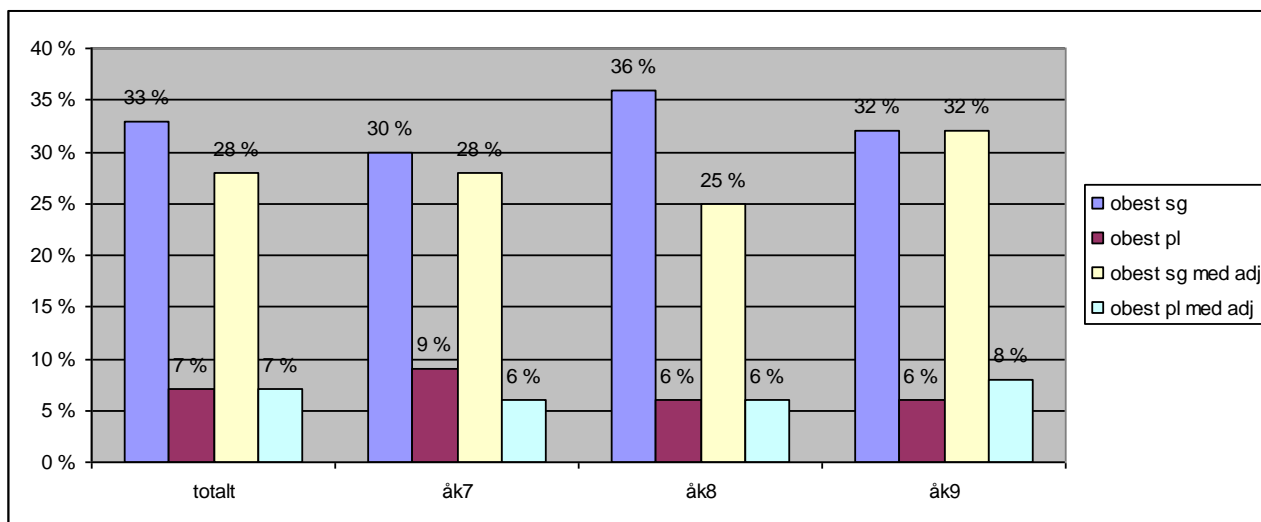

Diagram 38: Andelen obligatoriska kontexter för obestämda former i bildbeskrivningarna

Som framgår av diagrammet har obestämd form singularis utan respektive med adjektivattribut de högsta frekvenserna: 33 % respektive 28 % och andelarna håller sig relativt konstanta i de olika årskurserna. I uppsatserna är motsvarande andelar betydligt lägre (5 % respektive 3 %). Att singularis (ex. 373–378) har betydligt högre frekvens än pluralis i bildbeskrivningarna beror på bilden som använts i uppgiften (se 1.4.3 ovan): största delen av föremålen på bilden förekommer bara i ett exemplar.

- 373. Jag ser *en lång matta* i rummet, framför dörren. (AP1, åk7)
- 374. Jag ser *en matta*... (BF4, åk7)
- 375. Jag kan se också *en stol* på golvet och *en boll*. (AP3, åk8)
- 376. Och sen där är *en tavla* och *en bokhylla* på väggen. (AF4, åk8)
- 377. Och det finns *en blågrön boll*. (FP10, åk8)
- 378. Det finns också *en matta* och *en säng* och *en katt* är under bordet. (FF4, åk9)

Den totala frekvensen för nominalfraser med obestämd form pluralis utan respektive med adjektivattribut (ex. 379–384) är i båda frastyperna 7 % (12 % respektive 2 % i uppsatserna) och andelarna är konstanta. I uppsatserna är motsvarande andelar 12 % respektive 2 %. Att plurala fraser med adjektivattribut är vanligare i bildbeskrivningarna än i uppsatserna beror åtminstone delvis på att en del av föremålen på bilden var färglagda, vilket fått informanterna att medvetet använda adjektiv.

- 379. Jag ser *två röd böcker* och *ett gul böcker*. (BF10, åk7)
- 380. På bordet är några böcker, *två böcker* är röd – röda. (GP1, åk7)
- 381. Där är *gul blommor* och *röda böcker*. (BF15, åk8)
- 382. Och det är i bordet *tre blommor*, de är *gula blommor*. (B6, åk8)
- 383. Där är *böcker* på bordet. (AP2, åk9)
- 384. *Röda böcker* (GP7, åk9)

9.2.2 Bestämd form

Bestämd form singularis är i bildberättelserna mer frekvent än i uppsatserna, medan bestämd form pluralis är lågfrekvent i båda materialen. Bestämda former används i de olika typerna av definit betydelse, nämligen direkt deixis (*Jag ser en lång matta i rummet...* AP1, åk7) samt direkt anafor (*Där er blommor on bordet och en katt under bordet...* BF4, åk8) och indirekt anafor (*I mitt rum [...] På bordet jag har*)⁶⁴. Diagrammet nedan illustrerar förekomsten av obligatoriska kontexter för frastyper i bestämd form i de olika årskurserna:

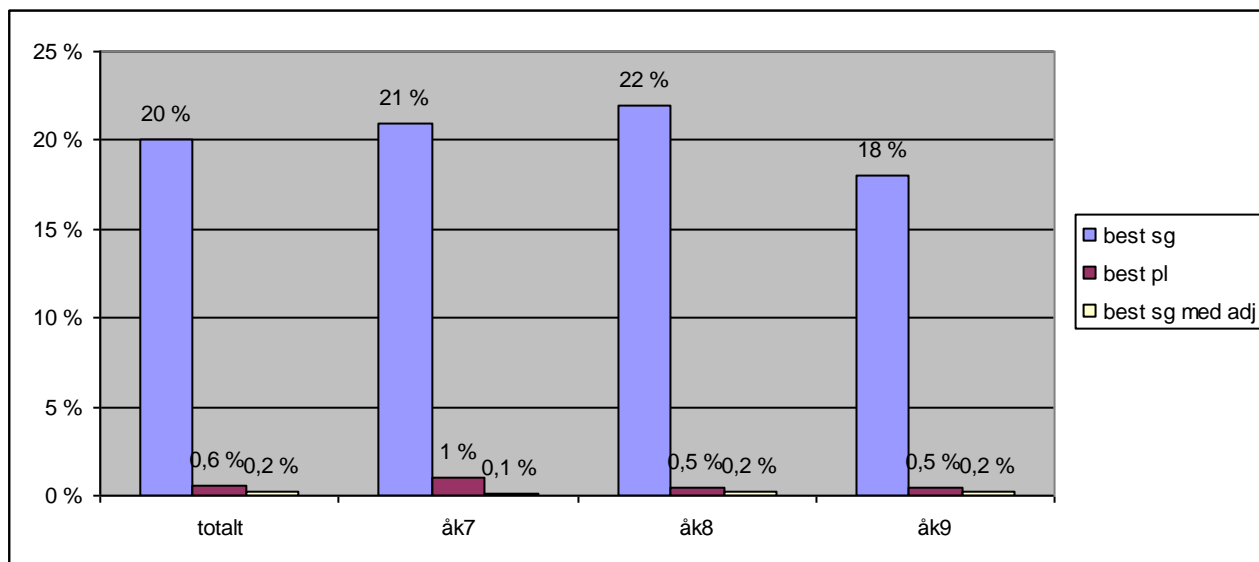

Diagram 39: Andelen obligatoriska kontexter för bestämda former i bildbeskrivningarna

Av de olika typerna av bestämda nominalfraser har bestämd form singularis utan adjektivattribut (ex. 385–390) den högsta frekvensen: var femte nominalfras i bildbeskrivningarna innehåller en bestämd form singularis utan adjektivattribut och andelen är rätt konstant i de olika inspelningarna.

- 385. Jag ser en grön lampa, som är på väggen. (AP9, åk7)
- 386. Dörren är svart. (FF7, åk7)
- 387. Där är böcker på *bordet* (AP2, åk8)
- 388. Och röd böcker på *skrivbordet* (GP4, åk8)
- 389. *Mattan* är röd (GP7, åk9)
- 390. På *golvet* är... (GF21, åk9)

Bestämd form singularis med adjektivattribut (den så kallade dubbla bestämdheten) har bara ett belägg i varje årskurs. Frastypen är mycket lågfrekvent även i uppsatserna:

- 391. På **brun bordet* ligger tre bok – böcker. (FF14, åk7) (→*det bruna bordet*)

Bestämd form pluralis mycket sällsynt även i bildbeskrivningarna och några adjektivattribut förekommer inte i samband med dem. Den totala frekvensen av bestämd form pluralis är 0,6 % och formerna är sporadiska i alla årskurser.

- 392. ... och *väggerna* och ett golv (F4, åk7)
- 393. *Mattorna* är vit och röda och på bordet ligger också en krukväxt... (FF14, åk8)
- 394. *Böckerna* är röda och gul (AP2, åk9)

⁶⁴ Korreleten är understrukna i anaforisk definithet.

9.2.3 PR-attribut

Nominalfraser med PR-attribut är sällsynta i bildbeskrivningarna. Av dessa är fraser med indefinita attribut vanligast: de utgör 1 % av alla nominalfraser i bildbeskrivningarna (jfr 7 % i uppsatserna). Alla indefinita attribut i bildbeskrivningarna anger obestämd mängd. Det mest frekventa i åk7 och 8 är *många*, som har sju belägg i åk7 och fyra belägg i åk8. Dessutom har *några* tre belägg i åk7 och två i åk8. Ytterligare förekommer det ett belägg på *mera* (i betydelsen *flera*) i åk7 och ett belägg på *inga* i åk8. I åk9 har både *några* och *många* två belägg och *mera* ett belägg. En informant använder dessutom en engelskpåverkad form **som* i stället för *några*.

Eftersom antalet föremål i flera exemplar på bilden är begränsat är det bara *några* få substantiv som förekommer i samband med de indefinita attributen: 20 av de 24 fraserna med indefinit attribut innehåller formen *böcker*. Andra substantiv är *leksaker*, *färger* och *byggklossar*.

395. Jag ser en bokhylla med *många böcker* (BP7, åk7)

396. På bordet är *några böcker* (GF10, åk8)

397. Det också finns en grön lamp, en häst som är vit, *mer böcker* (BP8, åk9)

Två nominalfraser i åk7 innehåller både ett indefinit attribut och ett adjektivattribut. Fraser av denna typ är relativt enkla att bilda, eftersom adjektivets pluralform inte påverkas av PR-attributen. Dessutom är numeruskongruensen relevant också i finskan.

398. ... bredvid säng är *några små blocker*... (GP1, åk7)

Possessiva attribut, som är mycket frekventa i uppsatserna, har bara två belägg i hela det muntliga materialet. Det possessiva attributet *mitt* (ex. 357 ovan) förekommer två gånger i bildbeskrivningarna. Det enda definitiva attributet i bildbeskrivningarna är *det där* i åk9:

399. Jag tänker att *den där rummet* är barns (FF14, åk9) (→*det där rummet*)

9.3 Normativ analys

I detta och följande avsnitt redogör jag för avvikelserna från målspråksnormen i det muntliga materialet. Analysen koncentrerar sig på frastyperna p.g.a. att den funktionella analysen i 9.1 ovan visade att bara en frastyp vanligen dominerar i varje betydelseyp i det muntliga materialet. Normavvikelserna behandlas efter samma principer som i uppsatsmaterialet (se 1.5.2 och 8.3.1 ovan). P-värdena från den statistiska analysen finns i bilaga 4. I det följande använder jag adjektivet *signifikant* enbart i betydelsen 'statistiskt signifikant'.

Det muntliga materialet innehåller sammanlagt 541 felaktiga fraser. Antalet fel är emellertid något högre, 566, eftersom en fras kan innehålla flera fel. Andelen felaktiga nominalfraser är 29 % i åk7, 32 % i åk8 och 31 % i åk9, medan antalet fel är 204 respektive 190 respektive 172. Skillnaderna mellan årskurserna är så små att de inte är signifikanta.

Tabell 18 nedan anger andelen korrekta nominalfraser i uppsatserna och i bildbeskrivningarna. Andelen korrekta fraser är signifikant lägre i bildbeskrivningarna än i uppsatserna i varje årskurs och även skillnaden mellan de totala korrekthetsprocenten är signifikant. Gemensamt för både bildbeskrivningarna och uppsatsmaterialet är att andelen normenliga fraser är som lägst i åk8. Skillnaderna mellan andelen normenliga nominalfraser i åk7 och åk9 är i både uppsatserna och bildbeskrivningarna emellertid insignifikanta, d.v.s. det sker ingen nämnvärd utveckling.

Tabell 18: Andelen normenliga nominalfraser i uppsatserna och i bildbeskrivningarna

Uppgiftstyp	vt7	ht8	vt8	ht9	vt9	Summa
Uppsatserna	85 %	79 %	83 %	85 %	85 %	84 %
Bildbeskrivningarna	71 %	-	68 %	-	69 %	69 %

9.3.1 Normativ analys av frastyperna

Tabellen nedan anger den totala korrekthetsprocenten för de olika frastyperna i bildbeskrivningarna:

Tabell 19: Antalet och andelen korrekta fraser i obligatoriska kontexter för de olika frastyperna

Frastyp	Alla fraser	Antalet korrekta	Andelen korrekta
Obestämd sg	577	397	69 %
Obestämd pl	127	106	83 %
Obestämd sg med adj. attr.	497	286	58 %
Obestämd pl med adj. attr.	116	110	95 %
Bestämd sg	362	307	85 %
Bestämd pl	12	6	50 %
Bestämd sg med adj. attr.	3	0	0 %
Possessivt attribut	2	2	100 %
Indefinit attribut	21	7	67 %
Indefinit attribut med adj. attr.	2	1	50 %
Definit attributB	1	1	100 %

Bortser man från de två beläggen på possessiva attribut och det enda belägget på definitiva attribut har fraser med obestämd form pluralis med respektive utan adjektivattribut samt fraser med bestämd form singularis utan adjektivattribut den högsta korrekthetsprocenten (95 %, 83 % respektive 85 %). Obestämd form pluralis har även i bildbeskrivningarna en signifikant högre korrekthetsprocent än obestämd form singularis, oberoende av huruvida den föregås av ett adjektivattribut eller inte. Det är dock något överraskande att obestämd form pluralis med adjektivattribut är signifikant lättare än obestämd form pluralis utan adjektivattribut; fraser med adjektivattribut är ju mer komplexa än fraser utan adjektivattribut. Att det är möjligt att bilda en nominalfras med obestämd form pluralis och adjektivattribut enbart av *blommor* och *böcker* spelar antagligen en roll; i synnerhet *böcker* har troligen lärts in som helsekvens. Obestämd form singularis med adjektivattribut är som man kan vänta sig signifikant svårare än både obestämd form singularis utan adjektiv och obestämd form pluralis med adjektiv. Att korrekthetsprocenten för obestämd form singularis är signifikant lägre än procenten för pluralis beror på den formella enkelheten hos obestämd form pluralis jämfört med obestämd form singularis: formen innehåller varken artikel eller speciesböjning, medan singulara fraser i obestämd form innehåller en obestämd artikel, som är svår för finnar (se 8.4.3 ovan).

Bestämd form singularis har en hög korrekthetsprocent i bildbeskrivningarna och den är på samma sätt som i uppsatserna signifikant lättare än obestämd form singularis. På grund av finskans särdrag är finskspråkiga antagligen mera benägna att fästa uppmärksamhet vid ändelser än vid framförställda grammatiska morfem, såsom bestämda artiklar (Axelsson 1994: 100–101). I motsats till de bestämda formerna är bestämd form singularis också signifikant lättare än bestämd form pluralis. Vad gäller fraserna med respektive utan adjektivattribut är situationen dock densamma som i de bestämda formerna: bestämd form singularis utan adjektivattribut är signifikant lättare än bestämd form singularis med adjektivattribut; antalet belägg på dubbel bestämdhet är dessutom mycket lågt.

När man jämför korrekthetsprocenten för de olika frastyperna i bildbeskrivningarna och i uppsatsmaterialet (se tabell 15 i 8.3.1 ovan) kan man konstatera att korrekthetsprocenten i några fall är högre i det muntliga materialet. Signifikanta skillnader mellan skriftlig och muntlig produktion kan noteras i obestämd form singularis (47 % respektive 58 %) respektive pluralis med adjektivattribut (85 % respektive 95 %) och i bestämd form singularis utan adjektivattribut (79 % respektive 85 %). Orsaken till detta torde vara att bara några få, för informanterna bekanta substantiv förekommer i bildbeskrivningarna. Dessutom är korrekthetsprocenten några

procentenheter högre i det muntliga materialet i obestämd och bestämd form pluralis (88 % respektive 83 % och 50 % respektive 47 %). I obestämd form singularis är korrekthetsprocenten så gott som densamma i de olika materialtyperna (68 % respektive 69 %).

I det följande presenteras korrekthetsprocenten för de olika frastyperna i de olika årskurserna samt de mest typiska normavvikelserna.

9.3.2 Obestämd form

Obestämd form singularis är vanlig i bildbeskrivningarna, medan obestämd form pluralis är rätt sällsynt. När det gäller den totala korrekthetsprocenten för obestämda fraser utan adjektivattribut är pluralis signifikant lättare än singularis p.g.a. att den är mindre komplex. Samma fenomen förekommer i uppsatserna. Diagrammet nedan visar korrekthetsprocenten för olika frastyper i obestämd form i de tre årskurserna:

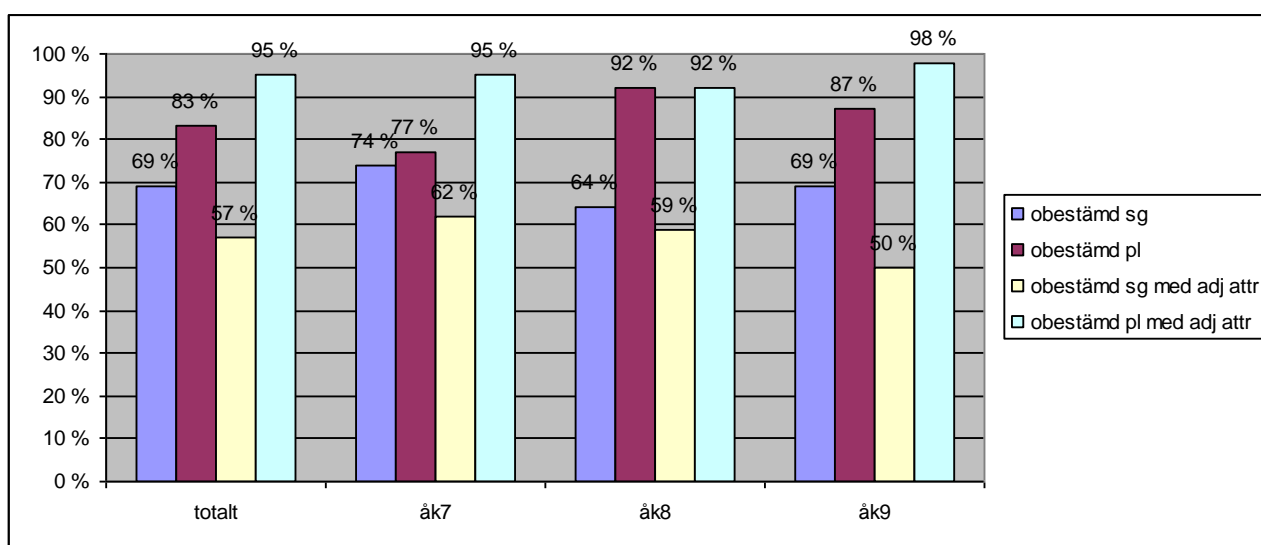

Diagram 40: Korrekthetsprocent för obestämda former i bildbeskrivningarna

I singularis utan adjektivattribut är korrekthetsprocenten lägst i åk8, då den är signifikant lägre än i åk7. I pluralis är utvecklingen annorlunda än i singularis: korrekthetsprocenten är lägst i åk7. Ingen av skillnaderna mellan årskurserna är dock statistiskt signifikant. Dessutom är korrekthetsprocenten för pluralis genomgående högre än för singularis, eftersom obestämd form pluralis har en mindre komplex struktur än singularis. Också när det gäller obestämda fraser med adjektivattribut är den totala korrekthetsprocenten signifikant högre i pluralis än i singularis. Orsaken till detta är densamma som i fraser utan adjektivattribut: singularis är mer komplex än pluralis, som innehåller varken artiklar eller speciesändelser.

I singularis är korrekthetsprocenten för fraser som innehåller ett adjektivattribut signifikant lägre i åk9 än i åk7; detta kan förklaras med att andelen formfel (d.v.s. i praktiken andelen bortfall av obestämd artikel, se 9.4.3 nedan) stiger med tiden, i synnerhet i fraser med adjektivattribut. I åk9 använder informanterna obestämda plurala fraser med adjektivattribut praktiskt taget felfritt. I årskurserna 7 och 9 har plurala obestämda fraser med adjektivattribut t.o.m. högre korrekthetsprocent än motsvarande fraser utan adjektivattribut. En förklaring till detta är att bara två substantiv, *böcker* och *blommor*, förekommer i fraser med både obestämd form pluralis och adjektivattribut; båda dessa kan ha lärts in som helsekvenser.

Normavvikelserna i fraser med obestämda former är i singularis respektive pluralis desamma oberoende av om fraserna innehåller ett adjektivattribut eller ej. Felen liknar alltså felen i uppsatserna. De vanligaste normavvikelserna i singularis är formfel och gäller bortfall av obestämd

artikel (72 % av alla fel med obestämd form singularis⁶⁵, ex. 400–401). Dessutom förekommer det hybridfel med onödiga bestämdhetsändelser (ex. 402, se också 9.4.4 nedan). Ungefär 20 % av alla fel gäller species, d.v.s. överanvändning av bestämd form i obligatoriska kontexter för obestämda former (ex. 403).

400. Där är en nalle och **bokhylla*. (GF13, åk9) (→*en bokhylla*)
 401. ...och under bordet är **stor katt*... (AF5, åk7) (→*en stor katt*)
 402. Jag ser också i rummet en blå stol framför **en gammalt brun bordet*. (AP1, åk7) (→*ett gammalt brunt bord*)
 403. Och det är **katten*, det sover i under skrivbordet. (FP10, åk7) (→*en katt*)

De vanligaste felen i obestämd form pluralis (utan respektive med adjektivattribut) gäller överanvändning av bestämd form i stället för obestämd form (ex. 404–405). Också överanvändning av obestämd artikel i plurala fraser förekommer (ex. 406).

404. Det är **två mattan*, **böckerna* och grön lamp, en boll och... (CF5, åk9) (→*två mattor, böcker*)
 405. En dörren, katt under bordet, **röda böckerna*... (GF15, åk9) (→*röda böcker*)
 406. Jag ser en lampa, **en blommor* (BF10, åk8) (→*blommor*)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att korrekthetsprocenten för obestämda former uppvisar likadana tendenser i uppsatserna och i bildbeskrivningarna. Pluralis är i båda materialen signifikant lättare än singularis. Gemensamt för både uppsatserna och bildbeskrivningarna är också att singulara fraser med adjektivattribut har relativt låga korrekthetsprocent (jfr Axelsson 1994: 99).

9.3.3 Bestämd form

Singularis är vanligare än pluralis också när det gäller bildberättelserna. Den totala korrekthetsprocenten för bestämd form singularis är dessutom på samma sätt som i uppsatserna signifikant högre än för bestämd form pluralis. Diagrammet nedan visar korrekthetsprocenten för bestämd form singularis och pluralis i de olika årskurserna.

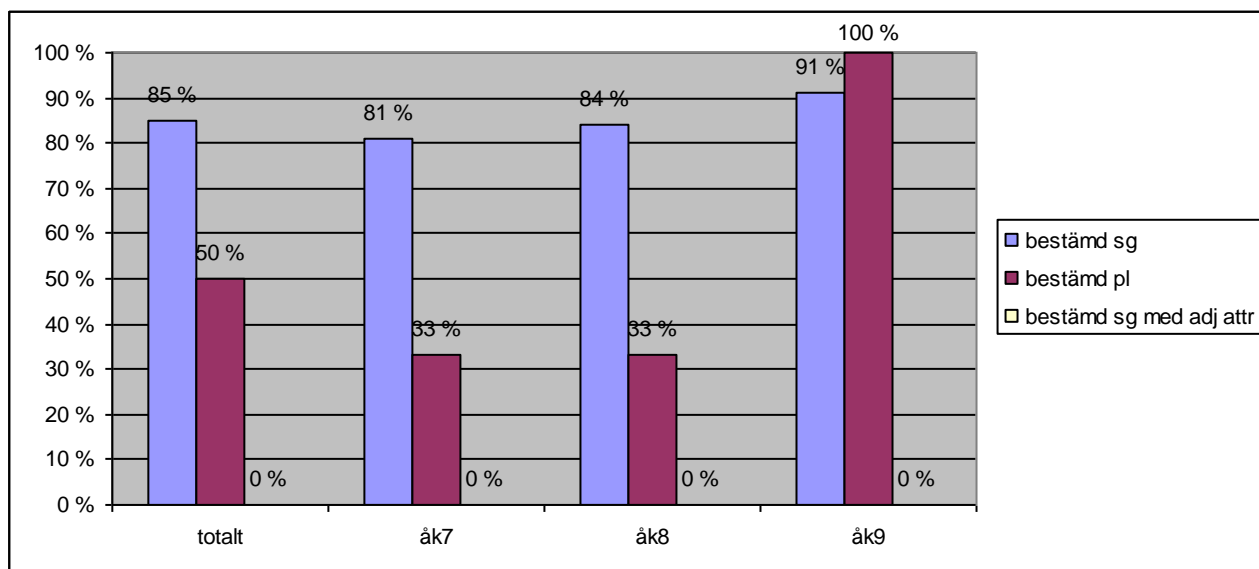

Diagram 41: Korrekthetsprocent för bestämda former i bildbeskrivningarna

⁶⁵ Ingen skillnad görs här mellan fraser med respektive utan adjektivattribut.

Korrekthetsprocenten för bestämd form singularis stiger signifikant från åk7 till åk9, d.v.s. korrekthetsprocenten är på samma sätt som i uppsatserna genomgående högre för bestämd form singularis än för obestämda substantiv. Samma fenomen har upptäckts av Axelsson (1994: 42), som anser detta bero på att finskspråkiga har en benägenhet att fästa uppmärksamhet vid ändelserna. I pluralis är obestämda former däremot lättare än bestämda former, eftersom de är mindre komplexa.

De vanligaste felen i bestämd form singularis är såsom i uppsatserna speciesfel och gäller överanvändning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form (ex. 407). En del är hybridfel och gäller överanvändning av obestämd artikel i samband med ett substantiv i bestämd form (ex. 408, se 9.4.4 nedan).

407.I *rum är blommor. (GP16, åk9) (→rummet)

408. Framför säng är *en fönstret och... på väggerna (GF11, åk7) (→fönstret)

Korrekthetsprocenten varierar i pluralis mer än i singularis: två tredjedelar av fraserna med bestämd form pluralis är felaktiga i åk7 och 8, medan alla formerna är korrekta i åk9. Antalet belägg på bestämd form pluralis är dock mycket lågt hela tiden: sex belägg i åk7 och tre belägg i både åk8 och 9, varför några slutsatser om korrekthetsprocentens utveckling inte kan dras. Dubbel bestämdhet är som väntat den svåraste frastypen i bildbeskrivningarna: alla tre beläggen är felaktiga och innehåller flera fel.

Alla fel i bestämd form pluralis är speciesfel och gäller överanvändning av obestämd form i stället för bestämd form (ex. 409), något som kan förklaras med att bestämd form pluralis är relativt svår att bilda. Dessutom är formen lågfrekvent i läromedlen, varför informanterna har haft brist på inflöde. Skillnaden mellan definit och indefinit betydelse tycks också vara mindre tydlig i pluralis än i singularis (se 8.3.4 ovan).

409.*Gardiner är vita, lampa är grön. (FF7, åk7) (→Gardinerna)

9.3.4 PR-attribut

De indefinita attributen bereder vissa svårigheter för informanterna. Fraser med indefinita attribut utan adjektivattribut har en korrekthetsprocent på 67 % och procenten för fraser med både indefinit attribut och adjektivattribut är 50 %. Antalet fraser av dessa typer är i bildbeskrivningarna sammanlagt 21 respektive 2. Felen i fraser med indefinita attribut gäller överanvändning av bestämd form (ex. 410) och obestämd artikel i pluralis (ex. 411). Det handlar alltså om formfel.

410. Det finns blå stolan och *många gula och röda böcken på bordet (AF15, åk7) (→många gula och röda böcker)

411. Det har en gröna lamp och *en många leksak. (GF19, åk8) (→många leksaker)

De få beläggen på fraser med definita attribut (ett belägg i åk9) och possessiva attribut (ett belägg i åk7 och åk8) används däremot felfritt.

9.4 Feltyperna i den muntliga uppgiften

I detta avsnitt redogör jag för olika feltyper som förekommer i de felaktiga fraserna. Utgångspunkten för analysen ligger även i detta avsnitt i de obligatoriska kontexterna, d.v.s. konstruktionerna som informanterna strävat efter att ange. De olika feltyperna i det muntliga materialet är i stort sett desamma som i uppsatserna (se 8.4.1 ovan). Dessutom förekommer det nollspecies, som handlar om fraser som helt saknar speciesmarkering och därför inte kan tolkas som vare sig definita eller indefinita, t.ex. *under bordet är *katt* (→*en katt/katten*, AF15, åk7).

9.4.1 Fördelningen mellan feltyperna

Jag inleder avsnittet på samma sätt som i analysen av uppsatsmaterialet, d.v.s. genom att presentera de olika feltypernas förekomst i bildbeskrivningarna, först i hela uppsatsmaterialet (totala frekvenser) och sedan vid de olika skrivomgångarna. Diagrammen anger antalet fel, inte antalet felaktiga fraser.

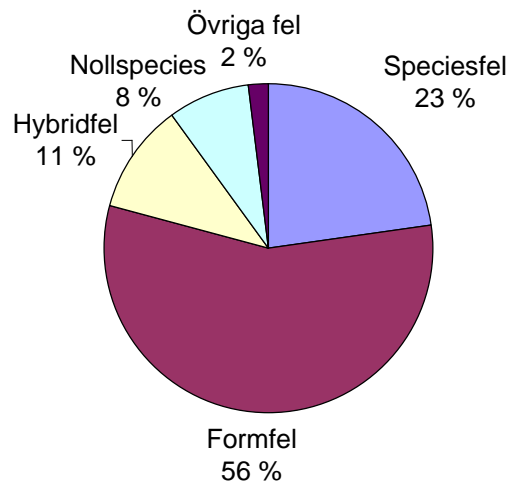

Diagram 42: De totala andelarna olika feltyper i bildbeskrivningarna

Bildbeskrivningarna innehåller som konstaterats i 9.3 sammanlagt 566 fel i 541 felaktiga nominalfraser (31 % av alla fraser). Formfelen ($n=320$) är signifikant vanligare än speciesfelen ($n=132$) i det muntliga materialet. Hybridfelen ($n=62$), nollspecies ($n=43$) och övriga fel ($n=9$) är få i materialet. De olika årskurserna avviker inte särskilt mycket från varandra (se diagrammen 43–45 nedan), utan formfel är signifikant vanligare än speciesfel i varje årskurs (se också nedan). Tidigare forskning har gett likadana resultat oberoende av inlärares förstaspråk (Wijk-Andersson 1994: 380).

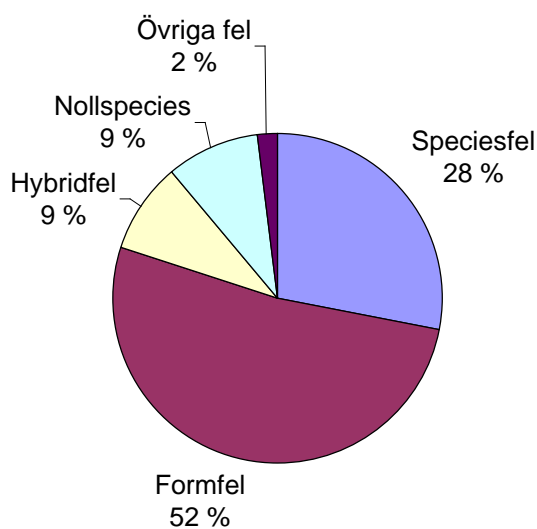

Diagram 43: Fördelningen mellan olika feltyper i år 7

Inspelningarna i åk7 innehåller 204 fel i 195 felaktiga fraser (29 % av alla fraser). Formfelen (n=106) är signifikant vanligare än speciesfelen (n=57). Ytterligare innehåller inspelningarna 19 belägg på hybridfel och 18 belägg på nollspecies. Antalet övriga fel i åk7 är fyra.

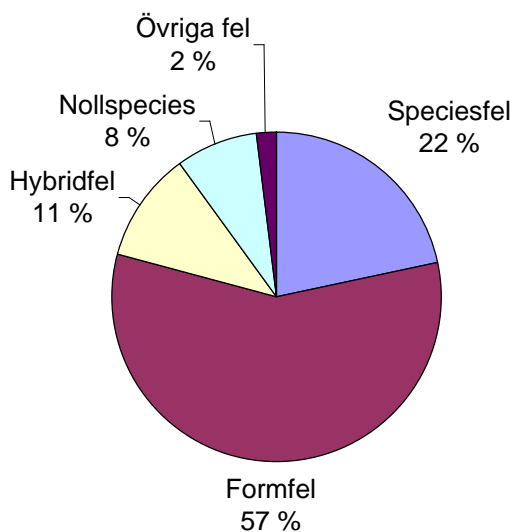

Diagram 44: Fördelningen mellan olika feltyper i åk8

I åk8 innehåller inspelningarna 190 fel i 183 felaktiga fraser (32 % av alla fraser). Formfelen (n=110) är igen signifikant vanligare än speciesfel (n=41). Ytterligare innehåller inspelningarna 21 hybridfel, 15 belägg på nollspecies och tre belägg på övriga fel.

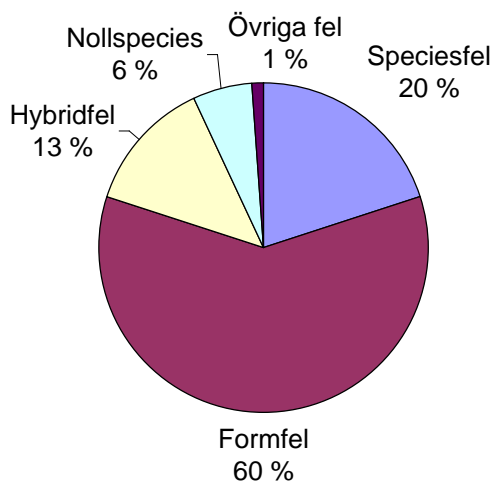

Diagram 45: Fördelningen mellan olika feltyper i åk9

Inspelningarna i åk9 innehåller 172 fel i 163 felaktiga fraser (31 % av alla fraser). Antalet speciesfel (n=34) är igen signifikant lägre än antalet formfel (n=104). Dessutom innehåller åk9 22 belägg på hybridfel och tio belägg på nollspecies. Inspelningarna innehåller även två belägg på övriga fel.

Fördelningen mellan feltyperna är relativt konstant i åk7–åk9 och skillnaderna i andelarna mellan de olika årskurserna saknar statistisk signifikans. Formfelen är i varje årskurs den största felkategorin och deras andel t.o.m. stiger lite med tiden. Speciesfel är den näst vanligaste feltypen,

men dess andel sjunker något under tiden. Andelen hybridfel, som är vanligare i det muntliga materialet, stiger däremot mellan åk7 och åk9 eftersom det totala antalet fel sjunker, men deras antal förändras inte nämnvärt. Andelen nollspecies sjunker från 9 % i åk7 till 6 % i åk9, men inte heller denna feltyp försvinner helt under undersökningstiden.

I fråga om fördelningen mellan feltyperna uppvisar bildbeskrivningarna likheter med uppsatserna: gemensamt för båda materialen är nämligen att formfelen, d.v.s. de felbildade nominalfraserna, bildar den största felkategorin och speciesfelen den näststörsta. Det är alltså även i det muntliga materialet lättare att välja rätt species än att bilda en korrekt nominalfras. Detta kan bero på positiv transfer från engelskan men också på den rätt kontrollerade situationen, där urvalet av referenter som omtalas är begränsat. Speciesfel är i bildbeskrivningarna signifikant färre än i uppsatserna med undantag av vt8/åk8, då speciesfelen är mycket sällsynta också i uppsatserna. Formfelens andel av alla fel är däremot alltid signifikant större än i uppsatserna. Andra skillnader mellan uppsatserna och bildbeskrivningarna berör förekomsten av hybridfel och nollspecies: båda är vanligare i bildbeskrivningarna än i uppsatserna. Andelen s.k. ”övriga fel” är lägre i bildbeskrivningarna än i uppsatserna.

De viktigaste skillnaderna mellan uppsatserna och bildbeskrivningarna berör alltså species- och hybridfelen. Andelen speciesfel är i bildbeskrivningarna som högst 28 % (åk7) och andelen sjunker under undersökningstiden, om än inte signifikant. Dessutom är andelen hybridfel i varje årskurs högre än i uppsatserna: skillnaden är signifikant i åk8 och 9⁶⁶ samt när de totala andelarna jämförs. Att hybridfel är vanligare i det muntliga än i det skriftliga materialet är föga överraskande, eftersom eleverna haft mindre möjligheter att fästa uppmärksamhet vid formen i den muntliga uppgiften. Däremot är det något oväntat att speciesfelen procentuellt sett är färre i bildbeskrivningarna än i uppsatserna, eftersom informanterna över huvud taget gör flera fel i bildbeskrivningarna. Bildbeskrivningen är visserligen en mer kontrollerad situation än uppsatsskrivandet.

9.4.2 Speciesfel

Av de 1771 nominalfraserna i bildbeskrivningarna innehåller 26 nominalfraser ett PR-attribut (t.ex. *många *böcken*, AF15, åk7), d.v.s. betydelsen markeras lexikaliskt⁶⁷. Egentliga species- och hybridfel samt nollspecies är därför uteslutna i dessa fraser, även om substantivet kan stå i fel form i dem. För att räkna andelen fraser med speciesfel har jag därför dividerat antalet fraser med speciesfel (n=132) med antalet fraser som *inte* innehåller PR-attribut (n=1745⁶⁸), d.v.s. $132/1745=0,075$. Resultatet visar att 8 % av de fraser där species inte anges lexikaliskt innehåller ett speciesfel. Diagrammet nedan visar andelen nominalfraser med fel species i de olika årskurserna:

⁶⁶ I åk7 är skillnaden ”nästan signifikant” (p=0,06).

⁶⁷ Detsamma gäller också uppsatsmaterialet, men i en betydligt större utsträckning, se 8.4 ovan.

⁶⁸ 657 nominalfraser i åk7, 568 nominalfraser i åk8 och 520 nominalfraser i åk 9.

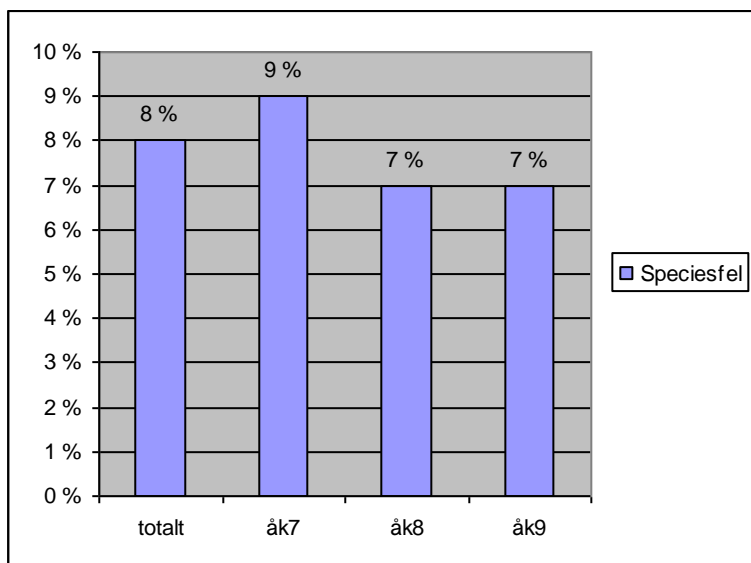

Diagram 46: Andelen nominalfraser med fel species i de olika årskurserna

I årskurs 7 har sammanlagt 9 % av de nominalfraser där speciesval aktualiseras fel species; därefter sjunker andelen till 7 %. Andelen fraser med speciesfel är alltså mycket konstant och inte särskilt hög i bildbeskrivningarna, men å andra sidan bereder valet av species vissa problem för informanterna ännu i slutet av grundskolan. Skillnaderna mellan årskurserna saknar statistisk signifikans.

Tabellen nedan visar andelen speciesfel både i uppsatserna och i bildbeskrivningarna i de olika årskurserna. Som framgår av tabellen är speciesfel något färre i bildbeskrivningarna än i uppsatsmaterialet, där 7 % (vt8) – 17 % (ht8) av alla nominalfraser innehåller ett speciesfel.

Tabell 20: Andelen speciesfel av alla fraser i uppsatsmaterialet och bildbeskrivningarna

Uppgiftstyp	vt7	ht8	vt8	ht9	vt9	Summa
Uppsatsmaterialet	11 %	17 %	7 %	11 %	9 %	11 %
Bildbeskrivningarna	9 %	-	7 %	-	7 %	8 %

Som tabellen visar är andelen nominalfraser med speciesfel vanligen högre i uppsatserna än i bildbeskrivningarna, något som torde bero på det mer komplexa språket som informanterna producerar i uppsatserna. Skillnaden mellan de två uppgiftstyperna är emellertid statistisk signifikant enbart i fråga om den totala korrekthetsprocenten. Speciesfelen är av tre olika typer:

- Bestämd form i obligatoriska kontexter för obestämd form, t.ex. *Där är *två röda böckerna i bordet och en gull böck.* (GF11, åk7) (→*två röda böcker*)
- Obestämd form i obligatoriska kontexter för bestämd form, t.ex. *En katt är above bordet... en bil är grön, *ett bord är brun...* (CF11, åk8) (→*bordet*)
- Naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis, t.ex. *Det finns en matta i *golv.* (FF5, åk9) (→*golvet*)

I tabell 21 står *n* för antalet felaktiga fraser och *o.k.* för antalet obligatoriska kontexter för respektive speciesform i de olika årskurserna. De procentuella andelarna har även här räknats genom att dividera antalet fel med antalet obligatoriska kontexter för den korrekta formen i målspråket.

Tabell 21: Antalet och andelen olika typer av speciesfel i bildbeskrivningarna

	Naken i st.f. best.			Best. i st.f. obest.			Obest i st.f. best.			Totalt		
	n	o.k.	%	n	o.k.	%	n	o.k.	%	n	o.k.	%
åk7	21	147	14	28	489	6	8	147	5	57	636	9
åk8	12	130	9	22	422	5	7	130	5	41	552	7
åk9	6	101	6	26	407	6	2	101	2	34	508	7
Tot.	39	378	10	76	1318	6	17	378	5	132	1696	8

Som tabellen visar är felprocenten rätt konstant i de tre årskurserna. Detta gäller alla tre feltyperna, även om en signifikant minskning på 8 procentenheter kan noteras i bruket av naken form i stället för bestämd form. Andelen fraser med detta fel sjunker också i uppsatserna, men inte signifikant. Denna feltyp är på samma sätt som i uppsatserna signifikant vanligare än de övriga feltyperna när de totala andelarna jämförs.

Eftersom pluralis inte uppfattas som naken form i svenskan, kan naken form överanvändas endast i singularis. Substantivet används då utan någon markör för species (t.ex. *dörr* i stället för *dörren*). I årskurs 7 är feltypen synnerligen vanlig i samband med direkt anafor, d.v.s. när frasen syftar på en tidigare omtalad referent: upp till 81 % av beläggen på naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form anger i åk7 direkt anafor (ex. 412–413 nedan). Andelen direkt anafor är dessutom som högst (10 %) i åk7; direkt deixis är den mest frekventa typen av definit betydelse i andra årskurser (se 9.1.2–9.1.3 ovan). Att felet i åk7 är så vanligt just i direkt anafor, beror antagligen på att direkt anafor kan sträcka sig över meningsgränserna (se 4.4 ovan)⁶⁹. Resten av fraserna där bestämd form ersatts med naken form är i åk7 direkt deiktiska (ex. 414) och handlar om självklara, i rummet unika referenter, t.ex. *dörren*, *sängen*, *golvet*. Därför är det möjligt att tolka fraserna rätt trots att de saknar speciesmarkering. Bruket av naken form i stället för bestämd form är i årskurserna 8 och 9 ungefär lika vanligt i både direkt deixis och i direkt anafor.

412. Det är mattan på, på det är två mattan och en lekkorg och [...] Det är en, en gri - grön boll på **korg* och under bordet är katt. (BP6, åk7) (→*korgen*)

413. Matta, boll, stol [...] **Matta* är röd, [...], **stol* är blå, **boll* är blu och grön. (FF7) (→*mattan*, *stolen*, *ballen*)

414. Det finns en matta i **golv*. (FF5, åk9) (→*golvet*)

Överanvändning av bestämd form i stället för obestämd form är vanligast när informanterna talar om *katten* eller *bordet* (se ex. 415, 418), som i princip kan omtalas med både definitiva och indefinita fraser (se kapitel 9 ovan). Enligt min tolkning utgör referenterna i dessa fall ny information i följande exempel och är därför att uppfatta som indefinita. Informanterna berättar i dessa fall vad de ser på bilden och en använder dessutom ofta *det finns*-konstruktionen eller motsvarande inlärarespråkliga varianter. Felets andel ändras inte nämnvärt under undersökningstiden.

415. Jag ser en säng och lampa och **katten*. (BP1, åk7) (→*en katt*)

416. På bordet är en gul böck och **röd böckerna*. (GP15, åk7) (→*röda böcker*)

417. Där är blå stolen och **tre gula blommorna*. (GF11, åk8) (→*tre gula blommor*)

418. Det är red matta i mitt rum och **skrivbordet*. (GP16, åk8) (→*ett skrivbord*)

419. Det finns **tre böckerna* på bordet, två är röd och ett är gul. (BP2, åk9) (→*tre böcker*)

⁶⁹ Processbarhetsteorin tar inte hänsyn till fenomen som överskrider meningsgränserna, men utgående från teorins grundprinciper är det naturligt att förvänta sig att sådana fall är ännu tyngre att processa än processerna på meningsnivå.

Det mest lågfrekventa speciesfelet är igen överanvändning av obestämd form (ex. 420–422) i stället för bestämd form. Felet försvinner på samma sätt som i uppsatserna nästan helt under undersökningstiden.

420. På bordet det finns böcker och vid **böcker* det finns en krukväxt (AP9, åk8) (→*böckerna*)

421. En katten under **en brön bord*. (BP7, åk8) (→*det bruna bordet*)

422. **Ett dörr* är öppna. (CF11, åk9) (→*Dörren*)

I direkt deixis (ex. 423–428) är överanvändning av både naken och obestämd form i stället för bestämd form ungefär lika vanligt i åk7 och åk9. I åk8 är naken form vanligare än obestämd form också i direkt deixis.

423. Jag ser en matta, en dörr, ett bord, en stol, en säng, en boll, en ishockeyklubb... en lampa, gardiner... en hylla...

**ett golv...* (AP7, åk7) (→*golvet*)

424. **Gardiner* är vit... katt är under på bordet (GF13, åk8) (→*Gardinerna*)

425. **Ett dörr* är öppna (CF11, åk9) (→*Dörren*)

426. I **room* är fönstret som har gardiner om det... (GP1, åk7) (→*I rummet*)

427. På **vägg* det är en tavla (FP1, åk8) (→*På väggen*)

428. Det finns en matta i **golv*. (FF5, åk9) (→*på golvet*)

I direkt anafor är det i åk7 och åk8 vanligare att överanvända naken än obestämd form. Detta betyder att det (i singularis) är mycket vanligare att lämna frasen helt utan speciesmarkering än att använda obestämd artikel i stället för bestämd form. Detta händer ibland t.o.m. i en kontext där informanten först använt en normenlig obestämd form med obestämd artikel i indefinit betydelse (ex. 429). I exempel 430 används däremot nakna former för att ange både indefinit och definit betydelse.

429. Under hyllan är en bor och på **bord* är en gul böcker och framför **bor* är en blå stol. (GF11, åk7) (→*bordet, bordet*)

430. Matta, boll, stol, bord, blomor, bok, lamp, säng... **Matta* är röd, säng är blå, **bord* är brun, **stol* är blå, **boll* är blu och grön. **Blomor* är gul, böcker är rött och gul. (FF7, åk7) (→*Mattan, sängen, bordet, stolen, bollen, Blommorna*)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att samma typer av speciesfel dominerar i både bildbeskrivningarna och uppsatserna. Det mest frekventa speciesfelet består av att bestämd form ersätts med naken form, d.v.s. med en nominalfras helt utan speciesmarkörer. Överanvändning av bestämd form i stället för obestämd form är den näst vanligaste feltypen. Den mest sällsynta av de tre feltyperna är överanvändning av obestämd form i stället för bestämd form. Hos informanterna förekommer detta fel främst i pluralis, där substantivet enligt målspråksnormen ska förses med både pluraländelse och bestämdhetsändelse. De plurala substantiven är emellertid få i bildbeskrivningarna. Andelen fel av denna typ är därför lägre i bildbeskrivningarna än i uppsatserna.

9.4.3 Formfel

Med formfel avses i denna avhandling sådana fel som har med bestämdhetsformer och artikelbruk att göra men som inte påverkar nominalfrasens speciesbetydelse. Formfel är den mest frekventa feltypen i såväl bildbeskrivningarna som uppsatsmaterialet. Diagrammet nedan visar andelen fraser med formfel i de olika årskurserna:

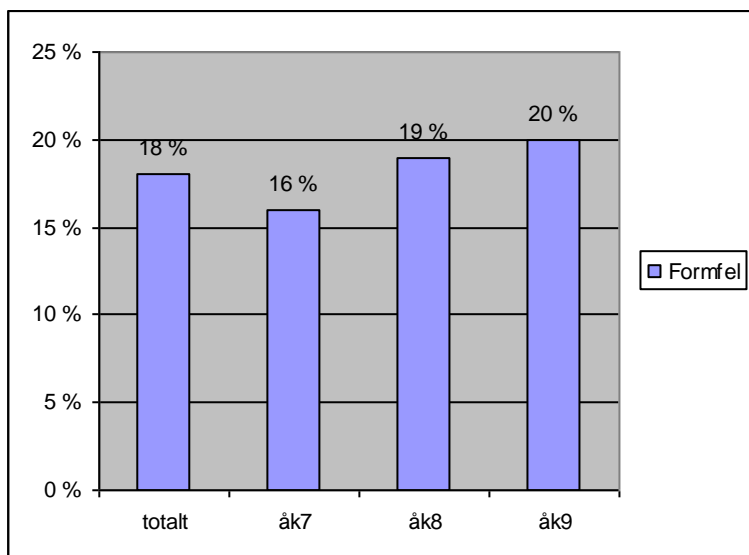

Diagram 47: Andelen nominalfraser med formfel i de olika årskurserna

Som framgår av diagrammet är den totala andelen fraser med formfel 18 % och andelen stiger med några procentenheter mellan åk7 och åk9. Skillnaderna är emellertid inte statistiskt signifikanta. Tabellen nedan visar andelen formfel i uppsatserna och bildbeskrivningarna.

Tabell 22: Andelen fraser med formfel av alla fraser i uppsatserna och bildbeskrivningarna

Uppgiftstyp	vt7	ht8	vt8	ht9	vt9	Summa
Uppsatsmaterialet	7 %	9 %	13 %	8 %	9 %	9 %
Bildbeskrivningarna	16 %	-	19 %	-	20 %	18 %

Utvecklingen går i delvis motsatt riktning i uppsatserna och i bildbeskrivningarna: i uppsatserna är andelen nominalfraser med formfel som högst i vt8, men sjunker sedan. I bildbeskrivningarna stiger andelen felaktiga fraser lineärt om än långsamt mellan åk7 och åk9. Andelen formfel är också alltid signifikant högre i bildbeskrivningarna än i uppsatserna (se 9.4.1), vilket kan förklaras med den höga frekvensen av obestämd form singularis i bildbeskrivningarna, men också med tidspressen under uppgiften. Den normativa analysen av uppsatsmaterialet (se 8.4.4 ovan) och tidigare forskning (se 3.2 och 3.3 ovan) visar att bortfall av obestämd artikel är ett vanligt formfel hos finska svensklärare.

De formfel som förekommer i bildbeskrivningarna kan indelas i följande grupper:

- Artikelbruk: bortfall respektive överanvändning av obestämd och bestämd artikel.
- Adjektivets form: överanvändning av adjektivets obestämda form i fraser med dubbel bestämdhet.
- Substantivets form: överanvändning av bestämd form i fraser med indefinit attribut.

Formfelen är också i bildbeskrivningarna vanligare i indefinita än i definitiva fraser. Det vanligaste formfelet är bortfall av obestämd artikel (94 % av alla formfel i det muntliga materialet, se ex. 431–435 nedan). Upp till 28 % av de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis (med respektive utan adjektivattribut) innehåller detta fel.

431. På golvet är en säng och *blå stol (AP3, åk7) (→en blå stol)

432. ...böcker, blommor, *katt (CF2, åk7) (→en katt)

433. Där är *krukväxt på bordet (AP2, åk8) (→en krukväxt)

434. Det är *red matta i mitt rum och skrivbordet (GP16, åk8) (→en röd matta)

435. ... i sängen är *dock och *grön lampa (FP2, åk9) (→en docka, en grön lampa)

Den obestämda artikeln tenderar att falla bort i synnerhet i fraser med adjektivattribut, som framgår av tabellen nedan. Tendensen är densamma i uppsatsmaterialet.

Tabell 23: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis: fraser med respektive utan adjektivattribut

Frastyp	åk7	åk8	åk9	Totalt
Obest sg utan adj. attr	18 %	27 %	19 %	21 %
Obest sg med adj. attr	30 %	35 %	41 %	35 %

Bortfall av obestämd artikel är i fraser utan adjektivattribut vanligast i åk8, då det är signifikant vanligare än i åk7 och inläringen verkar vara U-formad. Det är möjligt att informanterna i åk7 använder fraser som de lärt sig som helsekvenser, medan de fr.o.m. åk8 försöker bilda egna, kreativa fraser men behärskar ännu inte strukturen. I fraser med adjektivattribut är artikelbortfall i varje årskurs vanligare än i fraser utan adjektivattribut och felets frekvens stiger lineärt. Skillnaden mellan formerna utan respektive med adjektivattribut är signifikant med undantag av åk8 då andelen bortfall av artikel är hög även i fraser utan adjektivattribut. Den mest sannolika orsaken till detta är att fraser med adjektivattribut har en mer komplex struktur. När en fras är tung att processa, utelämnas den obestämda artikeln lätt, eftersom den ur inlärares synvinkel är redundant och inte uppbär någon egen betydelse. (se t.ex. Ellis 2006b: 456).

Bortfall av obestämd artikel är vanligt också i uppsatserna. Tabellerna 24 och 25 nedan visar skillnaderna mellan uppsatsmaterialet och bildbeskrivningarna i fraser utan respektive med adjektivattribut. Det muntliga materialet i åk7–9 jämförs med de uppsatser som skrevs samma dag som den muntliga uppgiften inspelades, d.v.s. inte med alla uppsatser informanterna skrivit i dessa årskurser.

Tabell 24: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis i uppsatserna och bildbeskrivningarna: fraser utan adjektivattribut

Typ av material	Vt7	Ht8	Vt8	Ht9	Vt9	Totalt
Uppsatserna	14 %	16 %	17 %	18 %	16 %	17 %
Bildbeskrivningarna	18 %	-	27 %	-	19 %	21 %

Andelen felaktiga fraser är relativt konstant i uppsatserna och varierar mer i bildbeskrivningarna genom att felfrekvensen är relativt hög i åk8. Andelen fraser med artikelbortfall är i varje årskurs högre i bildbeskrivningarna, men skillnaderna är inte signifikanta.

Tabell 25: Andelen fraser med bortfall av obestämd artikel i de obligatoriska kontexterna för obestämd form singularis i uppsatserna och bildbeskrivningarna: fraser med adjektivattribut

Typ av material	Vt7	Ht8	Vt8	Ht9	Vt9	Totalt
Uppsatserna	42 %	52 %	41 %	69 %	23 %	46 %
Bildbeskrivningarna	30 %	-	35 %	-	41 %	35 %

Som framgår av tabellen är artikelbortfallet i fraser med adjektivattribut något oväntat vanligare i uppsatserna än i bildbeskrivningarna, även om skillnaden är signifikant bara när det gäller de totala andelarna. Andelen fraser med detta fel sjunker dessutom i uppsatserna. Att andelen bortfall är högre i uppsatserna beror på att språket i dem är mer komplext. Andelen felaktiga fraser varierar också kraftigare i uppsatserna än i bildbeskrivningarna. I bildbeskrivningarna ökar andelen fel däremot lineärt om än inte signifikant och är som högst i åk9.

Å andra sidan förekommer det i åk7 och åk8 också överanvändning av obestämd artikel, nämligen i samband med pluralis (ex. 436), men detta är mycket mer sällsynt. Felet förekommer ibland också i samband med indefinita attribut (ex. 437). I exemplen nedan tycks informanterna ha bildat ett slags [X + *vara/ha+en+nominalfras*]-konstruktion, där *en* används som en allmän indefinita markör oberoende av substantivets genus och numerus:

436. Jag har **en stor gardiner* (AP1, åk7) (→*stora gardiner*)

437. Bredvid dörren är **en många böcker* (AF11, åk7) (→*många böcker*)

Bortfall av bestämd artikel i samband med dubbel bestämdhet har två belägg i bildbeskrivningarna. Samma fel förekommer i uppsatserna. I exempel 438 är även adjektivattributet oböjt. Dubbel bestämdhet är så komplex att informanterna inte tillägnat sig den trots att den ibland förekommit i lärobokstexterna. Dessutom är dubbel bestämdhet över huvud taget lågfrekvent i såväl målspråket som lärobokstexterna. Frastypen har inga korrekta belägg i bildbeskrivningarna (jfr fem i uppsatserna).

438. På **brun bordet* ligger tre bok – böcker (FF14, åk7) (→*det bruna bordet*)

I fraser med indefinita attribut förekommer några få belägg på överanvändning av bestämdhetsändelse. Felet är dock betydligt vanligare i uppsatserna på grund av det större antalet PRG-attribut i uppsatsmaterialet (se 7.2 och 8.4.3 ovan).

439. **några böckarna* (AP10, åk8) (→*några böcker*)

Den viktigaste skillnaden mellan det muntliga och det skriftliga materialet gäller ett för uppsatserna typiskt fel, d.v.s. överanvändning av substantivets bestämda form i fraser med sådana PRG-attribut som konstrueras med obestämd form (t.ex. *samma bil*). Felet förekommer inte i bildbeskrivningarna p.g.a. den låga frekvensen av PR-attribut. Bortfall av obestämd artikel är däremot mycket vanligt i båda materialen.

9.4.4 Hybridfel

Andelen hybridfel, d.v.s. fraser som bär drag av både bestämda och obestämda fraser (t.ex. *Jag ser *en katten*, BP7, åk7) är i bildbeskrivningarna högre än i uppsatserna. Andelen fraser med hybridfel har beräknats på samma sätt som andelen speciesfel, eftersom de inte kan förekomma i samband med PR-attribut (se 9.4.2 ovan). Diagrammet nedan visar andelen nominalfraser med hybridfel i de olika årskurserna:

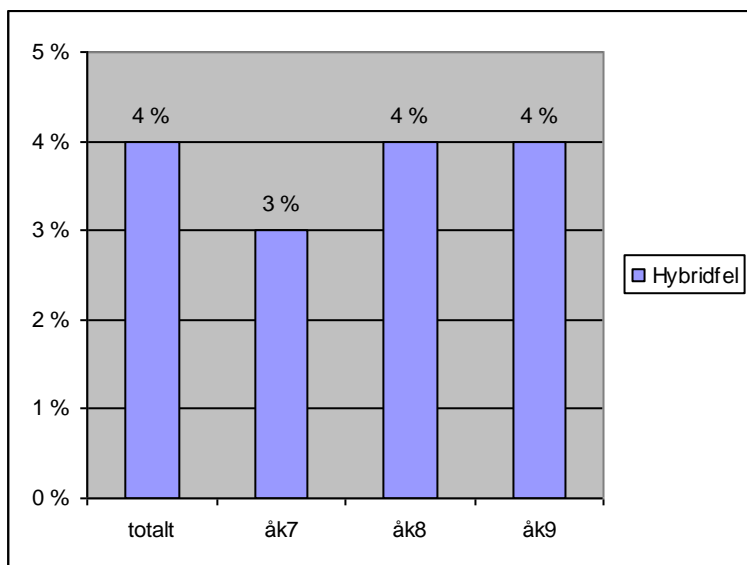

Diagram 48: Andelen nominalfraser med hybridfel i de olika årskurserna

Som framgår av diagrammet ovan innehåller 4 % av alla nominalfraser i bildbeskrivningarna ett hybridfel och andelen är mycket konstant under de olika årskurserna, d.v.s. andelen sjunker inte, vilket man kunde ha väntat sig.

Hybridfelen handlar oftast om samma problem som i uppsatsmaterialet, d.v.s. överanvändning av bestämdhetsändelse i indefinita fraser. De är med undantag av åk8 vanligast i fraser med adjektivattribut (ex. 440). I åk7 innehåller 58 % av fraserna med hybridfel ett adjektivattribut; i åk8 är andelen 38 % och i åk9 55 %. Detta stämmer överens med det som framkom i analysen av uppsatserna i avsnitt 8.4.4 och även med Axelssons resultat (1994: 72): fraser med adjektivattribut är komplexa och bereder flera problem för svenskinlärare än fraser utan adjektiv. Det är möjligt att adjektivattributet hindrar informanterna från att se sambandet mellan den obestämda artikeln och substantivets form.

440. Och en stor bord och under det det finns *en stor katten (AF4, åk8) (→en stor katt)

441. Jag ser *en grön bilen (AF8, åk9) (→en grön bil)

Det förekommer också några fall av överanvändning av obestämd artikel i obligatoriska kontexter för bestämd form. Detta fel förekommer inte alls i uppsatsmaterialet. I alla dessa fall är det fråga om ett substantiv som i denna bildbeskrivning inte kan användas i obestämd form p.g.a. att referenterna är unika i kontexten. Felet är vanligast i åk8. Det är möjligt att inläraren har tillägnat sig substantivets bestämda form som en helsekvens.

442. Framför säng är *en fönstret (GF11, åk7) (→ett fönster)

443. *En golvet har en lång matta. (GF19, åk8) (→På golvet)

444. *En dörren, katt under bordet... (GF15, åk9) (→Dörren)

Hybridfelen är med undantag av åk7 signifikant vanligare i det muntliga materialet. Detta beror sannolikt på tidspressen som informanterna upplever under den muntliga uppgiften. Detta antagande stöds också av det faktum att majoriteten av fraserna med hybridfel innehåller ett adjektivattribut, d.v.s. de har en komplex struktur och är tunga att processa.

9.4.5 Nollspecies

Nollspecies handlar om ett speciellt fall som förekommer vid det första omnämmandet av referenter. Gemensamt för fraserna som hör till denna feltyp är att de syftar på referenter som kan uppfattas både som given och som ny information i det deiktiska rummet (ex. 445–447). Eftersom substantivet saknar både obestämd artikel och bestämdhetsändelse, går det inte att avgöra om det ska tolkas som definit eller indefinit:

445. *Lampa är grön boll är grönblå (FP1, åk7) (→*en lampa/lampan; en boll/bollen*)

446. Och *matta... matta är röd och vitt (GF11, åk8) (→*en matta/mattan*)

447. Der är häst i bokhylla och blommors på *bord (CP8, åk9) (→*ett bord/bordet*)

Frekvensen för fraser med nollspecies beräknas på ett likadant sätt som antalet species- och hybridfel, eftersom nollspecies inte kan förekomma i fraser som innehåller PR-attribut (se ovan). Diagrammet nedan illustrerar andelen fraser med nollspecies av alla nominalfraser i bildbeskrivningarna.

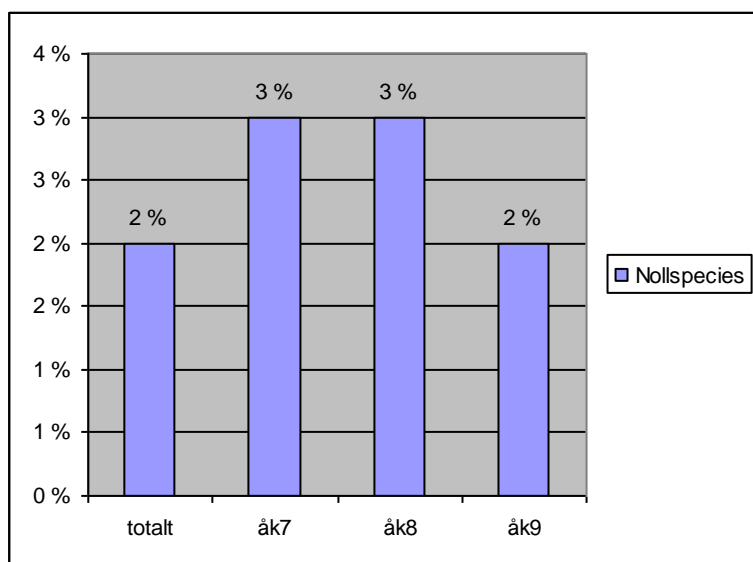

Diagram 49: Andelen nominalfraser med nollspecies i de olika årskurserna

Andelen fraser med nollspecies är alltså mycket låg, men feltypen försvinner dock inte helt under undersökningstiden. Att nollspecies är vanligare i det muntliga än i det skriftliga materialet beror antagligen på att informanterna p.g.a. tidspress inte klarar av att processa alla nominalfraser, varför grammatiska morfem lättare faller bort.

9.4.6 Övriga fel

Till denna felkategori hör en liten grupp fraser försedda med obegripliga ändelser. Antalet belägg är fyra i åk7, tre i åk8 och två i åk9. I dessa fall är det inte möjligt att avgöra med vilken form informanterna har ersatt den korrekta formen. I vissa fall ser det ut som om informanten inte skulle kunna skilja mellan t.ex. plural- och bestämdhetsändelse.

448. På *golver jag ser en grön auto och en katt (AP3, åk7) (→?*på golvet*)

449. På *border är grön lampa (FP8, åk8) (→?*på bordet*)

450. en *dörre (FF12, åk9) (→?*en dörr*)

9.5 Sammanfattning

Gemensamt för uppsatserna och bildbeskrivningarna är att informanterna använder ett rikt språk redan i den första inspelningen: någon kraftigt förenklad nybörjarvariant förekommer alltså inte. De centrala frågorna i den icke-normativa analysen har varit följande:

Bilden som använts i bildbeskrivningarna påverkar språket informanterna producerar. Eftersom informanternas uppgift var att berätta vad de såg på bilden är det naturligt att specifik indefinit betydelse och obestämda former dominerar i deras produktion. Eftersom föremålen som förekommer i flera exemplar är få på bilden är pluralis sällsynt i beskrivningarna. Dessutom saknar bilden kontexter för svagt referentiell betydelse och indirekt deixis och därigenom för nakna former respektive för possessiva och definitiva attribut samt genitivattribut, av vilka flera är mycket frekventa i uppsatserna. Gemensamt för uppsatserna och bildbeskrivningarna är däremot att direkt deixis är mer frekvent än någon typ av anaforisk definitheit (se 7.1.1 ovan).

Den funktionella analysen visar att det förekommer färre frastyper per betydelseyp i det muntliga än i det skriftliga materialet. Exempelvis direkt deixis som i uppsatserna anges såväl med bestämda former av substantiv som med definitiva och genitivattribut anges i bildbeskrivningarna så gott som enbart med bestämd form singularis. Som redan konstaterats dominerar obestämd form singularis i bildbeskrivningarna; även adjektivattributen är i samband med dem betydligt vanligare än i uppsatserna. Bestämd form singularis är mer frekvent i bildbeskrivningarna än i uppsatserna p.g.a. att andelen PR-attribut är låg. Bestämd form pluralis är däremot lika sällsynt i båda materialtyperna och PR-attributen är nästan obefintliga i bildbeskrivningarna. Eftersom samma bild användes i varje inspelning förekommer det inga nämnvärda skillnader i frekvenserna mellan de olika årskurserna.

Informanterna gör minst fel i obestämd form pluralis (utan respektive med adjektivattribut) och i bestämd form singularis (utan adjektivattribut). Korrekthetsprocenten är rätt hög även i obestämd form singularis utan adjektivattribut och fraser med indefinita attribut utan adjektivattribut, men de sistnämnda är få. Däremot är korrekthetsprocenten rätt låg i obestämd form singularis respektive indefinita attribut med adjektivattribut samt i bestämd form pluralis. Korrekthetsprocenten för dubbel bestämdhet är 0 %. Svårighetshierarkin i bildbeskrivningarna avviker på vissa punkter från hierarkin i uppsatsmaterialet: den handlar inte om någon stigande komplexitetshierarki, eftersom korrekthetsprocenten för bestämd form singularis utan adjektivattribut är en aning högre än procenten för obestämd form pluralis; en form med specieselement ter sig alltså lättare än en form utan speciesböjning. Detta kan bero på helsekvensinläringen: bestämd form singularis förekommer enbart i samband med några substantiv, som informanterna eventuellt behärskar enbart i bestämd form. Å andra sidan är bestämd form singularis signifikant lättare än obestämd form singularis (utan adjektivattribut) också i det muntliga materialet, varför dessa frastyper interna ordning är densamma som i uppsatserna. Bestämd form pluralis och dubbel bestämdhet är även i bildbeskrivningarna svårare än andra frastyper p.g.a. sin komplexa struktur.

Formfelen är även i bildbeskrivningarna vanligare än speciesfelen (56 % respektive 23 % av alla fel); skillnaden mellan andelen form- och speciesfel är i bildbeskrivningarna ännu större än i uppsatserna (33 respektive 13 procentenheter) och formfelen är i bildbeskrivningarna signifikant vanligare och speciesfelen signifikant mer sällsynta än i uppsatserna. Övriga skillnader mellan det skriftliga och det muntliga materialet är att de i uppsatserna nästan obefintliga hybridfelen och nollspecies är rätt vanliga i bildbeskrivningarna.

Form- och hybridfelen är synnerligen vanliga i specifik indefinit betydelse och i obligatoriska kontexter för obestämd form singularis, medan speciesfelen oftast förekommer i definit betydelse, d.v.s. i bestämda former. Intressant nog är överanvändning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form i åk7 vanligt t.o.m. i direkt anafor, som i uppsatserna är den lättaste typen av definit betydelse och som läromedlen betonar orimligt mycket (se 5.1 ovan). Överanvändning av naken form minskar dock signifikant mellan åk7 och åk9. Det näst vanligaste speciesfelet, d.v.s. överanvändning av bestämd form i stället för obestämd form är däremot mycket stabilt, medan

överanvändning av obestämd form i obligatoriska kontexter försvinner nästan helt under undersökningstiden.

Speciesfelen är vanligast i åk7 och sjunker sedan med ett par procentenheter, medan andelen fraser med formfel ökar med några procentenheter från åk7 till åk9. Andelen hybridfel stiger med några procentenheter från åk7 till åk9, medan andelen nollspecies, d.v.s. fraser utan speciesmarkering sjunker lite under samma tid. Allt detta bevisar att informanterna har problem med species och artikelbruk ännu i slutet av grundskolan: som ett exempel kan nämnas att bortfall av obestämd artikel i fraser med adjektivattribut bara ökar med tiden.

Felen är i stort sett desamma i varje årskurs: de handlar oftast om förenkling, d.v.s. informanterna utelämnar obestämda artiklar och överanvänder nakna former på bekostnad av bestämd form singularis. Samma fel förekommer i uppsatsmaterialet, men den för uppsatserna typiska överanvändningen av bestämda former i samband med definitiva attribut som konstrueras med substantivets obestämda form förekommer inte i bildbeskrivningarna p.g.a. att bilden som använts i uppgiften saknar obligatoriska kontexter för dessa frastyper. Därför förekommer det praktiskt taget inga andra formfel än bortfall av obestämd artikel i bildbeskrivningarna. Felet är synnerligen vanligt i fraser med adjektivattribut och samma fenomen förekommer i uppsatserna. Adjektivattributen kan dessutom spela en roll i hybridformer, som oftast förekommer i fraser med adjektivattribut.

Det är vanligt att skillnaderna mellan de totala korrekthetsprocenten är signifikanta i både uppsatserna och bildbeskrivningarna. En skillnad mellan det muntliga och det skriftliga materialet är att skillnaderna mellan de olika årskurserna är ännu mer sällan statistiskt signifikanta i bildbeskrivningarna än i uppsatserna, eftersom skillnaderna mellan korrekthetsprocenten i de olika årskurserna är mindre. Trots att korrekthetsprocenten för obestämd form pluralis (både med och utan adjektivattribut) samt för bestämd form singularis respektive pluralis stiger mellan åk7 och åk9, är skillnaden signifikant enbart i bestämd form singularis. Procenten är däremot högre i åk7 än i åk9 i obestämd form singularis, både utan respektive med adjektivattribut: i fraser med adjektivattribut är korrekthetsprocenten i åk9 t.o.m. signifikant lägre än i åk7, vilket tyder på att frastypen är komplex för informanterna. Att statistiskt signifikanta skillnader mellan åk7 och åk9 är sällsynta beror delvis på att korrekthetsprocenten i vissa frastyper (t.ex. obestämd form pluralis) är hög från första början och delvis på att andra frastyper (t.ex. dubbel bestämdhet) är så komplicerade att informanterna inte hinner lära sig dem på tre år.

Transfern från finskan manifesterar sig framför allt i bortfall av obestämda artiklar, som är vanligt ännu i åk9. Engelsk transfer torde däremot synas i att speciesfel är ett mindre problem än formfelen.

10 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Species och artikelbruk är svåra att tillägna sig implicit eftersom artiklarna inte är tydligt framträdande i språket och en form kan ha flera funktioner. Dessutom tillhör artiklarna en relativt hög nivå i processbarhetsteorin. De är emellertid också svåra att tillägna sig explicit, eftersom de är funktionellt komplexa, d.v.s. har flera allomorfer och funktioner. Träffande regler för artikelbruk är också svåra att formulera. Ellis resultat handlar om engelskan, men svenska nominalfraser är därtill formellt komplexa, vilket innebär att svenskinlärare har problem av flera slag än engelskinlärare. Därför är det viktigt att kartlägga hur inläringen går till, för att undervisningen ska kunna utvecklas. Det är också viktigt att kartlägga komplexitetsgraden av de olika nominalfrastyperna för att kunna avgöra vilka frastyper som är så komplexa och inherent svåra att de kräver undervisning, respektive vilka som kan tillägnas implicit (jfr DeKeyser 2003: 331–332).

I detta kapitel sammanfattar jag de viktigaste resultaten från analyserna och de viktigaste faktorerna som styr inläringen. I avsnitt 1.3 ställde jag följande frågor som gäller både det skriftliga och muntliga materialet. I detta kapitel besvarar jag dem i tur och ordning:

- Hurdana frekvenser har de olika betydelse- respektive frastyperna i de olika skrivomgångarna respektive årskurserna? Hur utvecklas frekvenserna mellan årskurserna 7 och 9?
- Hur skiljer sig de olika betydelse- och frastyperna åt vad gäller korrekthetsprocenterna? Vilka strukturer är svåra, vilka är lätta för informanterna?
- Hur utvecklas korrektheten mellan skrivomgångarna respektive årskurserna?
- Är det vanligare att informanterna väljer fel species eller att de gör formfel? Sker det några förändringar mellan de olika årskurserna?
- Hur skiljer sig det skriftliga och det muntliga materialet från varandra?
- Hurdan inläringsgång bildar frastyperna? Är den likadan i det skriftliga och i det muntliga materialet?

10.1 De centrala resultaten

Syftet med denna undersökning har varit att undersöka hur species och artikelbruk utvecklas hos finskspråkiga grundskoleelevers skriftliga och muntliga inlärsarsvenska i årskurserna 7–9 och kartlägga vilka problem som uppstår. Undersökningen är därmed longitudinell. Tyngdpunkten i analyserna ligger i uppsatsmaterialet och de muntliga bildbeskrivningarna. Analysen behandlar både de speciesbetydelser som informanterna har strävat efter att uttrycka och de formella frastyperna som informanterna har försökt uttrycka betydelserna med. Denna avhandling är en del av ett större projekt och materialet har insamlats i samarbete med Jyväskylä universitet.

Species och artikelbruk är ett centralt och mångfasetterat fenomen som involverar både form och betydelse. Dessutom utgör det en svår kategori för alla som lär sig svenska som L2, i synnerhet för dem vars L1 saknar en obligatorisk, enhetlig morfologiskt speciesmarkering, vilket bland annat gäller finnar. Alla mina informanter kan redan engelska, i vilket species anges med morfologiska medel, men också det engelska och det svenska systemet avviker mycket från varandra. Att välja rätt species är vanligen det minsta problemet – en svenskinlärare ska förutom substantivets form också välja rätt form för artikeln och av det eventuella adjektivattributet, t.ex. *en lång dag, den långa dagen, långa dagar, de långa dagarna*. Ytterligare ska inläraren känna till hur olika PRG-attribut påverkar substantivets och adjektivets form, t.ex. *denna långa dag, hela långa dagen*.

Analyserna i denna undersökning har gjorts på frasnivå, d.v.s. de omfattar förutom själva substantivet också de eventuella PRG- och adjektivattributen. Detta beror på att substantivets grammatiska omgivning påverkar formens korrekthet. Exempelvis PRG-attributen kan göra frasen

lättare, eftersom speciesbetydelsen då ligger i attributet och substantivet i de flesta fall saknar speciesböjning (t.ex. *min bok, samma böcker*). Adjektivattributen tenderar däremot att öka komplexiteten i frasen, vilket ofta leder till en lägre korrekthetsprocent. Komplexa fraser är dessutom ofta mindre frekventa i inflödet än de formellt sett enklare fraserna.

Centrala begrepp i analyserna är betydelsetyp och frastyper. Betydelsetyperna (se 2.2–2.4 ovan) hänvisar till de olika speciesbetydelser som nominalfraserna uttrycker, d.v.s. de olika kategorierna av indefinit och definit betydelse. De viktigaste indefinita betydelsetyperna i denna undersökning är svagt referentiell betydelse och specifik indefinit betydelse. Av dessa syftar den förstnämnda på en referenttyp i största allmänhet och därmed inte på någon specifik referent, t.ex. *spelar piano*. Den sistnämnda på en referent, som är identifierbar för sändaren men inte för mottagaren, t.ex. *Jag har köpt en bil*. Definit betydelse indelas ytterligare i deiktisk respektive anaforisk definithet. Deiktisk definithet bygger på omvärldskunskapen och utgår från att en referent är identifierbar eftersom den ingår i talsituationen, t.ex. *Ta fram dammsugaren*. Anaforisk definithet handlar om det textuella: en referent är identifierbar om den har förekommit tidigare i texten, t.ex. *Jag köpte en dator och en DVD-spelare. Datorn gick genast sönder* (exemplen anger direkt deixis respektive anafor). Både deixis och anafor kan dessutom vara indirekt. Indirekt deixis innebär att referenten är definit p.g.a. sin entydiga relation till något som ingår i det deiktiska rummet i t.ex. *Min morbror har jobbat i Kina står min* i en entydig relation till den som yttrar dessa ord. Indirekt anafor innebär däremot att en referent är definit tack vare sin entydiga relation till något som redan nämnts, t.ex. *Pappa köpte en bil. Motorn gick genast sönder*.

Betydelsetyperna motsvaras på formnivån av frastyper (se 2.1 ovan) som syftar på de olika typerna av nominalfraser som förekommer i materialet. Exempel på frastyper är obestämd form singularis (*en dag*), bestämd form pluralis (*dagarna*), bestämd form singularis med adjektivattribut (*den långa dagen*) och fraser med olika slags PRG-attribut (*min dag, samma dag, många dagar, den här långa dagen*).

Analyserna i denna undersökning är framför allt kvantitativa och har gjorts på gruppnivå eftersom de enskilda informanterna har producerat relativt lite språk. Undersökningen är performansanalytisk, vilket innebär att jag har undersökt alla nominalfraser med substantiv som huvudord som informanterna producerat. Den grundläggande metoden har varit att analysera de obligatoriska kontexterna, d.v.s. de former som svenskans norm i de olika situationerna förutsätter fungera som utgångspunkt. Exempelvis frasen i *Jag spelar *en gitarr* innehåller en obligatorisk kontext för naken form och *en gitarr* har därför klassificerats som ett icke-normenligt belägg på naken form. Med hjälp av de obligatoriska kontexterna kan man utreda hurdana uttrycksbehov informanterna har och undersöka hur inläringen framskrider. Beräkning av korrekthetsprocenten för de obligatoriska kontexterna visar till vilken grad inlärnarnas produktion motsvarar normen.

Materialet har analyserats både frekventiellt och normativt. Den frekventiella analysens syfte har varit att visa hur vanliga de olika kategorierna är i informanternas produktion och hur frekvenserna förändras under undersökningstiden. Frekvenserna har beräknats genom att dividera antalet obligatoriska kontexter för betydelse- respektive frastyperna med det totala antalet nominalfraser.

En form kan ha flera betydelser och en betydelse kan uttryckas med flera olika former (Ellis & Barkhuizen 2005: 111). Därför ingår det också en funktionell analys med vilken jag undersökt vilka former informanterna använder för att uttrycka de olika betydelsetyperna. Resultaten har även jämförts med språkbruket i elevernas läromedel. Syftet med den analysen har varit att undersöka frekvenserna för olika betydelse- och frastyper i texterna i läromedlen, som utgör en viktig källa för inflödet för informanterna som lär sig svenska utan levande kontakt med språket. Resultaten från denna analys sammanfattas i 10.3.1 och 10.3.2 nedan.

Normavvikelseerna är en naturlig del av L2-inläringen och därför ingår en normativ analys i undersökningen. Någon regelrätt felanalys handlar det ändå inte om, eftersom jag inte strävar efter att förklara felens ursprung. Syftet med den normativa analysen är däremot att kartlägga vilka

betydelse- och frastyper som bereder svårigheter för informanterna och vilka de typiska species- och artikelfelen är, om det sker någon utveckling mellan skrivomgångarna respektive inspelningarna och om det är svårare att välja rätt species eller att bilda en nominalfras korrekt. Dessutom fungerar korrekthetsprocenten som grund för en inlärningsgång, där hög korrekthetsprocent anses innebära tidig inläring (Brown 1973). Felen har grupperats efter det grundläggande problemet i frasen (d.v.s. fel species, felaktig form, sammanblandning av bestämd och obestämd form osv.). Den normativa analysen bygger på korrekthetsprocenten som beräknats genom att dividera antalet korrekta belägg med det totala antalet obligatoriska kontexter för en viss form.

Det viktigaste resultatet av performansanalysen av både uppsatsmaterialet och de muntliga bildbeskrivningarna är att informanterna använder ett rikt språk redan i den första uppsatsen respektive inspelningen: någon kraftigt förenklad nybörjarvariant förekommer inte. Informanterna använder både singularis och pluralis, obestämda, bestämda och nakna former, adjektivattribut och ett stort urval PRG-attribut. Dessa attribut är visserligen mycket få i bildbeskrivningarna eftersom bilden som användes i dem inte innehåller många kontexter för sådana.

10.1.1 Det skriftliga materialet

Uppsatsmaterialet består av sammanlagt sex korta uppsatser per informant. Alla informanter som skrivit minst fyra uppsatser är med i undersökningen. Den första av dessa, *Min hobby*, skrevs på vårterminen i åk7, uppsatserna *Min resa* och *Min vän* skrevs på höst- respektive vårterminen i åk 8 och uppsatserna *Min favoritband/Min favoritsångare* och *Min fritid* skrevs på höstterminen i åk 9. Den sista uppsatsen *Jag – en niondeklassare!* skrevs på vårterminen i åk 9. Till de olika uppsatserna eller skrivomgångarna hänvisas med förkortningarna vt7, ht8, vt8, ht9 och vt9. De två uppsatserna som skrevs på höstterminen i åk 9 behandlas som en skrivomgång. Uppsatserna innehåller sammanlagt 4379 nominalfraser av vilka 84 % är korrekta.

De mest frekventa betydelse typerna i uppsatserna är svagt referentiell betydelse (*åka buss*), indirekt deixis (*min vän*) och specifik indefinit betydelse (*Jag har två systrar*), som tillsammans täcker upp till 82 % av alla nominalfraser i uppsatsmaterialet. Upp till 55 % av nominalfraserna uttrycker indefinit betydelse, medan 43 % av nominalfraserna har definit betydelse. Deiktisk definitivitet är vanligare än anaforsk definitivitet, trots att läromedlen kraftigt betonar direkt anaforsk. Över en fjärdedel av alla nominalfraser är indirekt deiktiska, medan andelen andra definitiva betydelser är högst 10 %. Den funktionella analysen visar att de frastyper med vilka informanterna uttrycker de olika betydelse typerna med vissa små undantag så gott som desamma som förekommer i läromedelstexterna.

Generisk betydelse, icke-specifik indefinit betydelse och interrogativ betydelse är sällsynta i materialet. Att generisk betydelse saknar kontexter är naturligt, eftersom betydelse typen vanligen förekommer i texter med abstrakt innehåll, medan uppsatserna i detta material handlar om mycket konkreta saker. Icke-specifik indefinit betydelse torde däremot vara sällsynt eftersom den i detta material används framför allt för att förneka referentens existens. Uppsatsernas rubriker har inte skapat behov att särskilt mycket omtala sådant som inte existerar. Att interrogativ betydelse har bara ett belägg torde vara en tillfällighet. Informanterna har inte råkat behöva den i sina texter.

Andelarna olika frastyper återspeglar frekvenserna av betydelse typerna. Eftersom svagt referentiell betydelse är den vanligaste betydelse typen är naken form den vanligaste frastypen i uppsatserna. Även possessiva attribut är högfrekventa och frekvensen för både obestämd form pluralis och bestämd form singularis (båda utan adjektivattribut) är 12 %. Resten av frastyperna har låga frekvenser. Fraser med både bestämd form respektive PRG-attribut och adjektivattribut är synnerligen lågfrekventa.

Adjektivattribut förekommer i 9 % av nominalfraserna. De är vanligast i samband med obestämd form, av vilka 22 % innehåller ett adjektivattribut. I andra frastyper är adjektivattribut

mycket mer sällsynta. Att adjektivattributen är mycket få i fraser med bestämd form och i fraser med PRG-attribut var förväntat, eftersom adjektivets form i dessa frastyper behandlas explicit i läromedlen först i slutet av vårterminen i årskurs 9. Dessa två frastyper är dessutom sällsynta även i lärobokstexterna. Hälften av nominalfraserna i uppsatserna innehåller en obestämd eller naken form. Bara 13 % av alla nominalfraser innehåller bestämd form och resten, d.v.s. upp till ca 36 %, innehåller ett PRG-attribut. Andelen oanalyserbara fraser är ca 0,5 %. Dubbel bestämdhet är mycket sällsynt i uppsatserna.

Temat i uppsatserna påverkar i viss mån språket informanterna producerar. Svagt referentiell betydelse och indirekt deixis är vanliga, eftersom uppsatserna behandlar informanternas eget liv: svagt referentiell betydelse är vanlig i t.ex. uttryck för hobbyer, medan indirekt deixis är mycket vanligt eftersom de possessiva attributen är vanliga i uppsatserna: informanterna skriver om sig själva och använder därför gott om det indirekt deiktiska pronomenet *min, mitt, mina* och även andra possessiva attribut. Dessa är allmänna tendenser som förekommer i alla uppsatserna, men det händer också att en viss frastyp är vanlig i en viss uppsats. Exempelvis det definitiva attributet *samma* är mycket frekvent i vt8, då flera informanter producerar nominalfraser av typen *samma skola* eller *samma klass*. Även possessiva attribut med adjektivattribut är vanligast i vt8, eftersom många använde helsekvansen *min bästa vän*.

Av de olika betydelsetyperna gör informanterna minst fel i svagt referentiell betydelse, indirekt deixis och direkt anafor och mest fel i indirekt anafor och icke-specifik indefinit betydelse. Dessa resultat är föga överraskande, eftersom svagt referentiell betydelse vanligen anges med naken form och ibland också med obestämd form pluralis, som båda har konstant höga korrekthetsprocenter tack vare sin formella enkelhet – de innehåller varken artiklar eller speciesändelser. Indirekt deixis däremot anges allra oftast med possessiva attribut, som formellt sett är lika enkla som nakna former och obestämd form pluralis. Även possessiva attribut har en genomgående hög korrekthetsprocent, men den sjunker signifikant mellan vt7 och vt9 p.g.a. att informanterna allt oftare använder bestämd form i samband med dem. Korrekthetsprocenten för frastyperna med adjektivattribut är ofta signifikant lägre för fraser med adjektivattribut än för fraser utan det.

Att direkt anafor tillhör de lättaste formerna beror på två saker: för det första har informanterna inga svårigheter med att bilda bestämd form singularis, som är det vanligaste sättet att ange direkt anafor. För det andra betonas direkt anafor mycket kraftigt i läromedlen, varför informanterna vanligen är medvetna om att bestämd form ska användas när ett substantiv nämns för andra gången. Direkt anafor används nästan felfritt i vt9, men situationen är den motsatta för indirekt anafor: även det anges vanligen med bestämd form singularis, men eftersom betydelsetypen helt och hållet försummas i läromedlen är överanvändning av naken form mycket vanligt. Den låga korrekthetsprocenten för icke-specifik indefinit betydelse beror däremot på den rikliga användningen av ramen [*inte* + substantiv i obestämd form] i obligatoriska kontexter för PRG-attributen *ingen/inget/inga*.

Andelen felaktiga nominalfraser är lika hög (15 %) i vt7 och vt9, d.v.s. det sker ingen egentlig utveckling mellan årskurserna. Korrekthetsprocenten stiger naturligtvis i vissa betydelse- och frastyper, men t.o.m. sjunker i andra. Att välja rätt species och att bilda en nominalfras korrekt är två aspekter av speciesproblematiken i svenskan, varför det är viktigt att i denna undersökning göra skillnad mellan form- och speciesfel. Speciesfelen kan inte förekomma i fraser med PRG-attribut, eftersom speciesbetydelsen då framgår av attributet, utan det handlar alltid om formfel.

Över hälften av normavvikelserna i uppsatserna gäller formella aspekter, framför allt artikelbruk och substantivets form efter PRG-attributen. Däremot gäller 40 % av felen val av fel species. Formfelen är t.o.m. signifikant vanligare än speciesfelen i skrivomgångarna vt8–vt9 och på hela materialets nivå. Andelen speciesfel sjunker under undersökningstiden, medan andelen formfel t.o.m. ökar. Formfelen är vanligast i specifik indefinit betydelse och indirekt deixis respektive i obestämd form singularis och possessiva attribut, medan speciesfelen dominerar i anaforisk definithet och svagt referentiell betydelse respektive i bestämda och nakna former. Direkt deixis

anges i materialet med både substantivets bestämda form och olika PRG-attribut. Av detta följer att form- och speciesfelen är ungefär lika vanliga i betydelseypen. De vanligaste formfelen innebär bortfall av obestämd artikel och överanvändning av bestämd form i samband med PRG-attribut som konstrueras med substantivets obestämda form. De vanligaste formfelen är däremot överanvändning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis och bestämd form i obligatoriska kontexter för obestämd form. Det sistnämnda felet är vanligast i pluralis.

När det gäller speciesfelen är överanvändning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis signifikant vanligare än de övriga typerna av speciesfel. Den näst vanligaste typen av speciesfel är överanvändning av bestämd form i obligatoriska kontexter för obestämd form, vilket vanligen innebär att informanterna använder bestämd form singularis i stället för obestämd form pluralis, t.ex. *fyra året*. De två återstående typerna av speciesfel, d.v.s. överanvändning av obestämd form i obligatoriska kontexter för bestämd form och överanvändning av bestämd form i obligatoriska kontexter för naken form, är vanligen sällsynta. Det är alltså vanligare att överanvända naken respektive bestämd form än obestämd form.

Formfelen är en mångfasetterad kategori med två dominerande feltyper. Det vanligaste formfelet i uppsatserna är överanvändning av bestämd form i samband med PRG-attribut med definit betydelse, som enligt normen konstrueras med substantivets obestämda form, t.ex. **min boken*, **samma boken*, **Kalles boken*. Det handlar om nominalfraser där förhållandet mellan form och betydelse är komplext. Felet är vanligast i samband med definitiva attribut som konstrueras med substantivets obestämda form (t.ex. *samma skola*) eftersom kombinationen definit betydelse – obestämd form antagligen förefaller ologisk. Felet är mindre vanligt i possessiva attribut antagligen p.g.a. deras höga frekvens i läromedlen, men även där sjunker korrekthetsprocenten signifikant från vt7 till vt9. Informanterna börjar alltså allt mer förknippa den definitiva betydelsen hos possessiva attribut med substantivets bestämda form; även motiveringarna informanterna gett i det grammatiska testet i ht9 stöder detta antagande.

Det andra dominerande formfelet är bortfall av obestämd artikel. Felet är signifikant vanligare i fraser med adjektivattribut och vanligt ännu i slutet av undersökningstiden. Andelen fel är mycket konstant i fraser utan adjektiv, medan mängden i fraser med adjektivattribut varierar kraftigt under undersökningstiden men till slut sjunker signifikant från ht9 till vt9. Bortfall av obestämd artikel är dock ett typiskt fel ännu i slutet av undersökningstiden. Korrekthetsprocenten är synnerligen låg när frasen innehåller ett adjektivattribut: adjektivattributet ökar komplexiteten, vilket gör det svårare att behärska helheter. Sammanfattningsvis kan man säga att de mest typiska felen handlar om simplificering: naken form överanvänds på bekostnad av bestämd form och obestämda artiklar faller bort. I fråga om PRG-attributen simplificerar informanterna däremot förhållandet mellan form och betydelse.

Korrekthetsprocenten för de flesta frastyper i uppsatsmaterialet är högre i slutet av undersökningstiden än i början av den, d.v.s. informanternas produktion närmar sig målspråksnormen. Trots att korrekthetsprocenten vanligen stiger mellan vt7 och vt9 är dessa skillnader sällan signifikanta. Detta beror delvis på att korrekthetsprocenten i vissa frastyper (naken form, bestämd form singularis) är hög från första början och delvis på att andra frastyper (t.ex. dubbel bestämdhet) är så komplexa att informanterna inte hinner lära sig dem på tre år.

10.1.2 Det muntliga materialet

Syftet med den muntliga uppgiften var att undersöka hur informanterna anger de olika speciesbetydelseerna och använder artiklar och speciesändelser i tal. Tidspresen påverkar en mycket mera när man talar än när man skriver, varför jag också har velat utreda vilka aspekter av species och artikelbruk som blir svåra när man kommunicerar muntligt. Det muntliga materialet består av inspelade bildbeskrivningar (se bilden i 1.4.3 ovan) och samma uppgift gjordes under vårterminen i varje årskurs. De olika inspelningarna kallas i denna undersökning åk7, åk8 och åk9. Inspelelingarna

gjordes i skolorna på samma dagar som uppsatsmaterialet insamlades. Bildbeskrivningarna består av sammanlagt 1771 nominalfraser, av vilka 69 % är korrekta. Andelen korrekta nominalfraser är signifikant lägre i det muntliga än i det skriftliga materialet.

Majoriteten, d.v.s. ca tre fjärdedelar av nominalfraserna, anger specifik indefinit betydelse. Eftersom informanternas uppgift var att berätta vad de såg på bilden är detta naturligt: majoriteten av referenterna omtalas som ny information. Med andra ord påverkar uppgiften det språk informanterna producerar. Cirka 20 % av nominalfraserna anger någon typ av definit betydelse, oftast direkt deixis respektive anafor. Andelen ”oklara” fall är i bildbeskrivningarna större än i uppsatserna därför att det förekommer nominalfraser vars betydelsestillhörighet inte kan avgöras eftersom de helt saknar speciesmarkering, t.ex. *Der är häst i *bokhylla och blommors på *bord* (CP8, åk9). Dessutom förekommer det några substantiv med obegripliga ändelser. Svagt referentiell betydelse, som är den mest frekventa betydelseypen i uppsatserna, saknar helt obligatoriska kontexter i bildbeskrivningarna och indirekt deixis har bara två belägg eftersom uppgiften inte skapar behov att bilda fraser som innehåller possessiva attribut.

Frekvenserna för frastyperna återspeglar också i det muntliga materialet frekvenserna för betydelseyperna. Eftersom uppgiften gynnar specifik indefinit betydelse och de flesta föremålen i bilden finns i ett enda exemplar, är det naturligt att obestämd form singularis är den mest frekventa frastypen i det muntliga materialet. Eftersom PRG-attributen är mycket få i det muntliga materialet är bestämd form singularis det enda sättet att ange definitet och mycket mer frekvent än i uppsatserna. De övriga frastyperna är mycket lågfrekventa. Bestämd form pluralis har några få belägg och av PRG-attributen förekommer det praktiskt taget enbart indefinita attribut (*många, några*), som också de är få. Kort sagt förekommer det färre betydelse- och frastyper än i det skriftliga materialet och eftersom samma bild användes i varje årskurs sker det praktiskt taget ingen variation i frekvenserna. En funktionell analys avslöjar också att informanterna använder färre frastyper för att ange de olika speciesbetydelseerna: för varje betydelseyp finns det en dominerande frastyp. I specifik indefinit betydelse är den obestämd form singularis och för de olika typerna av definit betydelse bestämd form singularis. Av detta följer också att den normativa analysen inte behandlar betydelseyperna i det muntliga materialet.

Adjektivattributen är i bildbeskrivningarna mycket vanligare än i uppsatserna – antagligen eftersom en del av föremålen i bilden hade färglagts. Sammanlagt 35 % av alla nominalfraser innehåller ett adjektivattribut och även i det muntliga materialet är de vanligast i samband med obestämda former. I nominalfraser i bestämd form är adjektivattributen ännu ovanligare än i uppsatserna.

Andelen felaktiga nominalfraser är mycket konstant i de olika årskurserna. Bortsett från de enstaka beläggen på possessiva och definita attribut som alla är korrekta är korrekthetsprocenten i bildbeskrivningarna högst i obestämd form pluralis och bestämd form singularis. Bestämd form singularis behärskas i det muntliga materialet signifikant bättre än i uppsatserna eftersom informanterna behöver bara några få substantiv i bestämd form singularis i uppgiften och dessa råkar vara sådana ord som de känner bra, t.ex. *golvet, sängen, bordet* osv. Korrekthetsprocenten är lägst i obestämd form singularis med adjektivattribut, bestämd form pluralis och dubbel bestämdhet.

Fördelningen mellan andelen form- och speciesfel är i bildbeskrivningarna likartad som i uppsatserna: 56 % av felen gäller form och 23 % species, d.v.s. formfelen är igen signifikant vanligare än speciesfelen. Formfelen är dessutom signifikant vanligare i bildbeskrivningarna än i uppsatserna, vilket beror på att majoriteten av felen i den dominerande betydelseypen specifik indefinit betydelse handlar om bortfall av obestämd artikel, d.v.s. om ett formfel. Speciesfelen är däremot signifikant mer sällsynta än i uppsatserna.

Cirka 11 % av alla fel i nominalfraser i det muntliga materialet består av hybridfel och deras andel t.o.m. stiger med några procentenheter under tiden. En för bildbeskrivningar typisk felkategori är nollspecies, som innebär att informanten överanvänder naken form i en kontext där både obestämd och bestämd form skulle vara korrekta. Därför kan man inte tolka vad frasen syftar

på. De är rätt sällsynta i materialet och deras andel sjunker långsamt med tiden. Oanalyserbara former är mycket få i det muntliga materialet. Formfelen är också i det muntliga materialet vanligare än speciesfelen i specifik indefinit betydelse, medan speciesfelen är den vanligaste feltypen i definit betydelse.

På samma sätt som i uppsatserna är överanvändning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis det vanligaste speciesfelet och den näst vanligaste typen är överanvändning av bestämd form i de obligatoriska kontexterna för obestämd form. Det vanligaste speciesfelet handlar alltså om simplificering. Överanvändning av obestämd form i obligatoriska kontexter för bestämd form är däremot mycket sällsynt. Överanvändning av bestämd form i obligatoriska kontexter för naken form förekommer inte eftersom nakna former saknar obligatoriska kontexter i uppsatserna. Överanvändning av naken respektive bestämd form är igen vanligare än överanvändning av obestämd form.

Eftersom PRG-attributen är så få i det muntliga materialet handlar över 90 % av alla formfel om bortfall av obestämd artikel. Felet är signifikant vanligare än i uppsatserna, vilket förefaller naturligt p.g.a. tidspressen som informanterna upplevde under uppgiften. Felet är också i det muntliga materialet signifikant vanligare i fraser med adjektivattribut. Även hybridfelen och nollspecies visar att species och artikelbruk bereder mer svårigheter i muntlig produktion. I uppsatserna handlar dessa två sistnämnda feltyper om enstaka fall.

Vad gäller utvecklingen mellan de olika skrivomgångarna respektive årskurserna är korrekthetsprocenten även i bildbeskrivningarna vanligen högre i slutet av undersökningstiden än i början av den. Obestämd form singularis med respektive utan adjektivattribut utgör dock ett undantag: korrekthetsprocenten är som högst i åk8. Skillnaderna mellan årskurserna är dock sällan signifikanta, eftersom korrekthetsprocenten i vissa frastyper är hög från första början, medan andra frastyper är så komplexa att informanterna inte hinner lära sig dem på tre år. Samma fenomen förekommer i uppsatsmaterialet.

Gemensamt för uppsatsmaterialet och bildbeskrivningarna är att de vanligaste normavvikelserna handlar om simplificering. Det vanligaste speciesfelet handlar om överanvändning av naken form i obligatoriska kontexter för bestämd form singularis och det praktiskt taget enda formfelet i bildbeskrivningarna är bortfall av obestämd artikel. Detta är även i bildbeskrivningarna synnerligen vanligt i fraser som också innehåller adjektivattribut. På grund av det låga antalet belägg på PR-attribut är däremot användning av fel form i samband med dessa attribut sällsynt i bildbeskrivningarna, även om det är ett vanligt problem i uppsatsmaterialet.

10.1.3 Det grammatiska testet

Även en pilotundersökning i form av ett grammatiskt test ingår i undersökningen. Dess syfte har varit att undersöka informanternas explicita kunskaper om species och artikelbruk i svenskan. Testet består av 27 meningar med en nominalfras (se 6.1.1 ovan) där informanterna skulle välja det rätta formalalternativet och motivera sitt val med egna ord.

Informanterna lyckas bäst med valet av rätt form när det gäller att välja rätt species, vilket också för sin del tyder på att det är lättare att välja species än att bilda en nominalfras. Gemensamt för de fraser där valet av rätt form behärskas bäst är också att de är högfrekventa i läromedlen. Till dessa tillhör fraser med svagt referentiell betydelse (naken form), direkt anafor och direkt deixis (bestämd form singularis) samt fraser med possessiva attribut som anger indirekt deixis. Bland de svåraste fraserna förekommer däremot dubbel bestämdhet och val mellan naken och obestämd form. Det handlar därmed om rent formella aspekter. I stort sett samma frastyper är lätta respektive svåra även i uppsatserna och bildbeskrivningarna.

Trots att informanterna oftast lyckas välja rätt form är det viktigaste resultatet vad gäller motiveringarna att informanterna sällan kan formulera den grammatiska regel de tillämpar vid formvalet. Den vanligaste motiveringen för ett formval är att den ena formen låter bättre än den

andra. Den enda regeln som majoriteten av informanterna kan formulera rätt är ”Bestämd form används när substantivet nämns för andra gången”. Dessutom föreslår de ibland fel regel. I fraser med possessiva attribut är motivering med fel regel rätt vanligt: den mest typiska felaktiga motiveringen för fraser med possessiva attribut är att det handlar om en viss referent, varför bestämd form ska användas.

Sambandet mellan att välja rätt form och behärska regeln är oftast statistiskt signifikant i testmaterialet. Att de som behärskar regeln också väljer den rätta formen är ingen tillfällighet, men det är inte alltid nödvändigt att behärska regeln. Upp till 95 % av informanterna kunde t.ex. välja den rätta formen i *tala svenska* men upp till 76 % av dem kunde inte motivera formen med en regel.

10.2 En svårighetshierarki för species och artikelbruk

Som redan tidigare konstaterats förekommer praktiskt taget alla frastyper i den tidigaste uppsatsen respektive de tidigaste bildbeskrivningarna. Detta innebär att utvecklingen inte sker steg för steg (jfr t.ex. negationens placering i Paavilainen 2010), utan inlärningsgång och svårighetshierarki avser samma företeelse i denna avhandling. I detta avsnitt utgår jag från Browns (1973) princip enligt vilken en hög korrekthetsprocent innebär tidig inläring. Diagrammen 50 och 51 nedan illustrerar utvecklingen av de mest frekventa och de ur grundskoleundervisningens synvinkel mest centrala frastyperna på årskursnivå. Korrekthetsprocenten i åk9 uppvisar informanternas slutnivå. Procenten i diagrammet gäller enbart substantivformerna, d.v.s. i nakna och obestämda former görs ingen skillnad mellan fraser med respektive utan adjektivattribut. De få beläggen på bestämda former med adjektivattribut är inte med i diagrammen (för p-värden se bilaga 5).

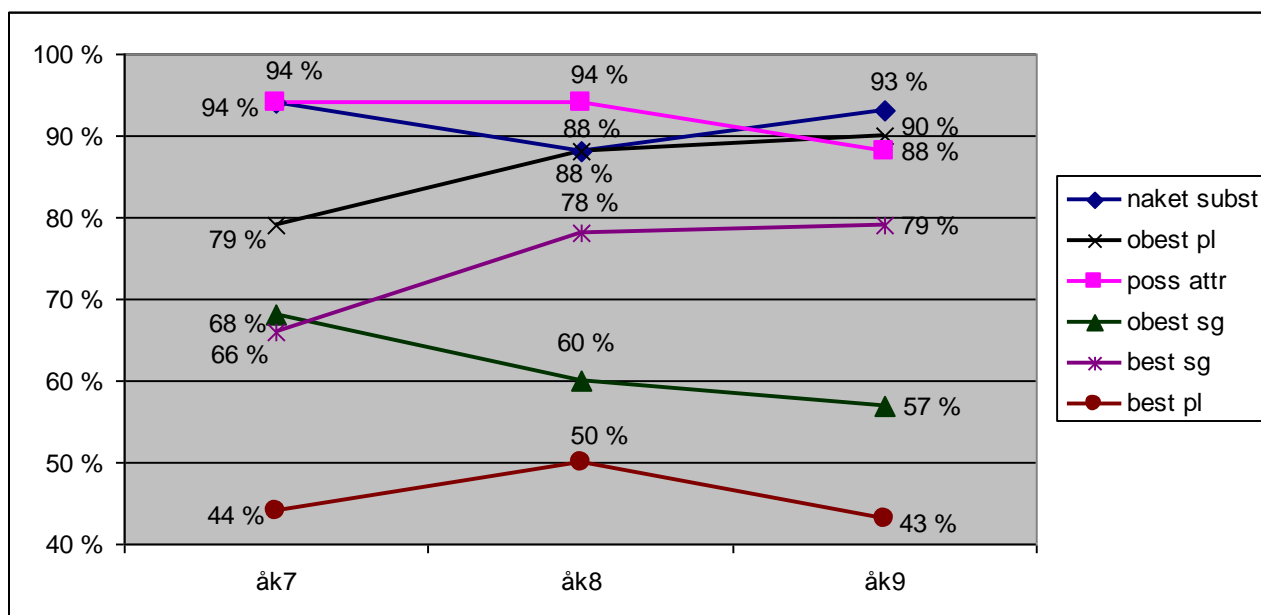

Diagram 50: Korrekthetsprocenten för de mest centrala formerna i uppsatserna

Som diagrammet visar är korrekthetsprocenten högst i former som saknar artiklar och speciesböjning, d.v.s. i nakna former, obestämd form pluralis och fraser med possessiva attribut. Nakna former är signifikant lättare än de övriga formerna, medan formerna som föregås av ett possessivt attribut är signifikant lättare än alla former med lägre korrekthetsprocent. Obestämd form pluralis är signifikant lättare än bestämd och obestämd form singularis samt bestämd form pluralis.

Den lättaste frastypen med någon typ av speciesmarkering är bestämd form singularis, som är signifikant lättare än obestämd form singularis och bestämd form pluralis. Korrekthetsprocenten är

lägst för obestämd form singularis och bestämd form pluralis, som med sin obestämda artikel respektive sina två ändelser är de mest komplexa formerna i diagrammet.

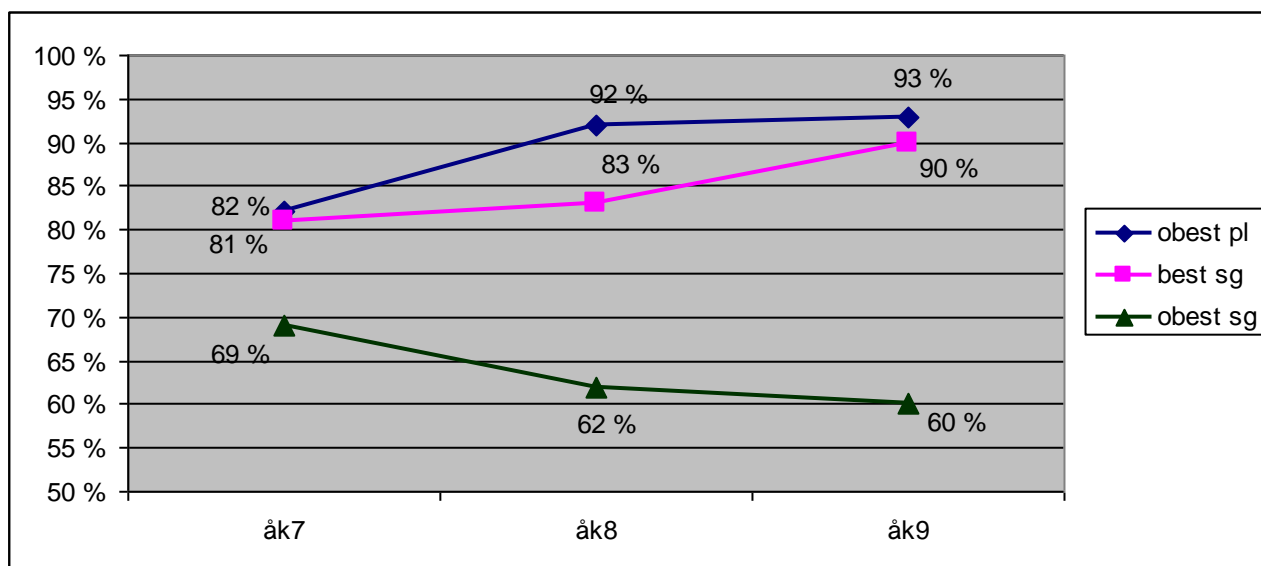

Diagram 51: Korrekthetsprocenten för de mest centrala formerna i bildbeskrivningarna.

Diagram 51 visar att likadana tendenser förekommer i såväl bildbeskrivningarna som uppsatserna. Informanterna behärskar obestämd form pluralis, som varken innehåller artiklar eller bestämdhetsändelser, signifikant bättre än de övriga formerna. Näst bäst behärskas bestämd form singularis och sämst obestämd form singularis, som även i bildbeskrivningarna är signifikant svårare än obestämd form pluralis och bestämd form singularis. Även Axelssons finska informanter behärskar bestämd form singularis bättre än obestämd form singularis. Detta beror med stor sannolikhet på att finskan saknar artiklar: de spanskspråkiga informanterna vars förstaspråk innehåller obestämd artikel gör färre fel med obestämd form (Axelsson 1994: 100–101). Inlärningsgångarna i diagrammen 50 och 51 stämmer också överens med de inlärningsgångar jag upptäckt i en analys av samma material på individnivå i Nyqvist (2012: 247, 249) och med de resultat som presenteras i Axelsson (1994).

Pienemann & Håkansson (1999) undersökte i sin artikel om resultaten i flera undersökningar i svenska som andraspråk är enhetliga med processbarhetsteorin och konstaterade att ingen undersökning strider mot teorin (Pienemann & Håkansson 1999: 417). Den första nivån innehåller enligt teorin enstaka, oböjda ord, men den har inte särskilt mycket relevans när det gäller L2-inläring i formell undervisning, där grammatiken är en del av undervisningen från första början. Existerar denna nivå i formell språkinläring passerar de flesta inlärare den mycket snabbt. Den andra nivån innehåller former med böjningsändelser, d.v.s. obestämd form pluralis och bestämd form singularis och pluralis. På den tredje nivån som innebär grammatisk information inom en fras, behandlar Pienemann & Håkansson enbart fraser med adjektivattribut, inte med PRG-attribut, trots att också de innebär ett samspel mellan attributet och substantivet. (jfr Pienemann & Håkansson 1999: 398.) Pienemann & Håkansson behandlar dock inte obestämd form singularis explicit i sin artikel. De bevisar med material av Andersson (1992) att obestämd form singularis tillägnas senare än bl.a. bestämd form singularis (Pienemann & Håkansson 1999: 411), men det förblir oklart om formen anses tillhöra den andra eller den tredje nivån: den innebär ju ett samspel mellan två ord.

Informanterna behärskar faktiskt nakna former tidigare än andra former, men efter detta stämmer processbarhetsteorin inte överens med resultaten i denna undersökning. Informanterna lär sig tidigt obestämd form pluralis och bestämd form singularis som tillhör den andra nivån, medan bestämd form pluralis förblir svår för dem under hela undersökningstiden. Därför kan man inte säga

att informanterna i min undersökning konsekvent framskrider från en nivå till en annan. Den viktigaste orsaken till detta torde vara att processbarhetsteorin inte tar hänsyn till skillnader i komplexitet mellan olika former som tillhör samma nivå: bestämd form pluralis innehåller två ändelser, vilket gör dem mer komplexa än bestämd form singularis.

Detsamma kan sägas om den tredje nivån, dit alla nominalfraser med PRG-attribut hör: framför allt possessiva och indefinita attribut behärskas nämligen bra redan i åk7, t.o.m. bättre än de frastyper som tillhör nivå två. Detta beror på att dessa fraser är formellt enkla och på att attributen har semantiska motsvarigheter i finskan. Dessutom står substantiven i samband med PRG-attribut oftast i en speciesneutral form. För övrigt är åtminstone de possessiva attributen frekventa i inflödet, varför det är sannolikt att informanterna har lärt sig åtminstone en del av dem som helsekvenser. Vad gäller fraser som också innehåller adjektivattribut tillhör dessa dock tydligen en högre processeringsnivå och de bereder svårigheter ännu i åk9.

10.3 Faktorer som styr inläring av species och artikelbruk hos finskspråkiga

I detta avsnitt diskuterar jag de centrala resultaten utgående från fem faktorer som påverkar språkinläringen: språkligt inflöde, explicit grammatikundervisning, tvärspråkligt inflytande, språklig/grammatisk komplexitet och helsekvensinläring.

10.3.1 Lärobokstexterna som språkligt inflöde

Inflödet är en oersättlig faktor i all språkinläring. I denna undersökning lär sig informanterna svenska som främmande språk, varför läromedlen, d.v.s. de läroböcker de använder, utgör en viktig källa för språkligt inflöde. Det är ytterligare sannolikt att lärarna har talat svenska under lektionerna, men hur mycket och hurdan svenska de talar varierar mycket. En undersökning av klassrumsspråket skulle ha förutsatt en långvarig observation av lektionerna, vilket föll utanför ramarna för denna undersökning. Dessutom fungerar läromedelstexterna som en grund inför övningarna, som vanligen går ut på att upprepa ord och uttryck som förekommit i läsestyckena. Övningarna i de finska läromedlen är rätt styrda och eleverna kan inte säga något annat än det som finns i boken, vilket är föga överraskande med tanke på att svenskinläringen börjar från grunderna och eleverna har undervisning i svenska enbart två timmar i veckan.

Texterna i informanternas läromedel har ett rikt språk, men frekvensskillnaderna mellan betydelse- och frastyperna är stora. Lärobokstexterna representerar enkel sakprosa som handlar om vardagliga teman i ungdomars liv. Andelen betydelse- och frastyper i dem torde vara jämförbar med frekvenserna i autentiska svenska texter. Bland betydelse- och frastyperna dominerar svagt referentiell (*Hon skulle hellre åka moped*, KM3) och specifik indefinit betydelse (*Jag har två systrar*, KM1) samt direkt och indirekt deixis (*Tillbaka till skolan*, KL8 respektive *Mitt fotoalbum*, KL7), medan de mest frekventa frastyperna är nakna former (*Jag pratade svenska*, KL9), bestämd form singularis (*Vad gjorde du på sportlovet*, KM2) och obestämd form pluralis (*Jag sysslar med datorer*, KM3), alla utan adjektivattribut. Majoriteten av betydelse- och frastyperna har en frekvens på högst 10 %. Både läromedlen och uppsatsmaterialet har ungefär samma fördelning mellan indefinita och definitiva nominalfraser: nästan 60 % av nominalfraserna anger indefinit betydelse och drygt 40 % definit betydelse. Resten av nominalfraserna anger generisk betydelse.

Jämförs läromedlen och uppsatserna på en mer detaljerad nivå framgår det dock frekvensskillnader mellan betydelse- och frastyperna (se diagrammen 1 och 2 i 7.1 ovan). I läromedlen är direkt deixis den vanligaste typen av definit betydelse, medan indirekt deixis är den vanligaste typen i uppsatserna, eftersom fraser med possessiva pronomen är mycket frekventa i uppsatserna. Anaforisk definitet är däremot sällsynt i både läromedelstexterna och uppsatserna. Generisk betydelse är mycket sällsynt i båda texttyperna. Skillnaderna i frekvenserna tyder dock inte på att informanterna skulle undvika några frastyper.

Även fördelningen mellan de olika frastyperna är på vissa punkter olika i läromedlen och i uppsatserna (se diagrammen 6 och 7 i 7.2 ovan). De viktigaste skillnaderna mellan de två texttyperna berör nominalfraser med possessiva attribut samt bestämd form singularis. Nominalfraser med possessivt attribut är i uppsatserna betydligt vanligare än i läromedlen, medan situationen är den motsatta i fråga om bestämd form singularis. Orsaken till detta ligger i att definit betydelse i uppsatserna ofta uttrycks med PRG-attribut, i synnerhet possessiva pronomen. Nakna former är så gott som lika frekventa i de två texttyperna. Adjektivattribut har låg frekvens både i läromedelstexterna och i uppsatserna. I båda textmaterialen är adjektivattribut vanligast i fraser som står i obestämd form singularis. Fraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut (*min bästa kompis*, KM3) samt fraser med dubbel bestämdhet (t.ex. *det finaste rummet*, KM2) tillhör de mest lågfrekventa frastyperna i såväl läromedlen som uppsatserna.

10.3.2 Explicit grammatikundervisning

Språket i båda läromedlen är rikt, medan grammatikpresentationerna i dem är något bristfälliga. Direkt anafor och det första respektive senare omnämmandet understryks mycket kraftigt, medan direkt deixis och indirekt anafor får alltför lite uppmärksamhet i beskrivningarna. Med tanke på hur lågfrekvent direkt anafor är i lärobokstexterna råder det en tydlig obalans mellan texterna och grammatikundervisningen. Den sistnämnda stöder sig till traditionella, stela regler, som behandlar enbart en rätt sällsynt aspekt av valet mellan obestämd och bestämd form. Indirekt anafor förekommer inte ens i exemplen och även direkt deiktiska exempel är få och stereotypa, såsom *Solen skiner*. I KM förekommer det dessutom en felaktig regel, enligt vilken substantiven som föregås av en preposition borde stå i bestämd form. Dessutom är övningarna mekaniska och övar vanligen bara det andra omnämmandet: man ska skriva en bestämd form efter en obestämd form och dessa två former turas om.

Enligt genomskinlighetsprincipen (se 4.1.2 ovan) är tydliga grammatiska regler praktiska att lära sig. Sådana regler är faktiskt möjliga att formulera när det gäller att välja rätt species. Hellbergs regel ”använd bestämd form när din samtalspartner vet vilken individ/sak du menar” (jfr Hellberg 1987: 34) skulle vara genomskinlig om än rätt abstrakt, varför ett antal exempel behövs. Substantivets (och det eventuella adjektivattributets) form i samband med PRG-attributen är däremot ofta lättast att tillägna sig som helsekvenser.

En stor brist i KL är också att substantivets och adjektivets form i samband med de olika PRG-attributen inte behandlas med undantag av possessiva attribut och genitivattribut samt *den här*. Det är över huvud taget typiskt för KL att enbart behandla själva attributens form och förbise deras inverkan på substantivet, om än substantivets rätta form syns i exemplen. En lista över de olika typerna av PRG-attribut och deras påverkan på ett likadant sätt som i KM3 skulle erbjuda inlärare en möjlighet att kringgå speciesproblematiken, förutsatt att attributen inte överanvänds.

Undervisningsordningen i läromedlen avviker i viss mån från svårighetshierarkin som jag presenterat ovan. Obestämd form singularis, som enligt mina resultat och processbarhetsteorin tillhör de svåraste typerna av nominalfraser, behandlas i början av årskurs 7, innan bestämd form singularis och obestämd form pluralis, även om de skulle vara lättare för finskspråkiga inlärare. Pluralis behandlas allt på en gång, trots att det handlar om en mycket lätt och en mycket svår form. Att en svår form behandlas tidigt kan naturligtvis motiveras med att tillägnandet av den behöver mycket tid, men risken finns att den svåra formen inverkar negativt på inlärarnas motivation redan i början av inläringen.

10.3.3 Tvärspråkligt inflytande

All inläring bygger på tidigare kunskap som antingen kompletteras eller förändras av den nya informationen. Ju mera man kan bygga på tidigare kunskap när man ska tillägna sig något nytt,

desto lättare går inläringen. Finskan och svenskan är inte besläktade och de liknar inte heller varandra typologiskt, varför deras grammatiska struktur skiljer sig på många punkter. Finskspråkiga som lär sig svenska (eller t.ex. engelska) blir därför tvungna att tillägna sig grammatiska kategorier som saknas i deras L1. Till dessa hör bl.a. artiklar och andra morfologiska speciesmarkörer. Däremot uttrycker både engelskan och svenskan species med morfologiska medel, varför finska inlärare kan dra nytta av sina kunskaper i engelskan när de ska lära sig att välja rätt species i svenskan.

Speciesfelen är färre än formfelen i både uppsatserna och bildbeskrivningarna. Detta tyder på att informanterna intuitivt behärskar valet av rätt species relativt väl, troligtvis tack vare sina tidigare kunskaper i engelska. Man kan alltså anta att val av rätt species ingår i deras implicita grammatiska kunskap, även om de fortfarande också gör speciesfel. Transfer från finskan manifesterar sig vanligen i form av normavvikelser. Att obestämd artikel ofta faller bort hos finskspråkiga beror med stor sannolikhet på att den saknas i finskan och därför upplevs som redundant av finskspråkiga inlärare. Också polacker har i tidigare undersökningar (se t.ex. Eriksson & Wijk-Andersson 1988; Axelsson 1994) haft en tendens att utelämna den obestämda artikeln, vilket också kan förklaras som inflytande från deras modersmål.

Finsk påverkan syns också i inlärningsordningen av vissa frastyper. Bestämd form singularis utan adjektivattribut är i denna undersökning signifikant lättare än obestämd form singularis utan adjektivattribut, trots att båda dessa frastyper innehåller två morfem, d.v.s. trots att de är lika komplexa. Orsaken till detta ligger i tvärspråkligt inflytande. Frastypen med ändelse är därmed lättare för finska informanter än frastypen med obestämd artikel. (jfr Axelsson 1994: 100–101.)

I uppsatserna förekommer också belägg på negativ transfer från engelska vad gäller artikelbruket. Denna överanvändning av obestämd artikel är visserligen sällsynt och förekommer framför allt i yrkesbeteckningar i predikativ ställning: *Kanske blir jag *en kirurg eller *en jurist* (→ *kirurg, jurist* AF5, vt9). Felet är vanligt även i det grammatiska testet, där frasen med en yrkesbeteckning i predikativ ställning har den lägsta korrekthetsprocenten (*Hon är lärare*, se kapitel 6 ovan). Dessutom producerar några informanter fraser av typen [*den/det* + naket substantiv] i stället för bestämd form singularis, t.ex. *Jag gillar Opeth. *Den sjunger är Mikael Åkerfeldt.* (→ *sångaren*, BP2, ht9). Formellt sett är frasen **det sjunger* identisk med bestämd form singularis i engelskan: *the singer*. Detta fel är dock sällsynt och förekommer enbart i ht9. Överanvändning av bestämd artikel förekommer visserligen enbart i anaforiska fraser, varför även finsk påverkan är möjlig: det finska demonstrativa pronomenet *se* ('den') kan nämligen i talspråket användas på ett artikelliknande sätt (Juvonen 2000a, 200b).

10.3.4 Grammatisk komplexitet

Interlingvala fel, d.v.s. fel vars källa ligger i skillnader mellan de tidigare inlärd språken och det språk som inläraren håller på att lära sig, är typiska i andraspråksinläring och förekommer som ovan har framgått också hos mina informanter. Eftersom tidigare forskning om inläring av species och artikelbruk visar att likadana normavvikelser förekommer hos svenskinlärare oberoende av förstaspråket, anser jag att intralingvala faktorer, d.v.s. målspråkets komplexitet, spelar en större roll än transfer från förstaspråket.

Komplexa grammatiska strukturer anses allmänt vara svårare att lära sig än enkla strukturer. Enligt en vanlig definition är strukturen desto mer komplex ju flera morfem den innehåller. Ett exempel på en komplex frastyp i svenskan är den struktur som kallas ”dubbel bestämdhet”; i strukturen ingår en bestämd artikel, ett adjektiv i bestämd form och ett substantiv i bestämd form (t.ex. *det gråa slottet*). Den definitiva betydelsen markeras alltså på tre olika sätt, varför strukturen innehåller mycket redundans. Inlärare har därför en tendens att förenkla strukturen och utelämna en eller flera av bestämdhetsmarkörerna.

Alla fraser med dubbel bestämdhet i mitt material innehåller flera fel, av vilka bortfall av fristående artikel är den vanligaste. Felet kan bero på att majoriteten av de definitiva nominalfraserna med adjektivattribut saknar artikel i läromedelstexterna. Det handlar alltså om fraser av typen *sista gången*, som visserligen är korrekta men gör att informanterna får alltför lite språkligt inflöde för den ”riktiga” dubbla bestämdheten, d.v.s. typen *den svarta katten*. Det näst vanligaste felet är att substantivet står i fel form: i singularis i naken form och i pluralis i obestämd form. Det tredje felet som förekommer i dubbel bestämdhet gäller adjektivets form. Detta fel är dock mindre vanligt än de andra, eftersom en del av de adjektiv som förekommer i uppsatserna är oböjliga (t.ex. *första*, *sista*) och det vanligaste adjektivattributet i dubbel bestämdhet, d.v.s. *bästa* har med stor sannolikhet tillägnats som en helsekvens. Fraser med dubbel bestämdhet är alltså grammatiskt komplexa och dessutom lågfrekventa både i läromedelstexterna och i uppsatserna; strukturen har antagligen låg frekvens i språket i allmänhet. Inlärare får därför inte tillräckligt med språkligt inflöde för frastypen och inte heller möjligheter att öva den i kommunikationen. Dessutom är tre år en mycket kort tid att tillägna sig en så komplex frastyp. Bland annat Lahtinen (1993a: 185–186, 190) har konstaterat att inlärare ofta har problem med dubbel bestämdhet ännu efter många års formell undervisning.

Komplexiteten spelar en roll även i fraser utan adjektivattribut. Substantivets bestämda form singularis (*hunden*) har i mitt material en signifikant högre korrekthetsprocent än pluralis (*hundarna*), vilket åtminstone delvis beror på att pluralis innehåller både en pluraländelse och en bestämdhetsändelse, d.v.s. pluralis är mer komplex än singularis. Pluralis är dessutom mer sällsynt i både läromedelstexterna och uppsatserna, vilket är typiskt för komplexa strukturer och gör att informanterna får alltför lite språkligt inflöde för dem. Överanvändning av obestämd form pluralis i obligatoriska kontexter för bestämd form pluralis är dessutom vanligt i uppsatserna, d.v.s. informanterna tenderar att välja den enklare formen på bekostnad av den mer komplexa. Å andra sidan förekommer också överanvändning av bestämd form pluralis på bekostnad av obestämda former, vilket tyder på att formernas användningsområden är oklara för informanterna.

Även förhållandet mellan form och betydelse kan vara komplext. Det är typiskt för svenskan att gränsen mellan definit och indefinit går ”mitt igenom den obestämda formen”, d.v.s. definit betydelse anges i vissa fall med fraser där substantivet står i obestämd form (Hellberg 1987: 33). Detta kan upplevas som ologiskt av inlärare, vilket leder till normavvikelse av typen **min hunden*, **samma hunden*. Detta syns tydligast i fraser med possessiva attribut, som är mycket vanliga i uppsatserna. Formellt sett är fraser som innehåller ett possessivt attribut enkla att bilda, eftersom substantivet utan undantag står i obestämd form. Korrekthetsprocenten för fraser med possessiva attribut är 94 % i vt7, men den sjunker sedan till 85 % i vt9, vilket är signifikant lägre än i vt7. I det grammatiska testet motiverade informanterna användning av bestämd form efter possessiva attribut med att det handlar om en viss referent. De har alltså lärt sig att bestämd form och definit betydelse hör ihop, varför fraser med possessiva attribut ter sig ologiska för dem. Definita attribut är få i uppsatserna, men en jämförelse av fraser med olika definitiva attribut visar att fraser med attribut som konstrueras med substantivets bestämda form är signifikant oftare korrekta än attribut som konstrueras med obestämd form.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att informanterna har en tendens att förenkla formellt komplexa strukturer, i synnerhet om strukturen innehåller redundans. När komplexitet är enbart formellt, utelämnar de alltså artiklar och bestämdhetsändelser. När komplexiteten gäller förhållandet mellan form och betydelse bildar informanterna ofta ett slags hyperkorrekta strukturer, d.v.s. de använder bestämd form för att ange definit betydelse i kontexter som kräver obestämd form.

10.3.5 Helsekvensinläring

Enligt nyare forskning spelar helsekvensinläring (se 4.2 ovan) en central roll i såväl första- som andraspråksinläringen. Helsekvenser är böjda ord eller längre uttryck som språkinläraren tillägnar

sig som helheter, direkt genom inflödet. Det handlar alltså om en typ av implicit kunskap. I mitt material innebär detta att många uttryck har lärts in som helheter och därför inte kan användas som bevis på att informanten behärskar den aktuella strukturen produktivt.

I andraspråksinläringen möjliggör helsekvenserna å ena sidan att inläraren kan uttrycka sig effektivt redan på nybörjarstadiet. De underlättar tillägnet av språkets struktur och gör det möjligt för inlärare att använda korrekt t.o.m. de mest komplexa strukturer, såsom fraser med dubbel bestämdhet eller fraser med både ett PRG-attribut och ett adjektivattribut. Å andra sidan är det sannolikt att t.ex. hybridformer av typen **en mattan* och annan överanvändning av en viss form av ett substantiv beror på att informanten känner till substantivet enbart i bestämd form, d.v.s. har tillägnat sig t.ex. formen *mattan* som en oanalyserad helsekvens.

I sin mest renodlade form utgår helsekvensinläring från att man lär sig ett uttryck som en oanalyserad helhet, t.ex. *min bästa vän*. Även mycket komplexa nominalfraser kan användas korrekt om de inlärts som helsekvenser. Å andra sidan förekommer det i materialet även andra belägg på fraser med både ett possessivt och ett adjektivattribut än *min bästa vän*, där frasen antagligen bildats produktivt. Dessa är ändå sällsynta och fraserna innehåller ofta fel, t.ex. *deras bäst låten*. Småningom kan inläraren segmentera helsekvensen, d.v.s. bli medveten om sekvensens beståndsdelar och börja variera den, varvid helsekvensen blir en ram: [possessivt attribut + *bästa* + *vän*]. Senare kan inläraren eventuellt ännu abstrahera fram en struktur med hjälp av vilken han eller hon kan bilda likadana ”kreativa” sekvenser på egen hand: en sådan struktur kunde i detta fall vara [possessivt attribut + adjektiv i *a*-form + substantiv i obestämd form]. Å andra sidan är det i synnerhet i formell undervisning möjligt att en inlärare lär sig ramar direkt, t.ex. [*spela* + instrument/spel i naken form]. Inläring av helsekvenser och ramar är ett ekonomiskt sätt att tillägna sig grammatik i synnerhet när enkla och klara regler saknas eller det finns gott om undantag.

Det grammatiska testet som ingår i undersökningen visar att det i vissa fall är svårt för informanterna att segmentera helsekvenser och tillämpa deras mönster i nya sammanhang. Flera av informanterna, som redan i vt7 använt korrekta uttryck av typen *spela fotboll/innebandy/gitarr* väljer i testet fel form (d.v.s. bestämd form) i uttrycken *spela kort* respektive *spela fiol*. Samma fenomen upprepas i frasen *åka buss*, där många valt formen **åka bussen* trots att det förekommer korrekta belägg på [*åka* + fordon i naken form] i uppsatserna redan i ht8.

Possessiva respektive genitivattribut bildar ett intressant par i både testet och uppsatserna. Båda attributstyperna följer samma regel, d.v.s. de konstrueras med adjektivets bestämda och substantivets obestämda form. Regeln är enkel och saknar undantag, om än det faktum att definit betydelse i dessa fall anges med obestämd form ökar komplexiteten. Nominalfraser med possessiva attribut är dock signifikant oftare rätt bildade än fraser med genitivattribut i både testet och uppsatserna. Att skillnaden är signifikant beror dock på det stora antalet skolnamn (jfr *Oxhamns högstadium*, KM3), som visade sig vara svåra. Bortser man från dem är korrekthetsprocenten för fraser med genitivattribut nämligen bara sex procentenheter lägre än för fraser med possessiva attribut, vilket innebär att skillnaden saknar statistisk signifikans. Orsaken till att fraser med genitivattribut ändå är något svårare ligger med stor sannolikhet i helsekvensinläringen: frastypen [possessivt attribut + ett substantiv i bestämd form] kan tillägnas som en ram, medan fraser med genitivattribut oftast ska bildas produktivt, på grund av att antalet möjliga genitivattribut är obegränsat i svenskan.

10.4 Slutord

Species och artikelbruk är i svenskan ett mångfasetterat fenomen, som ställer stora krav på en andraspråksinlärare. Denna undersökning har visat att det är lättare att välja rätt species än att använda bestämdhetsändelser och artiklar rätt. Lättast för inlärare är fraser med nakna former,

possessiva attribut och obestämd form pluralis, som saknar både artiklar och bestämdhetsändelser. Ju flera grammatiska morfem en nominalfras innehåller, desto svårare är den för inlärare.

De frastyper som är frekventa i det språkliga inflödet och som också tenderar att vara strukturellt relativt enkla, används oftare korrekt än mindre frekventa frastyper. Även mer komplexa frastyper används redan tidigt korrekt, ifall de har inlärts som helsekvenser. De tidigare inlärd språken har både positiv och negativ effekt på inläring av species. Engelskt inflytande underlättar speciesvalet, medan inflytandet från finskan gör att framför allt obestämda artiklar tenderar att utelämnas, medan bestämdhetsändelsen vanligen används korrekt.

När det gäller species och artikelbruk sker det ingen nämnvärd utveckling i informanternas produktion mellan årskurserna 7 och 9. Praktiskt taget alla speciesbetydelser och nästan alla frastyper förekommer redan i vt7, vilket antagligen beror på att alla de centrala frastyperna förekommer i läromedlen redan i åk7. Trots att korrekthetsprocenten vanligen stiger med tiden i både uppsatserna och bildbeskrivningarna, är skillnaderna mellan vt7 och vt9 respektive åk7 och åk9 sällan signifikanta. Detta beror delvis på att korrekthetsprocenten för vissa frastyper, såsom naken form och bestämd form singularis, är hög från första början och delvis på att andra frastyper, exempelvis obestämd form singularis, bestämd form pluralis och dubbel bestämdhet, är så komplexa att informanterna inte hinner lära sig dem på tre år. I obestämd form singularis med respektive utan adjektivattribut och i bestämd form pluralis är korrekthetsprocenten som högst i åk7, sjunker sedan och börjar stiga igen i årskurs 9, vilket tyder på en U-formad inläring.

Svenskan upplevs som ett svårt språk i den finska skolan och inlärningsresultaten är svagast i grammatiken. Enligt Studentexamensnämnden är grammatiken den svagaste länken även i abiturienternas kunskaper i svenska (Taina Juurakko-Paavola 2011). I framtiden är det viktigt att undersöka hur inläringen av species och artikelbruk framskrider i gymnasiet och eventuellt följa upp utvecklingen också på högskolenivå, d.v.s. på de kurser i svenska som ingår i varje finsk universitetsexamen. Det skulle vara intressant att undersöka vilka slag av problem som förekommer i valet av species och bruket av artiklar och andra markörer för species ännu på rätt avancerad nivå.

Denna undersökning har visat att svenskans species och artikelbruk är ett mycket komplext fenomen, som är svårt att tillägna sig och även att undervisa i. Man kan faktiskt fråga sig om allt det som nu tas upp i undervisningen är lika viktigt att behärska. Ett sätt att svara på den frågan är att undersöka hur infödda svenskar och finlandssvenskar reagerar på olika slag av fel som finska inlärare gör med species och artikelbruk med ett test som innehåller flera olika typer av species- och artikelfel (jfr Elonon 2012). Om det visar sig att ett visst språkfel (t.ex. **min boken* eller *Jag ska bli *en kirurg ...*) inte försämrar begripligheten eller upplevs som störande, kan man ägna strukturen mindre uppmärksamhet i fortsättningen. En viss gallring i undervisningens innehåll torde kunna öka undervisningens effektivitet och underlätta inläringen av de strukturer som är relevanta för kommunikationen.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Abrahamsson, N. 2009: *Andraspråksinlärning*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersen, R.W. 1984: The one-to-one principle in interlanguage construction. *Language Learning* 34. S: 77–95.
- Anderssen, M. 2007: The acquisition of compositional definiteness in Norwegian. *Nordlyd. Tromsø university working papers on language & linguistics*. Universitetet i Tromsø: Institutt for språk og litteratur. S: 252–275.
- Anderson, J.R. 1976: *Language, Memory and Thought*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Anderson, J.R. 1983: *The Architecture of Cognition*. Cambridge (Mass.): Harvard university press.
- Anderson, J.R. 1993: *Rules of Mind*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Anderson, J.R. 2000: *Cognitive Psychology and its Implications*. Femte upplagan. New York: Worth Publishers.
- Andersson, A-B. 1992: *Second Language Learner's Acquisition of Grammatical Gender in Swedish*. Gothenburg Monographs in Linguistics 10. University of Göteborg.
- Axelsson, M. 1988: Helfraser och ramar. Ett viktigt inslag på andraspråksinlärares väg mot ett kreativt regelsystem. I: Hyltenstam, K. (red.): *Första symposiet om svenska som andraspråk*. Vol. 1. S: 191–202.
- Axelsson, M. 1994: *Noun phrase development in Swedish as a second language. A study of adult learners acquiring definiteness and the semantics and morphology of adjectives*. Stockholm: Stockholm University Centre for Research and Bilingualism.
- Axelsson, M. 1995: En studie av hur vuxna inlärare av svenska utvecklar nominalfrasen och tillägnar sig bestämdhet. I: Kalin, M. & Latomaa, S. (red.): *Nordens språk som andraspråk 3*. Jyväskylä: Högskolornas språkcentral. S: 11–19.
- Berggreen, H. & Tenfjord, K. 1999: *Andrespråkinlärning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Bialystok, E. 1994: Representation and ways of knowing: Three issues in second language acquisition. I: Ellis, N (red.): *Implicit and Explicit Learning of Languages*. San Diego, CA: Academic Press. S: 549–569.
- Bohnacker, U. 1997: Determiner Phrases and the Debate on Functional Categories in Early Child Language. *Language Acquisition* 6, S: 49–90.
- Bohnacker, U. 2003: Nominal Phrases. I: Håkansson, G, Josefsson, G. & Platzack, C: *Acquisition of Swedish grammar*. Amsterdam: John Benjamins Cop. S: 195–259.
- Bolander, M. 1989: Prefabs, patterns and rules in interaction? Formulaic speech in adult learners' L2 Swedish. I: Hyltenstam, K. & Obler, L. (red.): *Bilingualism across the lifespan: Aspects of acquisition, maturity and loss*. Cambridge: Cambridge University Press. S: 73–86.
- Brown, R. 1973: *A First Language: The Early Stages*. Cambridge: MA: Harvard University Press.
- Cenoz, J. 2001: The Effect of Linguistic Distance, L2 Status and Age on Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition. I: Cenoz, J. m.fl: *Cross-linguistic influence in third language acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters. S: 8–20.
- Cruttenden, A. 1981: Item-learning and system learning. *Journal of Psycholinguistic Research* 10. S: 79–88.
- Dahl, Ö. 2008: Kuinka eksoottinen kieli suomi on? *Virittäjä* 4/2008. S: 545–59.
- De Angelis, G & L. Selinker 2001: Interlanguage Transfer and Competing Linguistic Systems in the Multilingual Mind. I: Cenoz, J. m.fl: *Cross-linguistic influence in third language acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters. S: 41–58.
- De Angelis, G. 2005: Interlanguage Transfer of Function Words. *Language Learning* 55. S: 379–414.
- De Angelis, G. 2007: *Third or Additional Language Acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters.

- De Graaf, R. 1997: *Differential Effects of Explicit Instruction on Second Language Acquisition*. Nederland: Holland Institute of Generative Linguistics.
- DeKeyser, R. 1998: Beyond focus on form: Cognitive perspectives on learning practicing second language grammar. I: C. Doughty & J. Williams (red.): *Focus on form in Classroom Second Language Acquisition*. New York: Cambridge University Press. S: 42–63.
- DeKeyser, R. 2003: Implicit and Explicit Learning. I: Doughty, C. & Long, M. (red.): *The Handbook of Second Language Acquisition*. Oxford: Blackwell Publishing. S: 313–348.
- DeKeyser, R. 2005: What Makes Learning Second Language Grammar Difficult? A Review of Issues. I: *Language Learning* 55. S: 1–25.
- Dulay, H. & Burt, M. 1973: Should we teach children syntax? *Language Learning* 23. S. 245–258.
- Dulay, H. & Burt, M. 1974: Natural sequences in child second language acquisition. *Language Learning* 24. S. 37–53.
- Dulay, H., Burt, M., & Krashen, S. 1982: *Language two*. New York: Oxford University Press.
- Eckman, F. 1977: Markedness and the contrastive analysis hypothesis. *Language learning* 27. 315–330.
- Ekerot, L.-J. 1995: *Ordföljd, tempus, bestämdhet. Föreläsningar om svenska som andraspråk*. Andra upplagan. Malmö: Gleerups.
- Ellis, N.C. 1994: Introduction: Implicit and explicit language learning – An overview. I: Ellis, N (red.): *Implicit and Explicit Learning of Languages*. San Diego, CA: Academic Press. S: 1–31.
- Ellis, N.C. 1996: Sequencing in SLA: Phonological memory, chunking and points of order. *Studies in second language acquisition* 18. 91–126.
- Ellis, N. C. 2002: Frequency effects in language processing. A Review with Implications for Theories of Implicit and Explicit Language Acquisition. *Studies in Second Language Acquisition* 24. S. 143–188.
- Ellis, N.C. 2003: Constructions, Chunking, and Connectionism: The Emergence of Second Language Structure. I: Doughty & Long (red.): *The Handbook of Second Language Acquisition*. Blackwell Publishing. S: 63–103.
- Ellis, R. 1984: *Classroom second language development*. Oxford: Pergamon Press.
- Ellis, R. 1993: The Structural Syllabus and Second Language Acquisition. *TESOL Quarterly* 27. S: 91–113.
- Ellis, R. 1999: Item versus system learning: Explaining free variation. *Applied linguistics* 20. S: 460–480.
- Ellis, R. 2005: Measuring implicit and explicit and explicit knowledge of a second language: A psychometric study. *Studies in Second Language Acquisition* 27. S: 141–172.
- Ellis, R. 2006a: Current Issues in Teaching of Grammar: An SLA Perspective. *TESOL Quarterly*. 40. S: 83–107.
- Ellis, R. 2006b: Modelling Learner Difficulty and Second language Proficiency: The Differential Contributions of Implicit and Explicit Knowledge. *Applied Linguistics* 27. S: 431–463.
- Ellis, R. 2008: *The study of Second Language Acquisition*. Andra upplagan. Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, R. 2009: Investigating Learning Difficulty in Terms of Implicit and Explicit Knowledge. I: Ellis, R. m.fl (red.): *Implicit and Explicit Knowledge in Second Language Learning, Testing and Teaching*. Bristol: Multilingual Matters. S: 143–166.
- Ellis, R. & Barkhuizen, G. 2005: *Analysing learner language*. Oxford: Oxford University Press.
- Elonen, T. 2012: *Attityder till språkliga fel i svenskan*. En opublicerad avhandling pro gradu. Åbo: Åbo universitet.
- Eriksson, A & Wijk-Andersson, E. 1988: *Swedish nouns and articles in German and Polish students' Swedish writing*. FUMS Rapport 141: Uppsala universitet.

- Fraurud, K. 1986: The Introduction and Maintenance of Discourse Referents. I: Dahl, Ö (red.): *Papers from the Ninth Scandinavian Conference of Linguistics*. Stockholm: Stockholms universitet. S: 111–123.
- Fraurud, K. 1988: Hierarchical Relations between Discourse Referents and the Interpretation of Antecedentless Definite Noun Phrases. I: Rosén, V. (red.): *Papers from the Tenth Scandinavian Conference of Linguistics*. Bergen: University of Bergen. S: 196–210.
- Gass, S. & Mackey, A. 2002: Frequency effects and second language acquisition: A complex picture? *Studies in Second Language Acquisition* 24. S: 249–260.
- Glahn, E., Håkansson, G., Hammarberg, B., Holmen, A., Lund, K. & Hvenekilde, A. 2001: Processability in Scandinavian Second Language Acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 23, 389–416.
- Goldschneider, J & DeKeyser, R. 2000: Explaining the "natural order of L2 morpheme acquisition in English: A meta-analysis of multiple determinants. *Language Learning* 51. S: 1–50.
- Green, P. & Hecht, K. 1992: Implicit and explicit grammar: an empirical study. *Applied Linguistics* 13. S: 168–184.
- Greenbaum, S. & Quirk, R. 1990: *A student's grammar of the English Language*. Harlow: Longman.
- Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T.R. & Alho, I. 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsingfors: Finska Litteratursällskapet.
- Hakuta, K. 1974: Prefabricated patterns and the emergence of structure in second language acquisition. *Language Learning* 24. S: 287–297.
- Hammarberg, B. 2001: Roles of L1 and L2 in L3 production and acquisition. I: Cenoz, J. Hufeisen, B. & Jessner, U. 2001: *Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition. Psycholinguistic Perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters. S: 24–41.
- Hammarberg, B. 2004: Teoretiska ramar för andraspråksforskning. I: Hyltenstam & Lindberg (red.): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. S: 25–78.
- Hammarberg, B. 2007: Nyare utvecklingar inom forskningen om svenska som andraspråk. *Nordand. Nordisk tidsskrift för andraspråksforskning* 1/2007. Bergen: Fagbokforlaget. S: 43–61.
- Han, Y & Ellis, R. 1998: Implicit knowledge, explicit knowledge and general language proficiency. *Language Teaching Research* 2. S: 1–23.
- Haspelmath, M. 1998: How young is Standard Average European? *Language Sciences* 20. S. 271–287.
- Heikkilä, T-L. 2007: *Engelskans inflytande i nominalfrasen i finskspråkiga kadetters svenska*. En opublicerad licentiatavhandling. Helsingfors: Helsingfors Universitet.
- Heikkilä, T-L. 2008: Helfrasinläring och engelskans inflytande – två motsatta krafter i kadetternas inläraarsvenska. *Språkbruk* 1/2008 S: 10–15.
- Hellberg, S 1987: Bestämd form: du vet vilken jag menar. I: Ulf Teleman (red.): *Grammatik på villovägar. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden* 73. Stockholm: Almqvist & Wicksell. S: 33–38.
- Hirvonen, I. 1980: Spesiexen kategoriasta suomen kielen kuvauksessa. *Sananjalka* 22. S: 71–86.
- Hulstijn, J. & De Graaf, R. 1994: Under what conditions does explicit knowledge of a second language facilitate the acquisition of implicit knowledge? A research proposal. I: Hulstijn, J. och Schmidt, R. (red.): *Consciousness in Second Language Learning*. AILA Review 11. S: 97–112.
- Hultman, T.G. 2003: *Svenska Akademiens Språklära*. Stockholm: Nordstedts Ordbok.
- Hultman, T.G. & Westman, M. 1977: *Gymnasistsvenska*. Lund: LiberLäromedel.

- Ingman-Lindholm, L. 1983: Form och betydelse.Handledning i fråga om species i svenskan. I: Tiisala, S. (red.): *Grammatiska kontraster – problem i svensk grammatik i kontrastiv belysning*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys.
- James, C. 1998: *Errors in language learning and use*. Exploring error analysis. London: Longman.
- Jarvis, S. & Odlin, T. 2000: Morphological type, spatial reference and language transfer. *Studies in second language acquisition* 22. S: 535–556.
- Juurakko, T. 1996: *Prepositioner i finskspråkiga gymnasisters inläraarsvenska*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.
- Juurakko-Paavola 2011: *Studentexamen i svenska – vad säger resultatens om abiturienternas kunskaper?* Föreläsning i Tradition och förnyelse i svenskundervisningen i finska skolor - seminariet. Hanaholmen, Esbo den 21 januari 2011.
- Juvonen, P. 2000a: Om bestämdhetsmarkering i ett tvärspråkligt perspektiv – har finskan en bestämd artikel? I: Fraurud, K, Juvonen P. och Sundman, M. (red.): *Denna – den här – den där. Om demonstrativer i tvärspråklig belysning. En minnesskrift till Elsie Wijk-Andersson*. ASLA Information 26:2. S: 57–92.
- Juvonen, P. 2000b: *Grammaticalizing the definite article: a study of adnominal determiners in a genre of spoken Finnish*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Järvinen, E-L. 2008: Varför är det så svårt för finnar att uttrycka bestämdhet i svenskan? I: Garant, M, Helin, I & Yli-Jokipii, H (red.): *Kieli ja Globalisaatio – Language and Globalization. AFinLas Årsbok 2008*. Jyväskylä: Suomen Soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja nro 66. S: 183–199.
- Järvinen, E-L. 2010: Val av species och bestämdhetsform i ett test för finska grundskoleelever. I: Falk, C, Nord, A. och Palm, R. (red.): *Svenskans beskrivning 30. Förhandlingar vid Trettionde sammankomsten för svenskans beskrivning, Stockholm den 10 och 11 oktober 2008*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. S: 154–163.
- Karppinen, M. & Sarkkinen, R. 1995: *Ruotsin kielen oppimistuloksia peruskoulun 9. luokan valtakunnallisessa kokeessa*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen: Moniste 23/1995.
- Kellerman, E. & Sharwood-Smith, M. (red.): *Cross-linguistic Influence in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon.
- Krashen, S. 1981: *Second language acquisition and second language learning*. Oxford: Pergamon.
- Krashen, S. 1982: *Principles and practise in second language acquisition*. Oxford: Pergamon.
- Krashen, S. 1985: *Input hypothesis. Issues and implications*. Tredje upplagan. London: Longman.
- Källström, R. 1993: *Kongruens i svenskan*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Kärkkäinen, K. 1993: Ruotsiko ongelma? Kuinka hyvin peruskoululaiset hallitsevat ruotsinkielen tuntemusta ja miten he asennoituvat ruotsin kielen opiskeluun? I: P. Linnakylä & Saari H. (red.): *Oppiiko oppilas peruskoulussa? Peruskoulun arviointi 90 – tutkimuksen tuloksia*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, Jyväskylä. S: 121–139.
- Lahtinen, S. 1993a: Om nominalfrasens struktur i finska gymnasisters inläraarsvenska och deras behärskning av typerna ”den gula bilen” och ”en gul bil”. I: Golden, A. och A. Hvenekilde (red.): *Rapport fra det andre forskersymposiet om Nordens språk som andraspråk*. Oslo: Oslo universitet, avdelning for norsk som andrespråk. Institutt for lingvistiske fag. S: 181–190.
- Lahtinen, S. 1993b: Om nominalfrasens struktur och feltyperna *en (gul) bilen* och *det gula bilen* i finska gymnasisters inläraarsvenska. I: Muittari V. och M. Rahkonen (red.): *Svenskan i Finland 2*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet. S: 85–98.
- Lahtinen, S. 1998: *Genuskongruens och genus i finska gymnasisters inläraarsvenska*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.
- Lahtinen, S. 2009: ”Jag musiikkimaku go laidasta laitaan” – koodinvaihto yläkoululaisten kirjoitelmissa. I: Kalliokoski, J, Nikko, T, Pyhäniemi, S. & Shore, S. (red.): *AFinLa-e*

Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2009/n:o 1. S: 47–60.
<http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/issue/view/469>

- Lahtinen, S. 2010: Min kompis plejar drums. I: Falk, C, Nord, A. och Palm, R. (red.): 2010: *Svenskans beskrivning 30. Förhandlingar vid Trettionde sammankomsten för svenskans beskrivning, Stockholm den 10 och 11 oktober 2008*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. S: 177–186.
- Lahtinen, S. & Paavilainen, M. 2011: Verbformer i olika datatyper vid finska högstadieelevers inläring av svenska. *Nordand. Nordisk tidsskrift för andrespråksforskning 1/2011*. Bergen: Fagbokforlaget. S: 89–113.
- Lange, S. & Larsson, K. 1973: Syntaxen i en 20–22 månader gammal flickas spontana tal. I: Hummelsted, E. (red.): *Svenskans beskrivning 7*. Åbo: Åbo Akademi. S: 117–142.
- Lange, S. & Larsson, K. 1977: *Studier i det tidiga barnspråkets grammatik*. PM nr 11. Stockholm: Stockholms universitet.
- Larsen-Freeman, D. 1975: The Acquisition of Grammatical Morphemes by Adult ESL Students. *Tesol Quarterly* 9. S: 409–430.
- Larsson, K. 1977: En preliminär grammatisk analys av språket hos Tor från 20 till 43 månaders ålder. Del 2 Tor 6–10. Ålder 23–26 månader. Institutionen för Nordiska språk. Stockholms Universitet.
- Latomaa, S. 1992: Om transfers roll vid inläringen av svenskans bestämdhet. I: Axelsson, M. och Viberg, Å (red.): *Nordens språk som andraspråk*, Stockholm: Stockholms universitet. S: 304–317.
- Laury, R. 1996: *Sen kategoriasta – onko suomessa jo artikkeli? Virittäjä* 2. S: 162–180.
- Lehti-Eklund, H. & Green-Vänttinen, M. 2011: *Svenska i finska grundskolor*. Nordica Helsingiensia 27. Helsingfors: Unigrafia.
- Levelt, W. J. M. 1989: *Speaking. From intention to articulation*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Levenston, E. 1971: Over-indulgence and under-representation: aspects of mother tongue interference. I: Nickel, G. (red.): *Papers in Contrastive Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Long, M. & Sato, C. 1983: Methodological issues in interlanguage studies: An interactionist perspective. I: Davies, A, Cripser C. och Howatt, A (red.): *Interlanguage*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- McLaughlin, B. 1978: The monitor model: Some methodological considerations. *Language Learning* 23. S. 309–332.
- McLaughlin, B. 1990: Restructuring. *Applied Linguistics* 11. S: 113–28.
- McLaughlin, B., Rossman, T. och McLeod, B. 1983: Second language learning: an information processing perspective. *Language learning* 33. S: 135–58.
- Moon, R. 1997: Vocabulary connections: Multi-Word items in English. I: Schmitt, N. & McCarthy (red.): *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*. Cambridge: Cambridge University Press. S: 40–63.
- Myles, F., Hooper, J. & Mitchell, R. 1998: Rote or rule? Exploring the role of formulaic language in classroom foreign language learning. *Language learning* 48. S: 323–364.
- Myles, F, Mitchell, R. & Hooper, J. 1999: Interrogative chunks in French L2: A basis for creative construction? *Studies in Second Language Acquisition* 21. S: 49–80.
- Nattinger, J.R 1980: A Lexical phrase grammar for ESL. *TESOL Quarterly* 14. S: 337–344.
- Nattinger, J.R. & DeCarrico, J.S. 1992: *Lexical phrases and language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Noreen, A. 1904: *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning* 5. Lund: Gleerups.
- Nyqvist, E-L. & Sundman, M. 2012: Svenska tidsuttryck i finska grundskoleelevers skriftliga produktion. I: Björklund, S, Lönnroth, H. & Pilke, N. (red.): *Svenskan i Finland* 13. S. 145–155.

- Nyqvist, E-L. 2012: En svårighetshierarki för species och artikelbruk. I: Nissilä, N. & Siponkoski, N. (red.): *Språk i rörelse. VAKKI Publications 1*. S. 241–252.
- Nyqvist, E-L. u.a. Species och artikelbruk hos finska grundskoleelever – en analys av IL-kontexterna. Artikelmanuskript insänt till Svenskan i Finland 14.
- Odlin, T. 1989: *Language Transfer. Cross-linguistic Influence in Language learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Odlin, T. 2003: Cross-Linguistic Influence. I: Doughty, C.J. & Long, M.H. (red.): *The Handbook of Second Language Acquisition*. Blackwell Publishing. S: 436–486.
- Paavilainen, M., Järvinen, E-L, Åberg, A-M, Lahtinen, S. & Rahkonen, M. 2009: Vägar att undersöka svenskan hos finska inlärare – datainsamling i ett forskningsprojekt. I: Berg, K.M., Borg, K., Ingman, E. och Åberg, A-M. (red.): *En Färd i Språket. Festskrift till Marketta Sundman*. Åbo: Åbo universitet. S: 144–158. <https://oa.doria.fi/handle/10024/43995>
- Paavilainen, M. 2010: *Processbarhetsteorin och inläring av svenska hos finskspråkiga högstadiel elever*. En opublicerad licentiatavhandling. Jyväskylä: Jyväskylä universitet. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201011083066>
- Paradis, M. 1994: Neurolinguistic aspects of implicit and explicit memory: Implications for bilingualism and SLA. I: Ellis, N (red.): *Implicit and Explicit Learning of Languages*. San Diego, CA: Academic Press. S: 393–419.
- Pawley, A & Syder, F.H. 1983: Two puzzles for linguistic theory: Nativelike selection and nativelike fluency. I: Richards, J.C. & Schmidt (red.): *Language and Communication*. London: Longman. S: 191–225.
- Peters, A. 1983: *The Units of Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pettersson, T. 1976: Bestämda och obestämda former. I: Gårding, E. (red.): *Kontrastiv fonetik och syntax med svenska i centrum*. Lund: Liber Läromedel. S: 119–142.
- Philipsson, A. 2004: Svenskans morfologi och syntax i ett andraspråksperspektiv. I: Hyltenstam & Lindberg (red.): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. S: 117–151.
- Pienemann, M. 1998: *Language Processing and Second Language Development: Processability theory*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pienemann, M. & Håkansson G. 1999: A unified approach towards the development of Swedish as L2: a processability account. *Studies in Second Language Acquisition 21*. S: 383–420.
- Pitkänen, A.J. 1982: Om feltyper hos finstalande elever med svenska som andra/främmande språk. I: Saari, M. & Tandefelt, M. (red.): *Svenskans beskrivning 13*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och litteratur vid Helsingfors universitet. Helsingfors: Helsingfors universitet. S: 277–290.
- Plunkett, K. & Strömquist, S. 1992: *The Acquisition of Scandinavian languages*. I: Slobin, D. (red.): *Cross-Linguistic Study of language Acquisition Vol. 3*. Hillsdale, N.J: Lawrence Erlbaum. S: 457–556.
- Pohjala, K. 2005: *Toisen kotimaisen kielen opetuksen kehittämishanke*. Otryckt rapport. Utbildningsstyrelsen.
- På väg mot kommunikativ kompetens: Tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare*. Tillgänglig på <http://www.sls.fi/doc.php?docid=95>. Kontrollerad den 19 februari 2012.
- Rahkonen, M. 1990: Projektet Finterlingva. I: Nikula, K och Pitkänen, A.J: *Svenskan i Finland 1*. Tammerfors: Tammerfors universitet. S. 143–144.
- Ringbom, H. 1987: *The role of the first language in foreign language learning*. Clevedon: Multilingual matters.
- Ringbom, H. 1992: On L1 Transfer in L2 Comprehension and L2 Production. *Language Learning 42*. S: 85–112.

- Ringbom, H. 2007a: *Cross-linguistic similarity in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Ringbom, H. 2007b: Actual, perceived and assumed cross-linguistic similarities in foreign language learning. I: Salo, O-P, Nikula, T. och Kalaja, P. (red.): *Kieli oppimisessa – Language in Learning. AFinLas årsbok 2007. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja nro 65*. Jyväskylä: Jyväskylä universitets tryckeri. S: 183–196.
- Saanila, K.A. 1971: *Några svårigheter i svensk grammatik för finsktalande*. Stockholm: Skriptor.
- Sajavaara, K. 1983: The article errors of Finnish learners of English. I: Elert, C-C. & Seppänen, A. (red.): *Umeå Papers in English 4*. S: 72–87.
- Sajavaara, K. 1999: Kontrastiivinen kielentutkimus ja virheanalyysi. I: Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh, A. (red.): *Kielenoppimisen kysymyksiä*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys.
- Saleva, M. 1983: *Kuvasta sanaksi. Kielten kommunikatiivisia harjoituksia*. Borgå, Helsingfors, Juva: WSOY.
- Schachter, J. 1974: An error in error analysis. *Language Learning* 24. S: 205–214.
- Schmitt, N. & Carter, R. 2004: Formulaic sequences in action. An introduction. I: Schmitt, N. (red.): *Formulaic sequences: Acquisition, processing and use*. Amsterdam: John Benjamins. S: 1–22.
- Schmitt, N, Dörnyei, Z. Adolphs, S & Durow, V. 2004: knowledge and acquisition of formulaic sequences. A longitudinal study. I: Schmitt, N. (red.): *Formulaic sequences: Acquisition, processing and use*. Amsterdam: John Benjamins. S: 55–71.
- Selinker, L. 1972: Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics* 10. S. 209–231.
- Skehan, P. 1998: *A Cognitive Approach to Language Learning*. Oxford: Oxford University Press.
- Språklag*. 423/2003. Tillgänglig på <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2003/20030423>. Kontrollerad den 10 april 2010.
- Språkläraryrket i Finland SUKOL rf*. Tillgänglig på <http://www.sukol.fi/index.phtml?s=64>. Kontrollerad den 2 februari 2010.
- Sundman, M. 1994a: Species i jämförande perspektiv: svenska och finska. I: Holmberg, A. & Larsson, K. (red.): *Svenskans beskrivning 20*. Lund: Lund University Press. S: 350–359.
- Sundman, M. 1994b: Species och artikelbruk – är det något man kan lära ut? I: *Skrifter utgivna av Svenska modersmålsläraryrket i Finland r.f. nr 10/1994*, S: 19–28.
- Sundman, M. 1995: Species och artikelbruk hos avancerade inlärare av svenska. I: Kalin, M. & Latomaa, S (red): *Nordens språk som andraspråk 3*. Jyväskylä: Högskolornas språkcentral. S: 220–229.
- Sundman, M. 2009: Mot kommunikativ kompetens i svenska. *Språkbruk* 2/2009. S: 4–10.
- Sundman, M. 2011: Formelaktiga sekvenser i finska grundskoleelevers skrivande. I: Edlund, A-C & Mellenius (red.): *Svenskans Beskrivning 31*. Umeå, Sverige. S: 327–336.
- Svartholm, K. 1978: *Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket. MINS nr 3*. Stockholms universitet.
- SAG = Teleman, U, Hellberg, S. & Andersson E. 1999: *Svenska Akademis Grammatik. Del 1–3*. Stockholm: Nordstedts Ordbok.
- Tingbjörn, G. 1979: Kontrastiv minigrammatik. I: Hyltenstam, K. (utg.) *Svenska i inläraryrket. Kontrastiv analys och språktypologi*. Malmö: Liber. s. 41–78.
- Tomasello, M. 2002: The item-based nature of children's early syntactic development. *Trends in Cognitive Sciences* 4. S: 156–163.
- Tomasello, M. 2003: *Constructing a language. A usage-based theory of language acquisition*. Harvard University Press.
- Tuokko, E. 2002: *Perusopetuksen päättövaiheen ruotsin kielen oppimistulosten kansallinen arviointi 2001*. Oppimistulosten arviointi 3/2002. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

- Tuokko, E. 2009: *Miten ruotsia osataan peruskoulussa? Perusopetuksen päättövaiheen ruotsin kielen B-oppimäärän oppimistulosten kansallinen arviointi 2008*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Undervisningsministeriet 2008: *Wera webbrapporteringstjänst*. Tillgänglig på <https://www.data.oph.fi/wera/wera?page=frameset&lang=sv>. Kontrollerad den 22 januari 2008.
- Underwood, G. & Schmitt, N. & Galpin, A. 2004: The eyes have it. An eye-movement study into the processing of formulaic sequences. I: Schmitt, N. (red.): *Formulaic sequences: Acquisition, processing and use*. Amsterdam: John Benjamins. S: 153–172.
- Utbildningsstyrelsen 2004. *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004*. Tillgänglig på <http://www.oph.fi/svenska/ops/grundskola/LPgrundl.pdf>. Kontrollerad den 19 augusti 2008.
- Viberg, Å., Ballardini, K. & Stjärnlöf, S. 1986: *Svensk grammatik på svenska*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Viberg, Å. 1987: *Vägen till ett nytt språk*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Weinert, R. 1995: The role of formulaic language in second language acquisition: A review. *Applied Linguistics* 16. S: 180–205.
- Wijk-Andersson, E. 1993: Bestämda nominalfraser i inläraarsvenska. I: Golden, A. och A. Hvenekilde (red.): *Rapport fra det andre forskersymposiet om Nordens språk som andraspråk*. Universitetet i Oslo: Avdelning for norsk som andrespråk. Institutt for lingvistiske fag. S: 191–197.
- Wijk-Andersson, E. 1994: Bestämthetsmarkering och bestämdhetsgivning. I: Holmberg, A. & Larsson, K. (red.): *Svenskans beskrivning 20*. Lund: Lund University Press. S: 380–387.
- Wijk-Anderson, E. 1995: Obestämt och bestämt hos gäststudenter. I: Adelswärd, V. & Davies, N.F. (red.): *Nordens språk som andraspråk 3* Jyväskylä: Högskolornas språkcentral. S: 238–249.
- Wikström, K. 1977: *Speciesproblemet i nusvenskt språkbruk*. Tammerfors: Tammerfors Universitet.
- Vilkuna, M. 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinassa*. Helsingfors: Finska Litteratursällskapet.
- Williams, S. & Hammarberg, B. 1997: *L1 and L2 Influence in L3 Production*. Stockholm: Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms Universitet.
- Wong-Fillmore, L. 1976: *The second time around: Cognitive and social strategies in second language acquisition*. En otryckt doktorsavhandling. Stanford: Stanfords Universitet.
- Wood, D. 2002: Formulaic language in acquisition and production: Implications for teaching. *TESL Canada Journal* 20. S: 1–15.
- Wray, A. 2000: Formulaic Sequences in Second Language Acquisition: Principle and Practice. *Applied Linguistics* 21. S. 463–489.
- Wray, A. 2002: *Formulaic Language and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wray, A. 2008: *Formulaic Language: Pushing the Boundaries*. Oxford: Oxford University Press.
- Åberg, A-M. 2009: Kielioppitiedosta kielioppitaitoon? I: Maijala, M., Hulkko, t. & Honka, J. (red.): *Näkökulmia kielen oppimisen käytäntöihin. Turun Yliopiston Kielikeskus 30 vuotta*. S: 49–61. <https://oa.doria.fi/handle/10024/45100>

Läroböckerna:

- Ahokas, M., Ainoa, A., Alapudas, H., Heikari, S., Kunttu, M., Nordgren, A & von Bonsdorff, P. 2003: *Klick 7. Texter*. Helsingfors: WSOY.
- Ahokas, M., Ainoa, A., Alapudas, H., Heikari, S., Kunttu, M., Nikunlassi, M. & Nordgren, A. 2003: *Klick 7. Övningar*. Helsingfors: WSOY.
- Ahokas, M., Ainoa, A., Alapudas, H., Heikari, S., Kunttu, M., & Nordgren, A. 2003: *Klick 8–9. Texter*. Helsingfors: WSOY.

- Ahokas, M., Ainoa, A., Alapudas, H., Heikari, S., Kunttu, M., & Nordgren, A. 2003: *Klick 8. Övningar*. Helsingfors: WSOY.
- Ahokas, M., Ainoa, A., Alapudas, H., Heikari, S., Kunttu, M., & Nordgren, A. 2003: *Klick 9. Övningar*. Helsingfors: WSOY.
- Anttila, T., Bulut, S., Eklund, K., Kristiansen, I. & Nupponen, M. 2000: *Kom med! 2 Arbetsbok*. 1.-2. uppl. Helsingfors: WSOY.
- Bulut S., Harjanne P., Heino A., Kristiansen I. & Nupponen M. 1999: *Kom med! 1 Textbok*. 1.-5. uppl. Helsingfors: WSOY.
- Bulut S., Harjanne P., Heino A., Kristiansen I. & Nupponen M. 1999: *Kom med! 1 Arbetsbok*. 1.-6. uppl. Helsingfors: WSOY.
- Bulut, S., Eklund, K., Kristiansen, I., Lindquist, T-E. & Nupponen, M. 2000: *Kom med! 2 Textbok*. 1.-4. uppl. Helsingfors: WSOY.
- Ekelund, K., Harjanne, P., Heino, A. & Nupponen, M. 2000: *Kom med! 3 Textbok*. 1-5 uppl. Helsingfors: WSOY.
- Harjanne, P., Heino, A., Nupponen, M., Anttila, T. & Ekelund, K. 2000: *Kom med! 3 Arbetsbok*. 1.-7. uppl. Helsingfors: WSOY.

BILAGOR

Bilaga 1: Analys av läromedlen

Avsnitt 5.1

Undervisningsordningen⁷⁰ av olika aspekter av *species* och artikelbruk i KM 1-3 och KL 7-9

Termin /Åk	KM1-3	KL7-9
ht 7	<ul style="list-style-type: none"> • <i>min/mitt/mina, din/ditt/dina</i>; substantivets form i samband med possessiva attribut • Genitiv-<i>s, hans, hennes, vår/vårt/våra, er/ert/era, deras</i> • Substantiv i singularis, användning av obestämd och bestämd form • Utrala substantiv i pluralis, användning av obestämd och bestämd form 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>s</i>-genitiv, <i>min, din</i> • Substantiv i singularis, användning av obestämd och bestämd form
vt7	<ul style="list-style-type: none"> • Artikellösa substantiv (ämnesord) • Neutrala substantiv i pluralis, användning av obestämd och bestämd form • Pluralis i samband med <i>inga, några, många, andra, flera, alla, vilka, massor av, en massa, de här, de där, räkneord, s</i>-genitiv och possessiva attribut 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Hans, hennes, deras</i> • Pluralis av utrala och neutrala substantiv
ht8	<ul style="list-style-type: none"> • Ordningstal (bestämd artikel) • <i>den här/det här/de här, den där/det där/de där</i> • adjektivets <i>a</i>-form med possessiva attribut 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>vilken/vilket/vilka</i> • <i>den här/det här/de här, den där/det där/de där</i> • Ordningstal (bestämd artikel)
vt8	<ul style="list-style-type: none"> • - 	<ul style="list-style-type: none"> • -
ht9	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sin/sitt/sina</i> • substantiv- och adjektivformen med possessiva attribut 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>hurdan/hurdant/hurdana</i> • <i>vår/vårt/våra, er/ert/era</i> • <i>någon/något/några, ingen/inget/inga</i>
vt9	<ul style="list-style-type: none"> • Dubbel bestämdhet • Adjektivets och substantivets form i samband med PRG- attribut • Yrkesbeteckningar som predikativ 	<ul style="list-style-type: none"> • Yrkesbeteckningar som predikativ • <i>sin/sitt/sina</i> • Dubbel bestämdhet

⁷⁰ Ordningsföljden framgår av innehållsförteckningen i läroböckerna.

Bilaga 2: Det grammatiska testet i årskurs 9

Denna bilaga innehåller statistisk information från kapitel 6. Av frastyperna står i tabellerna nedan först den, vars korrekthetsprocent är högre.

Avsnitt 6.1

Statistiska signifikanser mellan olika betydelse- och frastyper

Betydelsetyp respektive grammatisk form	p	%
direkt anafor vs. direkt deixis	0,000	0 %
direkt anafor vs. indirekt anafor	0,000	0 %
direkt deixis vs. indirekt anafor	0,000	0 %
indirekt deixis vs. indirekt anafor	0,000	0 %
specifik indefinit betydelse vs. svagt referentiell betydelse	0,000	0 %
specifik indefinit betydelse vs. svagt referentiell betydelse (val av species)	0,000	0 %
obest. sg vs. naken form (val av species)	0,000	0 %
poss. attr. vs. gen. attr.	0,008	0 %
poss. attr. med hänsyn till subst. form vs. poss. attr. med hänsyn till adj. form	0,001	0 %
poss. attr. med adj.: subst. form vs. adj. form	0,05	0 %
dubbel bestämdhet i sg vs. i pl	0,002	0 %

Avsnitt 6.2

Antalet och andelen motiveringar med korrekt regel

N	Fras	Antalet	%
3	Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. <i>Datorn</i> gick genast sönder.	61/102	60
9	<i>Solen</i> skiner idag.	43/103	42
1	<i>Den röda väskan</i> är min.	24/103	23
17	Pappa köpte en bil. <i>Motorn</i> gick genast sönder.	21/102	21
14	Vad gör du efter <i>skolan</i> i dag?	20/103	19
11	Det finns <i>fyra musiker</i> i bandet.	18/102	18
25	<i>Det stora huset</i> är stadshuset.	17/103	17
23	<i>Den snygga flickan</i> är min flickvän.	15/100	15
5	Åker du gärna <i>buss</i> ?	15/102	15
2	Vad tycker du om <i>ditt rum</i> ?	14/102	14
6	Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på <i>golvet</i> .	14/102	14
7	Pappa är på <i>jobbet</i> .	14/102	14
24	Jag har <i>tre böcker</i> om indianer.	14/102	14
27	Talar du <i>svenska</i> ?	14/102	14
15	När kommer <i>din bror</i> tillbaka?	11/103	11
12	Jag har ont i <i>huvudet</i> .	10/103	10
18	Min mormor spelade gärna <i>kort</i> .	10/103	10
16	Spelar du <i>fiol</i> ?	9/101	9
13	Matias och <i>hans kompis</i> leker på gården.	9/102	9
4	Island är <i>en ö</i> mitt i Atlanten.	9/103	9
8	<i>De smutsiga väggarna</i> ser trista ut.	7/102	7
10	De var på marknad. De kunde inte gå i <i>trängseln</i> .	6/102	6

26	<i>Den gamla mannen är min morfar.</i>	6/102	6
20	<i>Har din gamla tv gått sönder?</i>	5/102	5
22	<i>Vem är din bästa vän?</i>	5/103	5
19	<i>Matias och Lasse äter Lasses smörgåsar.</i>	4/103	4
21	<i>Hon är lärare.</i>	3/101	3

Antalet och andelen motiveringar med fel regel

Nr	Fras	Antalet	%
2	<i>Vad tycker du om ditt rum?</i>	36/102	35
6	<i>Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på golvet.</i>	27/102	27
19	<i>Matias och Lasse äter Lasses smörgåsar.</i>	27/103	26
8	<i>De smutsiga väggarna ser trista ut.</i>	26/102	26
4	<i>Jag har tre böcker om indianer.</i>	25/102	25
24	<i>Island är en ö mitt i Atlanten.</i>	25/103	24
21	<i>Hon är lärare.</i>	23/101	23
13	<i>Matias och hans kompis leker på gården.</i>	23/102	23
1	<i>Den röda väskan är min.</i>	23/103	22
17	<i>Pappa köpte en bil. Motorn gick genast sönder.</i>	21/102	21
7	<i>Pappa är på jobbet.</i>	20/102	20
12	<i>Jag har ont i huvudet.</i>	29/103	19
16	<i>Spelar du fiol?</i>	19/101	19
11	<i>Det finns fyra musiker i bandet.</i>	19/102	19
20	<i>Har din gamla tv gått sönder?</i>	19/102	19
23	<i>Den snygga flickan är min flickvän.</i>	18/100	18
26	<i>Den gamla mannen är min morfar.</i>	18/102	18
22	<i>Vem är din bästa vän?</i>	18/103	18
18	<i>Min mormor spelade gärna kort.</i>	17/103	17
25	<i>Det stora huset är stadshuset.</i>	17/103	17
10	<i>De var på marknad. De kunde inte gå i trängseln.</i>	16/102	16
15	<i>När kommer din bror tillbaka?</i>	15/103	15
5	<i>Åker du gärna buss?</i>	14/102	14
27	<i>Talar du svenska?</i>	10/102	14
9	<i>Solen skiner idag.</i>	8/103	8
14	<i>Vad gör du efter skolan i dag?</i>	8/103	8
3	<i>Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. Datorn gick genast sönder.</i>	3/102	3

Antalet och andelen uteblivna motiveringar

Nr	Fras	Antalet	%
10	<i>De var på marknad. De kunde inte gå i trängseln.</i>	80/102	78
22	<i>Vem är din bästa vän?</i>	80/103	78
20	<i>Har din gamla tv gått sönder?</i>	78/102	77
26	<i>Den gamla mannen är min morfar.</i>	78/102	77
27	<i>Talar du svenska?</i>	78/102	77
15	<i>När kommer din bror tillbaka?</i>	77/103	75
21	<i>Hon är lärare.</i>	75/101	74
18	<i>Min mormor spelade gärna kort.</i>	76/103	74
14	<i>Vad gör du efter skolan i dag?</i>	75/103	73
16	<i>Spelar du fiol?</i>	73/101	72
5	<i>Åker du gärna buss?</i>	73/102	72

12	Jag har ont i <i>huvudet</i> .	73/103	71
19	Matias och Lasse äter <i>Lasses smörgåsar</i> .	72/103	70
13	Matias och <i>hans kompis</i> leker på gården.	70/102	69
8	<i>De smutsiga väggarna</i> ser trista ut.	69/102	68
23	<i>Den snygga flickan</i> är min flickvän.	67/100	67
4	Island är <i>en ö</i> mitt i Atlanten.	69/103	67
25	<i>Det stora huset</i> är stadshuset.	69/103	67
7	Pappa är på <i>jobbet</i> .	68/102	67
11	Det finns <i>fyra musiker</i> i bandet.	65/102	64
24	Jag har <i>tre böcker</i> om indianer.	63/102	62
6	Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på <i>golvet</i> .	61/102	59
17	Pappa köpte en bil. <i>Motorn</i> gick genast sönder.	60/102	59
1	<i>Den röda väskan</i> är min.	56/103	54
2	Vad tycker du om <i>ditt rum</i> ?	52/102	51
9	<i>Solen</i> skiner idag.	52/103	51
3	Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. <i>Datorn</i> gick genast sönder.	38/102	37

Avsnitt 6.3

Det statistiska sambandet mellan formval och motivering

Fras	p	%
1. <i>Den röda väskan</i> är min.	0,000	0
2. Vad tycker du om <i>ditt rum</i> ?	0,000	0
3. Jag köpte en dator och en Dvd-spelare. <i>Datorn</i> gick genast sönder.	0,000	75
4. Island är <i>en ö</i> mitt i Atlanten.	0,024	25
5. Åker du gärna <i>buss</i> ?	0,000	0
6. Jag hade fem kompisar hos mig i går. De satt på <i>golvet</i> .	0,005	25
7. Pappa är på <i>jobbet</i> .	0,043	50
8. <i>De smutsiga väggarna</i> ser trista ut.	0,001	50
9. <i>Solen</i> skiner idag.	0,000	50
10. De var på marknad. De kunde inte gå i <i>trängseln</i> .	0,030	50
11. Det finns <i>fyra musiker</i> i bandet.	0,000	0
12. Jag har ont i <i>huvudet</i> .	0,011	25
13. Matias och <i>hans kompis</i> leker på gården.	0,041	25
14. Vad gör du efter <i>skolan</i> i dag?	0,107	50
15. När kommer <i>din bror</i> tillbaka?	0,446	50
16. Spelar du <i>fiol</i> ?	0,007	25
17. Pappa köpte en bil. <i>Motorn</i> gick genast sönder.	0,000	0
18. Min mormor spelade gärna <i>kort</i> .	0,002	25
19. Matias och Lasse äter <i>Lasses smörgåsar</i> .	0,012	50
20. Har <i>din gamla tv</i> gått sönder?	0,021	50
21. Hon är <i>lärare</i> .	0,027	75
22. Vem är <i>din bästa vän</i> ?	0,246	75
23. <i>Den snygga flickan</i> är min flickvän.	0,000	0
24. Jag har <i>tre böcker</i> om indianer.	0,000	0
25. <i>Det stora huset</i> är stadshuset.	0,000	0
26. <i>Den gamla mannen</i> är min morfar.	0,880	50
27. Talar du <i>svenska</i> ?	0,227	50

Bilaga 3: Normativ analys av de obligatoriska kontexterna i uppsatserna

Tabellerna nedan innehåller de relevanta statistiska signifikanserna mellan de olika fras- respektive feltyperna, d.v.s. p-värden samt de procentuella andelarna fraser där den förväntade frekvensen är fem eller mindre (se 1.5.2 ovan). ”Frastyp X vs. frastyp Y” anger att två frastyper jämförs med varandra, medan t.ex. ”vt7 vs ht8” anger att två skrivomgångar jämförs. Av frastyperna och skrivomgångarna står i tabellerna först den, där andelen fel är lägre. Av feltyperna anges först den med en lägre andel felaktiga fraser.

Avsnitt 8.1

Statistiska signifikanser för andelen felaktiga fraser vid de olika skrivomgångarna

Skrivomgång	p	%
vt7 vs. ht8	0,005	0 %
ht9 vs. ht8	0,001	0 %
vt9 vs. ht8	0,004	0 %

Avsnitt 8.3

Statistiska signifikanser mellan de totala korrekthetsprocenten för olika frastyper i uppsatsmaterialet

Frastyperna	p	%
naken form vs. obest. sg	0,000	0 %
naken form vs. best. sg	0,000	0 %
naken form med adj. attr. vs. obest sg med adj. attr.	0,000	0 %
naken form med adj. vs. best sg med adj. attr.	0,000	25 %
obest. pl vs. obest. sg	0,000	0 %
obest. pl med adj. attr. vs. obest. sg med adj. attr.	0,000	0 %
obest. sg vs. obest. sg med adj. attr.	0,000	0 %
best sg vs. best pl	0,000	0 %
best. sg vs. best. sg med adj. attr.	0,000	25 %
best sg vs. obest. sg	0,001	0 %
obest. pl vs. best. pl	0,000	25 %
poss. attr. vs. gen. attr.	0,000	0 %
poss. attr. vs. indef. attr.	0,000	0 %
poss. attr. vs. def. attrO.	0,000	0 %
poss. attr. vs. def. attrB.	0,008	25 %
def. attrB. vs. def. attrO.	0,035	0 %
indef. attr. vs. def. attrO.	0,000	0 %
poss. attr. vs. poss. attr. med adj. attr.	0,000	0 %

Statistiska signifikanser för nakna former

Form	Skrivomgång	p	%
naken form	vt7 vs. ht8	0,000	0 %
naken form	vt8 vs. ht8	0,030	0 %
naken form	ht9 vs. ht8	0,000	0 %
naken form	vt9 vs. ht8	0,014	0 %
naken form	ht9 vs. vt9	0,045	0 %

Statistiska signifikanser för obestämda former utan adjektivattribut

Form	Skrivomgång	p	%
obest. pl	vt8 vs. vt7	0,018	0 %
obest. pl	ht9 vs. vt7	0,012	0 %
obest. pl	vt9 vs. ht7	0,005	0 %
obest. sg	vt7 vs. ht8	0,05	0 %
obest. sg	vt8 vs. ht8	0,026	0 %
obest. sg med adj.	vt8 vs. ht9	0,045	0 %
obest. sg med adj.	vt9 vs. ht9	0,003	0 %

Statistiska signifikanser för fraser med PRG-attribut

Form	Skrivomgång	p	%
poss. attr.	vt7 vs. vt9	0,005	0 %
poss. attr.	ht8 vs. vt9	0,020	0 %
poss. attr.	vt8 vs. vt9	0,007	0 %
gen. attr.	vt7 vs. vt8	0,005	25 %
gen. attr.	ht8 vs. vt8	0,003	25 %
gen. attr.	ht9 vs. vt8	0,000	0 %
gen. attr.	vt9 vs. vt8	0,033	0 %

Avsnitt 8.4

Statistiska signifikanser för de olika feltyperna

Feltyp	Skrivomgång	p	%
speciesfel vs. formfel	totalt	0,000	0 %
speciesfel vs. formfel	vt8	0,000	0 %
speciesfel vs. formfel	ht9	0,001	0 %
speciesfel vs. formfel	vt9	0,005	0 %
formfel	vt7 vs. vt8	0,000	0 %
formfel	ht8 vs. vt8	0,000	0 %
formfel	ht9 vs. vt8	0,001	0 %
formfel	vt9 vs. vt8	0,012	0 %
speciesfel	vt8 vs. vt7	0,006	0 %
speciesfel	vt8 vs. ht8	0,000	0 %
speciesfel	vt8 vs. ht9	0,003	0 %
speciesfel	vt8 vs. vt9	0,017	0 %
övriga fel	ht8 vs. vt7	0,003	0 %
övriga fel	vt8 vs. vt7	0,000	0 %
övriga fel	ht9 vs. vt7	0,001	0 %
övriga fel	vt9 vs. vt7	0,000	0 %

Statistiska signifikanser för andelen fraser med speciesfel

Fel	Skrivomgång	p	%
speciesfel	vt7 vs. ht8	0,015	0 %
speciesfel	vt8 vs. ht8	0,000	0 %
speciesfel	ht9 vs. ht8	0,001	0 %
speciesfel	vt9 vs. ht8	0,001	0 %

Statistiska signifikanser för speciesfel

Speciesfel	Skrivomgång	p	%
best. i st. f. obest. vs. naken i st.f. best.	Totalt	0,000	0 %
obest. i st. f. best. vs. naken i st.f. best.	Totalt	0,000	0 %
best i st. f. naken vs. naken i st.f. best.	Totalt	0,000	0 %
obest. i st. f. best. vs. best i st. f. obest.	Totalt	0,000	0 %
best. i st. f. naken vs. best i st. f. obest.	Totalt	0,000	0 %
obest. i st. f. best.	ht8 vs. vt7	0,045	0 %
obest. i st. f. best.	vt9 vs. vt7	0,040	25%
best i st. f. naken	vt7 vs. ht8	0,000	0 %
best i st. f. naken	vt8 vs. ht8	0,000	0 %
best i st. f. naken	ht9 vs. ht8	0,000	0 %
best i st. f. naken	vt9 vs. ht8	0,000	0 %

Statistiska signifikanser för andelen fraser med formfel

Fel	Skrivomgång	p	%
Formfel	vt7 vs. vt8	0,000	0 %
Formfel	ht9 vs. vt8	0,001	0 %
Formfel	vt9 vs. vt8	0,011	0 %

Statistiska signifikanser för överanvändning av substantivets bestämda form i samband med PRG-attribut

Feltyp	Skrivomgång	p	%
gen. attr.	vt7 vs. vt8	0,007	0 %
gen. attr.	ht8 vs. vt8	0,012	0 %
gen. attr.	ht9 vs. vt8	0,000	0 %
gen. attr.	vt9 vs. ht8	0,004	0 %
poss. attr.	vt7 vs. vt9	0,002	0 %
poss. attr.	ht8 vs. vt9	0,010	0 %
poss. attr.	vt8 vs. vt9	0,003	0 %

Statistiska signifikanser för bortfall av obestämd artikel

Bortfall av obest. art	Skrivomgång	p	%
utan adj. attr. vs. med adj.attr.	vt7	0,040	0 %
utan adj. attr. vs. med adj.attr.	ht8	0,001	0 %
utan adj. attr. vs. med adj.attr.	vt8	0,040	0 %
utan adj. attr. vs. med adj.attr.	ht9	0,000	0 %
utan adj. attr. vs. med adj.attr.	totalt	0,000	0 %
med adj.attr.	vt9 vs. ht9	0,001	0 %

Bilaga 4: Normativ analys av de obligatoriska kontexterna i bildbeskrivningarna

Tabellerna är uppbyggda efter principer som förklarades i Bilaga 3 ovan.

Avsnitt 9.3

Statistiska signifikanser för andelen normenliga nominalfraser i uppsatserna vs. bildbeskrivningarna

Andelen icke-normenliga nominalfraser	Skrivomgång	p	%
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk7	0,000	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk8	0,000	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk9	0,000	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	totalt	0,000	0 %

Statistiska signifikanser mellan de totala korrekthetsprocenten för olika frastyper i bildbeskrivningarna

Frastyperna	p	%
obest. pl vs. obest. sg	0,001	0 %
obest. sg vs. obest. sg + adj. attr.	0,000	0 %
obest. pl + adj. attr. vs. obest pl	0,005	0 %
obest. pl + adj. attr. vs. obest sg + adj. attr.	0,000	0 %
best. sg vs. obest. sg	0,000	0 %
best. sg vs. best. pl	0,001	25 %
obest. pl vs. best pl	0,005	25 %
best. sg vs. best sg med adj. attr.	0,000	50 %

Statistiska signifikanser mellan korrekthetsprocenten för olika frastyper, mellan bildbeskrivningarna och uppsatserna

Frastyp	p	%
obest. sg med adj. attr.	0,043	0 %
obest. pl med adj. attr.	0,015	0 %
best. sg	0,045	0 %

Statistiska signifikanser för obestämda former

Form	Skrivomgång	p	%
obest. sg	åk7 vs. åk8	0,033	0 %
obest. sg med adj.	åk7 vs. åk9	0,022	0 %

Statistiska signifikanser för bestämda former

Form	Skrivomgång	p	%
best. sg	åk9 vs. åk7	0,045	0 %

Avsnitt 9.4

Statistiska signifikanser för de olika feltyperna

Feltyp	Skrivomgång	p	%
speciesfel vs. formfel	åk7	0,000	0 %
speciesfel vs. formfel	åk8	0,000	0 %
speciesfel vs. formfel	åk9	0,000	0 %
speciesfel vs. formfel	totalt	0,000	0 %

Statistiska signifikanser för andelen fraser med speciesfel

Andelen speciesfel	Skrivomgång	p	%
bildbeskrivningarna vs. uppsatserna	åk7	0,014	0 %
bildbeskrivningarna vs. uppsatserna	åk9	0,000	0 %
bildbeskrivningarna vs. uppsatserna	Totalt	0,000	0 %

Statistiska signifikanser för andelen fraser med formfel

Andelen formfel	Skrivomgång	p	%
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk7	0,000	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk8	0,003	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk9	0,000	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	totalt	0,000	0 %

Statistiska signifikanser för andelen fraser med hybridfel

Andelen formfel	Skrivomgång	p	%
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk8	0,001	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	åk9	0,000	0 %
uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	totalt	0,000	0 %

Statistiska signifikanser för olika typer av speciesfel

Speciesfel	Skrivomgång	p	%
naken i st.f. best.	åk9 vs. åk7	0,037	0 %
best. i st. f. obest. vs. naken i st.f. best.	Totalt	0,002	0 %
best. i st. f. obest. vs. naken i st.f. best.	Totalt	0,002	0 %

Statistiska signifikanser för bortfall av obestämd artikel

Typ av obest. sg	Skrivomgång	p	%
utan adj. attr.	åk7 vs. åk8	0,040	0 %
utan adj. attr. vs. med adj. attr.	åk7	0,005	0 %
utan adj. attr. vs. med adj. attr.	åk9	0,000	0 %
utan adj. attr. vs. med adj. attr.	totalt	0,000	0 %
andelen bortfall av obestämd artikel i fraser med adjektivattribut, uppsatserna vs. bildbeskrivningarna	totalt	0,03	0 %

Bilaga 5: Sammanfattande diskussion

Tabellerna är uppbyggda efter principer som förklarades i Bilaga 3 ovan.

Statistiska signifikanser mellan korrekthetsprocenten för olika former i uppsatserna

Formen	p	%
naken form vs. obest. pl	0,033	0 %
naken form vs. poss. attr.	0,002	0 %
naken form vs. best. sg.	0,000	0 %
naken form vs. obest. sg.	0,000	0 %
naken form vs. best. pl.	0,000	25 %
obest. pl. vs. best. sg.	0,000	0 %
obest. pl. vs. obest. sg.	0,000	0 %
obest. pl. vs. best. pl.	0,000	25 %
poss. attr. vs. best. sg.	0,000	0 %
poss. attr. vs. obest. sg.	0,000	0 %
poss. attr. vs. best. pl.	0,000	25 %
best. sg. vs. obest. sg.	0,000	0 %
best. sg. vs. best. pl.	0,000	25 %

Statistiska signifikanser mellan korrekthetsprocenten för olika former i bildbeskrivningarna

Formen	p	%
obest. pl vs. obest sg	0,000	0
best sg. vs. obest sg	0,000	0